

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
MALİYE TEORİSİ BİLİM DALI

**GELİR DAĞILIMINDA ADALETİN SAĞLANMASINDA VERGİ
POLİTİKALARI: TÜRKİYE VE BAZI OECD ÜLKELERİ**

Yüksek Lisans Tezi

SEDA AKÇA

İstanbul, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
MALİYE TEORİSİ BİLİM DALI

GELİR DAĞILIMINDA ADALETİN SAĞLANMASINDA VERGİ POLİTİKALARI: TÜRKİYE VE BAZI OECD ÜLKELERİ

Yüksek Lisans Tezi

SEDA AKÇA

Danışman: PROF. DR. GÜLAY AKGÜL YILMAZ

İstanbul, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

MALİYE Anabilim Dalı MALİYE TEORİSİ Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi SEDA AKÇA'nın GELİR DAĞILIMINDA ADALETİN SAĞLANMASINDA VERGİ POLİTİKALARI: TÜRKİYE VE BAZI OECD ÜLKELERİ adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 20.06.2019 tarih ve 2019-18/17 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 04 / 07 / 2019

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

1.	Tez Danışmanı	Prof. Dr. GÜLAY A. YILMAZ	
2.	Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi ÖZKAN ZÜLFÜOĞLU	
3.	Jüri Üyesi	Prof. Dr. NAGİHAN OKTAYER IŞIKLAR	

ÖNSÖZ

“Gelir Dağılımında Adaletin Sağlanması Vergi Politikaları: Türkiye ve Bazı OECD Ülkeleri” adlı yüksek lisans tezimin ortaya çıkış sürecinde benden yardım ve desteğini esirgemeyen değerli danışman hocam Prof. Dr. Gülay Akgül Yılmaz’a, tez jürimde yer alıp görüş ve katkı sağlayan değerli hocalarım Prof. Dr. Nagihan Oktayer Işıklar ve Dr. Öğr. Üyesi Özkan Zülfüoğlu’na teşekkürlerimi sunarım. Çalışma sürecindeki yardımlarından dolayı Arş. Gör. Hüseyin Burak Özgül’e teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca bugüne kadar benden hiçbir desteğini esirgemeyen ve hep yanımda olan sevgili aileme de çok teşekkür eder, çalışmanın tüm ilgililere yararlı olmasını dilerim.

İstanbul, 2019

Seda AKÇA

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı	: Seda Akça
Anabilim Dalı	: Maliye
Programı	: Maliye Teorisi
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Gülay Akgül Yılmaz
Tez Türü ve Tarihi	: Yüksek Lisans – Temmuz 2019
Anahtar Kelimeler	: Gelir Dağılımı, Vergi Politikası, Gelirin Yeniden Dağılımı

ÖZET

CELİR DAĞILIMINDA ADALETİN SAĞLANMASINDA VERGİ POLİTİKALARI: TÜRKİYE VE OECD ÜLKELERİ

Gelir dağılımı, tarih boyunca önemini koruyan ve gerek gelişmiş gerek gelişmekte olan ülkelerin sürekli gündeminde yer alan bir konu olmuştur. Bir ülkede toplumsal refahın ve sosyal barışın sağlanması adil bir gelir dağılımının varlığına bağlıdır. Gelirin birincil dağılımı toplum açısından adil olmadığından devletin yeniden dağılım politikaları ile gelir dağılımına müdahalede bulunması beklenmektedir. Devletin gelir dağılımına müdahale etmeye yönelik kullandığı başlıca iki araç vardır. Bu araçlar kamu harcamaları ve vergilerdir. Bu çalışmada sadece vergi politikalarının gelir dağılımı üzerindeki etkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda vergi ve transfer sonrası Gini katsayıları esas alınarak Türkiye dâhil 5 OECD ülkesi seçilmiştir. Türkiye ve seçilen ülkelerde vergi yapısını ortaya koymak bakımından gelir, servet ile mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerin 1980-2017 yılları arasındaki gelişimleri incelenmiştir. Ayrıca literatürde gelir dağılımını iyileştirici etkisi olduğu kabul edilen artan oranlılık, en az geçim indirimi, ayırma ilkesi gibi uygulamalar söz konusu ülkeler bakımından incelenmiştir. Sonuç olarak, çalışmada ele alınan ülkelerin vergi ve transfer öncesi ile sonrası Gini katsayıları karşılaştırılarak vergi politikası uygulamalarının gelir eşitsizliğini gidermedeki gücü belirlenmeye çalışılmıştır.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname	: Seda Akça
Field	: Public Finance
Programme	: Public Finance Theory
Supervisor	: Professor Gülay Akgül Yılmaz
Degree Awarded and Date	: Master – July 2019
Keywords	: Income Distribution, Tax Policy, Redistribution of Income

ABSTRACT

TAX POLICIES IN PROVIDING JUSTICE IN INCOME DISTRIBUTION: TURKEY AND SOME OECD COUNTRIES

Income distribution has been an issue on the agenda of both developed and developing countries, which has maintained its importance throughout history. Ensuring social welfare and social peace in a country depends on the existence of a fair income distribution. Since the primary income distribution is not fair for the society, the state should interfere with economy by using redistribution policies. There are two main instruments used by the state to intervene in income distribution. These tools are public expenditures and taxes. In this study, only the effect of tax policies on income distribution is tried to be revealed. In this context, five OECD countries including Turkey, were selected on the basis of the Gini coefficient after taxes and transfers. To reveal the structure of tax in the selected countries and Turkey, development of tax on income, property and goods and services between 1980-2017 were examined. In addition, applications such as progressivity, minimum living allowance, the discrimination principle, which are considered to have a positive effect on income distribution in the literature, have been examined for these countries. To sum up, this study aims to determine the power of tax policy implementations to eliminate income inequality by comparing Gini coefficients of the selected countries before and after tax and transfer.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
TABLO LİSTESİ.....	ix
GRAFİK LİSTESİ.....	xi
ŞEKİL LİSTESİ.....	xiii
KISALTMALAR	xiv

GİRİŞ.....	1
------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE TEORİK AÇIDAN GELİR DAĞILIMI

1.1. Gelir Dağılımı Kavramı ve Önemi.....	4
1.2. Gelir Dağılımı Türleri	8
1.2.1. Kişisel Gelir Dağılımı.....	9
1.2.2. Fonksiyonel Gelir Dağılımı	10
1.2.3. Sektörel Gelir Dağılımı	11
1.2.4. Bölgesel Gelir Dağılımı.....	12
1.3. Gelir Dağılımını Belirleyen Faktörler	14
1.3.1. Gelir Dağılımında Üretim Faktörlerinin Etkileri.....	14
1.3.1.1. Emek Dağılımı	15
1.3.1.2. Servet Dağılımı	17
1.3.1.3. Faktör Fiyatları	18

1.3.2. Gelir Dağılımında Etkili Olan Diğer Faktörler	18
1.3.2.1. Kayıt Dışı Ekonomi.....	19
1.3.2.2. Teknolojik ve Organizasyonel Değişim.....	20
1.3.2.3. Enflasyon ve İktisadi Krizler.....	22
1.3.2.4. Fırsat Eşitliği	22
1.3.2.5. Küreselleşme	23
1.3.2.6. Siyasal Yapı ve Örgütlenme Düzeyi	24
1.4. Gelir Dağılımı Ölçüm Yöntemleri	24
1.4.1. Gelir Eşitsizliği Ölçüm İlkeleri	25
1.4.2. Lorenz Eğrisi	27
1.4.3. Yüzde Paylar Analizi.....	32
1.4.4. Varyans ve Logaritmik Varyans.....	33
1.4.5. Diğer Bazı Ölçüm Yöntemleri.....	34
1.5. Gelir Dağılımını Açıklamaya Yönelik İktisadi Teoriler	35
1.5.1. Klasik Gelir Dağılımı Teorisi.....	36
1.5.1.1. Adam Smith'in Gelir Dağılımı Teorisi	37
1.5.1.2. Ricardo'nun Gelir Dağılımı Teorisi	39
1.5.2. Marx'ın Gelir Dağılımı Teorisi	41
1.5.3. Neoklasik Gelir Dağılımı Teorisi	42
1.5.4. Keynesyen Gelir Dağılımı Teorisi.....	43

İKİNCİ BÖLÜM

GELİR DAĞILIMINDA ADALETİN SAĞLANMASINA YÖNELİK VERGİ POLİTİKASI

2.1. Vergi Kavramının Tanımı, Özellikleri ve Fonksiyonları.....	45
---	----

2.1.1. Vergi Kavramının Tanımı ve Temel Özellikleri	45
2.1.2. Verginin Fonksiyonları.....	46
2.2. Vergilemenin Dayandığı Esas ve Vergi Yükünün Adil Dağılımına İlişkin Teoriler	47
2.2.1. Fayda Teorisine Göre Vergileme	48
2.2.2. Ödeme Gücüne (İktidar) Göre Vergileme	49
2.2.2.1. Ödeme Gücünün Tespitine İlişkin Teorik Yaklaşımlar	49
2.2.2.2. Ödeme Gücüne Göre Vergilendirmeye Yönelik Kullanılan Araçlar	51
2.3. Vergilerin Sınıflandırılması	55
2.3.1. Gelir Üzerinden Alınan Vergiler	58
2.3.1.1. Gelir Vergisi.....	58
2.3.1.2. Kurumlar Vergisi.....	60
2.3.2. Servet Üzerinden Alınan Vergiler	61
2.3.3. Mal ve Hizmet Üzerinden Alınan Vergiler	62
2.4. Devletin Gelir Dağılımını Düzenleme Fonksiyonu	63
2.5. Gelir Dağılımını Düzenlemeye Yönelik Maliye Politikası.....	67
2.6. Gelir Dağılımını Düzenlemeye Yönelik Vergi Politikası	68
2.6.1. Vergilerin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkilerini Belirleyen Faktörler	73
2.6.1.1. Verginin Teknik Özellikleri	73
2.6.1.2. Vergilerin Gelir Esnekliği	74
2.6.1.3. Vergilerin Toplam Vergi Hâsılatı İçindeki Payı	74
2.6.1.4. Vergilerin Yansıtılma Derecesi	74
2.6.1.5. Vergilerin Dolaylı ya da Dolaysız Karakterde Olmaları.....	75
2.7. Çeşitli Vergilerin Gelir Dağılımı Üzerindeki Muhtemel Etkileri	78
2.7.1. Gelir Üzerinden Alınan Vergiler	78

2.7.1.1. Gelir Vergisi.....	78
2.7.1.2. Negatif Gelir Vergisi.....	84
2.7.1.3. Kurumlar Vergisi.....	87
2.7.2. Servet Üzerinden Alınan Vergiler.....	90
2.7.2.1. Veraset ve İntikal Vergisi.....	92
2.7.3. Mal ve Hizmet Üzerinden Alınan Vergiler.....	94
2.7.3.1. Katma Değer Vergisi.....	97
2.7.3.2. Özel Tüketim Vergisi.....	99
2.7.3.3. Gümrük Vergileri.....	100

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE VE OECD ÜLKELERİNDE

GELİR DAĞILIMI VE VERGİ POLİTİKALARI

3.1. Türkiye ve OECD Ülkelerinde Gelir Dağılımı.....	102
3.2. Türkiye ve OECD Ülkelerinde Toplam Vergi Yüğü.....	112
3.3. Türkiye ve Seçilmiş Bazı OECD Ülkelerinde Vergi Yapısının Genel Durumu.....	117
3.3.1. Türkiye.....	117
3.3.2. Norveç.....	119
3.3.3. Şili.....	121
3.3.4. Almanya.....	123
3.3.5. Yunanistan.....	125
3.4. Seçilmiş Ülkelerin Vergi Yapısının Türkiye İle Karşılaştırılması.....	127
3.4.1. Gelir Üzerinden Alınan Vergiler.....	129
3.4.1.1. Gelir Vergisi.....	129

3.4.1.2. Kurumlar Vergisi.....	134
3.4.2. Servet Üzerinden Alınan Vergiler	140
3.4.3. Mal ve Hizmet Üzerinden Alınan Vergiler	145
3.4.4. Dolaylı ve Dolaysız Vergiler.....	151
3.4.5. Ödeme Gücüne Göre Vergilemeye Yönelik Kullanılan Araçlar.....	155
3.4.6. Gini Katsayısı	160
SONUÇ	165
KAYNAKÇA.....	174

TABLO LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1: Lorenz Eğrisi İçin Sembolik Bir Gelir Dağılımı Yapısı.....	29
Tablo 2: Vergilerin Sınıflandırılması.....	56
Tablo 3: Türkiye ve OECD Ülkelerinde Vergi ve Transfer Öncesi ve Sonrası Gini Katsayıları (2007-2011).....	105
Tablo 4: Türkiye ve OECD Ülkelerinde Vergi ve Transfer Öncesi ve Sonrası Gini Katsayıları (2012-2016).....	108
Tablo 5: Türkiye ve OECD Ülkelerinde Toplam Vergi Yüğü (1980-2017) (%)	113
Tablo 6: Türkiye’de Gelir, Servet ve Mal ve Hizmet Üzerinden Alınan Vergilerin Vergi Gelirleri ve GSYH İçindeki Payı (%).....	117
Tablo 7: Norveç’te Gelir, Servet ve Mal ve Hizmet Üzerinden Alınan Vergilerin Vergi Gelirleri ve GSYH İçindeki Payı (%).....	120
Tablo 8: Şili’de Gelir, Servet ve Mal ve Hizmet Üzerinden Alınan Vergilerin Vergi Gelirleri ve GSYH İçindeki Payı (%).....	122
Tablo 9: Almanya’da Gelir, Servet ve Mal ve Hizmet Üzerinden Alınan Vergilerin Vergi Gelirleri ve GSYH İçindeki Payı (%).....	124
Tablo 10: Yunanistan’da Gelir, Servet ve Mal ve Hizmet Üzerinden Alınan Vergilerin Vergi Gelirleri ve GSYH İçindeki Payı (%).....	126
Tablo 11: Türkiye’de Gelir Vergisinin Vergi Gelirleri İçindeki Payının Seçilmiş Ülkeler ile Karşılaştırılması (%).....	129
Tablo 12: Türkiye’de Gelir Vergisinin GSYH’ye Oranının Seçilmiş Ülkeler ile Karşılaştırılması (%).....	132
Tablo 13: Türkiye’de Kurumlar Vergisinin Vergi Gelirleri İçindeki Payının Seçilmiş Ülkeler ile Karşılaştırılması (%).....	134
Tablo 14: Türkiye’de Kurumlar Vergisinin GSYH’ye Oranının Seçilmiş Ülkeler ile Karşılaştırılması (%).....	138
Tablo 15: Türkiye’de Servet Üzerinden Alınan Vergilerin Vergi Gelirleri İçindeki Payının Seçilmiş Ülkeler ile Karşılaştırılması (%).....	141
Tablo 16: Türkiye’de Servet Üzerinden Alınan Vergilerin GSYH’ye Oranının Seçilmiş Ülkeler ile Karşılaştırılması (%).....	143

Tablo 17: Türkiye’de Mal ve Hizmet Üzerinden Alınan Vergilerin Vergi Gelirleri İçindeki Payının Seçilmiş Ülkeler ile Karşılaştırılması (%).....	145
Tablo 18: Türkiye’de Mal ve Hizmet Üzerinden Alınan Vergilerin GSYH’ye Oranının Seçilmiş Ülkeler ile Karşılaştırılması (%)	149
Tablo 19: Türkiye ve Seçili OECD Ülkelerinde Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Payı* (1990-2017) (%)	152
Tablo 20: Türkiye ve Seçilmiş OECD Ülkelerinin 2018 Yılı Merkezi Yönetim Kişisel Gelir Vergisi Tarife Yapıları.....	156
Tablo 21: Türkiye ve Seçilmiş OECD Ülkelerinin 2018 Yılı Merkezi Düzeyde En Az Geçim İndirimi Uygulamaları (Temel İndirim, Vergi İndirimi ve Sıfır Oranlı Dilim)	158
Tablo 22: Türkiye, Norveç, Almanya, Şili ve Yunanistan’ın Vergi ve Transfer Öncesi ve Sonrası Gini Katsayıları (2007-2016)	161

GRAFİK LİSTESİ

Sayfa No.

Grafik 1: OECD Ülkelerinde Vergi ve Transfer Sonrası Gelir Eşitsizliği (2016 yılı ya da mevcut son rakamlar).....	111
Grafik 2: OECD Ülkelerinin Toplam Vergi Yüğü (2017) (%)	115
Grafik 3: Türkiye'nin Toplam Vergi Hasılatının Vergi Türleri İtibariyle Dağılımı (2017) (%)	119
Grafik 4: Norveç'in Toplam Vergi Hasılatının Vergi Türleri İtibariyle Dağılımı (2017) (%)	121
Grafik 5: Şili'nin Toplam Vergi Hasılatının Vergi Türleri İtibariyle Dağılımı (2017) (%)	123
Grafik 6: Almanya'nın Toplam Vergi Hasılatının Vergi Türleri İtibariyle Dağılımı (2017) (%).....	125
Grafik 7: Yunanistan'ın Toplam Vergi Hasılatının Vergi Türleri İtibariyle Dağılımı (2017) (%).....	127
Grafik 8: Türkiye'de Gelir Vergisinin Vergi Gelirleri İçindeki Payının Seçilmiş Ülkeler ile Karşılaştırılması (%)	131
Grafik 9: Türkiye'de Gelir Vergisinin GSYH'ye Oranının Seçilmiş Ülkeler ile Karşılaştırılması (%).....	133
Grafik 10: Türkiye'de Kurumlar Vergisinin Vergi Gelirleri İçindeki Payının Seçilmiş Ülkeler ile Karşılaştırılması (%)	137
Grafik 11: Türkiye'de Kurumlar Vergisinin GSYH'ye Oranının Seçilmiş Ülkeler ile Karşılaştırılması (%).....	139
Grafik 12: Türkiye'de Servet Üzerinden Alınan Vergilerin Vergi Gelirleri İçindeki Payının Seçilmiş Ülkeler ile Karşılaştırılması (%)	142
Grafik 13: Türkiye'de Servet Üzerinden Alınan Vergilerin GSYH'ye Oranının Seçilmiş Ülkeler ile Karşılaştırılması (%)	144
Grafik 14: Türkiye'de Mal ve Hizmet Üzerinden Alınan Vergilerin Vergi Gelirleri İçindeki Payının Seçilmiş Ülkeler ile Karşılaştırılması (%).....	148
Grafik 15: Türkiye'de Mal ve Hizmet Üzerinden Alınan Vergilerin GSYH'ye Oranının Seçilmiş Ülkeler ile Karşılaştırılması (%)	150

Grafik 16: Türkiye ve Seçili Ülkelerin Dolaylı ve Dolaysız Vergi Payı (2017) (%) ..	154
Grafik 17: Vergi ve Transfer Öncesi Gini Katsayıları ile Vergi ve Transfer Sonrası Gini Katsayıları.....	163

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa No.
Şekil 1: Gelir Dağılımı Türleri ve Arasındaki İlişki.....	13
Şekil 2: Lorenz Eğrisi.....	27
Şekil 3: Kesişen ve Kesişmeyen Lorenz Eğrileri	30
Şekil 4: OECD’ye Göre Vergilerin Sınıflandırılması	58

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
Çev.	Çeviren
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
Ed.	Editör
GSMH	Gayri Safi Milli Hâsıla
GSYH	Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
IMF	Uluslararası Para Fonu
KDV	Katma Değer Vergisi
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
ÖTV	Özel Tüketim Vergisi
S.	Sayfa
Ss.	Sayfa Sırası
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSİAD	Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği

GİRİŞ

Bir toplumda belirli bir dönemde yaratılan mal ve hizmetlerin toplamına milli gelir, bu gelirin kişiler, toplumsal gruplar ve üretim faktörleri arasında bölüşülmesine ise gelir dağılımı denilmektedir. Gelir dağılımı tarihin eski zamanlarından itibaren hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin üzerinde önemle durduğu konular arasında yer almaktadır. Gelir dağılımı sadece iktisatçıların ve bilim adamlarının değil toplumdaki kişilerinde ilgisini çeken bir konudur.

Gelir dağılımı toplumsal refahı belirleyen en önemli faktörlerden biridir. Bu nedenle bir ülkede sosyal barışın sağlanması ve korunması, toplumsal amaçlar arasında üzerinde önemle durulan bir konudur. Bunun sağlanması ise büyük oranda gelir dağılımının adil bir yapıda olmasına ve kişilerin asgari gelir seviyelerinin belirli bir seviyenin altına inmemesine bağlıdır. Adil gelir dağılımı farklı gelir gruplarına sahip kişiler arasında büyük uçurumlar oluşmasına fırsat sunmayan dağılımdır. Ancak gelir dağılımı kendiliğinden dengeye gelecek bir yapıya sahip değildir. Dağılım süreci kendi akışına bırakıldığı takdirde ekonomik, politik ve sosyal birtakım sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Gelir dağılımında eşitsizliklerin olması toplumsal barış ve huzuru bozmanın yanında ekonomik büyüme ve kalkınma üzerinde de olumsuz etkiler yaratmaktadır. Bu nedenle sosyal devlet anlayışının da bir gereği olarak devletin arzu edilebilir bir yapıyı sağlamak için gelir dağılımına müdahalede bulunması beklenmektedir. Gelir dağılımına yapılan müdahalelerin şekli ve derecesi ise ülkelere göre farklılık göstermektedir.

Devletin gelir dağılımına ilişkin rolü yeniden dağılım veya ikincil gelir dağılımı olarak ifade edilmektedir. Devletin adil bir gelir dağılımını sağlamaya yönelik en etkin araçlarından biri maliye politikasıdır. Bu anlamda devlet vergiler ve transferler yoluyla gelir dağılımına müdahalede bulunarak gelir eşitsizliklerinin azaltılmasını amaçlamaktadır. Devletin temel finansman kaynaklarından biri olan vergiler önemli bir yeniden dağıtım aracıdır. Devlet vergilerin oran, konu ve matrahlarında değişiklikler yaparak gelir dağılımına müdahalede bulunmaktadır.

Çalışmada, gelir dağılımı eşitsizliğini giderme konusunda transfer harcamaları ihmal edilerek, vergi politikalarının gelir dağılımı üzerindeki etkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ancak sadece vergilerin Gini katsayısını ne kadar etkilediğine ilişkin veri olmadığından dolayı mevcut olan vergi ve transfer öncesi ve sonrası verilerden hareketle bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır. Çalışmada Türkiye ile bazı OECD ülkeleri karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Karşılaştırmada OECD ülkelerinden Norveç, Almanya, Şili ve Yunanistan seçilmiştir. Ülke seçilirken vergi ve transfer sonrası Gini katsayıları esas alınmış olup, OECD ülkelerinden Gini katsayısı bakımından en yüksek değerlerden birine sahip olan Şili ile Gini katsayısı iyi durumda olan Norveç ve orta seviyelerde olan Almanya ve Yunanistan seçilmiştir.

Bu çalışmanın amacı, gelir eşitsizliğinin giderilmesinde vergi politikasının önemini belirlemektir. Bu doğrultuda, OECD ülkelerinden vergi ve transfer sonrası Gini katsayısı esas alınarak seçilen ülkelerin, 1980-2017 dönemi vergi yapılarının gelişimi ve literatürde gelir dağılımını iyileştirici özellik gösterdiği kabul edilen artan oranlılık, en az geçim indirimi, ayırma ilkesi gibi uygulamalar açısından irdelenmesi, Türkiye ile bu açılardan kıyaslamalar yapılması ve böylece söz konusu ülkelerin vergi politika uygulamalarının gelir eşitsizliğini giderme gücünün belirlenmeye çalışılmasıdır.

Çalışmanın birinci bölümünde gelir dağılımı kavramı teorik açıdan ele alınmıştır. Bu kapsam çerçevesinde gelir dağılımının tanımı yapılarak önemi açıklanmış olup, sonrasında gelir dağılımı türleri, gelir dağılımında etkili olan faktörler, gelir dağılımı ölçüm yöntemleri ve gelir dağılımını açıklamaya yönelik teoriler ele alınmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise vergi kavramının teorisi kısaca ele alınmıştır. Daha sonra devletin gelir dağılımını düzenleme fonksiyonu ve söz konusu fonksiyon çerçevesinde gelir dağılımını düzenlemeye yönelik maliye politikası ile vergi politikasına değinilmiş ve vergilerin gelir dağılımı üzerindeki etkilerini belirleyen bazı faktörlere yer verilmiştir. İkinci bölümün son kısmında ise çeşitli vergilerin gelir dağılımı üzerindeki muhtemel etkileri ayrı ayrı ele alınarak incelenmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise öncelikle OECD ülkelerinin vergi ve transfer öncesi ve sonrası Gini katsayıları ile toplam vergi yüküne yer verilmiştir. Türkiye ve seçilmiş OECD ülkelerinin vergi yapısının genel durumu ele alınmıştır. Daha sonra Türkiye ve seçilen ülkelerin vergi yapısını ortaya

koymak bakımından gelir, servet ile mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerin 1980-2017 yılları arasındaki gelişimleri incelenmiştir. Ayrıca ödeme gücüne göre vergilemeye yönelik kullanılan araçlar bakımından da bir inceleme yapılmıştır. Son olarak çalışmada ele alınan ülkelerin vergi ve transfer öncesi ile sonrası Gini katsayıları karşılaştırılarak vergi politikası uygulamalarının gelir eşitsizliğini gidermedeki gücü ortaya konulmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE TEORİK AÇIDAN GELİR DAĞILIMI

Bu bölümde ilk olarak gelir dağılımı kavramı ve önemi açıklanacak, daha sonra gelir dağılımı türleri olan kişisel, fonksiyonel, bölgesel ve sektörel gelir dağılımı üzerinde durulacaktır. Ayrıca milli gelirin toplumu meydana getiren kişiler veya üretim faktörleri arasında dağılımında etkili olan faktörler, gelir dağılımı ölçüm yöntemleri ve gelir dağılımını açıklamaya yönelik geliştirilmiş teoriler ele alınacaktır.

1.1. Gelir Dağılımı Kavramı ve Önemi

İnsan emeğinin bazı araçlar yardımıyla doğaya ve doğal kaynaklara uygulanması sonucu kişisel ve sosyal ihtiyaçları karşılamaya yönelik yeni ürün yaratma faaliyetine üretim denir. Burada üretimden elde edilen ürünlerin ve üretim araçlarının kime ait olacağı sorusu akla gelmektedir. İşte bu soru bölüşüm meselesini ortaya çıkarmaktadır. Hiçbir toplumda ürünlerin paylaşımı rastgele olmamaktadır. Toplumlarda ürünlerin bölüşümünü düzenleyen bir mekanizma mevcuttur. Paranın henüz alışverişlerde kullanılmadığı dönemlerde, toplumlarda bölüşüm mekanizması doğrudan ürünlerin paylaşılması ile yapılmaktadır. Bu dönemdeki toplumlar genellikle aletler, insan emeği, giyecek, buğday, süs eşyası gibi maddi ürünleri belli objektif sosyal kurallara göre paylaşırlardı. Paranın hayatımıza girmesi ile beraber paylaşım süreci de parasal yani nakdi gelirler aracılığıyla yapılmaya başlanmıştır. Bu anlatılanlara göre maddi ürünlerin toplamı sonucu oluşan gelir milli geliri, bu ürünlerin paylaşılması ise gelir dağılımını ifade etmektedir.¹

Gelir, üretim ve hizmet sonucu olarak gerçek veya tüzel kişilerin elde etmiş oldukları parasal değerdir.² Milli gelir, bir ülkede yaşayan kişiler tarafından bir yıl içerisinde üretilen gelirin toplamını ifade etmektedir. Burada bu gelirlerin hukuki açıdan ne şekilde sınıflandırıldığı dikkate alınmamaktadır.³ Sabri Ülgener, milli geliri “*bir milleti meydana getiren fertlerin belli bir dönemde (genellikle bir yıl içinde) yarattıkları*

¹ Korkut Boratav, **100 Soruda Gelir Dağılımı**, Birinci Baskı, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1969, ss.9-10.

² Yakup Kepenek ve Nurhan Yentürk, **Türkiye Ekonomisi**, Geliştirilmiş 6. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1994, s.410.

³ Thomas Piketty, **Yirmi Birinci Yüzyılda Kapital**, Hande Koçak (çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014, s.46.

mal ve hizmetlerin toplam değeri”⁴ olarak tanımlamaktadır. Gelir bir akım kavram olduğu için bu yönüyle servetten ayrılmaktadır. Çünkü servet stok kavramı niteliği taşımaktadır. Ama bir kimsenin ya da bir grubun sahip oldukları servetlerinden dolayı elde ettikleri yıllık kazançları da gelir sayılmaktadır.⁵

İktisat literatüründe gelir dağılımı, bölüşüm ve bölüşüm ilişkileri kavramları bazen aynı anlamda bazen de farklı anlamlarda kullanıldıkları için bir kavram kargaşası vardır. Bu sebeple, oluşan kavram kargaşasını dikkate alarak çalışmaya uygun bir tanımlamanın yapılması gerekmektedir.⁶

Batı dillerinde “distribution” olarak kullanılan bu kavram geçmişte Türkçe’ye “inkisam” olarak yerleşmiş ve uzun süre iktisat dilinde de kullanılmıştır. İnkisam kelimesinin sözlük anlamı “bölünme” demek olmasına rağmen son zamanlara bakıldığında bu terime “dağılım” veya “gelirin dağılımı” denmiş ve bu deyimler kabul görerek iktisat kitaplarına geçmiştir. İktisat literatüründe dağılımın, bir toplumda gelirin üretim faktörleri arasında bölünmesi olarak tanımlandığı görülmektedir. Başlangıçta bu tanımlama yeterli gibi görülse bile aslında olayı bir bütün olarak anlatmaktan uzaktır. En kısa ve basit şekilde tanımlanan dağılım konusunun teorik iktisatta en önemli inceleme alanlarından biri olduğu açıktır. Buna göre bir malın ya da hizmetin üretimi, üretimin başlangıcından bitimine kadar sadece tek kişi tarafından yapılmadıysa, o malın ya da hizmetin satışı sonucu elde edilen hâsılanın üretime katılanlar arasında paylaşılması gerekecektir. Bu şekilde üretilen ürünün, o ürünün üretimine katılanlar arasında paylaşılmasına iktisatta dağılım denilmektedir.⁷

Literatürde çeşitli gelir dağılımı tanımları bulunmaktadır. Bunlardan biri *“Temelde gelir farklılıklarını açıklamaya yönelik olan gelir dağılımı, bir ekonomide*

⁴ Sabri F. Ülgener, **Milli Gelir, İstihdam ve İktisadî Büyüme**, Yeniden Gözden Geçirilmiş Yedinci Basım, İstanbul: Der Yayınları, 1991, s.20.

⁵ Halil Seyidoğlu, **Ekonomik Terimler**, Ankara: Güzem Yayınları, No:4, 1992, s.293.

⁶ Yaşar Uysal, “Bölüşüm İlişkileri ve Bu İlişkilerin Düzenlenmesinde Etkili Olabilecek İktisat Politikalarının Değerlendirilmesi-Türkiye Örneği”, (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, 1997), s.4.

⁷ Selâhattin Tuncer, **Gelirin Yeniden Dağılımı** İktisadi Araştırmalar Vakfı 23, İstanbul, 1970, ss.4-5.

belirli bir dönemde yaratılan gelirin kişiler, toplumsal gruplar ve üretim faktörleri arasında bölüşülmesini ifade etmektedir.”⁸ şeklindedir.

Abuzer Pınar ise gelir dağılımını “*bir ülkede üretilen mal ve hizmetlerin toplumun değişik kesimleri tarafından nasıl bölüşüldüğünü ifade eden bir kavram*” şeklinde tanımlamaktadır. Bahsedilen bölüşüm kişisel olabileceği gibi sektörel, bölgesel veya faktörel de olabilir. Bir ülkenin ekonomik refah düzeyi, yapısı ve bölüşümü hakkında bu dört tanımın her biri birbirinden farklı işlevsel öneme sahiptir.⁹

Bir ülkenin gelir dağılımı temel olarak;¹⁰

- Üretim faktörlerinin dağılımına (toprak, sermaye, meslekler gibi),
- Eğitim, sağlık hizmetleri ve barınma imkânları gibi kamu mal ve hizmetlerinin sağlanması ve bunların dağılımına,
- Hem kamu hem de özel transfer ödemelerinin miktarına ve yönetimine,
- Vergi sistemine bağlıdır.

Gelir dağılımı toplumsal refahı belirleyen en önemli faktörlerdendir. Gelir dağılımının adaletsiz olduğu bir toplumda yetersiz satın alma gücü oluşur. Böyle bir durum ise düşük gelirli bireylerin özel mal ve hizmet almalarını zorlaştırır. Gelir dağılımındaki eşitsizlikler toplumsal barışı ve huzuru bozduğu gibi ekonomik büyüme ve kalkınma üzerinde de olumsuz etkide bulunmaktadır.¹¹

Gelir ve servet dağılımı, düşük yaşam standartları ve bunun sonucu oluşan sağlıksız yaşam arasındaki pozitif ilişkiden dolayı insani açıdan oldukça önemli bir konudur.¹² Gelir dağılımı konusunda yapılan araştırmalar toplumun politik ve sosyal yapısını anlayıp açıklama imkânı sunmaktadır. Gelir dağılımı aynı zamanda zengin ve yoksul kişiler arasında oluşan gelir farklılığının zamanla değişimini, gelir eşitsizlikleri ile sosyal ve ekonomik kurumlar arasında ne şekilde bir ilişki olduğunu, gelir eşitsizliğinde

⁸ DPT, *Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara 2001, s.3.

⁹ Abuzer Pınar, *Maliye Politikası*, 2. Baskı, Ankara: Naturel Yayınları, 2006, s.284.

¹⁰ İbrahim Güran Yumuşak ve Mahmut Bilen, “Gelir Dağılımı-Beşeri Sermaye İlişkisi ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme”, *K.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı.1, 2000, s.82.

¹¹ Hüseyin Şen ve İsa Sağbaş, *Vergi Teorisi ve Politikası*, Gözden Geçirilmiş 3. Baskı, Ankara: Arıkan Yayınları, 2017, s.402.

¹² Stephen J. Bailey, *Public Sector Economics: Theory, Policy and Practice*, London: Macmillan, 1995, s.262.

oluşan değişikliklerin sermaye birikimi, kaynak dağılımı, büyüme ve servet üzerinde oluşturduğu etkilerini ortaya koymaktadır.¹³

Bir ülkenin gelişmişlik ve refah seviyesinin en önemli göstergesi milli gelir veya milli gelirin o ülkenin nüfusuna bölünmesi sonucunda oluşan kişi başına düşen gelir seviyesidir. Kişi başına düşen gelir bir ülkede çok yüksek olduğunda o ülkenin “gelişmiş ülke”, orta seviyede olduğunda “geliri orta seviyeli ülke”, düşük olduğunda ise “az gelişmiş ülke” grubunda olduğu görüşü vardır.¹⁴ Aynı toplam geliri elde eden iki ülkeden biri diğerine göre daha adil bir şekilde gelir dağılımı yapıyorsa o ülkenin refahı diğer ülkeye göre daha yüksek demektir.¹⁵ Ancak toplam gelir veya kişi başına düşen gelir seviyesinin yüksek olması bu konuda yeterli bir ölçüt olmamaktadır. Bu ikisinin yanında gelir dağılımı ve dağılımın ne kadar adil olduğu konusu da önem taşımaktadır. Toplam gelirin büyük çoğunluğu sayıca az kişilerin elinde toplanmışsa ve bir ülkede bulunan kişilerin arasında gelir bakımından büyük farklar varsa bu ülkede gelir dağılımının adil olmadığı söylenebilir. Bu durum hem sosyal hem de siyasi açıdan sağlıklı olmayan bir bünyeyi göstermektedir.¹⁶

Gelir dağılımının bir ülkedeki ekonomik ve sosyal yaşam üzerinde de çeşitli etkileri bulunmaktadır. Gelir dağılımı yatırım, tasarruf ve büyüme ile yakından ilgili bir kavramdır. Gelirin ne kadarının tüketime ve ne kadarının da tasarrufa gideceğine geliri elde eden kişiler karar vermektedir. O nedenle gelir dağılımının şekli ve gelir dağılımını etkileyen politikalar ekonomik büyüme üzerinde de etkili olmaktadır. Gelir dağılımının ekonomik yönden olduğu kadar sosyal yönleri de önem arz etmektedir. Gelir dağılımı eşitsizliği olan toplumlarda düşük eğitim ve kültür seviyesi, kötü sağlık şartları ve kötü beslenme gibi olumsuz durumlar oluşabilmektedir. Geniş halk kitlelerinin yoksulluklarına rağmen yüksek gelire sahip kişilerin iyi yaşam şartlarının olması toplumdaki sosyal barışı bozmaktadır.¹⁷

¹³ DPT, s.3.

¹⁴ Süreyya Hiç, **Türkiye Ekonomisi**, Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1994, ss. 3-4.

¹⁵ Orhan Hançerlioğlu, **Ekonomi Sözlüğü**, 6. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1995, s.127.

¹⁶ Hiç, ss. 3-4.

¹⁷ Hüseyin Şahin, **Türkiye Ekonomisi**, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 7. Baskı, Bursa: Ezgi Kitabevi, 2002, ss.529-530.

Gelir dağılımı kavramı bazı sosyal ve iktisadi olaylarda olduğu gibi yalnızca bilim adamlarına merak uyandıran bir konu değildir. Aslında insanlık tarihinin eski dönemlerinden bu yana çeşitli şekillerde ortaya çıkmış, sadece felsefeci ve bilim adamlarını değil düşünen her kafayı ve özellikle de toplumun ezilen sınıflarını meşgul etmiş olan sömürge, eşitlik ve sosyal adalet gibi kavramlarla yakından ilgilidir. Gelir dağılımında oluşan eşitsizlikler, ülkelerin genel ekonomik eşitsizliklerinin önemli göstergelerinden birini oluşturmaktadır. Bundan dolayı gelir dağılımı hakkında sahip olunan bilgiler, içinde yaşanılan toplumun ve çeşitli sosyal sistemlerin eşitlik ve sosyal adalet konuları açısından değerlendirilmesine yardımcı olur.¹⁸

Gelir dağılımının düzgün olmadığı ülkelerde, genellikle bu ülkelerin siyasi yapılarının otoriter ve baskıcı niteliğe sahip olduğu gözlenmektedir. Buna karşılık, özgürlükçü, sosyal adaletçi ve daha demokratik özelliklere sahip ülkelerde gelir dağılımının daha adil olduğu ve eşitsizlik yelpazesinin daha dar durumda olduğu görülmektedir.¹⁹

1.2. Gelir Dağılımı Türleri

Gelirin hangi birimler arasında dağıldığının bilinmesi ve ölçülmesi amacıyla çeşitli gelir dağılımı kavramlarından yararlanılmaktadır. Gelir dağılımı kavramları sayesinde; spesifik alanlarda ortaya çıkan gelir dağılımı türleri araştırma konusu yapılabilmekte ve söz konusu türler çeşitli karşılaştırmalar yapılmasına olanak sağlamaktadır.²⁰ Milli gelirin dağılımı, gelirin meydana gelmesini sağlayan bireyler arasında olabileceği gibi gelirin oluşumuna katkıda bulunan üretim faktörleri ya da geliri oluşturan ülkenin çeşitli sektörleri ve bölgeleri arasında da olabilmektedir. Bu anlamda gelir dağılımı türleri kişisel, fonksiyonel, sektörel ve bölgesel gelir dağılımı olmak üzere dört ana gruba ayrılmaktadır.²¹

¹⁸ Boratav, **100 Soruda Gelir Dağılımı**, ss.13-14.

¹⁹ Mustafa Sönmez, **Gelir Uçurumu**, 1. Baskı, İstanbul: Om Yayınevi, 2001, ss.193-194.

²⁰ Temel Gürdal, Mehmet Emin Altundemir ve Cahit Şanver, **Maliye Politikası**, 4. Baskı, İstanbul: Kitap Matbaası, 2015, s.188.

²¹ Rıdvan Kurtipek, “Türkiye İçin Gelir Grupları Arası Gelir Oluşum İlişkisinin Miyazawa Yöntemiyle İncelenmesi” **Uzmanlık Tezi**, Ankara: Kalkınma Bakanlığı Yayınları No: 2830, Aralık 2011, s. 6.

1.2.1. Kişisel Gelir Dağılımı

Kişisel gelir dağılımı, bir ülkedeki toplam gelirin toplumu oluşturan bireyler, gruplar ve aileler arasındaki dağılımına denir. Tanımdan anlaşılacağı üzere, kişisel gelir dağılımında ön planda olan gelirin kişiler ve haneler arasında olan dağılımıdır. Kişisel gelir dağılımı milli gelirin belirli dönemlerde bireyler arasında nasıl dağıtıldığını ekonomik faaliyetler dikkate alınmaksızın ortaya koymaktadır. Ülkelerin ekonomik eşitsizliklerinin iyi bir göstergesi olan kişisel gelir dağılımı ölçümlerinin birinci hedefi, hane halkları arasında olan gelir eşitsizliklerinin belirlenmesidir. Bu anlamda bireysel gelir dağılımı olarak da adlandırılan kişisel gelir dağılımı sosyo-ekonomik eşitsizliklerin göstergesi olarak bireysel ve statik özellik göstermektedir.²²

Bu dağılımda birey veya hane halklarının milli gelirden aldıkları payın ücret, faiz, rant veya kâr olmasının hiçbir önemi yoktur. Birey bunların hepsine sahip olabileceği gibi sadece birisine de sahip olabilmektedir.²³

Kişisel gelir dağılımı gelirin nerede, nasıl ve ne yaparak elde edildiğine bakmadan, yalnızca bireylerin veya tüketici birimlerinin belli bir sürede elde edilen gelir miktarlarını göz önünde tutmaktadır. Bu nedenle, bireyler arası oluşan gelir eşitsizlikleri araştırılmak istenildiğinde, kişisel gelir dağılımı kavramı dâhilindeki ölçümlere başvurulmaktadır.²⁴

Kişisel gelir dağılımında, bireylerin veya hane halklarının sahip olduğu gelirlerin büyüklükleri gelir eşitsizliklerinin belirlenmesi açısından önem taşımaktadır. Ayrıca kişisel gelir dağılımında sahip olunan gelir büyüklüğünün yanında gelirin türü, meslekler, sektörler, sosyo-ekonomik gruplar, bölgeler, yaş, cinsiyet ve eğitim durumlarına göre de sınıflandırma yapılabildiğinden gelir dağılımının analizinde büyük öneme sahiptir. Bir ülkede belli bir dönemde elde edilen gelirin kişiler veya haneler arasında ne şekilde

²² Yeşim Kubar, “Bir İktisat Politikası Amacı Olarak Gelir Dağılımı: Türkiye Örneği (1994-2007) Analizi”, **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt.1, Sayı.2, 2011, ss.229-230.

²³ Şadan Çalışkan, “Türkiye’de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk”, **Sosyal Siyaset Konferansları**, Sayı.59, 2010/2, s.93.

²⁴ İsmail Türk, **Maliye Politikası: (Amaçlar-Araçlar) ve Çağdaş Bütçe Teorileri**, Gözden Geçirilmiş Üçüncü Baskı, Ankara: Doğan Yayınevi, 1975, s.281.

paylaşıldığının belirlenmesi, hanelerin sosyal ve ekonomik konumlarında zamanla oluşan değişikliklerin belirlenmesi gibi nedenlerden dolayı büyük önem taşımaktadır.²⁵

Bir ülkede gelir dağılımının adaletli bir yapıya sahip olup olmadığı araştırılmak istenildiğinde, başvurulacak olan gelir dağılımı türü kişisel gelir dağılımıdır. Kişisel gelir dağılımı ölçülerine göre; bir ülkedeki gelir dağılımı kişiler arasında fırsat eşitliğini ve sosyal barışı sağlıyor, toplumsal refahı artırıyor ve konjonktürel dalgalanmaların ortaya çıkmasına yol açmıyorsa gelir dağılımının adaletli olduğu söylenebilir. Kişisel gelir dağılımı ne kadar adaletli bir yapıda olursa, kişiler arasında oluşan refah farklılıkları da o kadar ortadan kalkmış olur.²⁶

1.2.2. Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Fonksiyonel gelir dağılımı, çeşitli üretim faktörlerinin üretime girmesi sonucu milli gelirden aldıkları payı, yani milli gelirin ücret, faiz, rant ve kâr olarak dağılımını ifade eder. Diğer bir deyişle, üretimin ne kadarının emek sahiplerine ücret, sermaye sahiplerine faiz, arazi sahiplerine rant ve müteşebbislere kâr şeklinde dağıldığını göstermektedir.²⁷

Üretim faktörlerini dörde ayırarak yapılan bu sınıflandırmanın yerine, yalnızca emek ve mülk gelirlerini birbirinden ayırarak yapılan ikili bir sınıflandırma da kabul edilebilmektedir. Bu durumda emeğin dahil olmadığı rant, faiz ve kâr mülk gelirlerini oluştururken, emek karşılığı alınan ücretler emek gelirlerini oluşturur.²⁸

Faktörel gelir dağılımı olarak da kullanılan söz konusu dağılım, gelirin emek sahipleri ile emek dışındaki diğer üretim faktörlerine sahip olan kişiler arasındaki dağılımının analizinde kullanılmaktadır. Fonksiyonel gelir dağılımı kavramına dayalı ölçümlerde üretim faktörlerini alt bileşenlerine ayırarak daha detaylı bir inceleme

²⁵ Cem Doğan ve Murat Tek, “Türkiye’de Gelir Dağılımının Toplanma Oranı Yöntemiyle Analizi”, **Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt.3, Sayı.2, Yıl.3, Güz 2007, s.97.

²⁶ Ahmet Ulusoy, **Maliye Politikası**, 2.Baskı, Trabzon: Celepler Matbaacılık, 2003, s.257.

²⁷ Aytaç Eker, Asuman Altay ve Mustafa Sakal, **Maliye Politikası: Teori, İlkeler ve Yöntemler**, Ankara:1994, s.231.

²⁸ Türk, *Maliye Politikası*, s.279.

yapılabilmektedir. Örnek olarak; milli gelirin mülk gelirleri, maaş ve ücret, müteşebbis ve yevmiye şeklinde ayrılarak analiz edilmesi bu sebeple yapılmaktadır.²⁹

Fonksiyonel gelir dağılımı daha çok uygulanan iktisat politikalarının niteliğini ve ülkenin sanayileşme düzeyini göstermektedir. Sanayileşmiş olan ülkelerde ücretlilik oranı yüksek olduğundan milli gelir içinde ücretlerin oranı da yüksektir.³⁰ Bu dağılım ayrıca ülkelerin gelişmişlik seviyeleri hakkında da bilgiler vermektedir. Örneğin, gelişmiş ülkelerde iktisadi kalkınma döneminin başlangıcında tarım kesiminin milli gelir içindeki en yüksek payı aldığı görülürken, ülkelerin gelişme düzeyleri yükseldikçe ücret geliri elde edenlerin milli gelirden aldıkları payın arttığı gözlenmiştir. Gelişmekte olan ülkelerin durumuna bakıldığında ise ücretlilerin geliri göreceli olarak daha düşük olurken, tarım kesiminin milli gelir içindeki payı önemini korumaktadır.³¹

1.2.3. Sektörel Gelir Dağılımı

Sektörel gelir dağılımı, bir ülke ekonomisinde bulunan farklı sektörlerin milli gelirden ne oranda pay aldığını ifade eder. Bu sektörler genel olarak tarım, sanayi ve hizmet sektörleri olarak üçe ayrılmaktadır. Bir ülkenin kalkınmışlığının ölçütlerinden biri de bu sektörel yapılarıdır. “Gelişmiş ülkeler” denilen kavram bazen “sanayileşmiş ülkeler” diye de ifade edilmektedir. Ekonomik gelişme için sanayileşmenin bir ölçüt olarak ele alınması bunun bir nedenidir. Dolayısıyla kalkınmışlığın önemli göstergelerinden biri de bir ülkedeki sanayi sektörünün milli gelir içerisindeki payıdır. Diğer taraftan, kalkınma süreci içerisinde sanayileşmesini tamamlamış olan ülkelerde hizmet sektörünün de payı hızlı bir şekilde artmaktadır. Genellikle kalkınma sürecinde tarım, sanayi ve hizmetlerin payında oluşan artış birbirini takip etmektedir.³² Gelişmiş ekonomilere bakıldığında milli gelir içerisinde sanayi ve hizmetlerin payı fazla, tarımın payı düşük iken, az gelişmiş ülkelere bakıldığında ise tarımın payı, sanayi ve hizmet sektörlerine kıyasla fazladır.³³

²⁹ Çalışkan, ss.92-93.

³⁰ Hülya Kirmanoğlu, **Kamu Ekonomisi Analizi**, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 4. Baskı, İstanbul, 2013, s.206.

³¹ Sami Güçlü ve Mahmut Bilen, “1980 Sonrası Dönemde Gelir Dağılımında Meydana Gelen Değişmeler”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Sayı.6, Eylül-Ekim 1995, s.161.

³² Pınar, *Maliye Politikası*, ss.285-286.

³³ Nihat Işık, “Sektörel Gelir Dağılımının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi”, **Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F. Dergisi**, Sayı.11, Yıl.9, Aralık 2006, s.123.

Çeşitli üretim sektörlerinin milli gelire ne oranda katıldığı araştırılmak isteniyorsa, sektörel gelir dağılımı kavramına başvurulur. Diğer bir ifade ile tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinin milli gelirden aldıkları paylar ve bunların uzun vadedeki seyirleri, devletin hangi sektörler lehine, hangi sektörler aleyhine milli gelirin dağılımını etkilediğini incelemek için sektörel gelir dağılımı ölçümleri kullanılır. Sektör kavramı üretim araçlarının mülkiyeti olarak kabul edilirse, sektörler göre gelir dağılımı, milli gelirin özel sektör ile kamu sektörü arasında oluşan dağılımını ifade eden bir kavram olarak ortaya çıkar.³⁴

1.2.4. Bölgesel Gelir Dağılımı

Ülke ekonomileri çeşitli üretim bölgelerine sahiptir ve her bölgenin genellikle kendine özgü sosyal, demografik ve ekonomik özellikleri bulunmaktadır. Örneğin, ülke tarım ağırlıklı bir ekonomiye sahipse, bölgesel olan iklim farklılıklarının elbette üretime doğrudan bir etkisi olacaktır. Ülke daha çok ticaret ve sanayiye dayalı bir yapıya sahipse yine bölgesel farklılıklardan oluşan bir dengesizlik oluşacaktır. Bu durumda milli gelirin bölgeler arasında eşit dağıtılmadığı söylenebilir.³⁵ Buradan yola çıkarak coğrafi gelir dağılımı da denilen bölgesel gelir dağılımı, bir ülkedeki gelirin bölgesel dağılımını ifade etmektedir. Bölgesel dağılım, bir ülkenin çeşitli bölgelerinde yaşayan insanların milli gelirden aldıkları payı ifade eder.³⁶

Bölgesel gelir dağılımı, ülkelerin gelişmiş ve az gelişmiş bölgeleri arasında oluşan farklılıkları bulmak açısından kullanılabilir. Bölgesel gelir dağılımının kullanılması, milli gelirin ülkelerin hiçbirinde bölgelere eşit şekilde paylaşılmamasından kaynaklanmaktadır. Gelişmiş olan ülkelerde gelir dağılımı eşitsizlikleri daha az görülürken, az gelişmiş ülkelerde ise daha çok görülmektedir. Bölgesel gelir dağılımı, bu gibi gelir dağılımı dengesizlikleri görülen bölgeler için ülke ekonomilerinin alması gereken teşvik ve önlemlerin alınmasına da yardımcı olur.³⁷

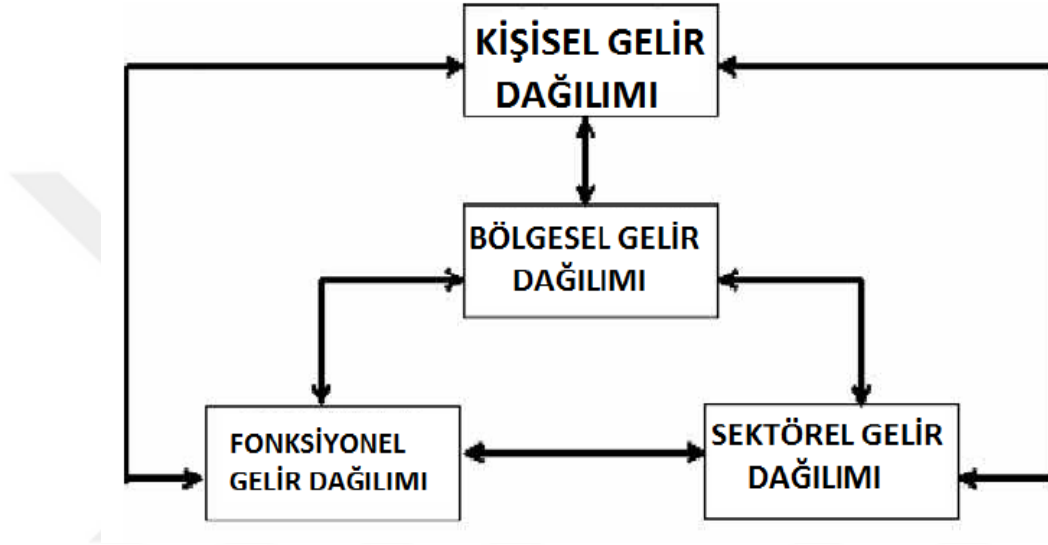
³⁴ Türk, *Maliye Politikası*, s.278.

³⁵ Şevki Özbilen, *Maliye Politikası: Teorik Esaslar-İlkeler ve Yöntemler*, Ankara: Atıla Kitabevi, 1999, s.476.

³⁶ Yaşar Uysal, “Gelir Dağılımı Türleri Arasındaki İlişkiler Perspektifinde Türkiye’de Gelir Dağılımının Düzenlenmesine Yönelik Öneriler”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt.9, Sayı.2, Yıl.01, 2007, s.251.

³⁷ Eker, Altay ve Sakal, ss.232-233.

Yukarıda bahsedilen gelir dağılımı çeşitlerinin hepsi farklı yönlerden önem taşımaktadır. Milli gelirin sektörler bakımından dağılımı incelenmek istenirse sektörel gelir dağılımı, sosyal grupların milli gelir içerisindeki payları hakkında bilgi edinmek istenirse fonksiyonel gelir dağılımı, ülkenin az gelişmiş bölgeleri incelenmek isteniyorsa coğrafi gelir dağılımı ve milli gelirin dağılımında oluşan eşitlik ve eşitsizlik derecesi ile ilgilenmek isteniyorsa kişisel gelir dağılımı önem taşımaktadır.³⁸

Şekil 1: Gelir Dağılımı Türleri ve Arasındaki İlişki

Kaynak: Uysal, *Gelir Dağılımı Türleri Arasındaki İlişkiler Perspektifinde Türkiye’de Gelir Dağılımının Düzenlenmesine Yönelik Öneriler*, s.255.

Gelir dağılımının çeşitli açılardan incelenmesiyle oluşan gelir dağılımı türlerinin birbirleriyle çok yönlü etkileşimleri bulunmaktadır. Bundan dolayı, kişisel, fonksiyonel, sektörel ve bölgesel gelir dağılımı türleri birbirlerinden bağımsız değildir. Çünkü bu gelir dağılımı türleri aynı fotoğrafın aslında farklı açılardan incelenmesi demektir. Bu türler arasındaki ilişki ülkenin gelişmişlik düzeyi ve ekonomik yapısı ele alınarak belirlenmektedir. Gelişmişlik düzeyi ise bir ülkenin ekonomisinin sektörel yapısı ile alakalıdır. Üretim faktörleri talebi ve bundan oluşan fonksiyonel gelir dağılımı, ülkenin sektörel yapısına bağlı olarak şekil almaktadır. Bölgesel gelir dağılımı ülkedeki iklim ve benzeri coğrafi koşullar ve ekonomik faaliyetlerin, sektörel bazda coğrafi dağılımı ile

³⁸ Türk, *Maliye Politikası*, s.281.

belirlenmektedir. Kişisel gelir dağılımı ise hem üç dağılım türünü de içermekte hem de bu dağılım türlerine bağlı şekilde meydana gelmektedir.³⁹

Yukarıda Şekil 1’de görüldüğü üzere, fonksiyonel gelir dağılımı ekonomisi sektörel dağılıma bağlı olarak oluşmakta, sektörel bazdaki ekonomik faaliyetlerin coğrafi olarak dağılımı ise bölgesel dağılımı oluşturmakta, kişisel gelir dağılımı da tüm bu gelir dağılımlarına bağlı olarak oluşmaktadır. Sonuçta ele alınan gelir dağılımı türlerinden birisinde değişme olmasında, bu durum diğer türleri de etkilemektedir.⁴⁰

1.3. Gelir Dağılımını Belirleyen Faktörler

Bir ülkede gelir dağılımında ortaya çıkan eşitsizliklerin pek çok nedeni olabilmektedir. Bu eşitsizliklerin arkasında yatan nedenler ülkeden ülkeye değişebileceği gibi bir bölümü ise sadece o ülkeye özgü nedenler olabilir. Piyasa mekanik bir sistem olduğu için adil ya da dengeli gelir dağılımını yerine getirmekle görevli değildir.⁴¹ Eğer devlete gelir dağılımında eşitsizliği düzeltme görevi verilecekse, daha etkili politikalar önermek için ilk olarak gelir dağılımındaki bu bozukluğun nedenleri ele alınmalıdır.⁴² Bu bölümde öncelikle gelir dağılımını belirleyen temel faktörler olan emek dağılımı, servet dağılımı ve faktör fiyatları üzerinde durulacak sonra etkili olan diğer faktörlerden bazılarına değinilecektir.

1.3.1. Gelir Dağılımında Üretim Faktörlerinin Etkileri

Bilindiği üzere milli gelir, milli hâsılanın üretimine giren üretim faktörlerine ödenen gelirlerin toplamından meydana gelmektedir. Buna göre üretim faktörlerine sahip olunmaması durumunda gelir elde edilmiş olmamaktadır. Gelirin elde edilmesinin asıl koşulu üretim faktörlerine sahip olarak, söz konusu üretim faktörlerini gerçekten üretimde kullanmaktır. Buna göre, üretim faktörlerinden emeğin dışında kalanlara servet

³⁹ Uysal, *Gelir Dağılımı Türleri Arasındaki İlişkiler Perspektifinde Türkiye’de Gelir Dağılımının Düzenlenmesine Yönelik Öneriler*, s.255.

⁴⁰ Uysal, *Gelir Dağılımı Türleri Arasındaki İlişkiler Perspektifinde Türkiye’de Gelir Dağılımının Düzenlenmesine Yönelik Öneriler*, s.255.

⁴¹ Halil Seyidoğlu, *İktisat Biliminin Temelleri*, İstanbul: Güzem Can Yayınları, No:21, 2006, ss.412-413.

⁴² Kirmanoğlu, s.204.

dendiğinde, gelir dağılımını belirleyen esas faktörlerin 3 nokta etrafında toplandığı görülmektedir. Bunlar; emek dağılımı, servet dağılımı ve faktör fiyatlarıdır.⁴³

1.3.1.1. Emek Dağılımı

Bir ekonomideki üretim faktörlerinin dağılımı incelendiğinde, emeğin yetişkin kişiler arasında eşit dağıldığı düşünülebilir. Ama gerçekte bireylerin sahip oldukları işgücü, vasıf bakımından farklılıklar göstermektedir. Emeğin vasfı eğer bütün insanlarda aynı olsaydı, ücretler arasında oluşan eşitsizlikler çok az olurdu. Böyle bir durumda herkes aynı işleri yapabilecek duruma gelirdi.⁴⁴ İşte bireyler arasındaki ücret farklılıkları, emeğin vasfındaki bu farklılıklardan doğmaktadır. Bu anlamda eğitim ile sağlık hizmetleri, bir toplumda emeğin vasfının dağılımını eşitlemek için kullanılacak en etkili yöntemlerdir. Bu anlamda emek vasfının kişilere eşit olarak dağıtılması için bu hizmetlerin toplumdaki herkesin yararlanabileceği şekilde sunulması gerekir.⁴⁵ Emek geliri ve ücret eşitsizlikleri, bazı ülkelerde ve dönemlerde daha fazla olmaktadır.⁴⁶

Emeğin yetişkinler arasında dağılımında oluşan eşitsizliklerin nedenleri temel olarak aşağıdaki gibidir.

- **Kişisel kabiliyet farkları:** Kişisel kabiliyetlerden bazıları babadan oğula geçebilir. Her ailede fiziki ya da zihni kabiliyetler açısından farklar vardır.⁴⁷ Bu nedenle bütün insanlar birbirlerinden farklı yeteneklere sahiptirler. Üstün kabiliyet sahibi olan kişilerin, düşük kabiliyete sahip kişilere göre gelir elde etmedeki ustalıkları daha fazladır. Kişilerin hangi kabiliyetlerinin gelir elde etme konusundaki başarısını artırdığı hala tartışmalıdır. Ama sağlıklı olmak, okulda ve eğitim hayatında başarılı olmak, yeniliğe açık ve girişimci bir ruha sahip olmak ve zeki olmak gelirin artmasında etkili olan niteliklerden en önemlileri olarak ortaya çıkmaktadır.⁴⁸ Kişisel kabiliyetteki farklılıkların gelir farklılıklarına yol

⁴³ Türk, *Maliye Politikası*, s.284.

⁴⁴ Türk, *Maliye Politikası*, s.284.

⁴⁵ Ulusoy, s.263.

⁴⁶ Piketty, s.326.

⁴⁷ Paul A. Samuelson, *İktisat*, Demir Demirgil (çev.), İstanbul: Menteş Kitabevi, 1973, s.910.

⁴⁸ Coşkun Can Aktan ve İstiklal Yaşar Vural, “Gelir Dağılımında Adalet(siz)lik ve Gelir Eşit(siz)liği: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri”, Coşkun Can Aktan (Ed.), *Yoksullukla Mücadele Stratejileri* içinde (19-38), Ankara: Hak-İş Yayınları, 2002, s.22.

açtığına çok sayıda örnek gösterilebilir. Örneğin, ünlü bir romancının, ünlü bir sinema artistinin, bir ses sanatçısının, futbolcunun, film yönetmeninin ve buna benzer alanlardaki kişilerin yüksek gelirler elde ettikleri bilinmektedir.⁴⁹

- **Çalışma koşullarındaki farklılıklar:** Bazı işler diğer işlere göre daha tehlikeli ya da tercih edilmeyen türde olabilir. Kişilerin bu işlerde çalışmasını sağlamak için bazı teşvikler sunulabilir. Öte yandan, bazı kişiler gelirlerini artırmak için gönüllü olarak daha uzun süre çalışabilirler. Bunun yanında bazı mesleklerde ve işlerde emek çok önemli olabilir. Sonuç olarak, çalışma koşullarında meydana gelen bu farklılıklar elde edilen gelirde farklılıklara yol açmaktadır.⁵⁰
- **Alınan eğitimdeki farklılıklar:** Kişiler arası gelir farklılıklarının en önemli nedenlerinden birisi de eğitim düzeyidir. Gelir dağılımı eşitsizliğini azaltmada beşerî sermayeye yapılan yatırımlar son derece önemli role sahiptir.⁵¹
- **Şans:** İnsanların kontrolü dışında gerçekleşen bazı faktörler ve rastlantılar kişilerin zengin veya yoksul olmalarına sebep olabilir. Mesela, su bulmak için tarlasında kuyu açan bir kişi petrol bularak zengin olabilirken, kendisinden kaynaklı olmayan bir durgunluk sebebiyle bir inşaatta çalışan işçi işsiz kalabilmektedir.⁵²
- **İş tecrübesi:** İş tecrübesine sahip ve daha fazla kalifiye olan işçiler tecrübesizlere göre daha yüksek gelir kazanırlar.⁵³
- **Risk almadaki farklılıklar:** Bazı kişiler risk almaktan kaçınırken bazıları ise parasını tehlikeli ve riskli işlere yatırarak daha yüksek kazanç elde ederler. Bu da gelir farklılığı yaratan nedenlerdendir.⁵⁴ Pek çok kişi sonu belirsiz olan bazı işlerin bitiminde büyük miktarda paralar kazanmıştır. Ama çoğunluk böyle riskleri göze alamayıp ne kâr ne de zarar noktasında arada kalmıştır.⁵⁵

⁴⁹ Fetullah Akın, “Gelir Dağılımı ve Gelir Dağılımına Müdahale Gereği”, **İş ve Hayat**, Cilt.1, Sayı.1, 2015 s.18.

⁵⁰ Aktan ve Vural, *Gelir Dağılımında Adalet(siz)lik ve Gelir Eşit(siz)liği: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri* s. 23.

⁵¹ Aktan ve Vural, *Gelir Dağılımında Adalet(siz)lik ve Gelir Eşit(siz)liği: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri* s. 23.

⁵² Aktan ve Vural, *Gelir Dağılımında Adalet(siz)lik ve Gelir Eşit(siz)liği: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri* s. 23.

⁵³ Aktan ve Vural, *Gelir Dağılımında Adalet(siz)lik ve Gelir Eşit(siz)liği: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri* s. 23.

⁵⁴ Aktan ve Vural, *Gelir Dağılımında Adalet(siz)lik ve Gelir Eşit(siz)liği: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri* s. 23.

⁵⁵ İlker Parasız, **İktisada Giriş: Prensipler ve Politikalar**, Gözden Geçirilmiş 10. Baskı, Ezgi Kitabevi, 2010, s.240.

- **Ayrımcılık:** Gelir farklılıklarının bir diğer nedenini cinsiyet, renk, din, ırk, dil gibi konularda yapılan ayrımcı uygulamalar oluşturur. Örneğin yüksek ücretli bazı işler siyah derililere, göçmenlere ve azınlıklara açık olmayabilir, açık olsa bile bu kişilere çalışmaları karşılığında daha düşük ücretler ödeniyor olabilir.⁵⁶

1.3.1.2. Servet Dağılımı

Gelirin dağılımını etkileyen en önemli faktörlerden biri servet dağılımıdır. Gelir dağılımı ile servet dağılımı arasında karşılıklı bir ilişki bulunur. Bir ülkede tüketici birimleri arasında gelir dağılımı dengeli değilse yani belirli gruplar yüksek gelir elde ederken, geniş kitleler düşük gelirle sadece geçimini sürdürmek durumunda oluyorsa, yeni oluşan servetin çoğunluğu o ülkede bulunan yüksek gelirli kişilerin elinde olacaktır. Yeni oluşan bu servetten düşük gelirli olanların alacağı pay sıfır veya çok küçük olacaktır. Sanayileşmiş ve sanayileşmekte olan piyasa ekonomilerinde genellikle parasal sermayeye sahip işletmecilerin gelirleri yüksektir. Buna karşın genellikle bağımlı şekilde çalışan geniş halk kitlelerinin gelirleri, yüksek gelirli olanlara oranla çok düşüktür. Yüksek gelirli olanların gelirlerinin küçük bir kısmını tüketebildikleri için bu kişilerin servetleri artmaktadır. Gelir düzeyleri düşük olan kesimin ise servet edinme olanağı bulunmamaktadır. Yüksek gelirli kişilerin emek dışında sahip oldukları servetler ve onların getirileri gelirlerinin giderek artmasına sebep olmaktadır.⁵⁷

Servet dağılımı gelirin dağılımının yanı sıra gelirin kullanımına da bağlıdır. Servet gelirin tüketimde kullanılmayıp tasarruf olunmasıyla ortaya çıkmaktadır. Yüksek gelirler genellikle faiz ve kâr gelirlerinden oluşmakta ve bunların büyük bölümü tüketilemediği için tasarruf olarak ayrılmaktadır. Böylece geçimini emek geliri ile sağlayan kesimin servet oluşturma ve tasarruf etme olanakları düşüktür. Bu durumda etkili bir yeniden dağılım yapılamayan piyasa ekonomilerinde oluşan servet artışının büyük bir bölümü serveti yüksek olan grupların eline geçmektedir.⁵⁸

⁵⁶ Seyidoğlu, *İktisat Biliminin Temelleri*, s.414.

⁵⁷ Sait Dilik, **Servetin Geniş Kitlelere Yayılması**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 391, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1976, ss.94-95.

⁵⁸ Dilik, s.110.

Önemli bir gelir kaynağı olarak görülen servetlerin büyük bölümünün miras yoluyla edinildiği görülmektedir. Ama miras olarak edinilen mali niteliğe sahip servetin yanı sıra beşerî sermaye de miras olarak görülmektedir. Beşerî sermaye kalıtım yolu ile edinilen mirastır. Zeki ve yetenekli olan anne ve babanın çocuklarının da zeki ve yetenekli bir birey olma ihtimali yüksektir. İyi yetişmiş ve servet sahibi ebeveynler çocuklarını iyi şartlarda yetiştirmekte ve onlara iyi eğitim fırsatları sağlamaktadırlar. Bu şekilde çocuklarına parasal servetlerinin yanında beşerî servetlerini de aktarmaktadırlar.⁵⁹ Bu anlamda servete bağlı olarak ortaya çıkan gelir dağılımı dengesizliğini ortadan kaldırmak amacıyla arazi ve bina gibi belirli servet üzerinden alınan dolaysız servet vergileri önem kazanmaktadır.⁶⁰

1.3.1.3. Faktör Fiyatları

Gelir dağılımını etkileyen bir diğer etken faktör fiyatlarıdır. Burada faktör fiyatları ile kastedilen faiz, kâr, rant gibi üretim faktörlerinin fiyatlarıdır. Servet ve emeğin dağılımı veri olarak sabit kabul edilirse, faktör fiyatlarında meydana gelen değişimler gelir dağılımını fiyatı değişmiş olan üretim faktörünün lehine veya aleyhine doğru değiştirir.⁶¹ Üretim faktörlerinin fiyatlarında olan değişimler tüketici birimleri arasında oluşan gelir dağılımı fiyatı yükselen üretim faktörünün lehine değişirken, üretim faktörlerinden birinin fiyatı düşerse, gelir dağılımı fiyatı düşen üretim faktörünün aleyhine değişecektir.⁶²

1.3.2. Gelir Dağılımında Etkili Olan Diğer Faktörler

Gelir dağılımını etkileyen pek çok faktör bulunmaktadır. Bu kısımda gelir dağılımında etkili olan temel faktörlerin dışında bulunan diğer faktörler olan kayıt dışı ekonomi, teknolojik ve organizasyonel değişim, enflasyon ve iktisadi krizler, fırsat eşitliği, küreselleşme, siyasal yapı ve örgütlenme düzeyi ele alınmaktadır. Bunların dışında ülkelerin dış borç yükü, ülkenin karmaşa ya da barışın olduğu bir bölgede bulunması, zengin ve yoksul ülkelerdeki nüfus artış hızının farklı olması, ekonominin

⁵⁹ Aktan ve Vural, *Gelir Dağılımında Adalet(siz)lik ve Gelir Eşit(siz)liği: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri*, s.24.

⁶⁰ DPT, s.63.

⁶¹ Türk, *Maliye Politikası*, s.285.

⁶² Ulusoy, s.264.

dışa açıklık düzeyi ve ülke ekonomisinin bölgesel uyum içinde olup olmaması gibi bazı faktörler, ülkeler arasında gelir dağılımı açısından ortaya çıkan farkların nedenleri arasındadır.⁶³

1.3.2.1. Kayıt Dışı Ekonomi

Kayıt dışı ekonomi, devletin bilgisi dışında gerçekleşen ve bu sebeple devletin resmi Gayri Safi Milli Hâsıla (GSMH) tahminlerine yansımayan gelir yaratıcı faaliyetlerdir. Kayıt dışı ekonomi olgusu daha çok “yer altı ekonomisi” terimi ile ifade edilmiş olsa da gizli ekonomi, kara ekonomi, gölge ekonomi, enformel ekonomi, ikinci ekonomi ve gözlenmeyen ekonomi gibi terimler de yaygın şekilde kullanılmaktadır.⁶⁴

Kayıt dışı ekonomi faaliyetlerinin bazıları yasadışı faaliyetler olarak bazıları ise yasaklanmamış bir faaliyetin bilinçli olarak kayıtlara geçirilmemesi yani vergilendirilmemesi şeklinde oluşmaktadır.⁶⁵ Vergisel açıdan bir tanımlama ile kayıt dışı ekonomi, içeriği gerçeği yansıtmayan belgelerle yapılan ya da hiçbir belgeye bağlanmayan ekonomik olaylar olarak tanımlanır.⁶⁶ Bu tanımdan da yola çıkarak kayıt dışı ekonomide ekonomik olaylar belgeye bağlanmadığı için vergilendirilemeyen bir alan ortaya çıkmaktadır ve bundan dolayı vergi gelirlerinde bir azalma meydana gelmektedir.⁶⁷

Kayıt dışı ekonomi refah kaybına yol açarak gelir dağılımı üzerinde olumsuz bir etki oluşturur. Piyasa ekonomisi kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin olmadığı durumda bile gelir dağılımında adaleti sağlayamazken, kayıt dışı ekonominin bulunması durumunda, aynı nitelik ve miktardaki faktörün üretim sürecine katılması sonucunda oluşan gelirin birbirinden farklı olması, kayıt dışı ekonomik faaliyette bulunan kişilerin aleyhine durum yaratmaktadır. Ayrıca kayıt dışı ekonomide faaliyette bulunan kişiler devletin geliri yeniden dağıtmada kullandığı vergi ve harcama mekanizmasının da dışında kalırlar.

⁶³ Çalışkan, s.96.

⁶⁴ Gülay Akgül Yılmaz, **Kayıt Dışı Ekonomi ve Çözüm Yolları**, İstanbul: İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası, Toplumsal Yayınlar Sayı:7, 2006, ss.25-26.

⁶⁵ Mustafa Çolak, **Kayıtdışı Ekonomi ve Çözümüne Yönelik Politika Önerileri**, T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayın No: 2012/423 Ankara, s.7.

⁶⁶ Fatih Acar ve Fazıl Aydın, **Vergi ve İstihdam Politikası Açısından Kayıt Dışı Ekonomi**, Ankara: Yargı Yayınevi, 2012, ss.3-4.

⁶⁷ Kurtipek, s.35.

Böylece devletin bu çabası sadece kayıtlı ekonomide yer alan kişiler arasında geçerli olur ve bu durumda devletin gelir dağılımında oluşan dengesizlikleri gidermedeki etkisini kaybetmesine yol açar.⁶⁸

Kayıt dışı ekonomi benzer mal ve hizmet üretimi yapan kayıt içi ve kayıt dışı kesimde faaliyet gösteren kuruluşlar arasında rekabet ortamını engellemekte ve rekabetçi piyasa yapısını olumsuz etkilemektedir.⁶⁹ Bu durumda gelir dağılımı, kuralları ve kanunları uygulayanların aleyhine bozulmaktadır. Aslında herkesin ödeme gücüne göre dağıtılması gereken vergi yükü sadece kayıtlı olan çalışanlar üzerine yüklenmektedir. Devletin kayıt dışı ekonomi nedeniyle ortaya çıkan mali açıkları kapamak için dolaylı vergilere ağırlık vermesi de hem gelir dağılımında adaletsizliğe hem de vergi yükünün adaletsiz dağılımına neden olmaktadır.⁷⁰

1.3.2.2. Teknolojik ve Organizasyonel Değişim

Teknolojik gelişme gelir eşitsizliğine yol açan önemli etkenlerden biridir. Teknolojik gelişme seviyesinin yetersiz olduğu ülkelerde adaletli paylaşımın sağlanmasında gerekli olan kaynakları oluşturmak ve bu amaçla gerekli düzenlemeleri yapmak oldukça büyük zorluklara sahiptir. Emek yoğun teknoloji ya da sermaye yoğun teknolojilerin tercih edilmesi gelir dağılımını yakından etkilemektedir. Geçmişten günümüze doğru gelindiğinde emek yoğun teknolojiler yerini daha çok sermaye yoğun teknolojilere bırakmaktadır. Sermaye yoğun teknolojilerin tercih edilmesi, üretimde sermayenin payını hızla artırırken emeğin özellikle de niteliksiz emeğin payını ise azaltmaktadır. Emekten tasarruf eden teknolojilerin kullanılmaya başlanması niteliksiz emeğe olan talebi azaltmaktadır. Sermaye yoğun teknolojilerin gittikçe yaygınlaşması ile niteliksiz olan emeğe yönelik işgücü talebi azalmakta, yaratılan gelirden niteliksiz emeğin aldığı pay hızla düşmektedir. Teknolojik gelişmeler nitelikli işgücünün verimliliğini arttırdığı için nitelikli işgücü lehine sonuç doğurmaktadır. Emek açısından bakıldığında

⁶⁸ Gülay Akgül Yılmaz, *Kayıt Dışı Ekonomi ve Çözüm Yolları*, ss.167-168.

⁶⁹ Yeşim Kubar, “Bir İktisat Politikası Amacı Olarak Gelir Dağılımı Örneği (1994-2007) Analizi”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, 2009), s.31.

⁷⁰ Kurtipek, s.35.

yaygın teknolojik gelişmelerden sadece nitelikli emek avantaj elde etmekte, nitelikli olmayan emek olumsuz yönde etkilenmektedir.⁷¹

Sanayileşmiş ülkelerde örgütsel anlamda değişimler meydana gelmektedir ve bu değişimler gelir dağılımının yapısını etkilemektedir. Örgütsel değişime neden olan temel faktörler aşağıdaki gibidir.⁷²

- **Fiziki sermayede meydana gelen değişim:** Fiziki sermayede son zamanlarda önemli bir değişim vardır. Bilgisayar destekli dizayn ve imalat, çok amaçlı makineler, programlanabilir imalat ekipmanları gibi yenilikler farklılaşmış ürünlerin daha az maliyetle üretilebilmesine imkân yaratmaktadır. Makinelerin çok boyutlu görevler yapabilmeleri ve daha yetenekli konuma gelmeleri bu makineleri kullanan kişilerinde daha yetenekli olmasını gerektirmektedir. Bu durum, bu tür yeteneklere sahip çalışanlara avantaj sağlamaktadır.
- **Beşerî sermayedeki değişim:** Eğitim ve öğretim sistemlerinin gelişmesi sonucu genç kuşakların daha iyi bir eğitim görmeleri nitelikli işgücü arzını giderek artırmaktadır. Belirli bir alanda uzmanlaşmak belirli ürünlerin üretiminde daha üretken ve becerili olmayı gerektirdiğinden iyi eğitim alan kişilerin gelirleri bu yönde artmaktadır.

Yeni yapıda nitelikli olmak, çalışma hayatında yeni görevleri çabucak kavramayı, sorumluluk ve karar verme yeteneğine sahip olmayı, çeşitli görevleri çok boyutlu olarak yapabilmeyi gerektirmektedir. Yani örgütsel değişim farklı niteliğe sahip bir işgücü talep etmektedir. Böylece bu niteliğe sahip olan kişilerin kazançları diğerlerine göre artmaktadır.⁷³ Sonuç olarak, özellikle gelişmiş ülkelerde yaşanan teknolojik gelişmeler ile birlikte niteliksiz işgücü talebi düşerken, nitelikli işgücüne olan talep artmaktadır. Bu durum niteliksiz işçilerin ücretlerini etkilemekte ve niteliksiz emeğin elde edilen gelirden aldığı pay düşmektedir.⁷⁴

⁷¹ Nazım Öztürk, **İktisatta Bölüşüm: Kuram-Politika**, Ankara: Palme Yayıncılık, 2009, ss.34-35.

⁷² Aktan ve Vural, *Gelir Dağılımında Adalet(sız)lık ve Gelir Eşit(siz)liği: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri*, s.29.

⁷³ Aktan ve Vural, *Gelir Dağılımında Adalet(sız)lık ve Gelir Eşit(siz)liği: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri*, s.30.

⁷⁴ Öztürk, *İktisatta Bölüşüm: Kuram-Politika*, s.35.

1.3.2.3. Enflasyon ve İktisadi Krizler

Gelir dağılımında adaletsizliğe neden olan temel faktörlerden biride enflasyondur. Enflasyon, sermaye gelirleri ve emek gelirlerinden emeğin aleyhine bir dengesizliğin oluşmasına yol açan araçlardan biridir. Gelir dağılımı üzerinde enflasyon lineer olmayan bir etki oluşturduğundan, yüksek enflasyonun olması gelir dağılımındaki eşitsizliği önemli bir derecede yükseltir. Ancak, enflasyon oranının düşürülmesi gelir dağılımı üzerinde doğrudan bir iyileşme sağlamaz. Diğer yandan, gelir dağılımı üzerinde tersine artan oranlı bir vergi ile enflasyon birbirine benzer etkilere sahiptir. Enflasyon, sabit geliri olan kişilerin üzerinde oldukça kötü etkilere sahipken, yüksek gelire sahip olan kişiler genellikle enflasyon karşısında kendilerini koruyacak imkânlarla sahiptir.⁷⁵

İktisadi krizlerin gelir dağılımı üzerinde olumsuz etkiler ortaya çıkarmasında yüksek enflasyon etkilidir ancak tek faktör değildir. İktisadi krizler; milli paranın değer kaybetmesi, iflas etme, işsiz kalma ve bunun gibi çeşitli yollarla gelir dağılımı üzerinde olumsuz etkilere sahiptir. Yaşanılan krizlerin sonucunda oluşan iktisadi ve sosyal şokların yarattığı olumsuz etkileri azaltan ya da yok eden, sosyal güvenlik ağlarının çoğunlukla yetersiz olduğu gelişmekte olan ülkelerde iktisadi krizlerin etkisi daha fazla görülmektedir. Emekçiler böyle bir durumda üç seçenekle karşılaşır. Bunlar, daha enformel sektöre kayma, düşük bir ücreti kabul etme veya işsiz kalmadır. Her üç şekilde de gelir dağılımı olumsuz etkilenmektedir. Bu tür krizler sonrasında en fazla etkilenen kesim en marjinal (aykırı) durumda olan işsizler, yoksullar ve yaşlılardır. İktisadi krizleri yok etmek için uygulanan istikrar ve uyum programları da aynı şekilde gelir dağılımını olumsuz etkilemektedir.⁷⁶

1.3.2.4. Fırsat Eşitliği

Fırsat eşitliği kişilerin kamusal mal ve hizmetlerden faydalanmasında oldukça büyük öneme sahiptir. Eğitim, sağlık, adalet, altyapı ve ulaşım gibi kamusal mal ve hizmetlerden faydalanmada kişilerin fırsat eşitliğinin olmaması adaletli bir gelir dağılımı

⁷⁵ Aktan ve Vural, *Gelir Dağılımında Adalet(siz)lik ve Gelir Eşit(siz)liği: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri*, s.25.

⁷⁶ Aktan ve Vural, *Gelir Dağılımında Adalet(siz)lik ve Gelir Eşit(siz)liği: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri*, s.25.

açısından olumsuz sonuçlar ortaya koymaktadır. Kırsal alanlarda sağlık hizmetlerinin kentsel alanlara göre daha kısıtlı olması, kırsal alanda yaşıayan öğrencilerin kentsel alanda yaşıayan öğrencilere göre niversite sınavında başarılı olma şanslarının düşük olması ve adalet hizmetlerinin büyükşehirlerde toplanması sonucu ortaya çıkan eşitsizliklerin nedeni tüm bireylerin eşit şartlara ve fırsatlara sahip olmamalarıdır. Ayrıca fırsat eşitliğinin olmaması durumu, gelirden yeterli pay alamayan yoksul kesimlerin sosyal olarak dışlanmalarına da yol amakta, dar gelirli kişilerin eğitim düzeylerinin yetersiz olmasından dolayı iş bulmalarını ve buna bağlı olarak da yaşam kalitelerini etkilemektedir.⁷⁷

1.3.2.5. Küreselleşme

Küreselleşme temel olarak ticaret ve sanayinin serbest dolaşımının önünde bulunan engellerin ortadan kaldırılmasıdır. Teknolojik ilerlemelerin olması, iletişim teknolojilerinin yaygınlaşması ve bilgi işlem ile birlikte işlem maliyetlerinde düşüşlerin olması küreselleşmenin dünya üzerinde etkili bir ekonomi politikası haline gelmesini sağlamıştır. İletişim, ulaşım ve bilişim alanlarında yaşanan gelişmeler, dünya üzerinde insanların, sermayenin ve malların hareketini kolaylaştırmış ve hızlandırmıştır.⁷⁸

Gelir eşitsizliği bakımından küreselleşme; ülke ekonomilerinin birbirine bağlı olmasından dolayı, bir ülkede meydana gelen krizin o ülke ile ilişkide olan birçok ülkede de bir kriz durumu yaratması, gelişmekte olan ülkelerde krizin faturasının orta ve alt gelir grubunda yer alan kişilere yansması olarak ortaya çıkar.⁷⁹

Küreselleşme dış ticareti arttırır ve dış ticaretin artması ile iktisadi büyüme artar. İktisadi büyümenin artması ile i ve dış piyasalara ulaşma olanağı artacağından hem verimlilik hem de elde edilen ortalama gelir artmış olur. Ancak yoksul kesimin gelir elde etme imkânları yeterli olmadığı için bu artıştan diğerleri kadar yararlanamaz. Bu nedenle küreselleşme yurt içi ve ülkelerarası gelir farklılıklarını artırabilir. Küreselleşme iyi yönetilirse sürecin sonucunda ortaya çıkan gelir ve servet imkânları birçok yoksul kişinin

⁷⁷ ztrk, *İktisatta Bölüşüm: Kuram-Politika*, ss.45-46.

⁷⁸ Ayşe elikel Danışoğlu, “Küreselleşmenin Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk zerindeki Etkileri”, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi**, Sayı.5, 2004, s.218.

⁷⁹ İlhan Acar, “Türkiye’de Gelir Dağılımı”, **HAK-İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi**, Cilt.4, Sayı.8, Yıl.4, 2015/1, s.51.

bundan kurtulmasına olanak sağlarken, kötü yönetilmesi durumunda ise güçsüzlük ile gelir eşitsizliğini artırabilir.⁸⁰

1.3.2.6. Siyasal Yapı ve Örgütlenme Düzeyi

Siyasi partiler, sivil toplum kuruluşları, işçi ve işveren sendikaları, baskı ve çıkar gruplarının gelir dağılımını kendi lehlerine çevirmek için yaptıkları mücadeleler gelir dağılımı açısından belirleyici bir rol oynamaktadır. Siyasal sürece katılmada gelişmiş olanaklara sahip olan ve örgütlenme düzeyi yüksek olan toplumlarda her kesim demokratik haklarını kullanarak gelirden daha fazla pay almak için yoğun çaba harcamakta ve toplumsal ve kurumsal mücadeleye girmektedir.⁸¹

Gelir dağılımında adaletin sağlanmasına yönelik olarak halkın beklentilerinin sadece seçim dönemleri ile sınırlı kalmamasını sağlamak için siyasal örgütlenmeler ve kurumsal mücadele büyük bir önem taşımaktadır. Bu anlamda dar gelirli kesimlerin gelir dağılımı adaletsizliği ile mücadelede alınan önlemlerde söz sahibi olabilmeleri, baskı ve çıkar grupları kurarak siyasal iktidarların üzerinde pazarlık güçlerini arttırabilmeleri ele alınan örgütlenme düzeyi açısından önemlidir. Siyasal bazda bir örgütlenme düzeyinin olmaması durumunda gelir dağılımında adaletsizliklerin azaltılması gündem maddesi olmaktan öteye gidemeyecektir. Etkin şekilde örgütlenen kesimler, etkili olarak örgütlenemeyen kesimlere kıyasla gelirden daha çok pay alırlar. Siyasal karar sürecinde örgütlenemeyen kesimler yeterli olarak temsil edilemeyeceği için alınan kararlar da belli çıkar grupları lehine olmaktadır. Demokrasi kültürü ve örgütlenme düzeyinin olduğu ve tüm kesimlerin siyasal sürece katıldığı ülkelerde gelir dağılımı daha adil olmaktadır.⁸²

1.4. Gelir Dağılımı Ölçüm Yöntemleri

Günümüzde ulusal ve uluslararası düzeyde oluşan gelir dağılımı eşitsizliklerini ölçmek bir hayli zordur.⁸³ Kişisel gelir dağılımı araştırmalarının hedeflerinden biri, herhangi bir gelir dağılımında belirli bir zamandaki eşitsizlik düzeyini ortaya çıkarmak,

⁸⁰ Aktan ve Vural, *Gelir Dağılımında Adalet(siz)lik ve Gelir Eşit(siz)liği: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri*, ss.28-30.

⁸¹ Öztürk, *İktisatta Bölüşüm: Kuram-Politika*, ss.38-39.

⁸² Öztürk, *İktisatta Bölüşüm: Kuram-Politika*, ss.39-40.

⁸³ Abdülkadir Şenkal, *Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika*, İstanbul: Alfa, 2005, s.418.

diğeri eşitsizlik düzeyi açısından çeşitli gelir dağılımları arasında karşılaştırmalar yapmaktır. Bir ülkenin farklı tarihlerdeki gelir dağılımları karşılaştırılarak, o ülkede gelir eşitsizliğinde zaman içerisinde bozulma ya da iyileşme meydana gelip gelmediği görülebilir.⁸⁴

Gelirin adil dağılıp dağılmadığının belirlenebilmesi ve dağılımın zamanla seyrinin incelenmesi açısından gelir dağılımının nesnel yöntemlerle ölçülebilmesi gerekir. Bu anlamda zaman ve mekân bakımından gelir dağılımının karşılaştırılabilir şekilde incelenmesi için pek çok farklı ölçüm yöntemi geliştirilmiştir.⁸⁵

Gelir dağılımını ölçmek için çeşitli eşitsizlik ölçütleri mevcuttur.⁸⁶ Gelir dağılımını ölçmede literatürde aralık ölçütü, değişim aralığı, görelî ortalama sapma, Lorenz eğrisi, standart sapma, Gini katsayısı, varyans ve logaritmik varyans, Pareto katsayısı, değişim katsayısı ve Atkinson eşitsizlik ölçüsü gibi yöntemler bulunmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu ise gelir dağılımını ölçmede Lorenz eğrisi, Gini katsayısı, yüzde payları (P80/P20), yüzdelik gelir dilimleri yöntemlerini kullanmaktadır.⁸⁷ Gelir dağılımı eşitsizliğinin hesaplanmasında kullanılan yöntemler arasında çeşitli farklar varmış gibi görünse de hepsinin amacı aslında var olan eşitsizliği ya da adaletsizliği ortaya çıkarmaktır.⁸⁸

Bu kısımda ilk olarak eşitsizlik ölçümlerinde gerekli olan gelir eşitsizliği ölçüm ilkelerinden bahsedilecektir. Daha sonra da gelir dağılımı ölçüm yöntemlerinden en çok kullanılan Lorenz eğrisi ve Gini katsayısından ayrıntılı şekilde bahsedilip, diğer ölçüm yöntemlerinden bazılarına kısaca değinilecektir.

1.4.1. Gelir Eşitsizliği Ölçüm İlkeleri

Gelir dağılımı eşitsizlik ölçütlerinin aşağıdaki ilkeleri sağlaması gerekir.

⁸⁴ TÜSİAD, *Türkiye’de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk, Avrupa Birliği ile Karşılaştırma*, Yayın No. TÜSİAD-T/2000-12/295, Aralık 2000, s.37.

⁸⁵ Kurtipek, s.9.

⁸⁶ Sara Connolly and Alistair Munro, *Economics of the Public Sector*, Great Britain: Prentice Hall, 1999, s.267.

⁸⁷ TÜİK, *Tüketim Harcamaları, Yoksulluk ve Gelir Dağılımı*, Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi-6, Yayın No: 3186, Ankara: TÜİK Matbaası, 2008, s.56.

⁸⁸ Doğan ve Tek, s.98.

- **Pigou – Dalton Transfer İlkesi:** Bu ilkede yoksul olan bir kişiden durumu daha iyi olan zengin bir kişiye doğru gerçekleştirilen gelir transferi eşitsizlikte herhangi bir artışa yol açmamalı ya da bu gelir transferi en azından herhangi bir azalmaya neden olmamalıdır. Aynı şekilde zengin bir kişiden yoksul bir kişiye yapılan gelir transferi de eşitsizlikte herhangi bir azalmaya yol açmamalıdır.⁸⁹
- **Gelir Ölçeğinden Bağımsız Olma İlkesi:** Ölçekten bağımsızlık ilkesi, eşitsizlik ölçütünün dağılıma etkili olan bütün gelirlerin aynı oranda azaltılması ya da artırılmasından etkilenmemesidir. Tüm gelirlerdeki aynı oranlı değişimin sonucunda eşitsizlik ölçütü etkilenmiyorsa, ölçekten bağımsız olma ilkesini sağlıyor denilebilir.⁹⁰
- **Ayrıştırma İlkesi:** Gelir türlerine ve çeşitli gelir gruplarına ya da bölgelere göre bazı ayrıştırma analizleri yapılmakta ve bu analizlerle eşitsizliğin kaynakları bulunmaktadır. Bunlar bize eşitsizliği azaltmaya yönelik olarak bazı politikalar için bilgi vermektedir. Eşitsizlik ölçütünün alt gruplarda gözlenen eşitsizliklerle ilişkilendirebilen bir ölçüm yapması gerekir.⁹¹
- **Nüfus İlkesi:** Bu ilkeye göre eşitsizliğin ölçümünde kullanılan yöntemlerin nüfus artışından bağımsız olması gerekir. Burada üzerinde durulması gereken şey bir pastanın kaç kişi tarafından bölüldüğü değildir. Önemli olan farklı pay sahiplerinin nüfus içindeki oransal dağılımıdır. Bu ilke gelir eşitsizliğinin açık olarak nüfus içindeki dağılımına odaklanmaktadır.⁹²
- **Simetri İlkesi:** Kişilerin birbirlerinden farklı özelliklere sahip olması gelir eşitsizliği ölçümlerinde sonuçları etkileyebilir. Daha doğru sonuçlara ulaşmak için ölçümlerin kişilerin geliri dışında bulunan özelliklerden (yetenek, eğitim vb.) bağımsız şekilde yapılması ve gelir dışında bulunan özelliklerin dikkate alınmaması gerekir.⁹³

⁸⁹ Aktan ve Vural, *Gelir Dağılımında Adalet(siz)lik ve Gelir Eşit(siz)liği: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri*, s.30.

⁹⁰ Özcan Dağdemir, “Gelir Eşitsizliklerinin Ölçülmesi”, Naci Gündoğan (Ed.), **Gelir Dağılımı ve Yoksulluk** içinde (35-63), 2. Baskı. Eskişehir: TC. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2935, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1891, 2014, s.43.

⁹¹ Dağdemir, s.43.

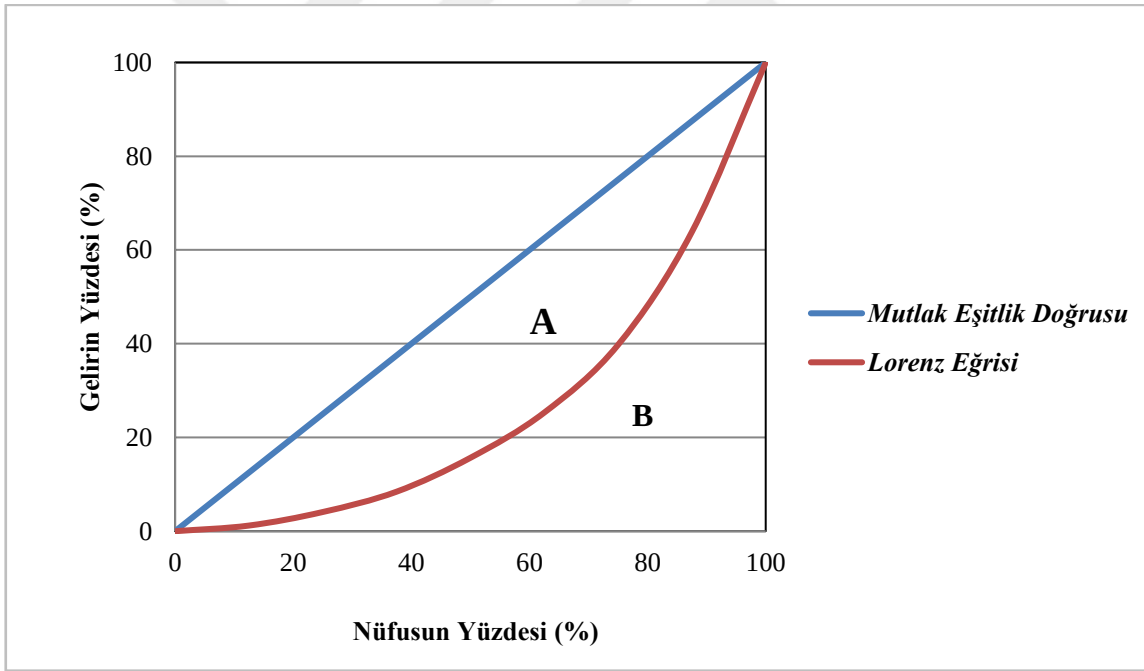
⁹² M. Çağlar Özdemir, “Gelir Eşitsizliği Ölçüm Yöntemleri”, Mustafa Çağlar Özdemir ve Emel İslamoğlu (Ed.), **Gelir Dağılımı ve Yoksulluk: Kavram – Teori – Uygulama** içinde (77-110), Güncellenmiş 2. Baskı, Ankara: Seçkin, 2017, s.79.

⁹³ Özdemir, s.79.

Gelir dağılımı eşitsizlik göstergeleri içinde en çok başvurulan Lorenz eğrisi ve bu Lorenz eğrisinden yola çıkılarak hesaplanan Gini katsayısıdır.⁹⁴ Bu nedenle bu çalışmada Lorenz eğrisi ve Gini katsayısı ayrıntılı şekilde ele alınacak olup diğer ölçüm yöntemlerinden bazılarına kısaca değinilecektir.

1.4.2. Lorenz Eğrisi

En yaygın kullanılan gelir dağılımı ölçütü Lorenz eğrisidir.⁹⁵ Bu eğri, gelir dağılımı eşitsizliği ölçütlerinin kullanılmasında temel alınan bir grafik ile gösterim şekli olarak kabul edilir.⁹⁶ Gelir dağılımına ilişkin verilerin bir özetini sunmada yararlı bir araçtır.⁹⁷ Gelir dağılımı sorununu iki ekonomi istatistikçisi olan Amerikalı Max Lorenz ve İtalyan Corrado Gini birbirlerinden ayrı olarak neredeyse aynı zamanda ele alıp incelemişlerdir.⁹⁸

Şekil 2: Lorenz Eğrisi

⁹⁴ Fatih Savaşan, **Kamu Ekonomisi**, Gözden Geçirilmiş 4. Baskı, Bursa: Dora Yayıncılık, 2014, s.342.

⁹⁵ Holley H. Ulbrich, **Public Finance in the Theory and Practice**, Second Edition, London and New York: Routledge, 2011, s.74.

⁹⁶ TÜSİAD, s.176.

⁹⁷ Gareth D. Myles, **Public Economics**, First Published, Cambridge: Cambridge University Press, 1995, ss.72-73.

⁹⁸ Ufuk Başoğlu, Nalan Ölmezleroğlu ve İlker Parasız, **Gelir Bölüşümü Teori ve Politika**, 1. Baskı, Bursa: Ekin Kitabevi, 1999, s.186.

Amerikalı istatistikçi Max Lorenz'in 1905 yılında bu eğriyi geliştirmesinin amacı, gelir dağılımının bir diyagram ile gösterilmesidir. Eğriyi elde etmek için kişiler veya hane halkları gelirlerinin büyüklükleri ele alınarak en küçükten başlayarak en büyüğe doğru sıralanır.⁹⁹ Kişi veya hane halklarının gelirlerinin toplam gelir içindeki birikimli yüzde payları eğrinin dikey ekseninde yer alırken, söz edilen kişi veya hane halklarının nüfusunun birikimli yüzde payları ise eğrinin yatay ekseninde yer almaktadır.¹⁰⁰ Dikey ve yatay her iki eksen yüzde yüz olarak değerlendirildiği için bu diyagram kare şeklindedir.¹⁰¹

Gelirin tamamı eşit olarak dağıtıldığında, Lorenz eğrisi iki köşeyi birleştiren bir doğru şeklinde olmaktadır.¹⁰² Tüm gelirler eşit olduğu zaman Lorenz eğrisi köşegen ile çakışır.¹⁰³ Böyle bir durumda eğri 45 derecelik bir doğru biçimi almakta ve bu doğruya mutlak eşitlik doğrusu adı verilmektedir.¹⁰⁴ Bir ülkenin kişisel gelir dağılımındaki mutlak eşitliği gösteren bu doğru üzerinde bulunan her nokta, nüfusunun belirli bir yüzdesinin, gelirin belirli bir yüzdesini aldığını ifade etmektedir.¹⁰⁵ Bu durumda nüfusun yüzde %20'si gelirin %20'sine, nüfusun %30'u gelirin %30'una sahip olacaktır.¹⁰⁶ Ama böyle bir gelir dağılımı eşitliğine normalde hiçbir toplumda rastlanmamaktadır. Bu nedenle milli gelirin dağılımını göstermek için kullanılan Lorenz eğrisi hiçbir zaman düz doğru şeklinde olmamaktadır. Lorenz eğrisi 45 derecelik doğrunun, ne kadar uzağında olursa gelir dağılımının o kadar adaletsiz olduğu, eğri 45 derecelik doğruya ne kadar yakın olursa o zamanda gelir dağılımının o kadar adaletli olduğu varsayılmaktadır.¹⁰⁷

Mutlak eşitlik doğrusu, yaratılmış olan milli gelirin bireyler arasında eşit şekilde dağılımını gösteren 45 derecelik doğruya denir ve farklı dönemlere ait Lorenz eğrileri karşılaştırılmak istendiğinde eğrilerin mutlak eşitlik doğrusuna olan yakınlıklarına

⁹⁹ Sönmez, s.205.

¹⁰⁰ Aktan ve Vural, *Gelir Dağılımında Adalet(sız)lık ve Gelir Eşit(siz)liği: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri*, s.36.

¹⁰¹ Zafer Gürler, **Temel Ekonomi**, 1. Basım, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2008, s.151.

¹⁰² İlker Parasız, **İktisada Giriş**, Gözden Geçirilmiş 8.Baskı, Bursa: Ezgi Kitabevi, 2006, 232.

¹⁰³ Becker, ss.7-8.

¹⁰⁴ Parasız, *İktisada Giriş*, 232.

¹⁰⁵ Zeynel Dinler, **İktisada Giriş**, Gözden Geçirilmiş 16.Basım, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2010, s.297.

¹⁰⁶ J. Richard Aronson, **Public Finance**, New York: McGraw-Hill, 1985, s.514.

¹⁰⁷ Pehlivan, *Kamu Maliyesi*, ss.276-277.

bakılmaktadır. Lorenz eğrisinin 45 derecelik olan mutlak eşitlik doğrusundan uzaklaşarak çukur hale gelmeye başlaması gelir dağılımında eşitsizlik olduğunu göstermektedir.¹⁰⁸

Mutlak eşitliğin olduğu durumda, toplumun en düşük gelirine sahip %10'u milli gelirin %10'unu alırken, en düşük gelire sahip %20'si oluşan milli gelirin %20'sini almaktadır. Diğer yandan mutlak eşitliğin olmaması durumunda ise örnek olarak, toplumun en düşük gelirli %10'u, milli gelirden %5 pay alır ya da toplumun en düşük gelire sahip %20'si milli gelirden %20 yerine %12 pay alır. İşte bu paylar eşitsizliğin boyutunu belirlemekte yardımcı olmaktadır. Bir ülkede yaşayan hane halkı ya da kişilerin gelirlerine göre Lorenz eğrisi %1, %5 ya da %20 gibi farklı dilimlere bölünebilir. Hangi dilimlerin seçildiği bu eğrinin mantığını değiştirmemektedir.¹⁰⁹ Bu konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamak için aşağıdaki Tablo 1 yardımıyla bir örnek verilerek anlatılacaktır.¹¹⁰

Tablo 1
Lorenz Eğrisi İçin Sembolik Bir Gelir Dağılımı Yapısı

Yüzde Dilimler*	Mutlak Eşitlik		Eşitsizlik	
	Yüzde Pay	Birikimli (%)	Yüzde Pay	Birikimli (%)
1. %20	20	20	5	5
2. %20	20	40	10	15
3. %20	20	60	15	30
4. %20	20	80	20	50
5. %20	20	100	50	100

Kaynak: Pınar, *Maliye Politikası*, s.288.

*Yüzde dilimler en küçükten en büyüğe doğru sıralanmıştır.

Yukarıda Tablo 1'de mutlak eşitlik ve eşitsizlik durumlarının oluşmasına göre iki örnek dağılım verilmiştir. Tabloya göre mutlak eşitlik durumunda, elde edilen gelire göre dilimlere ayrılan bir toplumda, mevcut olan her dilim gelirden aynı oranda pay

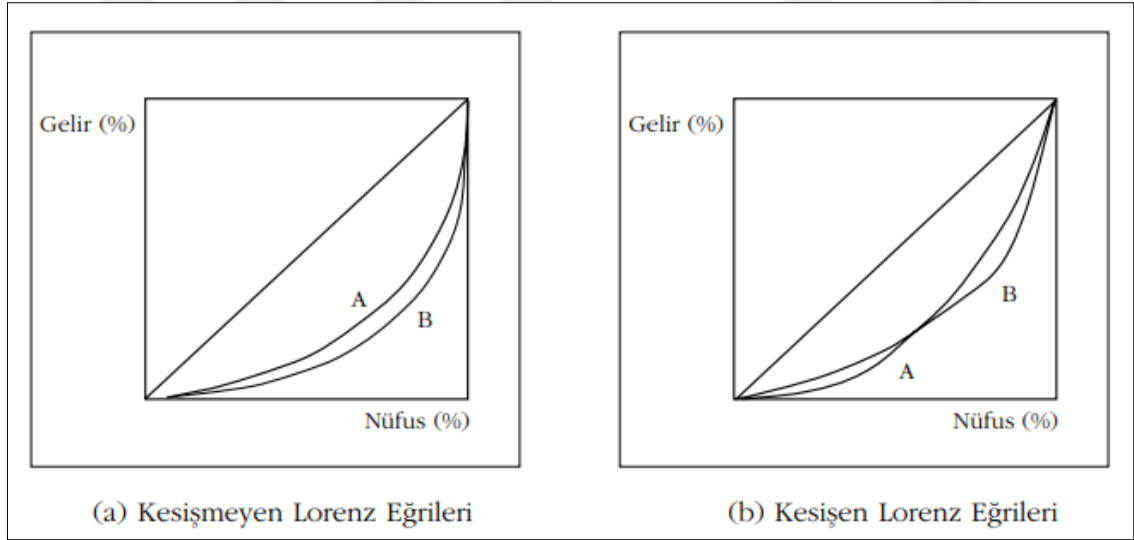
¹⁰⁸ Özgür Tonus, "Türkiye'de Milli Gelir, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk", Metin Toprak ve Nazım Çatalbaş (Ed.), **Türkiye Ekonomisi** içinde (34-65), 3. Baskı, Eskişehir: Eylül 2015, s.51.

¹⁰⁹ Pınar, *Maliye Politikası*, ss.287-288.

¹¹⁰ Pınar, *Maliye Politikası*, ss.287-288.

almaktadır. Ama mutlak eşitlik durumundan uzaklaşılması, bu oranlarda değişiklikler ortaya çıkaracaktır. Tabloda bulunan eşitsizlik örneğine bakıldığında, toplumdaki en düşük gelirli %20’lik bölüm milli gelirden yalnızca %5 pay alırken, toplumda en yüksek gelirli %20’lik bölüm ise gelirden %50 pay almaktadır. Birikimli olarak bakıldığında ise, en düşük gelirli %40’lık dilimin gelirden sadece %15 pay aldığı görülmektedir. Kolaylık sağladığı için %20’lik dilimler kullanılmaktadır. Ama bunun dışında %1, %5, %10 gibi değişik dilimlerde kullanılabilmektedir.¹¹¹

Zaman içerisinde gelir dağılımında gerçekleşen değişiklikleri ve farklı ülkeler arasındaki gelir dağılımında oluşan farklılıkları ölçmek için Lorenz eğrisi karşılaştırmalı bir araç olarak kullanılmaktadır.¹¹² İki farklı gelir dağılımı karşılaştırıldığında, eğer birinci dağılımın Lorenz eğrisi, dağılımın her noktasında ikinci dağılımın Lorenz eğrisinin üzerinde ise, birinci dağılım ikinci dağılıma göre daha az eşitsiz durumdadır. Birinci dağılıma A dağılımı, ikinci dağılıma B dağılımı denildiğinde A ve B dağılımlarının konumları aşağıda Şekil 3 (a)’ da gösterildiği gibi olacaktır. Böyle bir durumda A dağılımı, B dağılımı üzerinde “**Lorenz baskın**”dır denmektedir.¹¹³

Şekil 3: Kesişen ve Kesişmeyen Lorenz Eğrileri

Kaynak: TÜSİAD, s.177.

¹¹¹ Pınar, *Maliye Politikası*, s.288.

¹¹² Ulbrich, s.74.

¹¹³ TÜSİAD, s.177.

Lorenz hâkimiyeti kavramı gelir dağılımının sadece kısmi bir sıralamasını yapar.¹¹⁴ Yukarıda şekilde görüldüğü üzere A dağılımının Lorenz eğrisi tüm noktalarda, B dağılımının Lorenz eğrisine nazaran mutlak eşitlik doğrusuna daha yakın durumdadır. Lorenz baskınlığı durumunda, eşitsizlik düzeyi açısından A dağılımı B dağılımına kıyasla tercih edilir bir dağılımdır. Ancak bir dağılım diğer dağılıma her zaman Lorenz baskın olmayabilir. Yukarıda Şekil 3 (b)'de gösterildiği gibi bir gelir dağılımına ait Lorenz eğrisi, dağılımın bazı kısımlarında diğer dağılımın üzerinde, bazı bölümlerde ise altında yer alabilmektedir. Lorenz baskınlığı kriterine göre, A ve B dağılımının eşitsizlik düzeyine bakılarak hangisinin tercih edilebilir bir dağılım olduğu hakkında bir şey söylenemez. Böyle bir durumda diğer eşitsizlik ölçüm yöntemleri dağılımları değişik şekilde sıralayabilir.¹¹⁵

Bir ülkenin gelir dağılımı eşitsizliğini ölçmede kullanılan Lorenz eğrisi geometrik bir yöntemdir.¹¹⁶ Gelir dağılımı eşitsizliğini ölçmenin diğer bir yolu da eşitsizliği kantitatif şekilde ölçmek için kullanılan Gini katsayıdır.¹¹⁷ Gini katsayısının birçok ülkeyi karşılaştırmak için daha kullanışlı bir yöntem olduğu söylenmektedir.¹¹⁸ İtalyan bir istatistikçi olan Corrado Gini tarafından geliştirilen ve 1912 yılında yayınlanan Gini katsayısı, yaygın olarak kullanılan bir eşitsizlik ölçüsüdür.¹¹⁹ Hem bir ülkenin gelir dağılımındaki dengesizliğin zamanla seyrini takip etmek hem de ülkeler arasında karşılaştırma yapmak için Corrado Gini, kendi adıyla adlandırılan bir katsayı kullanmıştır.¹²⁰ Bu sayısal ölçü Gini katsayısı olarak bilinmektedir. Eşitsizlik ne derece büyük olursa, Gini katsayısının değeri de o derece büyük olur.¹²¹

“Gini katsayısı tam eşitlik doğrusu ve Lorenz eğrisi arasında kalan alanın, tam eşitlik doğrusu altında kalan üçgenin alanına oranıdır.” diye tanımlanabilir. Bu tanımdan hareketle Gini katsayısı, Şekil 2’de grafikte gösterilen A alanının A + B alanına oranı

¹¹⁴ Myles, s.73.

¹¹⁵ TUSİAD, s.177.

¹¹⁶ Dinler, s.297.

¹¹⁷ Seyidoğlu, *İktisat Biliminin Temelleri*, s.410.

¹¹⁸ Ulbrich, s.74.

¹¹⁹ Ufuk Dumlulu ve Özlem Aydın, “Ekonometrik Modellerle Türkiye İçin 2006 Yılı Gini Katsayısı Tahmini”, **Ege Akademik Bakış**, Cilt.8, Sayı.1, 2008, s.377.

¹²⁰ Başoğlu, Ölmezleroglu ve Parasız, s.188.

¹²¹ Stephen J. Bailey, **Public Sector Economics**, First Published, London: Macmillan, s.268.

olarak ifade edilmektedir. 45 derecelik çizgi gelir dağılımında tam bir eşitlik gösterir¹²² ve tam eşitlik olduğunda Gini katsayısı 0 değerini alırken, tam eşitsizlik durumunda ise Gini katsayısı 1 değerini alır. Gini katsayısının değeri 1'e yaklaştıkça gelir dağılımı eşitlikten uzaklaşmaktadır.¹²³ Gini katsayısının değeri 0 ile 1 arasında olabilmektedir.¹²⁴ Gelir dağılımlarının Gini katsayısı ile ölçülmesi durumunda, oluşan katsayı değerinin bu iki uç değere olan yakınlıklarına göre yorumlama yapılmaktadır.¹²⁵

Yukarıdaki Şekil 2'de A alanı ile gösterilen kısım büyüdükçe katsayı 1 değerine yaklaşır. Gini katsayısının 1'e yakın olması durumu gelir dağılımındaki adaletsizliğin yüksek olduğunu gösterir. Buna karşılık, A alanının küçülüp B alanının büyümesi ile Gini katsayısı sıfıra yaklaşır ve daha adil bir gelir dağılımı meydana gelmiş olur.¹²⁶

Gelir grupları arasında gerçekleşen gelir transferleri Gini katsayısını etkilemektedir. Bu katsayı, alt ve üst düzeydeki yığılmaları hesaba katmamaktadır. Bundan dolayı yığılmanın düşük gelir gruplarında daha yoğun görüldüğü gelişmekte olan ülkeler karşısında, yığılmanın daha çok orta kesimlerde yoğunlaştığı gelişmiş olan ülkelerin Gini katsayıları karşılaştırılmak istendiğinde sonuçların dikkatli şekilde yorumlanması gerekmektedir.¹²⁷

1.4.3. Yüzde Paylar Analizi

Yüzde paylar analizi, kişisel gelir dağılımını ölçmek için kullanılan ve eşitsizlik ölçüleri içinde en açık olan yöntemdir.¹²⁸ Gelir dağılımının eşit şekilde dağılıp dağılmadığını incelemek için haneler %5'lik 20 gruba, %10'luk 10 gruba veya %20'lik 5 gruba ayrılarak, bu grupların toplam gelirden ne kadar pay aldıkları karşılaştırılır. Hane halklarının yüzde paylarının hesaplanabilmesi için haneler fert başına düşen eşdeğer kullanılabilir net gelirlerine göre küçükten büyüğe doğru sıralanır ve 5, 10 ya da 20 grup şeklinde hane halkı grupları oluşturulur. Oluşturulan bu yüzdelik dilimlerin toplam

¹²² Bailey, ss.267-268.

¹²³ Sönmez, s.205.

¹²⁴ Myles, s.75.

¹²⁵ Dağdemir, s.46.

¹²⁶ Gürdal, Altundemir ve Şanver, s.191.

¹²⁷ Nihat Bozdağ ve Emre Güneşer Bozdağ, "Ülkeler Arası Kişi Başına Gelir Karşılaştırmasında Bozdağ Nüfus Etkinliği Katsayısı ve Endeksi -Yeni Bir Yaklaşım -", s.5, <http://www.nihatbozdag.net/pdf/ulkeler.pdf> (09.10.2018).

¹²⁸ Kurtipek, s.14.

gelirden aldıkları paya göre de hanelerin gelir dağılımının durumu üzerine yorum yapılabilir. Yüzde paylar analizi göstergesi (P80/P20), yüzde 20'lik hane halkı dilimlerinde bulunan 5. yüzdalık dilimin toplam gelirden aldığı payın, 1. yüzdalık dilimin yani en düşük gelir diliminin toplam gelirden aldığı paya bölünerek elde edilir. Bu şekilde en zengin kişiler ile en fakir kişilerin gelirden aldıkları payların zaman içinde değişimini izlemek mümkündür. Bu şekilde bulunan oranın büyük çıkması eşitsizliğin gittikçe arttığını, oranın küçük çıkması ise eşitsizliğin azaldığını göstermektedir.¹²⁹

1.4.4. Varyans ve Logaritmik Varyans

Varyans gelir dağılımında gözlemlerin ortalamadan ne kadar uzak olduğunu yani dağılımın sayı ekseninde ne kadar dağınık ya da toplu olduğunu belirlemede kullanılır. Değişimin ortak istatistiksel ölçütü olan varyans, mutlak farkların değerlerinin basit toplamını almak yerine, bu farkların kareleri toplandığında ortalamadan uzaklaşan farkları ifade eder. Varyans, gelir dağılımlarını karşılaştırmak için kullanılabilir. Ama gelir dağılımı ölçülerinde bulunması gerekli olan ölçekten bağımsız olma özelliğini varyans sağlayamamaktadır. Diğer değişkenler sabitken daha yoksul bir kişiden daha zengin bir kişiye gelir transferi yapılması her zaman varyansı yükseltmektedir.¹³⁰

Düşük gelirli olan kişilerin gelir transferlerine daha fazla önem verilmesi isteniliyorsa gelirler için logaritmik varyans kullanılması gerekmektedir. Çünkü gelir düzeyleri arttıkça, gelir düzeyleri farklarında daralma oluşmaktadır. İstatistikte genelde geometrik ortalamadan farkların karesi alınmakla birlikte pek çok gelir bölüşümü çalışması aritmetik ortalamadan logaritmasından farklar şeklinde yaklaşım izler. Bir miktar gelirin, düşük gelirli olan bir kişinin gelirine eklenmesi logaritmik varyansta yüksek gelirli olan bir kişinin gelirinden aynı gelirin çıkarılması durumundan daha çok bir düşüş yaratır.¹³¹

Diğer eşitsizlik ölçülerine göre logaritmik varyans düşük gelirli bireyler için daha fazla ağırlık vermekte ve değişim katsayısında olduğu gibi ortalama gelir farklılıklarından

¹²⁹ TÜİK, ss.58-59.

¹³⁰ Nazım Öztürk, **Maliye Politikası**, Güncellenmiş 3. Baskı, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2015, s.291.

¹³¹ DPT, s.6

etkilenmediği için gelir dağılımı karşılaştırmalarının yapılmasında bir sorun doğurmamaktadır. Logaritmik varyans serinin tamamı ile ilgilenir çünkü ortalama gelirin üstündeki ve altındaki farkları tamamen yansıtmaktadır. Bunlar eşitsizlik ölçüsü için refah bakımından tercih edilir özelliklerdir.¹³²

1.4.5. Diğer Bazı Ölçüm Yöntemleri

- **Aralık Ölçütü:** Gelir dağılımı eşitsizliklerinin belirlenmesinde temel bir ölçüt olarak kullanılan aralık ölçütü, gelir dağılımının iki ucunda bulunan uç değerler, yani en düşük ve en yüksek gelirleri karşılaştırmaktadır. Bu iki düzey arasında oluşan farkın ortalama gelire oranı aralık ölçütü olarak tanımlanmaktadır.¹³³ Ama iki uç değer arasında bulunan dağılımı dikkate almadığı için eleştirilmektedir.¹³⁴
- **Değişim Aralığı:** Değişim aralığı ölçütü bir gelir bölüşümü serisinde bulunan en düşük ve en yüksek gelir arasındaki fark olarak tanımlanır. Değişim aralığında gelir bölüşümü serisinde sadece minimum ve maksimum iki uç değer göz önüne alınmakta, bu değerler arasında kalan diğer terimlerin nasıl değiştikleri dikkate alınmamaktadır. Bu anlamda değişim aralığı ölçütü bize gelir bölüşümü hakkında çok genel bir fikir vermektedir.¹³⁵ Ancak seride sadece iki değeri dikkate alıp iki uç değer arasında kalan diğer terimlerin nasıl değiştiklerini hiç hesaba katmadığından dolayı eleştirilmektedir.¹³⁶
- **Görelî Ortalama Mutlak Sapma:** Görelî ortalama mutlak sapma ölçütünde gelir dağılımında bulunan tüm gelir düzeyleri ortalama gelir ile karşılaştırılmaktadır. Görelî ortalama mutlak sapma, bütün farkların mutlak değerlerinin toplamı bulunarak bu farkların toplamının toplam gelire oranlanması ile elde edilmektedir. Görelî ortalama mutlak sapma tüm dağılımı kavradığı için aralık ölçütünden farklıdır. Görelî ortalama mutlak sapma ölçütünün önemli bir eksikliği, bu yöntemle göre ortalama gelirin aynı tarafında yer alan daha yoksul bir kişiden daha zengin bir kişiye doğru yapılan gelir transferine karşı duyarlı olmamasıdır.¹³⁷

¹³² DPT, s.6.

¹³³ Öztürk, *İktisatta Bölüşüm: Kuram-Politika*, s.48.

¹³⁴ Verda Canbey Özgüler, **Gelir, Servet ve Yoksulluk**, Birinci Baskı, Cinius Yayınları, 2014, s.87.

¹³⁵ Öztürk, *İktisatta Bölüşüm: Kuram-Politika*, s.48.

¹³⁶ Canbey Özgüler, s.87.

¹³⁷ Öztürk, *Maliye Politikası*, s.290.

- **Standart Sapma:** Standart sapma ölçüsü terimlerin aritmetik ortalamadan farklarının (sapmalarının) kareleri ortalamasına denir. Dağılımın ölçüsü olarak istatistiksel analizlerde en çok kullanılan ölçülerden biri standart sapmadır. Üst gelir grubundan alt gelir grubuna bir gelir aktarması yapıldığında büyük değerdeki sapmalar azalırken, küçük değerdeki sapma ise artmaktadır. Standart sapmanın sıfır olduğu durum ise bütün gelirlerin birbirine eşit olduğu durumdur.¹³⁸
- **Değişim Katsayısı:** Değişim katsayısı, bir serinin standart sapmasının serinin aritmetik ortalamasına bölünüp sonucun 100 ile çarpılması ile bulunur. Değişim katsayısı, her seviyedeki gelirler arasındaki gelir aktarmalarına karşı duyarlı olma özelliğine sahiptir. Ortalama gelirden ve ölçü biriminden bağımsız olduğu için varyanstan farklı olarak, ülkelerarası karşılaştırma yapmada kullanılabilir. Bütün gelirler eşit olduğunda değişim katsayısının değeri sıfır olur.¹³⁹ Değişim katsayısının değeri sıfıra yaklaştıkça gelir dağılımı daha adil duruma gelmektedir.¹⁴⁰

1.5. Gelir Dağılımını Açıklamaya Yönelik İktisadi Teoriler

Gelirin toplum içinde dağılımı yani gelir bölüşümü anlaşılması zor ve karışık bir olaydır. Uzun yıllardır önemle bahsedilen ve üzerinde durulan bu olay, iktisadi doktrinler tarafından makro ve mikro seviyede olmak üzere değişik biçimlerde yorumlanmış ve açıklanmıştır.¹⁴¹ İktisat biliminin sistematikleşmeye başlamasından itibaren toplumsal ürünün, bu ürünün üretimine katılan kişiler arasında ne şekilde bölüşüleceğinin açıklanması iktisatçının temel görevlerinden biri olarak bilinmektedir.¹⁴²

Bölüşümün genel kuramından açıkça 17. yüzyılda bahsedilmiştir. Bölüşüm konusu üzerinde duran bilimsel okullardan ilki Fizyokratlardır. Fizyokratlar için tarım, ekonomik yaşamın merkezi durumundadır. Tarımı artık ürün oluşturan tek üretim dalı olarak görmüşler ve tarım dışında kalan faaliyet alanlarını da kısır olarak

¹³⁸ Serdar Altınok, “Türkiye’de Gelir Dağılımı Sorunu”, Ahmet Ay (Ed.), **Türkiye Ekonomisi** içinde (143-168), Konya: Çizgi Kitabevi, 2007, s.145.

¹³⁹ Rıdvan Karluk, **Cumhuriyet’in İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisi’nde Yapısal Dönüşüm**, Tıpkı 12. Baskı, İstanbul: Beta, 2009, s.73.

¹⁴⁰ Öztürk, *Maliye Politikası*, s.291.

¹⁴¹ Tuncer, *Gelirin Yeniden Dağılımı*, s.8.

¹⁴² Nazım Öztürk, “Klasik ve Neoklasik İktisatta Gelir Bölüşümü”, **Çalışma ve Toplum**, 2010/1, s.60.

değerlendirmişlerdir. İktisadi Tablo isimli eserinde Quesnay, toplumu toprak sahipleri, çiftçiler ve ticaret ve sanayi gibi kısır olarak ifade ettiği diğer meslek sahipleri olarak üç sınıflı yapı olarak görmüş ve yaratılan net gelirin bahsedilen bu sınıflar arasında bölüşümünün ne şekilde gerçekleştiğini incelemiştir.¹⁴³

Fizyokratlar dışında Klasik iktisatçılar da gelir dağılımı konusunun ne kadar önemli olduğunu kabul etmiş ve iktisat bilimine bu konuyu da dâhil etmişlerdir.¹⁴⁴ Bölüşüm analizleri Adam Smith'ten itibaren kitaplarda önemli bir yer kaplamaya başlamıştır. Gelir dağılımının önemi Klasik iktisatçılar tarafından kabul edilmiş ve emek değer kuramı ile bölüşüm olgusunu ele almaya çalışmışlardır. Neoklasik iktisatta fayda değer kuramı ile bölüşümü, üretim faktörlerinin fiyatlandırılmasında bir sorun olarak ele almıştır. Marjinalist analiz bağlamında Neoklasik iktisatçılar, üretim faktörlerinin fiyat oluşumunu açıklamaya çalışarak, üretim faktörlerinin üretilen çıktıdan ne kadar pay alması gerektiği konusunu belirlemeye çalışmıştır.¹⁴⁵ Bunlar dışında David Ricardo ve Karl Marx'da çalışmalarında gelirin sınıfsal dağılımına yer vermişlerdir.¹⁴⁶ Burada Klasik, Neoklasik ve Keynesyen gelir dağılımı teorilerine değinilecektir.

1.5.1. Klasik Gelir Dağılımı Teorisi

Klasik okulun başlangıcı olarak Adam Smith'in "Milletlerin Zenginliği" isimli eserinin basıldığı tarih olan 1776 yılı, sonu olarak da J. S. Mill'in ölüm yılı olan 1873 kabul edildiğinde, öğreti olarak bir yüzyıl gibi gerçekten uzun süre egemenlik sürdürdüğü görülmektedir.¹⁴⁷ Ricardo dışındaki klasik iktisatçılar iktisadi artığı ve bunun artırılmasını yani ekonomik büyümeyi inceleme alanı olarak seçerken, Ricardo ise inceleme alanı olarak büyümeyi değil bölüşümü seçmiştir.¹⁴⁸ Klasik gelir dağılımı yaklaşımı esas olarak Smith, Ricardo ve Mill tarafından geliştirilmiş bir teoridir ve tartışmaya açık yönleri bulunmaktadır. Varsayımları, izlenen yöntemleri ve sonuçları

¹⁴³ Öztürk, *Klasik ve Neoklasik İktisatta Gelir Bölüşümü*, s.60.

¹⁴⁴ Erdoğan Alkin, **Gelir ve Büyüme Teorisi**, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1992, s.145.

¹⁴⁵ Öztürk, *Klasik ve Neoklasik İktisatta Gelir Bölüşümü*, s.60.

¹⁴⁶ Aziz Çelik, "AB Ülkeleri ve Türkiye'de Gelir Eşitsizliği: Piyasa Dağılımı – Yeniden Dağılım", **Çalışma ve Toplum**, 2004/3, s.54.

¹⁴⁷ Gülten Kazgan, **İktisadî Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi**, İkinci Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1980, s.60.

¹⁴⁸ Ersan Bocutoğlu, **İktisadi Düşünceler Tarihi**, Trabzon: Murathan Yayınevi, 2012, s.62.

bakımından klasik teorinin belki de en fazla eleştiriye maruz kalmış bölümü gelir dağılımı hakkındaki düşünceleridir.¹⁴⁹

1.5.1.1. Adam Smith'in Gelir Dağılımı Teorisi

Ekonominin bir bilim olarak ortaya çıkmasının, 1776 yılında Adam Smith'in "Ulusların Zenginliğinin Yapısı ve Nedenleri Üzerine Bir Araştırma (An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations)" isimli eserinin yayınlanması ile olduğu kabul edilmektedir.¹⁵⁰ İktisadın babası olarak kabul edilen Adam Smith'in asıl uğraş alanı üretimin ve bundan kaynaklı refahın nasıl arttırılabileceği olmuş ve bu anlamda Adam Smith bir ekonomik büyüme teorisi geliştirmeye çalışmıştır.¹⁵¹

Adam Smith bahsedilen eserinde, zenginliğe nasıl ulaşılabileceği konusu üzerine düşünmeye başlamış ve emeğin gücündeki en büyük iyileşmenin ne şekilde sağlanacağını sorgulamıştır. Burada "işbölümü" kavramının anahtar bir kavram olduğunu belirtmiştir.¹⁵² Emeğin üretim gücünde gerçekleşen en büyük ilerlemenin ve aynı zamanda emek harcarken kişilerin gösterdikleri ustalık ve becerilerinin çoğunluğunun işbölümü sonucu olduğu anlaşılmaktadır.¹⁵³ Smith işbölümü kavramını bir örnekle anlatmaya çalışmaktadır. Buna göre işçilerin tek tek toplu iğne üretmeleri durumunda günde her bir işçi en fazla 20 toplu iğne üretirken, toplu iğne üretimindeki telleri kesme, başını takma vb. gibi 18 farklı işi 18 farklı çalışanın yapması durumunda ise günlük toplu iğne üretiminin 40.000'e kadar çıkabildiği görülmektedir.¹⁵⁴ İşbölümü sonucunda aynı sayıdaki kişinin iş miktarındaki büyük artışın nedenleri olarak, her işçinin elinin yatkınlığında artış olması, bir işten diğerine geçerken kaybedilen zamanın tasarruf edilmesi ve bir kişiye daha çok iş yapabilme imkânı veren makinelerin icat edilmesi sayılabilir.¹⁵⁵

¹⁴⁹ Abdullah Mesud Küçükcalay, **İktisadi Düşünce Tarihi**, 2. Baskı, İstanbul: Beta, 2010, s.217.

¹⁵⁰ Nalân Ölmezoğulları, **Ekonomik Sistemler ve Küreselleşen Kapitalizm**, 4. Baskı, Bursa: Ezgi Kitabevi, 2003, s.54.

¹⁵¹ Mustafa Aykaç, "Gelir Dağılımının Teorik Analizi", Verda Canbey Özgüler (Ed.), **Gelir Dağılımı ve Yoksulluk** içinde (17-33), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını No:1891, 2014, Aykaç, s.18.

¹⁵² Aykaç, s.18.

¹⁵³ Adam Smith, **Ulusların Zenginliği**, Ayşe Yunus ve Mehmet Bakırcı (çev.), İstanbul: Alan Yayıncılık, 1997, s.19.

¹⁵⁴ Aykaç, s.18.

¹⁵⁵ Adam Smith, **Milletlerin Zenginliği**, Haldun Derin (çev.), 8. Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları No: 1086, 2014, s.9.

Smith genel olarak ekonominin işçiler, toprak sahipleri ve sermayedarlardan oluştuğunu ve ekonomide elde edilen toplam gelirin işçilere ücret şeklinde, toprak sahiplerine rant ve sermayedarlara kâr olarak dağıtıldığını söylemektedir. Smith'in bu anlamda fonksiyonel bir gelir dağılımı teorisi oluşturmaya çalıştığı görülmektedir.¹⁵⁶ Smith ücret ve kâr düzeyini fiyat kuramı yardımıyla açıklamaktadır. Buna göre malın fiyatı ücret, kâr ve ranttan oluşmaktadır. Bu 3 unsur gelirin kaynağını ve değişim değerini oluşturmaktadır. Ücret ve kârlar düşük olduğu zaman malın fiyatı da düşük olmakta, tam tersi ücret ve kârlar yüksek olduğunda malın fiyatı da artmaktadır. Rant ise fiyatı etkileyen bir öge değil, tersine fiyat seviyesi ranta imkân sağlayan bir unsurdur.¹⁵⁷

Adam Smith, ekonomide üretilen toplam gelirin bu üç grup arasında dağılımında, gelir dağılımını etkileyen önemli iki temel etken olduğunu söylemektedir. Birincisi işgücü, sermaye ve toprağın kendilerine özgü olan özellikleri ve bu faktörlerin birbirleri ile olan ilişkileridir. Örneğin, işlerin koşulları, çalışma süreleri ve coğrafi konumları gibi faktörler yapılan işin ücret düzeyi üzerinde etkili olmaktadır. Diğer yandan Smith, ücret seviyesi konusunda da belirli bir seviye altına düşmemesi gerektiğini söylemektedir. Asgari ücretin çalışan kişilerin sağlıklı ve üretken kalacakları bir seviyede olması zorunludur. Gelir dağılımını belirleyen diğer etken ekonominin genel durumudur. Büyüyen bir ekonomide ücretler yükselecek, küçülen bir ekonomide ise ücretler düşecektir. Smith'e göre ücretler ve kârlar arasında zıt yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Çalışan kişilerin ücreti arttığı zaman işverenin kazandığı kâr azalacaktır.¹⁵⁸

Smith bölüşüm konusunu iki açıdan ele alarak incelemiştir. Bir yönden rant, kâr ve ücreti fiyat kuramı ile ilişkilendirmiştir. Diğer yandan da yaratılmış olan toplam ürün emek, sermaye ve toprak arasında nasıl dağıtıldığını çözümlemiştir. Smith'in bölüşüm konusunda ortaya attığı analiz metotları ve temel prensipleri kendisinden sonraki iktisatçıları derinden etkilediği görülmektedir.¹⁵⁹

¹⁵⁶ Aykaç, s.18.

¹⁵⁷ Öztürk, *Klasik ve Neoklasik İktisatta Gelir Bölüşümü*, s.62.

¹⁵⁸ Aykaç, ss.18-19.

¹⁵⁹ Öztürk, *Klasik ve Neoklasik İktisatta Gelir Bölüşümü*, s.62.

1.5.1.2. Ricardo'nun Gelir Dağılımı Teorisi

David Ricardo, bölüşüm sorununa düşünürler arasında en çok önem veren kişidir. Ricardo, ekonomik sistemin tüm mekanizmalarını anlamada bölüşüm kuramının anahtar fonksiyonu sağlayacağına inanmaktadır.¹⁶⁰ Gelir dağılımını belirleyen faktörleri incelemek Ricardo'nun asıl amacıdır. İktisatta gelir dağılımı konusu ilk defa Ricardo ile incelemeye alınmıştır.¹⁶¹ Smith üretimin arttırılması yani ekonomik büyüme üzerine dikkatini çevirirken, Ricardo bölüşümü düzenleyen yasalar ile ilgilenmiştir.¹⁶² Dağılımı düzenleyen bu yasaların tespit edilmesi Siyasal İktisat'ın asıl sorunudur. Bu bilimde, Smith, Say ve diğerlerinin yazdıkları eserlerle büyük gelişmeler gösterildiyse de söz konusu eserlerde rant, kâr ve ücretlerin doğal niteliği ile ilgili detaylı bilgi yer almamaktadır.¹⁶³ Ricardo, fonksiyonel gelir dağılımı olarak adlandırılan, gelirin emek, doğal kaynaklar ve sermaye arasında dağıtılmasını belirleyen ilkeleri ele alarak bu konu üzerinde durmuştur.¹⁶⁴

Ricardo; dağılım, rant ve değer kuramı ile büyük bir başarı elde etmiştir ve ekonomi biliminin bilinen ilk büyük ustalarından ikincisi olmayı başarmıştır. Ekonomi bilimini, Smith'in düşündüğü gibi servetin nedenini ve mahiyetini araştıran değil, üretimden elde edilen değerın yine üretime katılan kişiler arasında bölüşümünü belirlemeye yarayan yasaları araştıran bir bilim olarak tanımlamıştır.¹⁶⁵

David Ricardo bir gelir dağılımı teorisi ortaya koymak için çalışmıştır. Ricardo'nun bu gelir dağılımı teorisinde 3 temel varsayım vardır.¹⁶⁶ Bunlar:¹⁶⁷

- **Emek-Değer Teorisi geçerlidir.** David Ricardo, Adam Smith'in değer teorisini daha da geliştirerek kendi emek-değer teorisini oluşturmuştur.¹⁶⁸ Ricardo, üretilen malların değeri için mutlak bir değer ölçüsü aramış ve cevabı

¹⁶⁰ Öztürk, *Klasik ve Neoklasik İktisatta Gelir Bölüşümü*, s.63.

¹⁶¹ Vural Fuat Savaş, *İktisadın Tarihi*, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, İstanbul: Avcıol Basım-Yayın, 1998, s.319.

¹⁶² Bocutoğlu, *İktisadi Düşünceler Tarihi*, s.94.

¹⁶³ David Ricardo, *Siyasal İktisadın ve Vergilendirmenin İlkeleri*, Barış Zeren (çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015, s.1.

¹⁶⁴ Ölmezoğulları, 61.

¹⁶⁵ Cahit Talas, *Toplumsal Politika*, 5. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 1997, s.89.

¹⁶⁶ Aykaç, s.20.

¹⁶⁷ Aykaç, s.20.

¹⁶⁸ Ersan Bocutoğlu, "İktisat Teorisinde Emegın Öyküsü: Değerin Kaynağı Olan Emekten Marjinal Faydanın Türevi Olan Emegı Yolculuk", *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, Cilt.1, Yıl.1, Sayı.1, 2012, s.132.

emekte bularak bu teoriyi ortaya koymuştur. Yani bir malın değerini, o malın üretimi sırasında kullanılan emek belirlemektedir.¹⁶⁹

- **Azalan Verimler Kanunu geçerlidir.** Buna göre üretime açılan her yeni toprak diğerlerine göre daha az verime sahip olmaktadır.¹⁷⁰ Tarımda toprağın sınırsız olmaması ve tarım yapılabilecek toprakların aynı özellikte olmamasından dolayı, üretimde emek ilavesi olduğunda azalan verimler ile karşılaşılmaktadır.¹⁷¹ Nüfusun artması ile daha düşük niteliğe sahip olan veya daha az elverişli bir konumda olan topraklar da ekime açılmakta, toprağın kullanılması karşılığında da rant ödenmektedir. Toplumun ilerleyip ikinci sınıf toprakların ekime açılması ile birinci sınıf topraklar için rant ödenmeye başlanır ve bu iki toprak arasındaki nitelik farkına göre rantın tutarı belirlenir. Ekime nc sınıf toprakların açılması ile de ikinci sınıf topraklara rant ödenmeye başlanır. Bu esnada birinci sınıf toprakların rantı daha da yükselecektir. Bunun nedeni, aynı miktarda sermaye ve emek ile daha fazla ürün elde ederek ikinci sınıf topraklardan daha fazla rant sağlamaktadır.¹⁷² Rantın artması nüfusun artması ve dolayısıyla daha verimsiz toprakların kullanımına bağlıdır. Tarımda oluşan bu durum Azalan Verimler Kanunu olarak adlandırılır.¹⁷³
- **Malthus’un Nüfus Kanunu geçerlidir.** Buna göre, ücretler geçim seviyesinin üstüne çıktığında nüfus hızlı bir şekilde artar, söz konusu seviyenin altına düştüğünde ise nüfus azalır.¹⁷⁴ ücretlerin yükselmesi ve düşmesine bağlı uzun vadede tekrardan geçimlilik seviyesine gelen ücret durumunu Ricardo *cretlerin Tunç Kanunu* olarak açıklamıştır.¹⁷⁵

Ricardo’ya göre toplam gelir paylaşılırken sermayedara düşen pay, toplam gelirden işçilerin payı olan ücret ve toprak sahiplerinin payı olan rant düşüldükten sonra

¹⁶⁹ Aykaç, s.20.

¹⁷⁰ Aykaç, s.20.

¹⁷¹ Wallace C. Peterson, **Gelir, İştihad ve Ekonomik Büyüme**, Talat Güllap (ev.), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 763, 1994, s.446.

¹⁷² Ricardo, s.46.

¹⁷³ Kürşad Hacitahiroğlu ve Elvin Aydoğan, “Gelir Dağılımının Asgari cretler ve alışma Saatleri Açısından Değerlendirilmesi”, **Akademik Yaklaşımlar Dergisi**, Cilt.7, Sayı.1, İlkbahar 2016, s.153.

¹⁷⁴ Peterson, ss.446-447.

¹⁷⁵ Hacitahiroğlu ve Aydoğan, s.154.

geriye kalan miktardır. Ricardo'ya göre nüfusun artması sonucu daha verimsiz olan toprakların üretime açılmasından dolayı gıdaların fiyatı artmakta ve sermayedarlar işçileri geçimlik ücret seviyesinde tutmak için çalışan bu işçilerin nominal ücretlerini artırmaktadırlar. Bu durumda da sermayedarların kârları düşmektedir.¹⁷⁶

Sonuç olarak Ricardo'nun gelir dağılımı teorisinde, sermayedarların kâr oranları zamanla düşmekte ve işçi ücretleri geçimlik seviyede kalmaktadır. Yukarıda bahsedilen Azalan verimler kanunu sonucu ise toprak sahiplerinin rantları da zamanla artmaktadır. Hepsinin sonucu olarak, bir ekonomideki gelir dağılımı zamanla sermayedar ve işçilerin aleyhine değişirken, toprak sahiplerinin ise lehine değişmektedir.¹⁷⁷

1.5.2. Marx'ın Gelir Dağılımı Teorisi

Marx, Smith ile Ricardo'nun değer ve kâr teorilerinden derinden etkilenmiştir.¹⁷⁸ Marx, “Kapital” adlı eserinde kapitalist ekonomi düzenini eleştirmiş ve bu husustan yola çıkarak temel amacı kapitalist bir ekonomi düzeni yerine, yeni bir ekonomi düzeninin temellerini oluşturmak olmuştur.¹⁷⁹ Marx kendi yaklaşımlarına klasik değer teorisini temel dayanak olarak almıştır. Ricardo'nun emek-değer teorisinden ise önemli ölçüde yararlanmıştır.¹⁸⁰ Ancak Marx'ın gelir dağılımı kuramının bazı farkları bulunmaktadır. Bu farklar şu şekildedir;¹⁸¹

- Marx, azalan verimler kanununu kabul etmediğinden, rant ve kâr arasında bir ayrıma gitmemiştir,
- Marx, genel olarak emeğin arz fiyatının bütün mallar cinsinden sabit olduğunu kabul eder,
- Marx'a göre, ücreti geçimlik seviyede tutan şey, yedek işçi ordusu yani emek arzının emek talebini aşmasıdır.

¹⁷⁶ Aykaç, s.22.

¹⁷⁷ Aykaç, s.22.

¹⁷⁸ E.K. Hunt ve Mark Lautzenheiser, **History of Economic Thought**, Third Edition, London and New York: Routledge, 2011, s.203.

¹⁷⁹ Ayferi Göze, **Liberal, Marksist, Faşist ve Sosyal Devlet Sistemleri**, 2. Baskı, İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1980, s.53.

¹⁸⁰ Arif Ersoy, **İktisadi Teoriler ve Düşünceler Tarihi**, 4. Basım, Ankara: Nobel, 2015, s.372.

¹⁸¹ Coşkun Can Aktan ve İstiklal Yaşar Vural, “Başlıca Fonksiyonel Gelir Dağılımı Teorileri ve Bölüşüm Adaleti”, Coşkun Can Aktan (Ed.), **Yoksullukla Mücadele Stratejileri** içinde (123-145), Ankara: Hak-İş Yayınları, 2002, s.126.

Karl Marx, Ricardo'nun Emek-Değer teorisini yeniden ele almış ve işçi haklarının sömürüldüğünü söyleyerek Artık-Değer Teorisini geliştirmiştir.¹⁸²

Marx bir yandan ekonomideki toplam gelirin sermayedarlara ödenen kâr ve işçilere ödenen ücret olarak ikiye bölündüğünü söylemekte, bir yandan ise aslında elde edilen gelirin tümünün işçilerin hakkı olduğunu ileri sürmekte ve sermayedarların elde ettiği kârın hepsinin haksız bir kazanç olduğunu söylemektedir.¹⁸³

Marx'ın gelir dağılımı teorisine göre, sermayedarlar ve işçiler olarak toplum iki bölüme ayrılmaktadır. Sermayedarlar üretim araçlarına sahip oldukları için işçilerin hakkı olan kısmı gasp ederek aslında onları sömürmektedirler. Marx'a göre gelirin tamamını işçiler üretmesine rağmen, paylarına düşen ücret asgari seviyede geçimlerini sağlayacak şekildedir. Sermayedarlar bu şekilde işçilerin haklarını gasp etmekte ve işçilerin hakkı olan *artık değeri* işçilere vermeyerek onları sömürmektedirler.¹⁸⁴

1.5.3. Neoklasik Gelir Dağılımı Teorisi

Neoklasik okulun kuruluşu 1870 yıllarında Jevons, Menger ve Walras'ın çalışmalarıyla başlamış olmakla birlikte aslında daha Klasik okul kendi sürecini tamamlamadan ortaya çıkan ama dikkat çekmemiş çalışmaları bulunmaktadır.¹⁸⁵ Neoklasik iktisatçılar, klasik teorinin var olan eksikliklerini gidermek için yeni görüşler oluşturmuşlardır. Onlar, toplumun çıkarının önemli olduğunu ve gelir dağılımı eğer adil olursa tam rekabetin yararlarının maksimize olacağı görüşünü savunmuşlardır.¹⁸⁶

Neoklasik okul, Marx'tan sonra oluşmuştur. Emek maliyetinin yerine fayda değerinin alınmasını, artık değer kavramının dayanaklarının ortadan kaldırılmasını ve Marx'ın sömürü teorisinin anlamsız hale getirilmesini amaçlamaktadır.¹⁸⁷ Başka bir ifade ile Neoklasikler, önceki iktisadi anlayışlarda önemli yeri olan emek-değer teorisini reddedip, onun yerine *fayda teorisini* getirmişlerdir. Bu değişime marjinal devrim

¹⁸² Hacıtahiroğlu ve Aydoğan, s.154.

¹⁸³ Aykaç, s.23.

¹⁸⁴ Aykaç, s.23.

¹⁸⁵ Sabri Çaklı, *İktisat Politikası Düşüncesinin Evrimi*, İkinci Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi, 2009, s.54.

¹⁸⁶ Onur Kumbaracıbaşı, *Ekonomik Doktrinler ve Ekonomik Düşüncenin Evrimi*, Ankara: San Matbaası, 1973, s.91.

¹⁸⁷ Süleyman Ulutürk ve Devrim Ersezer, "Gelir, Gelir Dağılımı Yaklaşımları ve Devletin Rolü", *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, 47. Seri, 2005, s.94.

denilmiştir. Marjinal faydaya göre, bir malın fiyatı, söz konusu o malın tüketicisi üzerindeki marjinal faydası ile belirlenmektedir. Tüketiciler bir mala yüksek değer yüklüyorsa, o malın fiyatı da yüksek olacaktır. Yani malın fiyatını belirleyen asıl şey, tüketicilerin bahsedilen mala verdikleri göreceli değerdir.¹⁸⁸

Neoklasikler'in gelir dağılımı teorisinin olgunlaşması John Bates Clark ile olmuştur. Bu gelir dağılımı teorisinin temelinde marjinalite kavramı önem taşımaktadır. Clark, her üretim faktörünün, üretime sağladığı katkı çerçevesinde bir pay aldığını belirtmiştir. Bu söylenilene göre, bir üretim faktörünün fiyatı, bu üretim faktörünün girişimci nezdinde ki marjinal verimliliği ile belirlenir. Buna göre bir işçinin kazandığı ücret, bu işçinin üretim sürecindeki marjinal verimliliğine bağlı olmaktadır. Yüksek verimlilik seviyesindeki bir işçi yüksek ücret, tersine düşük verimlilik seviyesinde olan işçi ise düşük bir ücret alacaktır.¹⁸⁹

1.5.4. Keynesyen Gelir Dağılımı Teorisi

Keynesyen iktisatçılar, Keynesyen ekolün temel yaklaşımına bağlı olarak, gelir dağılımını makro boyutta incelemiş ve esasında gelirin fonksiyonel dağılımı üzerine yoğunlaşmışlardır.¹⁹⁰ Bulunulan iktisadî toplumun göze çarpan hatalarına bakıldığında, tam istihdamı sağlamadaki başarısızlık ile gelir ve servetin adaletsiz bölüşümü yer almaktadır.¹⁹¹ Keynes'te tam istihdam ve gelir dağılımının ekonominin iki önemli sorunu olduğunu söylemiştir. Ancak sadece birinci sorunu çözmeye çalışmış, ikinci sorun olan gelir dağılımı ile fazla ilgilenmemiştir.¹⁹²

Keynes genel teoride, kısa dönem içinde milli gelir ve istihdam seviyesini belirleyen şeyin ne olduğunu araştırmaktadır.¹⁹³ Keynes'in kendisi bir gelir dağılımı teorisi oluşturmamış ancak Keynes'i izleyenler Keynesyen iktisat çerçevesi altında bir gelir dağılımı teorisi oluşturmak için çalışmışlardır. Bu konuda ise en önemli girişim

¹⁸⁸ Aykaç, s.25.

¹⁸⁹ Aykaç, ss.25-26.

¹⁹⁰ Hakkı Çiftçi, "Gelir Dağılımında Genel Teorik Tartışmalar", *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, Cilt.10, Sayı.1, 2018, s.22.

¹⁹¹ John Maynard Keynes, *İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi*, Uğur Selçuk Akalın (çev.), Gözden Geçirilmiş İkinci Baskı, İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2010, s.315.

¹⁹² Alkın, s.151.

¹⁹³ Ersan Bocutoğlu, *Karşılaştırmalı Makro İktisat*, 6. Baskı, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2013, s.66.

Nicholas Kaldor tarafından olmuştur. Çarpan teorisinin, ücretler ile fiyatlar arasında olan ilişkinin belirlenmesinde de kullanılabileceğini söylemiş ve çarpan teorisinden faydalanan bir gelir dağılımı teorisi çıkarmaya çalışmıştır.¹⁹⁴

Neoklasikler'in geliştirdiği gelir dağılımı teorisi ele alındığında, dağılımı belirleyen asıl öge marjinal verimlilik olurken, Kaldor'un meydana getirdiği Keynesyen gelir dağılımı teorisinde ise gelir dağılımı üzerinde etkili olan unsur marjinal tasarruf eğilimi olmaktadır. Kaldor'un teorisine göre, toplum işçiler ve sermayedarlar olarak iki gruptan oluşmaktadır. Bu teorinin hipotezlerine göre, her grubun kendine has marjinal tasarruf eğilimleri vardır. İşçilerinkine göre sermaye sahibi olan kişilerin marjinal tasarruf eğilimleri daha yüksektir. Yatırımların milli gelire oranı dışsal bir değişkendir ve marjinal tasarruf eğiliminden etkilenmemektedir. Ekonomide tam istihdam geçerlidir. Bu gelir dağılımı teorisine göre, ücretler ve kârlar arasında mümkün olan tek gelir dağılımı, yalnızca yatırım ve tasarrufların birbirine eşit olduğu noktada meydana çıkmaktadır. Bu nedenle dengenin sağlanması isteniyorsa, yatırımlarda bir artış olduğunda tasarruflarda da bir artışın olması gerekmektedir.¹⁹⁵

Keynesyenler, gelir dağılımı ile ilgili doğrudan uygulanacak politikalar üretmemiştir ama toplumda bir gelir dağılımı sorununun olduğunu kabul etmiştir. Keynesyenler, devletin ekonomiye müdahale etmesine karşı çıkmamış tersine, iktisat politikaları ile devletin ekonomiye müdahale ederek gelir dağılımında adaleti sağlayacağını öngörmektedir.¹⁹⁶

¹⁹⁴ Aykaç, ss.26-27.

¹⁹⁵ Aykaç, ss.27-28.

¹⁹⁶ Ulutürk ve Ersezer, s.98.

İKİNCİ BÖLÜM

GELİR DAĞILIMINDA ADALETİN SAĞLANMASINA YÖNELİK VERGİ POLİTİKASI

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle vergi kavramı ve vergi yükünün adil dağılımının dayandığı esaslar ve vergilerin sınıflandırılması ele alınacaktır. Daha sonra devletin gelir dağılımını düzenleme işlevi ve buradan yola çıkılarak gelir dağılımında adaletin sağlanmasına yönelik maliye politikasının rolü ele alınacaktır. Bununla birlikte gelir dağılımında adaletin sağlanmasına yönelik maliye politikası araçlarından vergi politikası üzerinde ayrıntılı şekilde durulacaktır.

2.1. Vergi Kavramının Tanımı, Özellikleri ve Fonksiyonları

Bu başlık altında verginin tanımı, temel özellikleri ve fonksiyonları kısaca ele alınacaktır.

2.1.1. Vergi Kavramının Tanımı ve Temel Özellikleri

Verginin geçmişi insanlık tarihi kadar uzun dönemlere dayanmaktadır.¹⁹⁷ Vergi sosyal ve tarihi bir olay olduğundan devamlı olarak değişmeler gösterip yeni anlamlar kazanmıştır.¹⁹⁸ Bu nedenle de kamu maliyesi literatürüne bakıldığında verginin bugüne kadar çok çeşitli tanımlarının yapıldığı görülmektedir.¹⁹⁹

Vergi ile ilgili yapılmış olan bir tanıma göre; “*Vergi, devletin ve/veya devletten vergilendirme yetkisi almış diğer kamu kurum ve kuruluşların yüklenmiş oldukları mali ve mali olmayan amaçları ifa etmek üzere gerçek ve tüzel kişilerden; hatta tüzel kişiliği olmayan bazı kurum ve kuruluşlardan egemenlik gücüne dayanarak hukuki cebir altında aldığı birebir karşılığı olmayan bedenî, aynî veya nakdî değerlerdir.*”²⁰⁰ şeklinde ifade edilmektedir.

¹⁹⁷ Aytaç Eker ve Kamil Tüğen, **Kamu Maliyesine Giriş**, 6. Baskı, İzmir: Takav Matbaası, 1995, s.152.

¹⁹⁸ Abdullah Mutlu, **Tanzimattan Günümüze Türkiye’de Vergileme Zihniyetinin Gelişimi**, Ankara: Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayın No:2009/390, 2009, s.6.

¹⁹⁹ Erdoğan Öner, **Kamu Maliyesi 1: Kamu Harcamaları ve Kamu Gelirleri**, Maliye ve Gümrük Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Yayın No: 1986/282, Ankara: Maliye ve Gümrük Bakanlığı, 1986. s.55.

²⁰⁰ Şen ve Sağbaş, s.1.

Bir başka yazara göre vergi “*Kamu harcamalarını karşılamak üzere devlet ve devredilmiş yetkiye sahip olan diğer kamu tüzel kişilerinin yasalara dayalı ve karşılıksız olarak kişi ve kurumlardan aldıkları paralardır.*” şeklinde tanımlanmıştır.²⁰¹

Yapılan bu tanımlamalardan da görüldüğü gibi, esas olarak vergi devletin egemenlik gücüne dayanmaktadır²⁰² ve mükellefte kamu hizmetlerinden yararlanma derecesi ve şekline bakılmaksızın, çeşitli kriterlere göre belirlenmiş olan herkes vergisini ödeme zorunluluğundadır.²⁰³ Buradan hareketle verginin temel özellikleri olarak kamu harcamalarını karşılamak amacıyla devlet tarafından alınması, zorunlu ve karşılıksız bir ödeme olması ve sonuç itibarıyla ekonomik bir değer olması sayılabilir.

Aslında vergi, devlet tarafından bedava sunulduğunu sandığımız kamusal mal ve hizmetlerin fiyatıdır. Fertlerin kamusal ihtiyaçlarını karşılamak için devlet; kamusal, yarı kamusal ya da özel mal ve hizmetler sunmaktadır. Devlet bu nedenle yerine getirmek zorunda olduğu kamu hizmetlerini gerçekleştirebilmesi için harcama yapmak durumundadır ve bu harcamaların finansmanını sağlamak için de vergi toplamak zorundadır.²⁰⁴

2.1.2. Verginin Fonksiyonları

Vergi toplumda çok yönlü olan ve ayrıca önemli etkilere sahip bir olaydır. Verginin bu özelliği, onun belirli amaçlar için kullanılabileceğini göstermektedir. Bu anlamda verginin belirlenen amaçlar için kullanılabilmesi, vergiye çeşitli fonksiyonlar yüklemektedir.²⁰⁵ Verginin alınmasının öncelikli temel nedeni kamu harcamalarını finanse etmektir. Vergi alınmasındaki bu neden dünden bugüne hala önemini korumaktadır. Ancak 1930 yılı sonrasında müdahaleci devlet anlayışının ortaya çıkması

²⁰¹ Gülay Akgül Yılmaz, **Kamu Maliyesi**, Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş 4.Baskı, İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2013, s.131.

²⁰² Verginin zorunlu bir yükümlülük olması itibarı ile devletin varlık nedeni ile sıkı ilişki içinde olan bu kamusal yükümlülük, devlet görevlerinin gerçekleşmesinde kullanılan ve onların değişmesi ile birlikte devamlı değişikliğe uğrayan bir araçtır. (Günter Schmolders, **Genel Vergi Teorisi**, Salih Turhan (çev.), İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1976, s.67.)

²⁰³ Aytaç Eker ve Duran Bülbül, **Kamu Maliyesi**, 2. Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi, 2016, s.143.

²⁰⁴ Şen ve Sağbaş, s.2.

²⁰⁵ Eker ve Bülbül, s.149.

ile vergiye yeni fonksiyonlar yüklenmiştir.²⁰⁶ Bu anlamda vergilerin, kamu harcamalarının finansmanını sağlama amacının yanında sosyal ve iktisadî anlamda da etkileri vardır.²⁰⁷ Günümüzde modern devletlerin mali sistemlerine bakıldığında vergiler kamu geliri olarak en önemli yeri kaplamaktadır.²⁰⁸ Bu nedenle verginin fonksiyonu olarak yalnızca *kamu harcamalarını finanse etmek* demek bu konuda yetersiz olur.²⁰⁹

Verginin temelde kamu hizmetlerini finanse etmek için alınması verginin “*mali*” veya “*fiskal*” fonksiyonunu oluştururken, diğer yandan bu amacının dışında başka amaçlar için alınması verginin “*mali olmayan fonksiyonlarını (ekstra fiskal)*” oluşturmaktadır. Verginin mali fonksiyonu, devletin kamusal ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için gerekli olan finansman kaynağını sağlamaktır. Verginin iktisadi fonksiyonu, verginin ekonomik büyüme ve istikrarın sağlanması gibi temel iktisadi hedeflere ulaşmak için bir araç olarak kullanılmasıdır. Verginin sosyal fonksiyonu ise verginin gelir dağılımında adaleti sağlamak için bir araç olarak kullanılmasıdır.²¹⁰

2.2. Vergilemenin Dayandığı Esas ve Vergi Yükünün Adil Dağılımına İlişkin Teoriler

Verginin teorik gelişiminin incelenmesinde, “*vergi ne için alınmalıdır?*” ve “*vergi neye göre alınmalıdır?*” şeklinde bu iki soru üzerinde durulmuştur.²¹¹ Bu anlamda, verginin alınma nedeninin yani dayacağının ne olduğunun açıklanması ile ilgili çeşitli görüşler ileri sürülmüştür.²¹² Bu görüşler adil bir vergilemenin esaslarını, vergilemenin dayanağını ve haklılığını açıklamaya çalışmaktadır. Vergilemenin dayandığı esası açıklamaya çalışan bu teoriler “*fayda teorisi*” ve “*ödeme gücü teorisi*” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.²¹³

²⁰⁶Verginin devlete gelir sağlama fonksiyonunun yanında sosyal ve iktisadî niteliğe sahip bazı amaçların gerçekleştirilmesinde de bir araç olarak yararlanılmasını bilimsel bir biçimde öneren ilk iktisatçı A. Wagner’dir. (Halil Nadaroğlu, **Kamu Maliyesi Teorisi**, Gözden Geçirilmiş ve Düzeltilmiş 11. Baskı, İstanbul: Beta, s.219.)

²⁰⁷ M. Orhan Dikmen, **Maliye Dersleri**, Birinci Kitap, İstanbul: Sermet Matbaası, 1964, s.100.

²⁰⁸ Tuncer, *Gelirin Yeniden Dağılımı*, s.42.

²⁰⁹ Osman Pehlivan, **Kamu Maliyesi**, Trabzon: Murathan Yayınevi, 2012, ss.97.

²¹⁰ Pehlivan, *Kamu Maliyesi*, ss.97-98.

²¹¹ Şen ve Sağbaş, s.11.

²¹² Abdurrahman Akdoğan, **Kamu Maliyesi**, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 13. Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi, 2009, s.127.

²¹³ Eker ve Bülbül, s.145.

2.2.1. Fayda Teorisine Göre Vergileme

Fayda teorisi, vergi yükünün halka arz edilen mal ve hizmetlerden elde edilen faydalarla ilişkili olarak kişiler arasında dağıtılmasıdır.²¹⁴ Yani, toplumdaki kişiler kamu hizmetlerinden sağladıkları fayda ile orantılı şekilde kamu hizmetlerinin finansmanına katılıp vergi ödeyeceklerdir.²¹⁵ Fayda teorisini açıklamaya yönelik 3 farklı görüş bulunmaktadır. Bu görüşler şu şekildedir;²¹⁶

- **Değişim Görüşü:** Bu görüşe göre vergi, kamusal malların devlet ile vatandaş arasındaki değişiminin bedelidir.
- **Sigorta Primi Görüşü:** Vergi, can ve mal güvenliğini sağlamalarının karşılığı olarak bireylerin devlete ödedikleri sigorta primidir.
- **Sosyal Üretim Giderlerine Katılım Payı:** Burada gerçek ve tüzel kişilerin birer üretici olduğu ve toplumun da bu üreticilerin oluşturduğu bir birlik olduğu noktasından yola çıkılarak; vergi, birliğin genel giderlerine katılım payıdır.

Fayda teorisine göre vergileme yapmak kolay değildir. Çünkü fayda teorisinin uygulanabilmesi için bu kamu hizmetlerinden sağlanan faydaların öncelikle ölçülebilmesi gerekmektedir. Ancak tam kamusal olan mal ve hizmetlerin oluşturduğu faydaların tümü ve yarı kamusal mal ve hizmetlerin de yarattığı dışsal faydaların (sosyal faydalar) ölçülebilmesi mümkün olmamaktadır.²¹⁷ Fayda teorisi, daha az vergi ödeyip kamu hizmetlerinden daha fazla yararlananların olması, verginin belirli bir hizmetin karşılığının olmaması ve kamu hizmetlerinden sağlanan faydanın ölçülememesi gibi çeşitli sebeplerle eleştirilere maruz kalmıştır.²¹⁸ Bu yaklaşım kaynak dağılımında etkinliğin sağlanmasına yardımcı olurken²¹⁹ gelir dağılımını yeniden dağıtma hedeflerini gerçekleştirememektedir. Bu anlamda birazdan ele alınacak olan ödeme gücü yaklaşımı yeniden dağıtım sorununu daha iyi şekilde karşılamaktadır.²²⁰

²¹⁴ Aronson, s.306.

²¹⁵ Gülay Akgül Yılmaz, *Kamu Maliyesi*, s.216.

²¹⁶ Şen ve Sağbaş, s.12.

²¹⁷ Gülay Akgül Yılmaz, *Kamu Maliyesi*, ss.216-217.

²¹⁸ Şen ve Sağbaş, s.13.

²¹⁹ Nihat Edizdoğan, **Kamu Maliyesi II: Kamu Gelirleri ve Vergi Teorisi**, Uludağ Üniversitesi Basımevi, 1989, s.133.

²²⁰ Richard A. Musgrave ve Peggy B. Musgrave, **Public Finance in Theory and Practice**, Fifth Edition, McGraw-Hill International Editions, İstanbul: Literatür Yayıncılık, 1994, s.219.

2.2.2. Ödeme Gücüne (İktidar) Göre Vergileme

Bu yaklaşım, vergi yükünün dağılımında vergi ödeme gücünü dikkate alan yaklaşımdır.²²¹ Vergi ödeme gücü, “*kişinin kendisinin ve ailesinin yaşamını asgari düzeyde sürdürmeye yetecek gelirin üstündeki kısmı*”²²² olarak adlandırılmaktadır. Bu yaklaşım, bir toplumun vergi yükünün bu toplumun üyeleri arasında adil bir şekilde dağıtılması gerektiğini belirtir. Ancak bir vergi sisteminin adil olması için, bir birey üzerindeki yükün asıl birey tarafından karşılanması ve başka birilerine aktarılması gerekmektedir.²²³

Ödeme gücü yaklaşımında, fayda yaklaşımı gibi kaynak dağılımında etkinlik düşünülmez, burada tek amaç gelir dağılımında adalettir.²²⁴ Bir kişinin geliri yalnızca kendisini ve ailesini geçindirebilecek düzeyde ise o kişinin ödeme gücüne sahip olmadığı kabul edilir.²²⁵ Ödeme gücü olmayandan vergi alınmaz ve ödeme gücü olanlardan ise ödeme güçleri ile orantılı olacak şekilde az olandan az ve çok olandan daha çok vergi alınır.²²⁶ Yani vergilemede yatay ve dikey adalet ilkelerine uygun bir şekilde alınmaktadır.²²⁷ Ödeme gücünde vergilemede esas olan mükelleflerin vergi verme gücüdür.²²⁸ Mükellefler arasında vergi yükünün dağılımında adaleti sağlamaya yönelik olan bu vergileme türü bazı ülkelerin anayasalarında da yer bulan modern devletlerde de yaygın şekilde kabul edilen bir ilkedir.²²⁹

2.2.2.1. Ödeme Gücünün Tespitine İlişkin Teorik Yaklaşımlar

Ödeme gücü ölçütünde asıl önemli olan bir konu ödeme gücünü neyin belirlediği konusudur.²³⁰ Bu anlamda ödeme gücünü gösteren unsurlar gelir, servet ve harcamalardır.

²²¹ Gülay Akgül Yılmaz, *Kamu Maliyesi*, s.217.

²²² Şen ve Sağbaş, s.14.

²²³ Gary Fromm and Paul Taubman, **Public Economic Theory and Policy**, New York: The Macmillan Company, 1973, s.110.

²²⁴ Ömer Faruk Batırel, **Kamu Maliyesi Teorisine Giriş**, Gözden Geçirilmiş Üçüncü Baskı, Marmara Üniversitesi Yayın No: 492, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayın No:388, İstanbul, 1990, s.110.

²²⁵ Akif Erginay, **Kamu Maliyesi: Kamu Gelirleri-Kamu Giderleri-Devlet Bütçesi-Kamu Borçları-Maliye Politikası**, Gözden Geçirilmiş ve İşlenmiş 15. Baskı, Ankara: Savaş Yayınları, 1994, s.51.

²²⁶ Gülay Akgül Yılmaz, *Kamu Maliyesi*, s.217.

²²⁷ Şen ve Sağbaş, s.231.

²²⁸ Eker ve Bülbül, s.147.

²²⁹ Savaş Çevik, **Küresel Ekonomide Uluslararası Vergileme: Yapısı, Ekonomi Politikası ve Ülkeler Arası İşbirliği**, Konya: Palet Yayınları, 2013, s.27.

²³⁰ Abuzer Pınar, **Kamu Maliyesi ve Maliye Politikası**, 6. Basım, Ankara: Turhan Kitabevi, 2010, s.55.

Ödeme gücünde, mükelleflerin ödeme gücünü gösteren unsurlar olan gelir, servet ve harcamaların farklı vergilendirme rejimlerine tâbi olması gerekmektedir.

Bu anlamda “*gelir, servet ve harcamalar*” kişilerin ödeme gücünü gösteren unsurlardır.²³¹ Ödeme gücünün tespiti için kişilerin vergilemeden dolayı katlanacakları fedakârlığın dikkate alınması gerekmektedir. Vergilemede eşit fedakârlığın nasıl sağlanacağı konusunda üç farklı yaklaşım bulunmaktadır.²³²

- **Eşit Mutlak Fedakârlık Yaklaşımı:** Mükelleflerin varlığının ve gelirlerinin toplam faydasından birbirine eşit olan kısımlarının vergi olarak alınmasını öngörmektedir.
- **Eşit Oranda Fedakârlık Yaklaşımı:** Gelirleri ve servetleri fazla olan mükelleflerin az olan mükelleflere nazaran daha fazla vergi vermeleri gerektiğini savunmaktadır.
- **Minimum Fedakârlık Yaklaşımı:** Toplumun vergilemeden dolayı katlanmak zorunda olduğu toplam fedakârlığın minimum seviyede tutulmasını öngörmektedir. Bu yaklaşımda mükellefler öyle bir vergilendirilmelidir ki, topluma yüklenen toplam fedakârlık minimum seviyede kalsın.

Mükelleflerin vergi ödeme güçlerinin belirlenmesi açısından vergi sonucu katlanacakları fedakârlığın dikkate alınması teorik olarak öne sürülmektedir ancak gerçek hayatta fedakârlığın ölçümünde kullanılacak olan faydanın ölçümünün zor olmasından dolayı fedakârlık yaklaşımlarının uygulanması mümkün olmamaktadır.²³³

Türkiye’de ödeme gücüne dayalı vergilendirme yapılmaktadır. Ancak vergi sistemlerinin gelir, servet ve harcamayı vergilendirecek şekilde düzenlenmiş olması, vergi sistemin ödeme gücüne göre bir vergilendirme yaptığını tam olarak göstermemektedir. Vergilemenin buna göre yapılabilmesi için bazı hususlara dikkat etmek ve sistemde bulunan vergileri düzenlerken birtakım teknikler kullanmak gerekmektedir.²³⁴

²³¹ Gülay Akgül Yılmaz, *Kamu Maliyesi*, ss.217-218.

²³² Şen ve Sağbaş, ss.232-233.

²³³ Şen ve Sağbaş, ss.231-232.

²³⁴ Gülay Akgül Yılmaz, *Kamu Maliyesi*, ss.217-218.

2.2.2.2. Ödeme Gücüne Göre Vergilendirmeye Yönelik Kullanılan Araçlar

Vergi ödeme gücünün göz önüne alınması konusu üzerine görüş birliği bulunmakta, ancak vergi ödeme gücüne nasıl ulaşılabileceği konusu mühim bir sorun olarak görülmektedir. Vergi ödeme gücünün tam olarak belirlenip ona göre vergi uygulanmasının olanağı mümkün olmadığından, günümüzde bazı çeşitli araçlardan yararlanılarak vergi ödeme gücüne ulaşmak için çaba harcanmaktadır. Bu araçlar özellikle de gelir vergisi uygulaması açısından etkilidir. Bunlar; ayırma ilkesi, en az geçim indirimi ve artan oranlı vergi tarifeleridir. Bu anlamda istisna ve muafiyetlerden de zaman zaman yararlanılmaktadır.²³⁵ Bu araçlardan yararlanılması hem vergi yükünün adil dağılımına hem de gelir dağılımının daha adil duruma getirilmesine imkân vermektedir.²³⁶ Söz konusu araçlar kısaca ele alınacaktır.

2.2.2.2.1. En Az Geçim İndirimi

En az geçim indirimi, *“kişinin kendisi ve ailesinin varlığını asgari düzeyde sürdürebilmesi için gerekli gelirin, vergilendirilmemesi gerektiğini ifade eder.”*²³⁷ Gerçekten de insanların kendi yaşantılarını ancak sürdürebilecek maddi kaynaklarının bu şekilde vergiden istisna edilmesi mantıkî ve ahlâkî bir esastır. Aksi durumda kişiler kendi gıdalarından kesmek zorunda olacaklardır. Ancak yaş, ırk, cinsiyet ile çalışma şekil ve şiddetlerine göre kişilerin geçim hadleri değişiklik gösterebilmektedir. Bu nedenle ortak bir ölçü bulmak neredeyse olanaksızdır.²³⁸ Bu konuda bugüne kadar ileri sürülen 3 görüş bulunmaktadır. Bu görüşler şu şekildedir;

- **Fizyolojik Asgari Görüşü:** Bu görüşe göre en az geçim indirimi olarak belirlenecek tutarın, kişilerin fizyolojik varlıklarını devam ettirmesine yetecek miktarda olması gerekmektedir.
- **Kültürel Asgari Görüşü:** En az geçim indiriminin saptanmasında bazı yazarlar da çeşitli sosyal sınıfların hayat seviyelerine göre belirlenmesi gerektiği fikrini

²³⁵ Akdoğan, *Kamu Maliyesi*, s.225.

²³⁶ Gülay Akgül Yılmaz, “Türkiye’de Gelir Vergisi Tarifesinde Meydana Gelen Değişikliklerin Vergilendirmede Adalet İlkesi Bakımından Değerlendirilmesi”, *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt.21, Sayı.1, Yıl. 2006, s.240.

²³⁷ Emine Orhaner, *Kamu Maliyesi*, İkinci Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi, 1997, s.156.

²³⁸ Erginay, s.54.

ileri sürmüşlerdir. Ancak uygulamaya geçememiştir. Çünkü böyle bir durumda en az geçim indirimi seviyelerinin işçi, köylü, sanayici için farklı olarak belirlenmesi gerekecektir. Buna günümüzün adalet anlayışı ve gelir vergisi tekniği müsait değildir.²³⁹

- **Medeni Asgari Görüşü:** Kişiler için beşerî haysiyet ve refahın asgari seviyesini sağlayacak olan gelir düzeyinin vergi dışında bırakılmasıdır.²⁴⁰

Ancak en az geçim indirimi seviyesinin belirlenmesi için belirtilen bu kriterler yeterli olmamakta; siyasal, mali ve sosyal etkenlerin de etkisi bulunmaktadır. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde söz konusu uygulama²⁴¹ vergi hasılatında önemli düşüş yaratabileceği sebebiyle uygulama alanı pek bulamamaktadır. Gelişmiş bazı ülkelerde en az geçim indirimi uygulamasının uygulandığı ve hatta bazılarında ise negatif gelir vergisi uygulaması ile desteklendiği de görülmektedir.²⁴²

En az geçim indiriminin uygulanmasında, matrahtan indirim yöntemi²⁴³ ve vergiden indirim yöntemi gibi farklı yöntemler uygulanmaktadır. En çok uygulanan yöntem, mükellefin eş ve çocuklarının da göz önünde tutularak belirlenecek olan miktarın vergi dışı bırakılması yöntemidir.²⁴⁴ Bu uygulama İngiltere, İtalya ve Almanya’da uygulanmaktadır.²⁴⁵ Ülkemizde ise en az geçim indirimi ilk defa 1950 yılında uygulanmaya başlamıştır.²⁴⁶ 1960 yılında indirim tutarları yeniden düzenlemeye tabi tutulmuş ama bütçe yetersizliğinden dolayı iki kere ertelendikten sonra 1968’de uygulamaya konulmuştur. Ancak yeni indirim tutarlarının yol açacağı büyük gelir kayıplarını önlemek için 28.12.1967 yılından 1980 yılı sonuna kadar ülkemizde vergiden indirim sistemi uygulanmış ve 1981 yılı başından itibaren tekrar matrahtan indirim

²³⁹ Nadaroğlu, s.319.

²⁴⁰ Gülay Akgül Yılmaz, *Kamu Maliyesi*, s.220.

²⁴¹ En az geçim indirimi, artan oranlılıkta olduğu gibi esasında subjektif dolaysız vergilere uygulanabilmektedir. Yükümlüsü anonim olan dolaylı vergilere gerçek anlamda bu tekniğin uygulanması mümkün olmamaktadır. Hatta bu tekniğin uygulama alanı bulabildiği tek vergi şimdilik yalnızca gelir vergisidir. (Nadaroğlu, s.322.)

²⁴² Gülay Akgül Yılmaz, *Kamu Maliyesi*, s.220.

²⁴³ Bu yöntem mükellefin gelirinden hesaplanan en az geçim indirimi tutarının düşülmesi ile gelirin kalan kısmının vergilendirilmesi şeklinde olmaktadır. Söz konusu yöntem Türkiye’de 1980 yılı takvim sonuna kadar en az geçim indirimi adı ile 1981 yılı takvim başından başlayarak 1985 yılı takvim sonuna kadar genel indirim adı altında uygulanmıştır. (Şen ve Sağbaş s.246.) Genel indirim uygulamasına da 1986 yılından itibaren son verilmiştir (Akdoğan, *Kamu Maliyesi*, s.226.). 1.1.2008 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere asgari geçim indirimi uygulamasına yer verilmiştir. (Akdoğan, *Kamu Maliyesi*, s.226.)

²⁴⁴ Gülay Akgül Yılmaz, *Kamu Maliyesi*, s.220.

²⁴⁵ Öztürk, *Maliye Politikası*, ss.302-303.

²⁴⁶ Öner, s.81.

sistemine geçilmiştir. Aynı zamanda indirim tutarları da yükseltilmiş ve en az geçim indirimi uygulaması yeniden düzenlemelerle genel indirim adını almıştır. Genel indirim 1986 yılından itibaren genel indirim uygulamasına da son verilmiştir. Daha sonra 2008 yılından itibaren geçerli olmak üzere yeniden bir düzenleme yapılmıştır. Bu düzenleme ile ücretin gerçek usulde vergilendirilmesinde asgari geçim indirimi uygulamasına yer verilmiştir. Bu uygulama sadece ücret geliri elde edenler için getirilmiş bir uygulama olup, yapısı itibariyle ayırma ilkesinin bir uygulaması niteliğindedir. Asgari geçim indirimi, asgari ücretin tutarına ve ücretlinin ailevi ve medeni durumuna göre değişik düzeylerde uygulanmaktadır.²⁴⁷

2.2.2.2.2. Artan Oranlılık

Artan oranlılık, ödeme gücüne ulaşmak için başvurulacak önemli araçlardan biridir.²⁴⁸ “*Artan oranlılık, vergi matrahı artarken vergi oranının da artması durumudur.*” Artan oranlılık ile kastedilen şey, vergilendirmede artan oranlı bir tarife yapısının uygulanmasıdır. Artan oranlı vergi tarifesi, matrahın büyümesinin yanında vergi oranının da büyüdüğü vergi tarifesidir. Artan oranlı tarifelere başvurulması özellikle de vergilemede dikey adaletin sağlanması bakımından kabul görmektedir.²⁴⁹

“*Artan oranlılık, az kazananın az, çok kazananın çok vergi alınmasını sağlayan tarife yapısıdır.*”²⁵⁰ Bu uygulama ile ekonomide eksik rekabet şartlarından dolayı gelir ve servet dağılımında oluşan adaletsizlikler düzeltilebilir. Diğer bir olumlu yönü de dolaylı vergilerin yarattığı tersine artan oranlılığı kısmen de olsa telâfi edebilir. Buna göre, geliri az olan kişiler geliri çok olan kişilere göre dolaylı vergileri daha fazla öderler. Bu nedenle de dolaysız vergilerde artan oranlılık uygulanarak, dolaylı vergilerdeki tersine artan oranlılıktan dolayı ortaya çıkan haksızlık kısmen de olsa giderilebilir. Artan oranlılık ayrıca uygulandığı vergilerin verimini de artırmaktadır.²⁵¹

²⁴⁷ Akdoğan, *Kamu Maliyesi*, ss.231-232.

²⁴⁸ Selâhattin Tuncer, **Kamu Maliyesi**, Gözden Geçirilmiş Dördüncü Baskı, Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları No:41, İstanbul: Yalkın Ofset Matbaası, 1975, s.329.

²⁴⁹ Şen ve Sağbaş, ss.234-235.

²⁵⁰ Pehlivan, *Kamu Maliyesi*, s.156.

²⁵¹ Öner, s.87.

Artan oranlı tarife, gelir ve servet üzerinden alınan vergilerde etkin bir şekilde kullanılabilirken, harcamalar üzerinden alınan vergilerde ise bu tarife yapısının uygulanması pek mümkün olmamaktadır. Harcamalar üzerinden alınan vergilerin genellikle tarife yapısı düz oranlıdır.²⁵² Artan oranlılık genel olarak üç farklı şekilde uygulanmaktadır. Bunlar; dilimli artan oranlılık, gizli artan oranlılık ve basit artan oranlılık şeklindedir.²⁵³

2.2.2.2.3. Ayırma Kuramı

Ayırma kuramı, vergilendirmede vergi mükellefinin elde etmiş olduğu gelirin kaynağını göz önünde bulundurmaktadır. Yani bu uygulamada üretim faktörleri birbirlerinden farklı orana tabi tutulmaktadır.²⁵⁴ Ayırma kuramına göre, gelir kaynakları ekonomik bakımdan birbirinden ayrılmakta ve emek gelirlerine göre sermaye gelirlerinden daha fazla vergi alınmaktadır.²⁵⁵

Emek gelirleri kişilerin faaliyetleri sonucunda elde edilirken, sermaye gelirleri üretimde menkul ve gayrimenkul sermayenin kullanılmasıyla elde edilmektedir. Sermaye geliri emek gelirine göre daha güvenli ve devamlıdır. Çünkü sermaye geliri elde eden kişiler hastalansa ya da sakat kalsalar bile gelir elde etmeye devam ederken, emek gelirleri ise emek sahibinin çalıştığı sürece olmaktadır. Emek geliri kazanan kişilerin ödeme güçleri sermaye geliri kazanan kişilere göre daha az olduğu için, emek gelirlerinden alınan verginin sermaye gelirlerine göre daha az olması gerekmektedir.²⁵⁶ Emek sonucu elde edilen gelirin sermaye sonucu sağlanan gelire göre korunmaya daha muhtaç olduğu düşüncesinden yola çıkılarak, emek gelirleri üzerinden daha düşük vergi alınması bu anlamda ayırma kuramının uygulanmasına örnek²⁵⁷ olarak gösterilebilir.

²⁵² Pehlivan, *Kamu Maliyesi*, s.157.

²⁵³ Şen ve Sağbaş, s.237.

²⁵⁴ Duran Bülbül, **Devlet Maliyesi**, Ankara: Gazi Kitabevi, 2018, s.186.

²⁵⁵ Orhaner, s.158.

²⁵⁶ Orhaner, s.158.

²⁵⁷ Türkiye’de 2005 yılına kadar ücret (emek) gelirleri için diğer gelirliyle göre 5 puan düşük gelir vergisi ödenmiştir. Ancak 2006 yılında bu uygulamaya son verilmiştir. 2008 yılında sadece ücret gelirleri üzerine uygulanacak olan asgari geçim indirimi uygulaması getirilmiştir. Bu ayırma kuramının bir uygulamasıdır. Aynı şekilde Türkiye’de 2008’de uygulanmaya başlayan en az geçim indiriminde eşi çalışmayan evli kişiler bekar kişilere göre daha fazla indirimden faydalanacaktır. Bu da ayırma ilkesinin bir uygulamasıdır. (Şen ve Sağbaş, s.248)

Ayırma kuramı ilk olarak İngiltere’de 1900’lü yılların ikinci yarısında uygulanmaya başladı ve izleyen yıllar içerisinde de diğer ülkelerin vergi sistemlerinde kullanılmaya başlamıştır. Ama ayırma kuramı diğer yöntemler olan artan oranlılık ile en az geçim indirimi kadar yaygın bir uygulama alanı bulamamaktadır. Gerçekten de günümüzde bu uygulama önemli derecede önemini yitirmiş durumdadır.²⁵⁸

2.2.2.2.4. Muafiyet ve İstisna Uygulaması

Vergi kanunlarına konulan istisna ve muafiyet hükümleri, ödeme gücü zayıf olan kişilerin lehine bazı kolaylıklar sağlayabilir.²⁵⁹ Bu bağlamda “*vergi kanunlarına göre kendileri için vergi borcu doğmuş olmakla birlikte yine aynı kanun veya diğer kanunlarla, belirli kişiler veya kişi gruplarının vergi dışı bırakılmasına*” vergi muafiyeti denirken “*vergi konularının, aynı kanun hükümlerine göre vergi dışı tutulmasına*” vergi istisnası denmektedir.²⁶⁰ Yani muafiyet kişi yönünden vergilendirmeye getirilen kısıtlama iken, istisna ise konu yönünden getirilen kısıtlamadır.²⁶¹

Muafiyetler uygulanarak vergi ödeme gücü olmayanların vergi ödememesi ya da az ödemesi sağlanarak bu kişilere karşı vergi kısıtlaması sağlanmış olmaktadır. Muafiyet ve istisna uygulamaları ile kişilerin ödeme güçlerinde olan farklılıklar dikkate alınmaktadır.²⁶² Bu muafiyet ve istisna uygulamaları eğer vergi ödeme gücüne sahip olan bir kısım kişilerin az vergi ödemesine olanak yaratıyorsa, olumsuz yönde etki meydana getirir. Ancak vergi ödeme gücüne ulaşmada kullanılan diğer araçların etkin şekilde uygulanamamasından dolayı bir telafi işlevi sağlıyorsa, olumlu yönde etkiler yaratabilir.²⁶³

2.3. Vergilerin Sınıflandırılması

Vergiler, bilindiği üzere çok çeşitli amaçlar ile alınmaktadır ve bu amaçlar zaman içerisinde sürekli olarak değişmektedir. Bu nedenle vergilerin sınıflandırılmasında

²⁵⁸ Şen ve Sağbaş, ss.248-249.

²⁵⁹ Pehlivan, *Kamu Maliyesi*, s.159.

²⁶⁰ Orhaner, ss.148-149.

²⁶¹ Şen ve Sağbaş, s.250.

²⁶² Şen ve Sağbaş, s.250.

²⁶³ Akdoğan, *Kamu Maliyesi*, s.252.

esas alınan ölçütlerde²⁶⁴ oldukça çeşitlilik göstermektedir.²⁶⁵ Vergilerin sınıflandırılmasındaki amaç, öngörülen sosyal ve iktisadi politikaların gerçekleştirilmesinde oldukça etkin olan araçtan daha bilinçli şekilde yararlanmaktır.²⁶⁶ Aşağıdaki tabloda vergilerin sınıflandırılmasında etkili olan kriterlerden bazıları örnek verilerek gösterilmektedir.

Tablo 2
Vergilerin Sınıflandırılması

Sınıflandırma Kriteri*	Vergi Türleri	Örnek Vergi**
Verginin Konusu (kaynağı)	Gelir vergileri	Gelir vergisi
	Servet vergileri	Emlak vergisi
	Harcama vergileri	KDV
Verginin Ekonomik Faaliyetler ile İlişkisi	Dolaysız vergi	Kurumlar vergisi
	Dolaylı vergi	ÖTV
Verginin Matrah Tespit Yöntemi	Spesifik vergiler	Motorlu Taşıtlar vergisi
	Advalorem vergiler	Gelir vergisi
Verginin Tarife Yapısı	Artan oranlı vergiler	Gelir vergisi
	Düz oranlı vergiler	KDV
	Tersine artan oranlı vergiler	
Verginin Kapsamı	Dar tabanlı vergiler	ÖTV
	Geniş tabanlı vergiler	KDV
Verginin Ödenme Biçimi	Bedenî vergiler	Yol vergisi
	Aynî vergiler	Aşar vergisi
	Nakdî vergiler	KDV

Kaynak: Şen ve Sağbaş, s.59.

*Bu sınıflandırma kriterleri daha da çeşitlendirilebilir. Burada bir kısmı ele alınmıştır.

**İlgili vergi türüne ilişkin örnekler çoğaltılabilir.

²⁶⁴ Vergiler; konularına, tarife yapılarına, mükelleflerin şahsi ve ailevi durumlarını dikkate alıp almamalarına, tahsilat şekillerine, kim tarafından tahsil olunduklarına göre farklı açılardan sınıflandırılabilir. Son yıllarda IMF, Dünya Bankası, OECD, AB gibi çeşitli uluslararası ve Maliye Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, TÜİK gibi ulusal kurum ve kuruluşlarca yayımlanan mali istatistiklerde bir sınıflandırma yapılırken vergilerin konuları dikkate alınmakta, bu nedenle “Gelir üzerinden alınan vergiler-Servet üzerinden alınan vergiler-Mal ve hizmetler üzerinden alınan vergiler” olmak üzere 3 gruba ayrılmaktadır. (Şen ve Sağbaş, ss.58-59)

²⁶⁵ Salih Turhan, **Vergi Teorisi ve Politikası**, İstanbul: Der Yayınları, 1967, ss.100-101.

²⁶⁶ Nadaroğlu, s.327.

Yukarıda Tablo 2’de görüldüğü gibi vergiler çeşitli şekillerde sınıflandırılabilir. Ancak vergiler en nihayetinde mükelleflerin sahip olduğu iktisadi kaynaklar üzerinden alınmakta, yani vergilerin ne üzerinden alındığına (kaynağına) göre isimler almaktadır.²⁶⁷

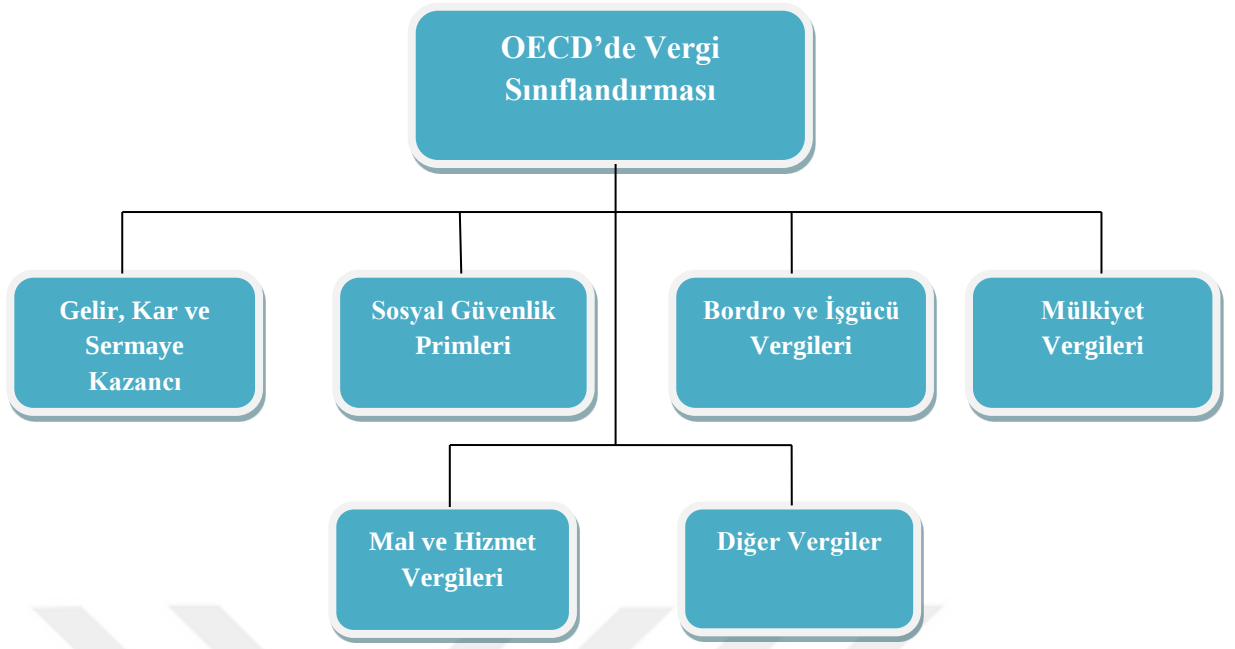
Dünyada olduğu gibi ülkemizde de tercih edilen sınıflandırma şekli verginin konusu esas alınarak yapılan sınıflandırmadır. Bu anlamda vergiler genellikle gelir üzerinden alınan vergiler, servet üzerinden alınan vergiler, harcamalar üzerinden alınan vergiler olarak tasnif edilmektedir.²⁶⁸

20. yüzyılda ise dördüncü bir yükümlülük olan sosyal kesintiler ortaya çıkmıştır. Bu kesintiler gelirden yapılmakta ve genelde sadece emek gelirinden yapılarak sosyal sigorta sandıklarına tahsis edilmektedir. Sosyal devletin yönetim yolunu açabilen, daha çok emeklilik maaşları ve işsizlik maaşları gibi telafi ödemelerinde kullanılmaktadır. Fransa gibi bazı ülkelerde, aile yardımları ve sosyal sağlık sigortası gibi birtakım sosyal harcamaları finanse etmek için farklı sosyal kesintiler de bulunmaktadır. Bunun sonucu olarak da yapılan sosyal kesintiler neredeyse vergilerin yarısı kadar olmakta ve daha karışık bir durum oluşmaktadır. Danimarka gibi ülkeler ise, işsizlik ve emeklilik maaşları ile sağlık ve diğer kamu harcamalarını yine gelirden alınan önemli bir vergi ile finanse etmeyi tercih etmektedirler.²⁶⁹

²⁶⁷ Şen ve Sağbaş, s.183.

²⁶⁸Harun Kılıçaslan ve Sercan Yavan, “Türkiye’de Vergi Yükünün Değerlendirilmesi: OECD Ülkeleri ile Karşılaştırma”, **Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt:13, Yıl:13, Sayı:2, 2017, s.36.

²⁶⁹ Piketty, s.535.

Şekil 4: OECD'ye Göre Vergilerin Sınıflandırılması

Kaynak: OECD, Revenue Statistics, 2018.

Yukarıda Şekil 4'te görüldüğü üzere OECD vergi benzeri bir gelir olarak sosyal güvenlik gelirlerine de sınıflandırmada yer vermektedir.²⁷⁰

2.3.1. Gelir Üzerinden Alınan Vergiler

Gelir üzerinden alınan vergilerin, gerçek kişilerin gelirlerinden alınan gelir vergisi ve bazı tüzel kişi ile kuruluşların gelirlerinden alınan kurumlar vergisi olmak üzere iki önemli türü vardır.²⁷¹ Gelir vergisi, ilk defa XVIII. yüzyılın sonlarına doğru İngiltere'de uygulanmaya başlanmış ve XIX. yüzyıl itibari ile diğer ülkelere yayılmıştır. Ülkemizde de gelir ve kurumlar vergisi kanunları 1950 yılından itibaren uygulamaya konulmuştur.²⁷²

2.3.1.1. Gelir Vergisi

Çağdaş devletlerin neredeyse tümünde gelir vergisi, sağladığı gelir ve ondan beklenen geniş fonksiyonlarının olmasından dolayı vergi sisteminin temel taşı

²⁷⁰ Kılıçaslan ve Yavan, s.36.

²⁷¹ Pehlivan, *Kamu Maliyesi*, s.122.

²⁷² Şen ve Sağbaş, s.185.

olmuştur.²⁷³ Kişisel gelirler üzerindeki vergiler doğrudan vergiler arasında en bilinenleridir.²⁷⁴

Gelir vergisi “*gerçek kişilerin bir yıl içinde elde ettikleri irat ve kazançların toplamı üzerinden, vergi sükelerinin kişisel ve ailevî durumlarını da dikkate almak suretiyle artan oranlı tarife göre tahsil edilen sübjektif dolaysız bir vergi*”²⁷⁵ olarak tanımlanmıştır. Gelir vergisi sübjektif bir vergi olduğundan vergilemede mükellefin şahsi ve ailevi durumlarını göz önünde tutan bir vergidir. Bu nedenle vergilendirmede kişilerin şahsi durumları ile alakalı çeşitli muafiyet ve istisnalar, özel indirim, genel indirim ve artan oranlı tarife gibi uygulamalar sayesinde mükelleflerin vergi yüklerinde farklılaştırma yapılarak mükelleflerin gerçek ödeme gücüne ulaşılmaktadır.²⁷⁶ Yıl boyunca tahakkuk eden geliri olan bireyler tarafından ödenen bir vergidir.²⁷⁷ Artan oranlı bir tarife yapısına göre alınabilmesi ve kişiselleştirilebilmesinden dolayı adaletli bir yapıda olduğu söylenebilmektedir.²⁷⁸ Gelir vergisinin mükellefi gerçek kişiler, konusu ise gerçek kişilerin gelirleridir. Tüzel kişiliklerin gelir vergisi mükellefiyeti bulunmamakta olup bunlar kurumlar vergisine tabidir.²⁷⁹

Modern devletler geliri, vergi yükünün dağıtımında adaleti sağlamada bir gösterge olarak kabul etmekte ve bu nedenle de gelir vergisi modern devletlerin belkemiğini oluşturmaktadır.²⁸⁰ Bu anlamda gelir kavramını açıklama gereği doğmaktadır. Vergilendirilebilecek gelir kavramı iki teoriye göre açıklanmaktadır. Bunlar;

- **Kaynak teorisine göre gelir:** “*Belirli bir kaynaktan düzenli olarak sağlanan gelir akımını ifade eder.*”²⁸¹ Diğer bir ifade ile “*üretim faktörlerinin üretim sürecine sokulması karşılığında o dönem hasılasından sağladıkları payı*

²⁷³ Eker ve Bülbül, s.210.

²⁷⁴ Alan Williams, **Public Finance and Budgetary Policy**, London: George Allen and Unwin, The Minerva Series No:8, 1963, s.49.

²⁷⁵ Salih Turhan, **Vergi Teorisi**, İstanbul: Elektronik Ofset Matbaası, 1982, s.135

²⁷⁶ Işık ve Diğerleri, **Kamu Maliyesi: Ders Notları**, Birinci Baskı, Sakarya: Sakarya Kitabevi, 2004, s.162

²⁷⁷ Jonathan Gruber, **Public Finance and Public Policy**, Fourth Edition, Worth Publishers, 2013, s.525.

²⁷⁸ Metin Erdem, Doğan Şenyüz ve İsmail Tatlıoğlu, **Kamu Maliyesi**, 8.Baskı, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2011, s.159.

²⁷⁹ Işık ve Diğerleri, s.162.

²⁸⁰ Savaş Çevik, **Vergi Hukuku ve Türk Vergi Sistemi**, Konya: Palet Yayınları, 2014, s.135.

²⁸¹ Pehlivan, **Kamu Maliyesi**, s.122.

karşılایan kazanç gelir sayılmaktadır."²⁸² Belirli bir kaynaktan sürekli olarak doğmayan miras, bağış, şans oyunları ile elde edilen bu kazançlar bu teoriye göre gelir sayılmamaktadır.²⁸³ Söz konusu teori, dar kapsamlı bir gelir tanımını kabul etmesi dolayısıyla mali gücün büyük bölümünün dışarıda kalmasından dolayı eleştirilmektedir.²⁸⁴

- **Net artış teorisine göre gelir:** Buna göre gelir, *"bir kimsenin belli bir dönemdeki tüketimi ile aynı dönemde mal varlığında gerçekleşen net artışlardan oluşmaktadır."*²⁸⁵ Burada bir kazanç ya da iradın gelir sayılabilmesinde belirli bir kaynaktan sürekli sağlanmasına gerek yoktur. Bu teori geliri daha geniş olarak tanımlamaktadır.²⁸⁶

Vergilendirilecek olan gelir tek bir unsurdan ibaret olmamakta; ücret, kâr, irat gibi çeşitli unsurlardan oluşabilmektedir. Bu nedenle de gelir vergisinin üç çeşit uygulama biçimi vardır. Yükümlülerin çeşitli kaynaklardan sağladığı gelirlerin ayrı ayrı vergilendirilmesine *sedüler gelir vergisi*,²⁸⁷ bu gelirlerin birleştirilerek vergilendirilmesine *üniter gelir vergisi* ve sedüler gelir vergisi sistemi ile üniter gelir vergisi sisteminin taşıdığı özelliklerin tek bir sistemde birleştirilmesine ise *birleşik gelir vergisi* adı verilmektedir.²⁸⁸

2.3.1.2. Kurumlar Vergisi

Kurumlar vergisi, *"gelir vergisi kapsamına giren gelir unsurlarının, ilgili yasada belirtilmiş olan kurumlar tarafından elde edilmesi halinde, bu kurumların bir yılda elde ettiği safî kazançlar üzerinden alınan bir vergidir."*²⁸⁹ şeklinde tanımlanmaktadır. Buradaki amaç, gelir vergisindeki gibi, kazancın sağlanmasında

²⁸² Muallâ Öncel, Ahmet Kumrulu ve Nami Çağan, **Vergi Hukuku**, Gözden Geçirilmiş ve Yenilenmiş 7. Bası, Ankara: Turhan Kitabevi, 1999, s.239.

²⁸³ Erdem, Şenyüz ve Tatlıoğlu, s.159.

²⁸⁴ Funda Başaran Yavaşlar, **Gelir Vergilendirmesinin Temelleri**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2011, s.79.

²⁸⁵ Şükrü Kızılot ve Metin Taş, **Vergi Hukuku ve Türk Vergi Sistemi**, Güncellenmiş 5.Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi, 2013, s.183.

²⁸⁶ Şen ve Sağbaş, s.187.

²⁸⁷ Burada gelir unsurlarının ayrı ayrı dikkate alınıp, toplamaları yapılmaksızın ve genellikle tek oran üzerinden yani gayri şahsi nitelikte vergilendirilmesi söz konusudur. Mükelleflerin şahsi ve ailevi durumlarını göz önünde bulundurmıyan ve vergi ödeme gücüne ulaşmak için yararlanılan araçlara yer vermeyen bir uygulama olduklarından günümüzde büyük ölçüde terk edilmiştir. (Akdoğan, *Kamu Maliyesi*, s.260)

²⁸⁸ Pehlivan, *Kamu Maliyesi*, s.124.

²⁸⁹ Işık ve Diğerleri, ss.168-169.

katlanılan giderlerin göz önüne alınması ve indirilmesine yasa ile izin verilmiş olan ödemelerin düşülmesinden sonra geriye kalan tutarın vergilendirilmesidir.²⁹⁰

Gelir ve kurumlar vergisinin konuları aynıdır. Kurumlar vergisi ile kişisel gelir vergisi arasındaki en önemli fark oran yapısıdır.²⁹¹ Gelir vergisinin mükellefleri gerçek kişiler iken kurumlar vergisinin mükellefleri ise bazı tüzel kişiler ve tüzel kişiliği olmayan birtakım kuruluşlardır. Bu anlamda kurumlar vergisinin mükelleflerini iktisadi kamu müesseseleri, sermaye şirketleri (anonim, limited, hisseli komandit şirketler), kooperatifler, dernek ve vakıflara ait iktisadi işletmeler ve iş ortaklıkları oluşturmaktadır.²⁹²

Kurumlar vergisi genelde tek oranlı tarife üzerinden alınmakta; ancak İngiltere, Avusturya, Belçika ve İrlanda gibi ülkelerde kurumlar küçük, orta ve büyük kurumlar biçiminde sınıflara ayrılmakta ve kurumların bu büyüklüklerine göre de farklı vergi oranları uygulanmaktadır.²⁹³ Ayrıca kurumlar vergisi genel niteliğe sahip, dolaysız ve objektif bir vergidir.²⁹⁴ Kurumlar vergisi, kişisel gelir vergisi gibi hem ana gelir kaynağını hem de ekonomik davranışı etkileyebilecek önemli sonuçlara sahip bir vergidir. Ama bu verginin etki alanını takip etmek zordur ve vergi yükü bireysel mükellefler tarafından açıkça görülmemektedir.²⁹⁵ Kurumlar vergisinin altındaki yapısal sorunlar oldukça teknik sorunlardır ve bu nedenle vergi mükellefi tarafından nadiren anlaşılmaktadır.²⁹⁶

2.3.2. Servet Üzerinden Alınan Vergiler

*“Servet, bir gerçek ya da tüzel kişinin belli bir zaman dilimi içinde sahip olduğu ekonomik değerlerin tamamını ifade eden bir kavramdır.”*²⁹⁷ Mülkiyetin vergilendirilmesinin tarihi, hükümet tarafından yapılan finansman kayıtlarına kadar geriye giden uzun bir tarihtir.²⁹⁸ Eski çağlardan beri servet, ödeme gücünün

²⁹⁰ Abdurrahman Akdoğan, **Vergilerin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi**, Gazi Üniversitesi Yayın No: 165, İ.İ. Bilimler Fakültesi Yayın No: 54, Ankara: Gazi Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi Matbaası, 1991, s.281.

²⁹¹ James M. Buchanan, **The Public Finances: An Introductory Textbook**. Third Edition, Illinois: Richard D. Irwin, 1970, s.257.

²⁹² Pehlivan, *Kamu Maliyesi*, s.125.

²⁹³ Orhaner, s.190.

²⁹⁴ Işık ve Diğerleri, s.169.

²⁹⁵ John C. Winfrey, **Public Finance: Public Choices and the Public Economy**, New York: Harper and Row Publishers, 1973, s.389.

²⁹⁶ Joseph A. Pechman, **Federal Tax Policy**, Washington: The Brookings Institution, 1966, s.116.

²⁹⁷ Şen ve Sağbaş, s.202.

²⁹⁸ Winfrey, s.428.

göstergelerinden biri kabul edilmiştir.²⁹⁹ Servet vergileri kişilerin sahip oldukları ekonomik varlıklarını konu edinmektedir. Diğer bir ifade ile servet vergileri, yükümlülerin belirli bir anda sahip oldukları her çeşit menkul ve gayrimenkullerin toplam değerlerinden alınan dolaysız vergilerdir.³⁰⁰

Servet vergileri esasında mali bir amaçla düzenlenmeyip, sosyal amaçla uygulanılmaya başlamış olan bir vergidir. Yani devlet, kamu harcamalarını karşılamak için servet üzerine vergi koyarak gelir elde etme amacı gütmeyip, gelirinin tüketilmeyip tasarruf edilmesinin sonucunda oluşan bir birikimdir.³⁰¹ Servet vergileri geçmiş dönemlerdeki vergi sistemleri içinde büyük bir öneme sahipti. Günümüze bakıldığında ise bu vergilerin toplam vergi hasılatı içindeki nispi payı oldukça düşüktür.³⁰²

Servet vergileri vergi konusunu oluşturan servet unsurlarının kapsamının genişliğine göre “özel servet vergileri” ve “genel servet vergileri” olarak ikiye ayrılır. Servet vergileri diğer yönden sürekli şekilde uygulanabildiği gibi, sadece bir kereye özgü bir şekilde de uygulanabilmektedir ve bu durumda da “sürekli” ve “geçici” servet vergisinden bahsedilmektedir. Servetten alınan vergilerin miktarının, vergiye tabi servet unsurlarının gelirini aşp aşmamasına göre “gerçek servet vergisi” ve “itibari servet vergisi”nden söz edilmektedir. Türk vergi sisteminde bugün servet ve servet transferinden alınan vergiler şu şekildedir: Emlak Vergisi, Motorlu Taşıtlar Vergisi, Veraset ve İntikal Vergisi.³⁰³

2.3.3. Mal ve Hizmet Üzerinden Alınan Vergiler

Ödeme gücünü gösteren bir diğer unsur da harcamalardır. Bu nedenle de ödeme gücüne göre vergileme anlayışına hâkim olan ülkelerin vergi sistemlerinde harcamalar üzerinden vergi alınmaktadır.³⁰⁴ Harcama vergileri ile kastedilen aslında mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerdir.³⁰⁵ Dünyada en yaygın vergi şekli bireysel ya da hane halkı

²⁹⁹ Erdem, Şenyüz ve Tatlıoğlu, s.165.

³⁰⁰ Şen ve Sağbaş, s.202.

³⁰¹ Gülay Akgül Yılmaz, *Kamu Maliyesi*, s.244.

³⁰² Pehlivan, *Kamu Maliyesi*, ss.125-126.

³⁰³ Pehlivan, *Kamu Maliyesi*, s.126.

³⁰⁴ Gülay Akgül Yılmaz, *Kamu Maliyesi*, s.250.

³⁰⁵ Şen ve Sağbaş, s.422.

tüketimine ödenen harcama vergisidir.³⁰⁶ Bu vergiler “*üretilen, satılan ya da tüketilen mal ve hizmetler üzerine konulan vergilerdir. Burada gelir veya servetin elde edildikleri zaman değil, harcadıkları aşamada, mal ve hizmetlerin fiyatları içerisine gizlenmiş olarak vergilendirilmesi söz konusudur.*”³⁰⁷

Bu tür vergiler çok çeşitlidir ve temel olarak çeşitli mal ve hizmetlerin alımı üzerinden alınır. Bu vergiler sadece belirli bir ürüne uygulanabileceği gibi çok çeşitli tüketim ürünlerine de uygulanabilir.³⁰⁸ Söz konusu bu vergiler, çok sayıda mal ve hizmet grubunu içeren “genel tüketim vergileri” ve bir veya birkaç çeşit mal veya hizmet grubunu içeren “özel tüketim vergileri” şeklinde sınıflanabilir. Bu tür bir sınıflama verginin tabanının dar ya da geniş olması ile alakalıdır.³⁰⁹

Bu tür vergiler dolaylı vergi niteliğine sahiptir. Ayrıca bu vergiler mal ve hizmetlerin fiyatları içerisinde gizlendiğinden mükelleflerin psikolojisine daha uygun vergilerdir. Dolaysız vergilere göre yönetimi daha kolaydır. Önemli gelir sağladıkları ve oldukça çeşitli mal ve hizmet türüne yayıldıkları için tercih edilen bir vergi grubudur. Gayri şahsi ve objektif bir vergidir. Tüketicilerin kişisel ve ailevi durumlarını dikkate almamakta ve ayrıca istisna, muafiyet, indirim ve artan oranlı vergi tarifelerine yer vermemektedir.³¹⁰ Gelir, servet ve bordro vergilerine doğrudan vergi adı verilir ve bu vergiler doğrudan bireyler üzerinde değerlendirilir. Mal ve hizmet vergilerine ise dolaylı vergiler adı verilir.³¹¹

2.4. Devletin Gelir Dağılımını Düzenleme Fonksiyonu

Genel anlamda devlet, kamusal ihtiyaçları karşılamak için meydana getirilmiş olan siyasal bir kuruluştur. Buradaki “kamusal ihtiyaçların karşılanması” önemli bir noktadır ve maliye ilminin doğup gelişmesinin temelini bu fikir oluşturmaktadır. Bu anlamda modern devlete bazı önemli görevler yüklenmiştir.³¹²

³⁰⁶ Gruber, s.525.

³⁰⁷ Akdoğan, *Kamu Maliyesi*, s.273.

³⁰⁸ Gruber, s.525.

³⁰⁹ Savaş Çevik, **Kamu Maliyesi: Kamu Kesimi Ekonomisine Giriş**, Konya: Palet Yayınları, 2016, s.232.

³¹⁰ Akdoğan, *Kamu Maliyesi*, ss.273-274

³¹¹ Gruber, s.525.

³¹² Tuncer, *Kamu Maliyesi*, ss.30-31.

Kamu kesiminin, savunma, iç güvenlik ve adalet hizmetlerini gerçekleştirme gibi geleneksel fonksiyonlarının yanında, çeşitli sosyal veya ekonomik sebeplerle bazı ekonomik faaliyetlerde bulunduğu ve ekonomik hayata müdahale ettiği görülmektedir. Devletin fonksiyonları arasında;³¹³

- Kaynak kullanımında etkinliğin sağlanması,
- Ekonomik istikrarın sağlanması,
- Ekonomik büyümenin sağlanması,
- Gelir dağılımında adaletin sağlanması sayılabilir.

Adil gelir dağılımı demek, farklı gelir gruplarına sahip kişiler arasında büyük uçurumların oluşmasına uygun ortam yaratmayan dağılım demektir.³¹⁴ Gelir dağılımında arzu edilebilir bir yapıyı sağlamak, devletin iktisadi hayat içinde rol almasını isteyen yaklaşımın ileri sürdüğü gerekçelerdendir. Çünkü piyasa ekonomisine dayalı olan liberal anlayış gelir dağılımında istenilen sonucu vermekte başarısız olmakta ve istenmeyen sonuçların oluşmasına yol açmaktadır.³¹⁵ Piyasa ekonomisi sonucunda oluşan gelir dağılımının adil olmadığı düşüncesi de, devletin gelir dağılımına müdahale ederek bu dağılımı değiştirmesini temel teşkil etmektedir.³¹⁶ Bu anlamda gelirin yeniden dağıtılması modern ekonomilerde önemli bir devlet işlevi olmaktadır.³¹⁷ Çünkü eğer bölüşüm süreci kendi akışına bırakılırsa, hem ekonomik açıdan hem de politik ve sosyal boyutlarıyla birtakım önemli sorunlar oluşturabilme potansiyeline sahiptir.³¹⁸

Piyasalar istikrarlı olduklarında bile genelde adaletsiz bir görüntü veren büyük eşitsizliklere sebep olmaktadır.³¹⁹ Hükümetin dağıtım politikalarına yoğun ilgi duyulması, bazı kişilerin zengin bazı kişilerin ise yoksul olmasındaki gözlemlerden kaynaklanmaktadır. Gelirde neden büyük eşitsizliklerin olduğu sorusu aslında uzun

³¹³ Gülay Akgül Yılmaz, *Kamu Maliyesi*, ss.90-91.

³¹⁴ Devrim Ersezer, "Gelir Dağılımı Politikası ve Araçları", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt.16, Sayı.1, Elazığ, 2006, s.256.

³¹⁵ Ulusoy, s.253.

³¹⁶ David N. Hyman, *Public Finance: A Contemporary Application of Theory to Policy*, Chicago: The Dryden Press, 1983, s.247.

³¹⁷ Robin W. Boadway and David E. Wildasin, *Public Sector Economies*, Second Edition, Boston: Little Brown and Company, 1984, s.446.

³¹⁸ Ersezer, s.256.

³¹⁹ Joseph E. Stiglitz, *Eşitsizliğin Bedeli: Bugünün Bölünmüş Toplumu Geleceğimizi Nasıl Tehlikeye Atıyor?*, Ozan İşler (çev.), 3. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015, s.27.

zamandır ekonominin merkezini işgal ediyor ama bu konu kesin bir çözüm bulmaktan çok uzak durmaktadır.³²⁰

Devlet, gelir dağılımında oluşan adaletsizliği yürürlüğe koyduğu harcama, vergi, bütçe ve ekonomi politikaları ile gidermeye çalışarak etkin ve tutarlı önlemler alır.³²¹ Kişisel gelir dağılımındaki dengesizliklerin giderilmesinin toplumsal refahı ve fırsat eşitliğini arttıracığı, toplumsal gerginlikleri azaltarak toplumsal barışı sağlayacağı ileri sürülmektedir.³²²

Görüldüğü üzere gelir dağılımında adalet, toplumların önemseydiği konulardan biri olmakla birlikte³²³ sosyal adaleti içeren, piyasa ekonomisinin işleyişine bırakılmayacak kadar önemli ve doğrudan kamu müdahalesi gerektiren bir amaçtır.³²⁴ Çünkü piyasa ekonomisinin etkin şekilde işliyor olması, bir ekonomide gelir dağılımı ile ilgili sorunların olmayacağı anlamına gelmemektedir.³²⁵ Devlet kamu harcamaları ve vergiler aracılığıyla gelir bölüşümünde oluşan dengesizlikleri yeniden düzenlemektedir.³²⁶ Bu anlamda devletin, gelir dağılımı dengesizliğini düzeltmek için ekonomiye müdahale etmesi *gelirin yeniden dağılımı politikası* olarak adlandırılmaktadır.³²⁷

Devletin gelir dağılımına ilişkin rolü gelirin yeniden dağılımı ya da ikincil gelir dağılımı olarak ifade edilmektedir.³²⁸ Gelir dağılımı, birincil gelir dağılımı ve ikincil gelir dağılımı olmak üzere iki kuramsal aşamada gerçekleşmektedir. Sosyal politika açısından gelir dağılımında bu şekilde ikili bir ayırım yapılması büyük önem taşımaktadır.³²⁹ Bu kavramlar şu şekilde ifade edilmektedir;

³²⁰ Harvey S. Rosen, **Public Finance**, Illinois: Irwin, 1985, s.71.

³²¹ Mehmet Yüce, “Türkiye’de Gelir Dağılımı Bozukluğunun İzlenen Kamu Gelir ve Harcama Politikaları ile Bağlantısı”, **bilig**, Sayı.23, Güz 2002, s.5.

³²² İsmail Türk, **Kamu Maliyesi**, Mevzuattaki Değişikliklere ve Son İstatistik Verilerine Göre Güncelleştirilmiş 8.Bası, Ankara: Turhan Kitabevi, 2010, s.229.

³²³ Bülbül, 476.

³²⁴ Eker ve Bülbül, s.395.

³²⁵ Kirmanoğlu, s.209.

³²⁶ Öztürk, *İktisatta Bölüşüm: Kuram-Politika*, s.256.

³²⁷ Pehlivan, *Kamu Maliyesi*, s.278.

³²⁸ Kirmanoğlu, s.210.

³²⁹ Dilik, s.152.

- **Birincil gelir dağılımı:** Piyasa koşullarında kendiliğinden ortaya çıkan, devletin herhangi bir müdahalesinin olmadığı gelir dağılımıdır. Ancak kendiliğinden ortaya çıkan böyle bir gelir dağılımı, her zaman adil bir gelir dağılımı olmamaktadır. Piyasa mekanizması etkin işlese dahi, gelir dağılımı ile ilgili sorunlar ortaya çıkabilmektedir.³³⁰ Hükümet özel ekonomiyi birçok yönden etkilemektedir.³³¹ Devlet burada daha çok yasal düzenlemeler şeklindeki müdahaleler ile birincil gelir dağılımına müdahale edebilir.³³²
- **İkincil gelir dağılımı:** Devletin vergiler ve kamu harcamaları yoluyla ekonomiye müdahalesi, farklı üretim faktörlerine farklı şekilde yansımakta ve potansiyel gelir dağılımı değişmektedir. Kamu politikaları uygulanması sonucu ortaya çıkan gelir dağılımına ikinci gelir dağılımı denilmektedir.³³³ Mevcut olan gelir ve servet dağılımında, toplumların “adil” olarak kabul ettiği yönde düzeltmeler yaparak gelirin yeniden dağıtılmasında devlete ihtiyaç vardır.³³⁴

Burada devletin bu konuda aldığı kararlar ve yaptığı harcamalar gelir dağılımı üzerine bir müdahale olarak algılanmaktadır.³³⁵ Devlet bazı bireylerden para alıp, diğer bireylere aktararak gelirin yeniden dağılımının sağlanmasında aktif olarak rol oynamaktadır.³³⁶ Bu nedenle de bir hükümetin yeniden dağıtma işlevlerini gerçekleştirme de maliye politikası güçlü bir araç olmaktadır.³³⁷

Buradan yola çıkılarak çalışma gereği bundan sonraki bölümde öncelikle gelir dağılımını düzenlemede maliye politikasının rolü, daha sonra ise maliye politikası araçlarından olan vergi politikasının gelir dağılımı üzerinde nasıl rol oynadığı konusu ele alınacaktır.

³³⁰ Şen ve Sağbaş, s.403.

³³¹ Philip E. Taylor, **The Economics of Public Finance**, Third Edition, New York: The Macmillan Company, 1961, s.3.

³³² Kırmancıoğlu, s.210.

³³³ Binhan Elif Yılmaz, **Maliye: Maliye Teorisi, Kamu Harcamaları, Kamu Gelirleri, Kamu Borçları, Maliye Politikası**, Güncellenmiş ve Genişletilmiş 3. Basım, İstanbul: Der Yayınları, 2018, s.419.

³³⁴ Çevik, *Kamu Maliyesi: Kamu Kesimi Ekonomisine Giriş*, s.75.

³³⁵ Mehmet Emir Erçakar ve Hüseyin Güvenoğlu, “Türkiye’de Gelir Dağılımı ve Sosyal Koruma Harcamalarına Bir Bakış”, **Sosyal Bilimler Metinleri**, Sayı:1, Yıl:2018, s.40.

³³⁶ Joseph E. Stiglitz, **Kamu Kesimi Ekonomisi**, Ömer Faruk Batirel (çev.), İkinci Baskı, İstanbul, 1994, s.47.

³³⁷ Benedict Clements ve Diğerleri, “Fiscal Policy and Income Inequality: An Overview” Benedict Clements, Ruud Mooij, Sanjeev Gupta and Michael Keen (Ed.), **Inequality and Fiscal Policy** içinde (3-19), Washington: International Monetary Fund, 2015, s.3.

2.5. Gelir Dağılımını Düzenlemeye Yönelik Maliye Politikası

Maliye politikası, bir ekonomide belli makroekonomik amaçlara ulaşmada kamu gelirleri ve harcamalarının büyüklük ve bileşiminde yapılması gerekli düzenlemeler şeklinde tanımlanmaktadır.³³⁸ Ama unutulmamalıdır ki, ülkelerin gelişmişlik düzeyi, siyasi, ekonomik ve sosyal tercihlerine göre her ülkenin uygulayacağı maliye politikasının amaç ve araçları farklılık gösterebilmektedir.³³⁹ Maliye politikasının gelir dağılımını düzenleme amacı, sosyal adaleti içeren, piyasa ekonomisine bırakılamayacak derecede önemli ve doğrudan kamu müdahalesini gerektiren bir amaçtır.³⁴⁰

Gelişmekte olan ekonomilerde gelir-servet dağılımında aşırı eşitsizliklerin oluşması ve bunun kendi haline bırakılması ile oluşabilecek tehlike maliye politikasının önemini kabul etmektedir. Bu anlamda kamusal gelirlerin ve kamusal harcamaların özellikle de aşırı gelir farklarının olduğu toplumlarda mühim bir *yeniden dağıtıcılık* fonksiyonu bulunmaktadır. Kamu gelir ve kamu giderleri bu amaçla kullanıldığında yeniden dağıtıcı maliye politikası burada söz konusu olmaktadır.³⁴¹

Alternatif finansman programları gelir dağılımını çeşitli şekillerde etkilemektedir.³⁴² Ama hükümetlerin gelir eşitsizliğini azaltmada en güçlü aracı maliye politikasıdır.³⁴³ Bir ekonomide devlet, elindeki çeşitli araçlar ile gelir dağılımında çeşitli etkilerde bulunabilmektedir. Maliye politikası araçları bu araçlar içinde etkinliği somut şekilde ve nispeten daha kolay ölçebilecek olan araçların başında gelmektedir. Mali araçlar olan kamu gelir ve kamu giderleri doğrudan doğruya fertlerin gelirlerini etkilemektedir.³⁴⁴ Devlet, vergi ve diğer finansman araçları ile girdi ve çıktıların göreceli fiyatlarını etkileyerek gelir paylarını etkilemektedir.³⁴⁵ Bu şekilde, varlıklı kesimleri daha çok vergilendirip, yoksul kesimlerin kamu harcamalarından daha çok yararlanmasını

³³⁸ Beyhan Ataç, **Maliye Politikası**, Genişletilmiş Üçüncü Baskı, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi, 1994, s.27.

³³⁹ Selçuk Bayramoğlu, “Küreselleşme Olgusunun Maliye Politikaları Üzerine Etkisi: “Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme”, **International Journal of Academic Value Studies**, Vol.3, Issue.15, 2017, s.393.

³⁴⁰ Eker, Altay ve Sakal, s.30.

³⁴¹ Fevzi Devrim, **Maliye Politikası**, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları No:4, İzmir: Mas Ambalaj, 1983, s.116.

³⁴² Hyman, s.349.

³⁴³ Benedict Clements ve Diğerleri, “The IMF and Income Distribution”, Benedict Clements, Ruud de Mooji, Sanjeev Gupta and Michael Keen (Ed.), **Inequality and Fiscal Policy** içinde (21-36), Washington: International Monetary Fund, 2015, s.30.

³⁴⁴ Ulusoy, s.265.

³⁴⁵ Hyman, s.349.

sağlayarak, devlet gelir eşitsizliklerini azaltmaktadır.³⁴⁶ Vergi öncesi gelir dağılımı vergi sonrası gelir dağılımına göre genellikle çok olmaktadır. Arada böyle bir farklılığın oluşmasından dolayı gelirin yeniden dağıtılması amacıyla kamu maliyesi yöntemlerinin kullanılmasını savunan birçok birey bulunmaktadır.³⁴⁷

Gelir dağılımında eşitliğin sağlanması için yapılan girişimler anayasalarda da yer bulmuştur. Örneğin, T.C. Anayasası'nın 2. Maddesine bakıldığında Türkiye'nin bir sosyal devlet olduğu ifade edilmektedir. Yine T.C. Anayasası'nın "Vergi Ödevi" başlığını taşıyan 73. Maddesinin birinci ve ikinci fıkralarına bakıldığında³⁴⁸ *"Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, malî gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür. Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı, maliye politikasının sosyal amacıdır."*³⁴⁹ hükümlerine yer verilmiştir ve Anayasa'da yer alan bu iki hüküm görüldüğü üzere vergi yükünün adil dağılım politikasının temelini oluşturmaktadır.³⁵⁰

Maliye politikası belirlenen hedeflere ulaşmada birer mali politika aracı olarak vergiler, harcamalar ve borçlanmayı kullanmaktadır.³⁵¹ Çalışmanın bundan sonraki kısmında gelir dağılımında adaletin sağlanmasına yönelik maliye politikasının kullanmış olduğu araçlardan sadece vergi politikası ele alınacaktır.

2.6. Gelir Dağılımını Düzenlemeye Yönelik Vergi Politikası

Devletin maliye politikası araçlarını kullanarak piyasa koşullarında oluşan gelir dağılımına müdahalede bulunabileceği belirtilmişti. Maliye politikasının iki aracı vergi ve kamu harcamaları uygulamaları gelir dağılımında adaleti sağlama hedefine uygun gerçekleştirilmelidir. Bu bakımdan kamu harcamaları ve vergi politikaları önem arz etmektedir.³⁵²

³⁴⁶ Öztürk, *Maliye Politikası*, s.297.

³⁴⁷ Hyman, s.349.

³⁴⁸ M. Kâmil Mutluer, Erdoğan Öner ve Ahmet Kesik, **Teoride ve Uygulamada Kamu Maliyesi**, Güncelleştirilmiş 4. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Ekim 2016, s.32.

³⁴⁹ **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası**, Kanun No:2709, Kabul Tarihi: 7.11.1982, Md.73. https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2018.pdf (27.01.2019)

³⁵⁰ Mutluer, Öner ve Kesik, s.32.

³⁵¹ Eker, Altay ve Sakal, s.26.

³⁵² Şen ve Sağbaş, s.412.

Vergi politikası “*kamu kesiminin temel işlevlerini yerine getirmek amacıyla, vergilemenin temel öğelerinin (yeni vergi koymak, var olan bir vergiyi kaldırmak ya da var olan vergilerin konu, oran, matrah vb. unsurlarında değişiklikler yapmak) araç olarak kullanılmasıdır.*”³⁵³ şeklinde tanımlanmaktadır.

Vergilendirme, toplumda önemli ve çok yönlü etkilere sahip bir husustur.³⁵⁴ Vergilendirme, bir bireyden diğerine yapılan para transferlerinin çoğundan farklıdır. Diğer transferlerin çoğu gönüllü şekilde gerçekleştirilirken vergilendirme ise zorunlu şekilde olmaktadır.³⁵⁵ Vergilendirme, bir ülkenin kaynaklarını özel sektörden kamu sektörüne aktarmada sosyal ve ekonomik politikaların önemli bir aracıdır. Vergilendirmenin amaçları; devletin maliyetini gelir sınıflarına göre ve yaklaşık olarak aynı ekonomik koşullara sahip insanlar arasında adil bir şekilde dağıtmak, ekonomik büyümeyi, istikrarı ve verimliliği artırmaktır.³⁵⁶

Vergilerin devlete gelir sağlama işlevinin yanı sıra çeşitli sosyal ve ekonomik amaçlara ulaşmada bir araç olarak kullanılabileceği düşüncesi ilk kez Adolph Wagner tarafından öne sürülmüştür. Bu konuda Wagner, gelir ve servetin belirli kişilerin elinde ve ölçüsüz olarak toplanmasına imkân sağlanmaması gerektiğini savunmuştur.³⁵⁷ A. Wagner bu konuda, gelir ve servetin toplumun belirli kesimlerin elinde toplanmasını engellemek amacıyla vergi politikasından faydalanılabileceğini öne sürmüştür.³⁵⁸ Wagner, toplumu oluşturan fertler arasında herhangi bir şekilde ayırım yapılmaksızın, herkesten sahip oldukları ekonomik durumlarıyla orantılı şekilde vergi alınması gerektiğini, bu bağlamda ekonomik gücü az olanlardan daha az, ekonomik gücü fazla olanlardan ise daha fazla vergi alınması gerektiğini savunmuştur. Wagner’e göre bu durum için yapılması gereken, vergi sistemi içerisinde artan oranlı vergilemeye yer verilmesi gerektiğidir.³⁵⁹

³⁵³ Savaş Çevik, *Kamu Maliyesi*, s.239.

³⁵⁴ Şen ve Sağbaş, s.412.

³⁵⁵ Joseph E. Stiglitz, *Economics of the Public Sector*, Second Edition, New York: W.W. Norton and Company, 1988, s.385

³⁵⁶ Pechman, s.5.

³⁵⁷ Eker, Altay ve Sakal, s. 236.

³⁵⁸ Güngör Özcan, *Sosyal Bütçe Anlayışı: Gelir Dağılımını Sağlamadaki Rolü Türkiye Anlayışı*, İzmir: KitapAna, 2016, s.50.

³⁵⁹ Şen ve Sağbaş, s.412.

Bu bağlamda vergi politikasının amacı “*Harcama politikası önlemleri ile yeterli düzeyde gerçekleştirilemeyen gelir ve servetin ekonomik yönden güçsüz olanların lehine istenilen düzeyde dağılımını sağlamaktır.*” şeklinde tanımlanmıştır.³⁶⁰ Geliri yeniden dağıtmaya yönelik bir vergi politikası, düşük gelirli kişilere yapılan mali yardım ve sübvansiyonları yani ekonomik ve mali transferleri içermektedir. Burada ifade edilmek istenen, söz konusu şahıslara uygulanan vergi indirimleri ve muafiyetliklerini kapsamına alan *vergi istisnası* uygulamaları olmaktadır.³⁶¹

Genelde maliye politikasının, özelde de vergi politikasının en öncelikli hedeflerinden biri gelir dağılımında adaletin sağlanmasıdır.³⁶² Vergiler, milli gelirin üretim faktörleri arasında olan dağılımında, dağılımın yapısı ve boyutları üzerinde etkili olduğundan yeniden dağıtıcı fonksiyon görevi görmektedir.³⁶³ Bir ülkede uygulanmakta olan vergi politikalarının gelir dağılımını nasıl etkilediği Lorenz eğrisi ve Gini katsayısı yardımıyla incelenebilir.³⁶⁴

Burada vergi politikasından beklenen, gelir dağılımını mümkün olduğunca mutlak eşitlik doğrusuna yaklaştırmasıdır. Bir vergi politikası genel olarak, mevcut gelir dağılımını mutlak eşitlik doğrusuna ne derece yaklaşıyorsa gelir dağılımında adaleti sağlamadaki rolünün de o derece yüksek olduğu söylenebilir. Ancak vergi politikası, fiili gelir dağılımını mutlak eşitlik doğrusundan uzaklaşıyorsa o zaman gelir dağılımını bozuyor demektir. Diğer yandan vergi politikası fiili gelir dağılımı ile mutlak eşitlik doğrusu arasındaki farkı etkilemiyor, yani herhangi bir artış ya da azalış olmuyorsa o zaman gelir dağılımını etkilemiyor demektir. Bunu nicel (kantitatif) şekilde ortaya koymanın yolu da Gini katsayısına bakmaktır. Diğer tüm şartlar sabit iken (ceteris paribus), Gini katsayısı küçülüyor yani sıfıra doğru yaklaşıyor ise vergi politikası gelir dağılımını pozitif yönde etkiliyor demektir. Ters durumda, Lorenz eğrisi mutlak eşitlik doğrusundan uzaklaşıyor ise vergi politikası gelir dağılımını negatif yönde etkiliyor

³⁶⁰ Öztürk, *İktisatta Bölüşüm: Kuram-Politika*, ss.281-282.

³⁶¹ Özbilen, s.66.

³⁶² Şen ve Sağbaş, s.412.

³⁶³ Akdoğan, *Kamu Maliyesi*, s.484.

³⁶⁴ Şen ve Sağbaş, s.412.

demektir. Gini katsayısı böyle bir durumda yükselecek ve 1'e doğru yaklaşacaktır. Bu da vergi politikasının gelir dağılımını bozduğunu göstermektedir.³⁶⁵

Gelir dağılımı politikası açısından bakıldığında asıl sorun gelirin mutlak anlamda eşit şekilde dağılımı değil de toplumun refahının en üst seviyede gerçekleştirilmesini sağlamaktır. Milli gelirin hiçbir ülkede tam anlamıyla eşit şekilde dağıldığı düşünülemez ve ileri sürülemez. Burada amaç, az çok bazı farklılıklar bulunması ile birlikte herkesin insan itibarına yakışan yaşam seviyesini sağlayacak bir gelir düzeyine sahip kılınması ve arada oluşan gelir farklılıklarının giderilmeye çalışılmasıdır. Bu yaklaşım, maliye politikası araçlarından faydalanılarak, gelir grupları arasında, gelir aktarıcı ve destekleyici bazı uygulamaların yapılmasını gerekli kılmaktadır. Bu açıdan vergiler, modern toplumlarda etkin olarak kullanılmaktadır. Ancak uygulanması düşünülen vergilerin, toplum kesimleri üzerinde ne gibi etkilerinin olacağı da göz önünde tutulmalıdır. Özellikle de vergilerin dolaylı karaktere sahip olması, genel fiyat yükselişlerinin olması sonucunda vergi yükünün daha düşük gelirliilerin üzerine yük oluşturmalarına neden olur. Buna ilaveten, istisna ve muafiyetlerin kapsam ve büyüklüklerinin, vergi rezervlerinin, tarifelerin, vergi idaresinin etkinlik düzeyinin, vergilerin matrah ve yapı farklılıklarının da bu açıdan önemli fonksiyonları bulunmaktadır.³⁶⁶

Gelir bölüşümünde önemli olan, vergilerin kimlerden alındığı ve nerelere harcandığı konusudur. Tarımsal kazançların tamamına yakınının vergi kapsamı dışına çıkarıldığı, yüksek kazanç elde eden kişilerin asgari ücretli kadar bile vergi ödemediği, menkul sermaye iratlarının yeteri şekilde vergilendirilmediği, verginin tabana yayılamadığı ve alınan vergilerin büyük çoğunluğunun iç ve dış faiz ödemelerine ayrıldığı bir ekonomide gelir bölüşümünde adaletten bahsedilememektedir. Faiz gelirlerinden vergi alınmadığı ve vergi kaçığının oldukça yaygın olduğu ekonomilerde de vergi politikasının bölüşümü düzeltici etkisi sınırlı olmaktadır. Vergi yükü, ödeme gücüne sahip olan her kesime adaletli dağıtıldığında, haksız şekilde uygulanan istisna ve

³⁶⁵ Şen ve Sağbaş, ss.412-413.

³⁶⁶ Akdoğan, *Kamu Maliyesi*, ss.484-485.

muafiyetler ortadan kaldırıldığında, kayıt dışı ekonomi engellendiğinde gelir bölüşümünde adalet sağlanabilir.³⁶⁷

Boratav, vergilerin gelir dağılımını nasıl değiştirdiğini, yani bir ekonomide belli bir dönem zarfında üretilen hizmetlerin, yatırım mallarının ve dayanıklı ve dayanıksız tüketim mallarının kişisel ya da toplumsal grupların arasındaki dağılımı üzerinde gerçekleşen etkilerin nasıl incelenmesi gerektiği sorusu üzerinde durmuş ve verginin hasılanın dağılımı üzerinde ortaya çıkardığı etkilerin, çeşitli gruplara intikal etmiş yatırım ve tüketim mallarında, bir verginin yaratmış olduğu değişikliklerin karşılaştırılması ile anlaşılacağını söylemiştir. Buna göre vergilerin değişmesi:³⁶⁸

- Hem çeşitli grupların yatırım ve tüketim harcamalarının seviyesini,
- Hem de çeşitli gruplar için farklı öneme sahip olan tüketim mallarının fiyatlarını ve de yatırımların maliyetini etkileyerek gelir dağılımını değiştirmektedir.

Ayrıca gelirin vergi politikası aracılığı ile yeniden dağılımında vergilerin birbirinden farklı etkileri de bulunmaktadır.³⁶⁹ Buradan hareketle, vergiler yatırım ve tüketim harcamalarını aşağıdaki gibi iki şekilde etkilemektedir:³⁷⁰

- Birincisi, yatırım ve tüketim harcamalarını finanse eden kaynakları ve geliri daraltarak,
- İkincisi ise tüketim ile tasarruf; tüketim yapmak ya da yapmamak arasında oluşan tercih oranlarını değiştirerek olmaktadır.

Birinci durumda vergilerin gelir etkisi, ikinci durumda ise vergilerin ikame etkisi söz konusu olmaktadır. Diğer yandan vergiler, toplam talebi, mal faktör arz ve taleplerini etkileyerek de yatırım mallarının maliyetlerini ve tüketim mallarının fiyatlarını değiştirebilirler.³⁷¹

³⁶⁷ Öztürk, *İktisatta Bölüşü: Kuram-Politika*, ss.283-284.

³⁶⁸ Korkut Boratav, **Kamu Maliyesi ve Gelir Dağılımı**, Ankara: Sevinç Matbaası, 1965, s.155.

³⁶⁹ Eker, Altay ve Sakal, s.236.

³⁷⁰ Boratav, *Kamu Maliyesi ve Gelir Dağılımı*, s.156.

³⁷¹ Boratav, *Kamu Maliyesi ve Gelir Dağılımı*, s.156.

Şunu belirtmek gerekir ki, vergilerin, transfer harcamaları kadar olmasa da gelir ve servet dağılımındaki eşitliği sağlamada önemli katkıları bulunabilir. Burada artan oranlılık, ayırma kuramı ve en az geçim indirimi³⁷² gibi ödeme gücü ölçütlerine ağırlık vermek, zorunlu tüketim harcamalarını tamamen veya kısmen vergilendirme dışında tutmak ya da onları düşük oranda vergilendirmek ve vergilerin kompozisyonunu değiştirmek gibi çeşitli vergi politikası tedbirleri ile gelir dağılımında bulunan eşitsizlikleri azaltmak mümkün olabilmektedir.³⁷³

2.6.1. Vergilerin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkilerini Belirleyen Faktörler

Vergilerin gelir dağılımı üzerindeki etkilerini belirleyen faktörler arasında; vergilerin niteliği (dolaylı-dolaysız vergilerin uygulanması), vergilemede ödeme gücünün dikkate alınıp alınmaması³⁷⁴, tahsil edilen verginin türü ve bu vergilerin yapısı, yansıtılma dereceleri, vergilerin toplam vergi hâsılatı içindeki ağırlıkları gibi hususlar yer almaktadır.³⁷⁵ Şimdi bu hususlar ele alınacaktır.

2.6.1.1. Verginin Teknik Özellikleri

Vergilerin teknik özellikleri ile kastedilen, tarife yapısı ile marjinal oranı ve ortalama oranı gibi teknik özellikleridir. Artan oranlı vergiler bakımından teknik özelliklere bakıldığında bu sıralananlara ek olarak; artma oranı, yükseklik farkı, uzunluk farkı, basamak sayısı, basamak genişliği gibi özellikler de eklenmektedir. Vergiler düzenlenirken söz konusu hususların gelir dağılımını iyileştirme hedefine yönelik düzenlenmesi gelir dağılımında adaletin sağlanmasında oldukça önemli katkılar sağlar. Gelir dağılımında adaletin sağlanmasında kişisel gelir vergisi uygun tekniklere sahip olan bir vergidir. Hatta en uygun vergi olduğu da söylenebilir ama bu durum bu verginin gelir dağılımını her koşulda olumlu etkileyeceği anlamına gelmemektedir. Söz konusu vergide

³⁷² Düşük gelir düzeyini içine alan sıfır oranlı dilim uygulaması veya diğer adıyla en az geçim indirimi, gelir vergisinin vergi sistemimizde ilk defa yer aldığı 1950 yılından itibaren uygulanmaya başlamış fakat 1984 yılında ise yürürlükten kaldırılmıştır. Daha sonra “asgari geçim indirimi” adı ile 2008 yılından itibaren tekrar yürürlüğe konulmuştur. (Gürdal, Altundemir ve Şanver, ss.200-201.)

³⁷³ Şen ve Sağbaş, s.413.

³⁷⁴ Öztürk, *İktisatta Bölüşüm: Kuram-Politika*, s.282.

³⁷⁵ Şen ve Sağbaş, s.414.

gelir dağılımı lehine, tarife yapısından teknik özelliklerine, ödeme gücüne ulaşmak için kullanılan araçlara kadar kapsamlı bir çeşit düzenlemelere gidilmesi gerekir.³⁷⁶

2.6.1.2. Vergilerin Gelir Esnekliği

Gelir esnekliği yüksek olan vergilerin, vergi sistemi içindeki mali önemi ne derece yüksek ise, gelir dağılımını denkleştirmedeki etkisi de o derece yüksek olacaktır.³⁷⁷ Bundan dolayı, özellikle de gelir üzerinden alınan vergiler ve bu vergilerin esnekliği oldukça öneme sahiptir.³⁷⁸ Gelir esnekliğini belirleyen en önemli etkenlerden biri vergi tarifesinin tek oranlı ya da artan oranlı düzenlenip düzenlenmediği, diğeri ise vergi matrahının ne ölçüde konjonktürel gelişime bağlı olduğu, yani milli gelirdeki dalgalanmalara nasıl bir tepki gösterdiğidir.³⁷⁹

2.6.1.3. Vergilerin Toplam Vergi Hâsılatı İçindeki Payı

Bir vergi ne derece esnek olursa olsun, gelir dağılımını olumlu olarak etkileme potansiyeli, bu verginin toplam vergi hâsılatı içindeki payına bağlıdır. Bu pay küçük ise, gelir dağılımı üzerindeki etkisi doğal olarak sınırlı düzeyde kalacaktır. Bu nedenle, teknik özellikleri itibarıyla gelir dağılımında denkliliği sağlama potansiyeli olan vergilerin gelir dağılımını iyileştirmek bakımından katkısının yüksek olması toplam vergi hâsılatı içindeki payının da yüksek olmasına da bağlıdır.³⁸⁰

2.6.1.4. Vergilerin Yansıtılma Derecesi

Vergilendirme aracılığı ile gelirin yeniden dağılımında mevcut olan tüm imkânların değerlendirilebilmesinde vergi yansımaları olayının da detaylı şekilde incelenip ele alınması gerekmektedir.³⁸¹ Çünkü vergi yansımaları gelirin yeniden dağılımı için konulan vergilerin hedeflenen sonuçları vermesine engel olabilir.³⁸² “*Verginin yansıtılması, esasen vergiyi üstlenen bir mükellefin bu vergi nedeniyle oluşan yükü, çeşitli*

³⁷⁶ Şen ve Sağbaş, s.414.

³⁷⁷ Turhan, *Vergi Teorisi ve Politikası*, s.306.

³⁷⁸ Şen ve Sağbaş, s.414.

³⁷⁹ Turhan, *Vergi Teorisi ve Politikası*, s.319.

³⁸⁰ Şen ve Sağbaş, s.414.

³⁸¹ Özbilen, s.493.

³⁸² Vergi Reformları Kongresi, **Vergi Reformları**, İstanbul İktisadi ve Ticarî İlimler Akademisi, İstanbul, 1981, s.56.

araçlar kullanarak diğer kişilere aktarmasıdır."³⁸³ Bu durumda sonuçta vergi yükünün belirli bazı kesimler üzerinde toplanmasına sebep olmaktadır. Bu nedenle, vergi politikası oluşturulurken yansıma konusu görmezden gelinmemeli ve vergilerin görünürde olan mükelleflerinin değil de gerçek ödeyicilerinin aslında kim ya da kimler olduğu ortaya çıkarılmalıdır.³⁸⁴ Vergi eğer kanuni mükellefi tarafından başka kişilere devredilmezse, kanuni mükellef üzerinde yerleşmiş olur ve böyle bir durumda da vergilemenin gelir dağılımı üzerindeki etkisi kolay şekilde ölçülebilir.³⁸⁵

Gelir dağılımının denkleştirilmesinde gerçekten de yansımanın ölçüsü, yönü ve verginin gerçek taşıyıcısının bilinmesine bağlıdır.³⁸⁶ Türkiye gibi özellikle de mal ve hizmetlerden alınan vergilerin payının, vergi sistemi içerisinde ağırlıklı bir yapıya sahip olduğu ülkelerde yansıma konusu daha da önem taşımaktadır. Gerçekte vergi yükünü kim ya da kimlerin taşıdığını bilmek ve buna göre vergi politikası oluşturmak, gelir dağılımında adaletin sağlanması için önem taşımaktadır. Bir vergide yansıma olmaması, o verginin kanuni mükellefi ve fiilî vergi yükümlüsünün aynı kişi olduğu demektir. Bu nedenle genel olarak vergi politikasının amaçlarını gerçekleştirmesi ve özelde de gelir dağılımında adaletin sağlanması açısından yansıma konusu ele alınmalıdır.³⁸⁷

2.6.1.5. Vergilerin Dolaylı ya da Dolaysız Karakterde Olmaları

Verginin teknik özellikleri ve yapısına göre değişik nitelikte olması ile birlikte, vergilerin dolaylı veya dolaysız özellikte olmalarının farklı etkileri bulunmaktadır.³⁸⁸ Uygulandığı mal ve hizmetler bakımından dolaylı vergiler düşük gelirli kişilerin bütçesini daha çok etkileyerek vergi yükünün düşük ve sabit gelirli kişiler üzerinde kalmasına sebep olurken,³⁸⁹ dolaysız vergilerde ise vergi yükünü yüksek gelire sahip toplum kesimlerinin taşıdığı konusunda bir ortak görüş bulunmaktadır.³⁹⁰

³⁸³ Coşkun Can Aktan, Dilek Dileyici ve Özgür Saraç, **Vergi, Zulüm ve İsyan**, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2002, s.129.

³⁸⁴ Şen ve Sağbaş, s.415.

³⁸⁵ Batirel, s.121.

³⁸⁶ Turhan, *Vergi Teorisi ve Politikası*, s.306.

³⁸⁷ Şen ve Sağbaş, s.415.

³⁸⁸ Akdoğan, *Kamu Maliyesi*, s.485.

³⁸⁹ Nazan Susam ve Nagihan Oktayer, "Türkiye Ekonomisinde Genel Bütçe Vergi Gelirleri İçinde Dolaysız ve Dolaylı Vergiler (1995-2005)", **İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt.21, Sayı.2, Haziran 2007, s.106.

³⁹⁰ Akdoğan, *Kamu Maliyesi*, s.485.

Dolaylı vergiler eğer zorunlu tüketim mallarına uygulanıyorsa marjinal tüketim eğilimi yüksek olan toplumun düşük gelirli kesimlerinin yaşam düzeyini ve satın alma güçlerini daha fazla daraltıcı yönde etki oluştururlar. Bahsedilen bu vergilerin, yansıma koşullarına bağlı, büyük değerde nihai tüketicilerin üzerine yüklenmesi, kamu finansmanının önemli bir büyüklüğünün bahsedilen kişiler tarafından karşılanmasına neden olur. Özellikle de spesifik karaktere sahip dolaylı vergiler, gelir düzeyine nazaran tersine artan oranlı bir etki oluştururlar. Bilindiği üzere, kişilerin tükettiği mal nedeniyle ödedikleri maktu (kesilmiş olan) vergi, yüklenicinin gelir düzeyi ile ters orantılıdır. Bu tür vergiler, yüksek değere sahip vergi konularında oransal olarak düşük etki yaratırken, tersine düşük değerli olan vergi konularında ise oransal olarak yüksek etki yarattıkları için gelirin yeniden dağılımında olumsuz role sahiptirler.³⁹¹ Bu açıdan dolaylı vergilerin oranlarını düşürmek gelir dağılımında olumlu yönde etki yaratır.³⁹² Dolaylı vergilerin gelir dağılımı üzerine yarattığı olumsuz etkileri azaltmak için, düşük gelirli olanların de tüketmiş olduğu zorunlu tüketim maddelerinde bulunan dolaylı vergilerin oranlarının düşürülmesi ve lüks tüketim maddelerinin ise vergi oranlarının yükseltilmesi bu konuda olumlu etki yaratır.³⁹³

Gelir dağılımının düzeltilmesinde dolaylı vergiler değil de gelir, kurumlar ve servet vergisi gibi dolaysız vergilere başvurulması, olumlu daha büyük etki yaratır.³⁹⁴ Dolaysız vergiler gelir vergisi gibi artan oranlı tarifeler üzerinden alınabiliyor olmaları, vergi türlerine göre değişen durumlarda şahsileştirmenin yapılabilmesi,³⁹⁵ en az geçim indirimi, istisna, muafiyet ve indirim gibi uygulamalar ile vergi ödeme gücü arasında bir ilişki sağlanabildiğinden³⁹⁶ gelir dağılımı eşitsizliğini gidermede olumlu etkiler oluşturabilmektedir.³⁹⁷

Dolaysız vergiler gelir dağılımında oluşan dengesizlikleri gidermek amacıyla genel olarak savunulmaktadır. Ancak bu konuda bunların uygulanma biçimleri de öneme sahiptir. Dolaysız vergiler kapsamında çoğunlukla gelir vergisi, kurumlar vergisi ve

³⁹¹ Akdoğan, *Kamu Maliyesi*, s.485.

³⁹² Işık ve Diğerleri, s.302.

³⁹³ Gürdal, Altundemir ve Şanver, s.200.

³⁹⁴ Gürdal, Altundemir ve Şanver, s.200.

³⁹⁵ Akdoğan, *Kamu Maliyesi*, ss.485-486.

³⁹⁶ Susam ve Oktayer, s.106.

³⁹⁷ Akdoğan, *Kamu Maliyesi*, ss.485-486.

servet vergileri uygulanmaktadır ve bu vergilerin gelir dağılımı açısından dengesizlikleri gidermede en uygun biçimi artan oranlı tarife ile uygulanmalarıdır.³⁹⁸ Gelir dağılımındaki dengesizliklerin giderilmesinde artan oranlı tarife yapısı ne kadar dik veya sert olursa o kadar etkili olur.³⁹⁹ Dolaysız vergilerde, dolaylı vergilerde olan yansıma ve bu yansımanın sonucunda genel fiyat düzeyinde artış gibi problemler söz konusu olmamaktadır. Bundan dolayı, hem alınan vergi büyük oranda asıl mükellefinin üzerinde kalmakta hem de fiyatlar vergiden ötürü fazla etkilenmemiş olmaktadır. Bunların yanında, tarifenin ve istisna, muafiyet ve indirimlerin bilimsel yöntem ve sosyo-ekonomik koşullar altında belirlenmiş olması, uygulamadan kaynaklı oluşan sapmaların giderilmesi ve kanun koyucunun amaçları yönünde uygulanması büyük önem taşımaktadır.⁴⁰⁰

Dolaysız özelliğe sahip olmalarının yanında, uygulanan vergilerin yalnızca mali yönetimden kaynaklı olan nedenlerle gelir dağılımını olumsuz etkileme olasılığı da bulunmaktadır. Ülkelerin gelişmişlik seviyelerine göre farklılık göstermesinin yanında, günümüzde dolaylı ve dolaysız vergilerin birlikte uygulandığı görülmektedir. Burada asıl önemli olan nokta hem dolaylı hem de dolaysız vergi uygulamasında, gelir dağılımını düzeltmek için yapılan girişim ve uygulamaların, gelir dağılımını bozucu uygulamalara tercih edilmesi ve gerekli çabanın gösterilmesidir.⁴⁰¹

Gelişmiş ülkelere bakıldığında toplam vergi gelirleri içerisinde dolaysız vergilerin payı yüksek iken, gelişmekte olan ülkelerde ise tam tersi dolaylı vergilerin payı daha yüksektir. Dolaylı vergiler düşük ve yüksek gelirlilerden aynı oranda alındığı için dolaylı vergilerin oranlarının düşürülmesi gelir dağılımına olumlu bir etkide bulunacaktır.⁴⁰²

³⁹⁸ Gürdal, Altundemir ve Şanver, s.200.

³⁹⁹ Işık ve Diğerleri, s.302.

⁴⁰⁰ Akdoğan, *Kamu Maliyesi*, s.486.

⁴⁰¹ Akdoğan, *Kamu Maliyesi*, s.486.

⁴⁰² Gürdal, Altundemir ve Şanver, ss.199-200.

2.7. Çeşitli Vergilerin Gelir Dağılımı Üzerindeki Muhtemel Etkileri

Bir ülkede mevcut olan vergilerin her biri farklı özelliklere sahiptir.⁴⁰³ Bu nedenle, gelir dağılımı üzerinde her bir verginin etkisi farklı şekilde olabilmektedir.⁴⁰⁴ Bu kısımda vergilerin gelir dağılımı üzerindeki etkileri incelenirken gelir, servet ve mal ve hizmet üzerinden alınan vergiler ayrı olarak ele alınacaktır.

Vergiler, kişilerin gerçek ödeme gücünü meydana çıkaracak şekilde gelir, servet ve mal ve hizmet üzerinden alınmaktadır.⁴⁰⁵ Hangi tür vergilere burada daha fazla ağırlık verileceği, siyasi iktidarın felsefeleri, ekonomik yapı, baskı gruplarının etkinlik ve eğilimleri ve siyasi ve iktisadi sistemin niteliği gibi etkenlere bağlı değişmektedir.⁴⁰⁶

Gelir üzerinden alınan vergiler bölüşümde oluşan eşitsizlikleri azaltıcı etkilere sahiptir ve artan oranlı uygulanan gelir vergileri çağımızın en yaygın ve en adil vergileri olarak görülmektedir. Gelir dağılımına etkisi doğrudan olan servet vergilerinin toplam vergi gelirleri içinde çok düşük paya sahip olmaları gelir dağılımını iyileştirici gücünü zayıflatmaktadır. Mal ve hizmet üzerinden alınan vergiler ise yeterince kişiselleştirilemediğinden adil olmayan vergiler içerisinde yer almaktadır.⁴⁰⁷ Bu vergiler aşağıda ayrıntılı şekilde incelenecektir.

2.7.1. Gelir Üzerinden Alınan Vergiler

Bu kısımda gelir üzerinden alınan vergiler olan *gelir vergisi* ile *kurumlar vergisi* gelirin yeniden dağılımına etkileri bakımından incelenecektir.

2.7.1.1. Gelir Vergisi

Gelir vergisi, en önemli mali yeniden dağıtım aracılığını teşkil etmektedir.⁴⁰⁸ “*Gelir vergisi gerçek kişilerin belirli bir dönemde –genellikle bir yıl- elde ettikleri irat ve kazançların sâfi tutarı üzerinden yükümlüsünün kişisel ve ailevi durumu da göz önünde tutulmak suretiyle artan oranlı tarifeye göre alınan sübjektif dolaysız bir vergidir.*”⁴⁰⁹

⁴⁰³ Ulusoy, s.272.

⁴⁰⁴ Gürdal, Altundemir ve Şanver, s.199.

⁴⁰⁵ Öztürk, *İktisatta Bölüşüm: Kuram-Politika*, s.282.

⁴⁰⁶ Yüce, s.14.

⁴⁰⁷ Öztürk, *İktisatta Bölüşüm: Kuram-Politika*, s.282.

⁴⁰⁸ Fritz Neumark, *Vergi Politikası*, İclal Feyzioğlu Cankorel (çev.), İstanbul: Filiz Kitabevi, 1975, s.224.

⁴⁰⁹ Nadaroğlu, s.340.

Adil bir vergi olan gelir vergisi, mükellefin şahsi ve ailevi durumunu dikkate alır. Gelir vergisi ayrıca artan oranlı vergiler,⁴¹⁰ en az geçim indirimi, ayırma kuramı ve istisna ve muafiyetlerin uygulanmasına da imkân veren bir vergi türüdür.⁴¹¹

Gelir vergisinin gerçekten iyi uygulanması durumunda, gelir dağılımını iyileştirme konusunda en etkin araçlardan biri olduğu kabul edilmektedir.⁴¹² Gelir vergisi yüksek gelirli ailelerin mülk gelirlerini, tasarruflarını ve servet birikimlerini azaltarak vergi öncesi gelir eşitsizliğini azaltabilir.⁴¹³

Modern gelir vergilerinin dayandıkları sistem ve mevzuat ne olursa olsun bu vergilerin ortak yönleri, gerçek kişilerin çeşitli kaynaklardan elde etmiş oldukları toplam gelirleri ve bu gelirden bazı belirli indirimler düşüldükten sonra, kişilerin şahsi durumuna göre artan oranlı tarifeye göre vergilendirilmesidir.⁴¹⁴ Gelir dağılımı açısından gelir vergisinin önemli olmasını sağlayan şeyler, en temel olarak gerçek kişilerin her türlü kazanç ve iratlarını vergilendirme kapsamına alması, artan oranlılığın uygulanmasına olanak tanınması, yansıtılmalarının güç olması, gelir düzeyinde meydana gelen değişimleri izleyebilmesi, ödeme gücüne ulaşmak için kullanılan vergisel araçların uygulanmasına uygun bir vergi türü olması ve diğer vergilerle karşılaştırıldığında daha kolay olması gibi avantajlara sahip olmasıdır.⁴¹⁵

Gelir vergisi, vergiyi ödeyen gerçek kişinin evli olup olmadığı, yaşı, çocuk sayısı ve sağlık durumu ile ilişkilendirilmektedir. Yani bu vergi kişinin ekonomik hayatının yanında, ailesi ve sağlığı ile de ilişkilendirilmektedir. Bu açıdan, gelir vergisi subjektif bir vergi türüdür.⁴¹⁶ Bu yönden, gelir vergilerinin şahsî olması, yansıtılmalarının güç ya da imkânsız olması ve artan oranlı olmaları gerçek kişiler arasındaki gelir dağılımını

⁴¹⁰ Kişisel gelir vergisi modern ülkelerin çoğunda artan oranlı olarak uygulanıyor olmasıyla birlikte, bu vergiyi son yıllarda düz oranlı olarak uygulamaya başlayan ülkelerinde sayısı ciddi oranda artış göstermektedir. Düz oranlılığı tercih eden ülkelerin sayısı 2017 yılı itibarıyla 40'a yaklaşmıştır. Ancak küçük ölçekli eski Doğu Bloku ülkeleri bu ülkelerin çoğunluğunu oluşturmaktadır. (Şen ve Sağbaş, s.251.)

⁴¹¹ Orhaner, s.186.

⁴¹² "Aktan ve İstiklal Yaşar Vural, "Makro- Ekonomik Politikalar, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk", Coşkun Can Aktan (Ed.), **Yoksullukla Mücadele Stratejileri** içinde (71-100), Ankara: Hak-İş Yayınları, 2002, s.77.

⁴¹³ Richard Goode, **The Individual Income Tax**, Washington: The Brookings Institution, 1964, s.269.

⁴¹⁴ Tuncer, *Gelirin Yeniden Dağılımı*, s.48.

⁴¹⁵ Şen ve Sağbaş, s. 416.

⁴¹⁶ İlhan Özer, **Gelir Vergisi Politikası**, Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Neşriyatı No: 164, Damga Matbaası, 1975, s.3.

eşitleyici yönde etkisi olmaktadır.⁴¹⁷ Gelir arttıkça, artan her ilave birim gelirin marjinal faydası azaldığından dolayı, gelir dağılımında adalet sağlanmak isteniyorsa, gelir vergisi tarifesinin artan oranlı şekilde düzenlenmesi bu konuda büyük önem taşımaktadır.⁴¹⁸

Gelir vergisinin en önemli özelliklerinden biri yukarıda da bahsedildiği gibi *kişisel bir vergi olmasıdır*. Burada yükümlülerin vergi ödeme gücü açısından öneme sahip olan, kişisel ve ailevi durumu göz önüne alan bazı özel nitelikteki indirimlerin olması, verginin tarh ve tahsil işlemleri esnasında dikkate alınmaktadır. Vergileme birimi olarak birey yerine aile ele alındığından, bahsedilen bu indirimlerin miktarının belirlenmesi sırasında da aile fertlerinin durumları ayrı ayrı ele alınmaktadır. Aynı zamanda çalışmalarında azalmaya neden olan ve çalışma olanaklarını etkileyen yaşlılık ya da ağır ve uzun süren hastalık gibi olağandışı gerçekleşen durumlarda, vergi yükünü azaltıcı faktör olarak kabul edilmektedir. Bunun dışında gelir vergisinde kişiselliğin gerçekleşmesinde katkıda bulunan bir başka şey ise vergi yükünde, nicel veya nitel ölçüte göre yapılacak genel nitelikteki bazı farklılaştırmalardır. Nicel yani kantitatif farklılaştırma, kişisel vergi yükünün mutlak ya da nispi şekilde artmasına sebep olan artan oranlı tarife ile sağlanabilirken, nitel yani kalitatif farklılaştırma ise, geliri oluşturan çeşitli unsurları vergi ödeme gücü açısından farklı güçte oldukları için emek gelirlerinden sermaye gelirlerine kıyasla daha az vergi alınması gerektiği görüşüne dayanmaktadır.⁴¹⁹

Gelir vergisinin ikinci özelliği ise *vergiye tâbi gelire sahip olan herkesi yükümlü kılmasıdır*.⁴²⁰ Yani geliri olan her şahıs ve yararlanan her varlıktan vergi alınması gerekmektedir.⁴²¹ Gelir vergisinin bu özelliği, vergi yükümlülüklerine ilişkin bazı istisna veya muafiyetlere yer verilmesine ya da geliri asgari geçim indirimi oranının altında kalan kişilerin vergiden muaf tutulmalarına engel yaratmamaktadır. Nitekim vergilemede genellik ilkesi denilen bu uygulamanın neredeyse her yerde bu şekilde kabul edildiğini görmekteyiz.⁴²²

⁴¹⁷ Tuncer, *Gelirin Yeniden Dağılımı*, s.48.

⁴¹⁸ Şen ve Sağbaş, s.416.

⁴¹⁹ Turhan, *Vergi Teorisi ve Politikası*, ss.306-307.

⁴²⁰ Turhan, *Vergi Teorisi ve Politikası*, s.307.

⁴²¹ Esat Tekeli, “Vergi Politikaları ve Türkiye’de Vergi Politikası”, **DergiPark**, Maliye Araştırma Konferansları, Sayı.4, 1958, s.1.

⁴²² Turhan, *Vergi Teorisi ve Politikası*, s.307.

Gelir vergisinin üçüncü önemli özelliği ise, *bir vergi yükümlüsü tarafından, belirli bir vergi döneminde, elde edilen çeşitli kazanç ve iratların oluşturduğu safi ve gerçek geliri yükümlü kılmasıdır*. Bu nedenle gelir vergisinde, çeşitli gelir unsurlarının karinelere dayanarak ya da götürü şekilde belirlenmesi söz konusu olmamakta, burada yükümlü tarafından fiilen elde edilmiş olan tutarların hesaplanması gerekmektedir. Bu esnada, hem gelirin elde edilmesinde zorunlu olan masrafların indirilmesi hem de çeşitli kaynaklardan oluşan kâr ve zararların birbirlerinden mahsup edilebilmesine imkân verilmektedir. Bu büyüklüğün, yani gelirin ve verginin hesaplanması ise, yükümlü ya da yükümlü adına üçüncü şahıslar aracılığı ile verilen beyannamelere göre vergi yönetimi tarafından yapılmaktadır.⁴²³

Gelir vergisi, vergi yükünü gerçek kişilere en iyi şekilde aktarma imkânı veren ve vergi adaleti yönünden vasıtalı vergilere göre üstünlüğe sahip bir vergidir. Gelir vergisi aynı zamanda bu verginin mükellefi olan gerçek kişinin gelir kaynakları ile yakından ilgilenmekte ve gelirin büyüklüğüne göre bazı farklılıklar gösterebilmektedir. Vergi tarifesi ve kişiye ve gelire bağlı muafiyet ve istisnalar gelir vergisinin, vergi yükünün değiştirilmesine imkân vermektedir.⁴²⁴

Bütün bu anlatılanlara ilave olarak, farklılaştırılmış bir gelir vergisinin yansıtılmasının zor olduğu gerçeği göz önüne alınınca, gelirin yeniden dağıtım amacına uygun olmayan yani bu amaca ters düşen gelişmelerin oluşma şansını azaltmaktadır.⁴²⁵

Gelir dağılımı üzerinde gelir vergisinin etkisi, vergiyi gerçekte kimin ödediği ile yakından ilgili bir durumdur. Gelir vergisinin kime yansıdığının bilinmemesi durumunda gelir dağılımının nasıl bir değişim gösterdiğini bilmek imkânsız olur. Bu nedenle gelir vergisinin başarılı olması, vergilendirilmesi gereken kişilerin gerçek şekilde vergilendirilmesine bağlı olmaktadır. Yansımanın sonucunda eğer vergi, vergiyi asıl ödemesi gereken kişi tarafından ödenmiyorsa, böyle bir durumda adil bir vergi olma

⁴²³ Turhan, *Vergi Teorisi ve Politikası*, s.307.

⁴²⁴ Özer, s.3.

⁴²⁵ Turhan, *Vergi Teorisi ve Politikası*, s.308

özelliği yok olacaktır. Ancak gelir vergisinin yansıtılması temel yansıma kuralına göre mümkün olmamaktadır.⁴²⁶

Kişisel gelir vergisinin tarife yapısı, gelir dilimlerinin genişliği, yükseklik farkı, uzunluk farkı ve marjinal vergi oranı gibi teknik özellikleri belirlenirken, makroekonomik verilerden yararlanılarak, “göz kararı politikası” yerine, adalet-etkinlik dengesini bozmayacak şekilde bir politika izlenmelidir. Yoksa bu vergi tasarruflarını ve kişilerin çalışma gayretini olumsuz etkileyip, aynı zamanda mükelleflerde ikame etkisi yaratarak, onların legal veya illegal yolla vergi yükünden bir şekilde kurtulma çabası içine girmesine neden olacaktır. Bu durum gelir dağılımını daha da kötüleştirecektir.⁴²⁷

Genel olarak, ayırma kuramı ve en az geçim indirimi gibi ilkelere dayalı şekilde oluşturulan artan oranlı bir gelir vergisinin, gelir dağılımını eşitleyici etki yaratma potansiyeli vardır⁴²⁸ ve bu nedenle adalet açısından kişisel gelir vergisinin iyi bir vergi olduğu kabul edilmektedir.⁴²⁹ Ama bunun için kişisel gelir vergisinin, toplam vergi geliri içindeki payı dikkate alınmalı ve bu pay ne kadar yüksek olursa, bu verginin kişisel gelir dağılımında eşitliği sağlamadaki etkisi de o derece yüksek olması beklenir.⁴³⁰

Bu anlatılanlarla beraber, kişisel gelir vergisi gelir dağılımını her zaman iyileştirici bir rol oynamayabilir.⁴³¹ Uygulamaya bakıldığında gelir vergisinin dağılım politikası üzerindeki etkinliğini sınırlandıran faktörler de bulunmaktadır. Bunlar:⁴³²

- Vergiye tâbi olan kazanç ve iratların kapsamının dar tutulması,
- Vergi sistematığı açısından haklı kılınamayan indirimlere izin verilmesi,
- Vergi kaçakçılığıdır.

Özellikle de gelişmekte olan ülkelerde, değer artışı kazançları ve tarımsal kazançlar gibi birçok alanın geniş ölçüde verginin kapsamı dışında yer alması, bir anlamda ödeme gücüne göre vergilendirme ilkesini zedelemiş olmaktadır. Böyle

⁴²⁶ Nihat Edizdoğan ve Ali Çelikaya, **Vergilerin Ekonomik Analizi**, Bursa: Dora, 2012, ss.81-82.

⁴²⁷ Şen ve Sağbaş, s.416.

⁴²⁸ Şen ve Sağbaş, s.416.

⁴²⁹ George Leland Bach, **Economics: An Introduction to Analysis and Policy**, Fifth Edition, New Jersey: Prentice Hall, 1966, s.602.

⁴³⁰ Şen ve Sağbaş, ss.416-417.

⁴³¹ Şen ve Sağbaş, s.417.

⁴³² Turhan, *Vergi Teorisi ve Politikası*, s.308.

durumlarda gelir arttığı zaman avantajda da bir artış sağlanmaktadır. Diğer bir deyişle, dağılım politikası açısından, aynı gelir grupları içerisinde bile olumsuz etkilere neden olmaktadır. Özellikle değer artışlarının, alt gelir gruplarının toplam gelirleri içindeki yer alan payın, üst gelir gruplarına oranla daha küçük olması, gelir dağılımı bakımından negatif sonuçlar ortaya çıkarmaktadır.⁴³³

Diğer yandan yine, iktisat politikasına ait sebeplerden kaynaklı ve prensip olarak sadece yüksek gelir grupları veya teşebbüsler tarafından yararlanılan pek çok vergi kolaylıklarının da (örneğin yatırım indirimi ya da özel amortisman usulleri) aynı şekilde gelir dağılımına negatif etkide bulunduğunu söylemek mümkündür.⁴³⁴ Kişisel gelir vergisi sübjektif bir vergi olduğu için istisna, muafiyet, indirimler, yani vergi harcamaları için oldukça elverişli bir vergidir. Bu nedenle, gelir dağılımı açısından, vergi harcamalarının sayısı ve kapsamı uygun bir düzeyde tutulmalı ve aşırılığa kaçılmamalıdır.⁴³⁵ Aynı zamanda vergi kaçırma olanaklarının aynı olmaması ve kişilerin bundan faydalanma derecesinin bütütün farklı olması da gelir dağılımını düzenleme açısından negatif etki yaratmaktadır.⁴³⁶

Artan oranlı gelir vergisi, yüksek enflasyon ortamlarında vergi dilimi sürüklenmesi yoluyla soğuk artan oranlılığa neden olur. Bu durum da taksflasyonu ortaya çıkarır ve bu vergi böyle bir durumda, gelir dağılımını bozucu yönde etkiler ortaya çıkarır. Ayrıca enflasyona endekslenmediği sürece de –varsa- en az geçim indirimi ve diğer indirimler büyük oranda anlamını kaybeder. Dolayısı ile enflasyondan kaynaklı alt ve orta gelir grubundakiler reel bazda, daha yüksek oranlardan vergi ödemek durumunda kalırlar. Aynı şeyler üst gelir grubunda yer alanlar için geçerli olmayacaktır. Bu gruptakiler belli bir gelir diliminden sonra, artan oranlılığın düz oranlı duruma gelmesinden dolayı enflasyondan alt ve orta gelir grubundakiler kadar etkilenmeyeceklerdir.⁴³⁷

Gelir vergisinin gelir dağılımını düzeltici şekilde etkilemesi için daha önce de ele alındığı gibi genel bir gelir vergisi olup, her türlü kazanç ve iradın aynı tarifelere göre

⁴³³ Turhan, *Vergi Teorisi ve Politikası*, s.308.

⁴³⁴ Tuhan, *Vergi Teorisi ve Politikası*, s.308.

⁴³⁵ Şen ve Sağbaş, s.417.

⁴³⁶ Turhan, *Vergi Teorisi ve Politikası*, s.308.

⁴³⁷ Şen ve Sağbaş, s.417.

vergilendirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle vergiden kaçınma kurumlarının gelir vergisi kanununun yapısında olmaması gerekmektedir. Eğer vergiden kaçınma durumu, götürü usulle vergilendirmeler ve istisna ve muafiyetler verginin eşitlik ilkesini bozmasının yanında, gelirin dağılımını da eşitsizlik yönünde bozacaktır.⁴³⁸

Burada önemli olan bir diğer konuda vergilendirme tekniğidir. Her türlü kazanç ve irat için vergi tarhiyatı aynı usulle yapılmalıdır. Çoğunlukla vergi tarhiyatının, kaynaktan kesme usulüne göre yapılmasında vergi kaçakçılığı olmamakta ama vergi tarhiyatının beyana dayalı olması durumunda vergi kaçakçılığına oldukça uygun bir durum yaratır. Bu yüzden beyana dayalı vergi tarhiyatında, mükelleflerin vergi idarelerine verdikleri beyannamelerin doğruyu yansıtıp yansıtmadığı sağlanmadığı sürece, gelir dağılımını eşitlikten ziyade daha eşit olmayan bir duruma sokarlar. Bu durumun engellenmesi için de malî organların verimli ve hızlı şekilde çalışmaları, vergi kanunlarının vergiden kaçınma ve vergi kaçakçılığı gibi durumlara elverişli olmamalarına önem verilmelidir.⁴³⁹

Gelir vergisinin yeniden dağılımı sağlayıcı rolünün etkin olabilmesi için uygulamada bu verginin etkinliğini kısıtlayan yukarıda belirtilen durumların (vergi kaçakçılığı, haksız indirimler, eksik beyan) giderilmesi için sosyal amaçların belirlenmesi, toplumsal refahı arttırmayı isteyen her devletin yapması gereken bir şeydir.⁴⁴⁰ Gelir vergisi, tüm bu sınırlamalara rağmen gelir dağılımı politikasındaki en etkin araçtır. Ayrıca, vergilemede adalet ilkesini sağlayabilmek için gelir vergisinde yapılacak olan reform uygulamalarında vergi oranları kadar, bu amaca uygun matrah ayarlamaları da dikkat edilmesi gereken bir konudur.⁴⁴¹

2.7.1.2. Negatif Gelir Vergisi

Gelirin yeniden dağılımının sağlanması ve bunun sonucu olarak toplumun belli bir refah düzeyine ulaştırılabilmesi için yararlanılan başka bir uygulamada sosyal transfer

⁴³⁸ Türk, *Maliye Politikası*, s.296.

⁴³⁹ Türk, *Maliye Politikası*, s.296.

⁴⁴⁰ Eker, Altay ve Sakal, s.238.

⁴⁴¹ Salih Turhan, “Maliye Politikası ve Gelir Dağılımı”, Engin Ataç (Ed.), **Maliye Politikası** içinde (283-302), Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayın No:1580, 2011, s. 290.

niteliğinde olan negatif gelir vergisi uygulamasıdır.⁴⁴² Bu kavram ilk kez M. Friedman ve D. Moynihan isimli ekonomistler tarafından ortaya atılmıştır. Konunun geliştirilerek kamuya mal edilmesi ise 1968 yılında P. A. Samuelson tarafından olmuştur.⁴⁴³ Negatif gelir vergisi, pozitif gelir vergisinin ters yönlü uygulanması olarak düşünülebilecek, sosyo-ekonomik nedenlerle ileri sürülmüş bir yardım programıdır.⁴⁴⁴

Negatif gelir vergisi uygulaması, gelir seviyesi belirlenen asgari seviyenin altına düşen ailelere yönelik, onlara yardım etmek için ödeme yapılmasını ve bu amaçla yoksullukla mücadele edilmesini öngörmektedir.⁴⁴⁵ Hükümet ve kâr amacı gütmeyen özel kuruluşlar tarafından yürütülen çeşitli refah programları yoksulların tümüne ulaşmamaktadır. Negatif gelir vergisi de bu anlamda bir yöntem olarak görülmektedir.⁴⁴⁶ Bu nedenle negatif gelir vergisi ile devlet, ekonomik durumu iyi olmayan kişi veya gruplara yönelik karşılıksız olarak ödeme yapmaktadır. Bu uygulama ile her aileye belirli bir miktar gelir garantisi verilmekte ve ailelerin gelirlerinin belirlenmiş olan miktarın altına düşmesine izin verilmemektedir.⁴⁴⁷

Negatif gelir vergisi uygulamasında, geliri belirli bir seviyenin altında olan kişilerden vergi alınmamasının yanı sıra bu kişilere devlet tarafından geriye doğru bir ödemede yapılmaktadır.⁴⁴⁸ Böyle bir sistem, eksikliğin nedenini sorgulamadan kabul edilen asgari standartların altında bir gelire sahip olan ailelere eksiklik temelinde yardım sağlamaktadır.⁴⁴⁹ Yoksulluğu engellemek için önerilen bu uygulama, maliyet yükü getirmek, kişinin çalışma arzusunu azaltmak, emeğin verimi ve üretkenliğini düşürmek gibi bazı olumsuzluklara da yol açabilmektedir.⁴⁵⁰

Negatif gelir vergisi teorik de olsa, en az gelir seviyesinin altında kalan herkesi kapsamına alan bir uygulamadır. Gelişmiş ülkelerde de negatif gelir vergisi önerileri ve hesaplamaları yapılmış, ancak henüz hayata geçirilmemiştir. Negatif gelir vergisinin asıl

⁴⁴² Akdoğan, *Kamu Maliyesi*, s.492.

⁴⁴³ Mutluer, Öner ve Kesik, s.31.

⁴⁴⁴ Akdoğan, *Kamu Maliyesi*, s.494.

⁴⁴⁵ Öztürk, *İktisatta Bölüşüm: Kuram-Politika*, s.291.

⁴⁴⁶ Pechman, s.73.

⁴⁴⁷ Öztürk, *İktisatta Bölüşüm: Kuram-Politika*, s.291.

⁴⁴⁸ Eker, Altay ve Sakal, s.239.

⁴⁴⁹ Pechman, s.73.

⁴⁵⁰ Eker, Altay ve Sakal, s.239.

amacı, *gelir dağılımında adaleti* sağlamaktır. Bu uygulama ile belli bir gelir seviyesinin altında kalan kişilerden vergi almayıp, o kişilere ek gelir sağlanması hedeflenmektedir. Bu anlamda bir fakirlik çizgisi belirlenir ve devlet tarafından ödeme yapılır.⁴⁵¹

Negatif gelir vergisi uygulamasında fakirlik boşluğu yaklaşımı, negatif vergi oranı yaklaşımı, vergi indirimi yaklaşımı ve asgari gelir seviyesi yaklaşımı gibi çeşitli yaklaşımlar kullanılmaktadır.⁴⁵²

- **Fakirlik boşluğu yaklaşımı:** Sahip olunan gelir seviyesi ile fakirlik çizgisi arasında oluşan farkın, devlet tarafından gelir sahibine ödenmesidir.
- **Negatif vergi oranı yaklaşımı:** Gelir seviyesi ile fakirlik çizgisi arasında oluşan farka, bir negatif vergi uygulanması ve bu uygulamaya göre hesaplanan tutar kadar gelir yardımı yapılmasıdır.
- **Vergi indirimi yaklaşımı:** Kabul edilen belirli bir indirim tutarı dikkate alınarak, her kişinin veya ailenin net pozitif veya negatif vergi miktarının aşağıdaki formülle hesaplanmasıdır.

$$\text{Vergi} = \text{vergiye tabi gelir} \times \text{vergi oranı} - \text{indirim tutarı} \times \text{ailenin üye sayısı}$$

- **Asgari gelir yaklaşımı:** Fakirlik çizgisi olarak belirlenen tutarın, belirli bir kısmının götürü şekilde ödenmesidir.

Negatif gelir vergisi bazı problemlere de yol açabilmektedir. Burada ilk akla gelen problem, bu programın maliyetinin milyarları bulmasından dolayı finansmanının nasıl olacağı ve yarattığı enflasyonist etkilerinin nasıl önleneceği konusudur. Diğer bir problem, aile esas alındığında çoğu aile bölünecek ve aslında gerçekte bir aileyi oluşturan kişiler birbirlerinden ayrı olduklarını beyan edeceklerdir.⁴⁵³

Ama sonuçta negatif gelir vergisi, yoksulluk sınırı altında gelire sahip ailelerin gelirlerini arttıran ve bu artan gelirlerin kullanımına karışmayarak tamamen kişilere bırakan bir sistemdir. Hane halkı ve kişilerin imkânlarının artmasını sağlayarak beşerî sermayenin, yetersiz olan eğitim ve sağlık koşullarının, yani yaşam standartlarının

⁴⁵¹ Şen ve Sağbaş, s.419.

⁴⁵² Eker, Altay ve Sakal, s.239.

⁴⁵³ Batrel, ss. 82-83.

düzelmesine yol açtığı ölçüde, yoksullukla mücadelede etkili araç olmaya aday mali bir araçtır.⁴⁵⁴

2.7.1.3. Kurumlar Vergisi

Kurumların kazançlarından alınan kurumlar vergisi⁴⁵⁵ genel niteliğe sahip, objektif ve dolaysız bir vergidir.⁴⁵⁶ Kurumlar vergisi, genel olarak gelir dağılımı üzerindeki etkisini yansıma, vergi harcamaları, teşvik uygulamaları ve kâr dağıtım mekanizması gibi bazı yollarla gösterir.⁴⁵⁷

Kurumlar vergisinin gelir dağılımına etkisi öncelikle bu verginin hangi ölçüde yansıtıldığına bağlı olmaktadır.⁴⁵⁸ Vergilemede adalet açısından kurumlar vergisini gerçekte kimin ödediği önemlidir. Ama bu konu hakkında kesin bir yargıya varmak güç bir durumdur.⁴⁵⁹ Yansımanın gerçekleşmemesi durumunda, orta düzey ve üst düzeyde gelire sahip olan kişiler vergilemeden etkilenir ve bu durum gelir dağılımını eşitleyici bir etki meydana getirir. Ama kurumlar vergisinin yansıtılması durumunda ise, bu vergi tamamen farklı etkiler gösterir.⁴⁶⁰ Yani kurumlar vergisinin yansıtılması durumunda gelir dağılımı olumsuz etkilenmektedir.⁴⁶¹

Böyle bir vergide, genel muamele vergisinin aksine, zorunlu olan ihtiyaç maddelerini vergi dışında bırakan bir uygulama söz konusu olmadığından,⁴⁶² normal şartlarda tüketim mallarının tümünün fiyatlarının artması beklenir. Böyle bir durumda kurumlar vergisi, mal ve hizmet vergilerinin yarattığı etkiye benzer bir etki meydana getirir ve gelir dağılımını sabit gelirli ve alt gelir gruplarının aleyhine bozar.⁴⁶³ Yüksek gelirli grupların marjinal tüketim eğiliminin düşük olmasından dolayı gerileyici bir yapıya sahip kurumlar vergisi, vergiden sonra oluşan gelir dağılımını eşitsizlik yönünde

⁴⁵⁴ Coşkun Can Aktan ve İstiklal Yaşar Vural, “Yoksullukla Mücadele ve Negatif Gelir Vergisi Önerisi”, Coşkun Can Aktan (Ed.), **Yoksullukla Mücadele Stratejileri** içinde (621-631), Ankara: Hak-İş Yayınları, 2002, s.630.

⁴⁵⁵ Abdurrahman Akdoğan, Şükrü Kızılot ve Saygın Eyüpçiller, **Türk Vergi Sistemi**, Gazi Üniversitesi Yayın No:104, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayın No:45, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1987, s.269.

⁴⁵⁶ Aktan ve Vural, *Makro-Ekonomik Politikalar, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk*, s.80.

⁴⁵⁷ Şen ve Sağbaş, s.420.

⁴⁵⁸ Turhan, *Vergi Teorisi*, s.395.

⁴⁵⁹ Edizdoğan ve Çelikkaya, s.148.

⁴⁶⁰ Turhan, *Vergi Teorisi*, s.395.

⁴⁶¹ Aktan ve Vural, *Makro-Ekonomik Politikalar, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk*, s.80.

⁴⁶² Turhan, *Vergi Teorisi ve Politikası*, s.309.

⁴⁶³ Şen ve Sağbaş, s.420.

olumsuz bir şekilde etkiler.⁴⁶⁴ Kurumlar vergisi de gelir vergisi gibi yansıma imkânlarının neredeyse en az olduğu vergilerdendir.⁴⁶⁵

Kurumlar vergisi, bünyesinde yaygın teşvik uygulamaları bulunuyorsa bu durum gelir dağılımında olumsuz etkilere yol açabilir. Bu olumsuz etki, uygulanan vergisel teşviklerden yalnızca milli geliri daha fazla yükseltici riskli yatırımların yerine, bütün kurum kazançlarının yararlandırılması durumunda artar.⁴⁶⁶ Gelişmiş ülkelere bakıldığında genellikle milli geliri daha fazla artırmaya yönelik riskli yatırımlar vergisel teşviklerden yararlandırılırken, Türkiye’de söz konusu olanaklardan her tür kurum kazancı yararlandırılır.⁴⁶⁷ Ayırma ilkesine aykırı olarak sermaye gelirlerinin bir bölümünün daha az vergilendirilmesi durumu da buna benzer etkiler oluşturabilir.⁴⁶⁸

Yatırım indirimi, vergi tatili, zararların mahsubu, hızlandırılmış amortisman gibi vergi teşvik uygulamaları; bahsedilen bu teşviklerden toplumun hangi kesimlerinin nasıl yararlandığına, bu teşviklerin büyüklüğüne ve süresine göre gelir dağılımını etkiler ve bu teşviklerden faydalanan kişi, bölge ve sektörler lehine gelir dağılımını bozar. Gelir dağılımını olumsuz şekilde etkileyen bir diğer unsur da vergi harcamalarının çeşit veya hacim olarak fazla olmasıdır.⁴⁶⁹ Uygulamaya bakıldığında vergi harcamaları genellikle vergi muafiyet ve istisnaları, vergi erteleme ve vergi oran indiriminden oluşmaktadır.⁴⁷⁰ Vergi sisteminde bu gibi uygulamalara çok fazla yer verilmesi de gelir dağılımını olumsuz etkilemektedir.⁴⁷¹

Kurumlar vergisinin gelir dağılımı üzerindeki etkisini ölçmek oldukça zordur. Ancak bu konu ile ilgili bazı eğilimler bulunmaktadır ve bu eğilimler şu şekilde belirtilmektedir:⁴⁷²

Öncelikle kurumlar vergisi, sermaye şirketlerini ek bir vergiye tâbi tutmak suretiyle *ayırma ilkesinin* uygulanmasına imkân vermektedir. Kurumlar vergisini bu yönü

⁴⁶⁴ Turhan, *Vergi Teorisi ve Politikası*, s.309.

⁴⁶⁵ Özhan Uluatam, **Kamu Maliyesi**, 9. Baskı, Ankara: İmaj Yayınevi, 2005, s.349.

⁴⁶⁶ Aktan ve Vural, *Makro-Ekonomik Politikalar, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk*, s.80.

⁴⁶⁷ Şener, s.297.

⁴⁶⁸ Aktan ve Vural, *Makro-Ekonomik Politikalar, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk*, s.80.

⁴⁶⁹ Şen ve Sağbaş, s.420.

⁴⁷⁰ Nazan Susam, **Kamu Maliyesi: Temel Kavram ve Esaslar**, 2.Baskı, İstanbul: Beta, 2016, s.296.

⁴⁷¹ Şen ve Sağbaş, s.420.

⁴⁷² Tuncer, *Gelirin Yeniden Dağılımı*, s.49.

ile aslında, sermaye üzerine ek bir vergi olarak kabul etmek gerekir. Kurumlar vergisinin bu niteliği ile gelir dağılımını denkleştirici bir fonksiyonunun olduğu söylenebilir. Ayrıca diğer yandan, kurumlar vergisinin bazı ülkelerde *şeklen artan oranlı* olması, yine gelir dağılımını eşitleyici yöndeki işlevini artırmaktadır.⁴⁷³

Tam rekabet koşullarında firmalar yatırımlarını kolay bir şekilde başka alanlara kaydıramazlar. Bundan dolayı, tam rekabet koşullarında üretilmiş olan malların arz koşullarında kendiliğinden değişme olmaz ve kurum kazançlarına konulan vergi yansıtılamaz. Vergi yansıtılamadığı için firma üzerinde kalır. Öte yandan, firmalar piyasa fiyatını veri olarak almak zorunluluğunda oldukları için ürettikleri malların fiyatlarını artırmak suretiyle kurumlar vergisini ileriye doğru yansıtma olanakları da bulunmamaktadır. Kurumlar vergisinin ödenmesi nedeniyle de sermayenin karlılığında oluşan azalma aslında tüm firmalar açısından geçerli olmaktadır. Bundan dolayı, üretilen malın fiyatı ve miktarı değişmeksizin aynı seviyede kalabilir. Kurumlar vergisi genel olarak üst seviyede bulunan gelir gruplarından tahsil edildiği için gelir dağılımını olumlu etkileyebilir.⁴⁷⁴

Uzun sürede verginin yansımaları ile üretim faktörlerinin milli gelirden almış oldukları paylarda değişim olacağından, gelir dağılımı tüketicilerin aleyhine ve sermayenin lehine değişecektir. Kurumlar vergisinde istisna ve muafiyetler yoğunsa, yansımaya mekanizması sonucu üretim faktörlerinin milli gelirden aldıkları payı da büyük ölçüde değişecektir. İstisna ve muafiyetlerden fazla yararlanan firmaların karlılığı artarken, yararlanamayan firmaların karlılığı azalacaktır. Bu durum, istisna ve muafiyetlerden faydalanamayan ve bu nedenle daha fazla vergi ödeyen şirketlerin ürettiği malı alan tüketicilerin aleyhinde gelir dağılımında değişme olmasına yol açacaktır. Diğer yandan, kurumlar vergisi ödemeyen firmaların ürettiği malları tüketenler ise daha az fiyat ödeyecekleri için bu grubun aleyhine gelir dağılımı değişme gösterecektir.⁴⁷⁵

Kurumlar vergisinin gelir dağılımını nasıl etkilediğini bilmek için ayrıca hisse senetlerinin türlü gelir grupları arasındaki dağılımına da bakmak gerekmektedir. Şirketler

⁴⁷³ Tuncer, *Gelirin Yeniden Dağılımı*, s.49.

⁴⁷⁴ Aktan ve Vural, *Makro-Ekonomik Politikalar, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk*, s.80.

⁴⁷⁵ Aktan ve Vural, *Makro-Ekonomik Politikalar, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk*, s.81.

eğer halka açık anonim şirketler değilse hisse senetlerinin yüksek gelir gruplarına dağıldığı ve birde kurumlar vergisinin, kişisel gelir vergisinin gelir dağılımındaki eşitsizlikleri dengeleme işlevini kuvvetlendirdiği söylenebilir. Kurumlar vergisi bazı ülkelerde artan oranlı tarife şeklinde uygulanmakta, bazılarında ise halka açık sermaye şirketleri özellikle de anonim şirketler ve aile anonim şirketlerini birinciler lehine değişik oranlarla vergilendirmekte ve bu tür uygulamalar kurumlar vergisinin gelir dağılımını dengeleme işlevini artırmaktadır.⁴⁷⁶ Ama bu durum hissedarların düşük gelirli gruba ait olmaları halinde geçerlidir. Ayrıca kurumlar vergisinde yer alan muafiyet ve istisnaların miktarı da bu verginin yine gelir dağılımını sağlayıp sağlamadığında önemli olan etkilere biridir.⁴⁷⁷

2.7.2. Servet Üzerinden Alınan Vergiler

Türkiye’de emlak vergisi, veraset ve intikal vergisi ve motorlu taşıtlar vergisi olarak uygulanan servet vergileri, gelir dağılımının düzeltilmesinde doğrudan etkili olabilecek olan vergilerdir. Fakat toplam vergi hasılatı içindeki payına bakıldığında oldukça düşük paya sahiptir. Bu nedenle servet vergilerinde, verginin mali amacı değil de sosyal ve ekonomik amacı ön planda olmaktadır.⁴⁷⁸ Servet vergileri özellikle gelir dağılımını iyileştirmek ve vergi kayıplarını önlemek için son yıllarda Kıta Avrupa’sında genel bir vergi olarak uygulanmaktadır. Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) ise genel bir servet vergisi değil de daha çok spesifik özellikte olan mülkiyet vergileri sistemde bulunur.⁴⁷⁹ Mülkiyet vergilerini artırmak bu açıdan vergi sistemlerinin yeniden dağılım etkisini arttırmada bir seçenek olarak görülür.⁴⁸⁰ Uygun oran ve etkin bir biçimde uygulanması durumunda servet vergileri gelir dağılımında oluşan dengesizlikleri önemli derecede düzeltebilmede etkilidir.⁴⁸¹

⁴⁷⁶ Türk, *Maliye Politikası*, s.298.

⁴⁷⁷ Eker, Altay ve Sakal, s.240.

⁴⁷⁸ Gürdal, Altındemir ve Şanver, s.201.

⁴⁷⁹ Orhan Şener, *Kamu Ekonomisi*, Yenilenmiş 12. Baskı, İstanbul: Beta, 2014, s.331.

⁴⁸⁰ Isabella Joumard, Mauro Pisu ve Debbie Bloch, “Tackling Income Inequality: The Role of Taxes and Transfers”, OECD Journal: Economic Studies, s.53, https://read.oecd-ilibrary.org/economics/tackling-income-inequality_eco_studies-2012-5k95xd6l65lt#page19, (13.04.2019).

⁴⁸¹ Harun Kılıçaslan, “Verasetin Vergilendirilmesi Üzerine Bir Değerlendirme”, Nihat Edizdoğan ve Özhan Çetinkaya (Ed.), *Vergi ve Vergi Politikası Üzerine İncelemeler* içinde (363-385), Bursa: Ekin Yayınevi, 2011, s.376.

Gelir dağılımı açısından servet vergilerinin en önemli özelliği gelir dışında kalan ancak gelire kaynaklık eden ekonomik değerleri vergilendirebilme potansiyeline sahip olmalarıdır.⁴⁸² Geleneksel görüşe göre yansıtılamayan servet vergileri, gelir dağılımının düzeltilmesinde gelir vergisinin yanı sıra kullanılabilecek araçlardan en önemlilerinden biridir. Ödeme gücü açısından büyük öneme sahip, gelir vergisinin vergilendirmediği bazı iktisadi değerleri de vergilendirebildiğinden, gelir dağılımının düzeltilmesinde gelir vergisini tamamlayıcı bir role sahiptir.⁴⁸³ Örneğin, asgari servet indirimi ve artan oranlı tarife gibi kurumlara sahip olan şahsi genel servet vergisi ile veraset ve intikal vergisi gibi vergiler, gelir dağılımının denkleşmesini sağlarlar. Gelirin yeniden dağılımında, özellikle tereke vergisi olarak düzenlenen veraset vergisi ile potansiyel gelir niteliğinde olan servet artışlarını yükümlü kılan vergileme şekillerinden faydalanılabilir.⁴⁸⁴

Servet vergilerinin nihai hedefi, servet dağılımındaki aşırı farklılıkların neden olduğu, gelir dağılımındaki adaletsizliğin nispeten dahi olsa adaletli hale getirilmesini sağlamaktır. Genel kanının aksine, gelir dağılımındaki adaletsizliğin gelir, kurumlar ve lüks tüketim vergileri ile düzeltilmesi zor bir olgudur. Bunun nedeni; kişi ve kurumların vergi yükünün artmasının, onları vergiden kaçınma ve vergi kaçakçılığına yönlendirmesidir. Yüksek gelir grubu vergi yükünü büyük ölçüde yansıtabilmektedir. Çünkü yüksek gelir grubu fırsatları daha iyi değerlendirmekte ve daha iyi olanaklara sahip olmaktadır. Bu durum, vergi yükünün zaman içerisinde emek ve tüketim vergileriyle karşılanmasına yol açmaktadır. Öte yandan, kayıt altına alındıklarından dolayı vergi ödemek zorunda kalan mükellefler aleyhinde de gelirin adaletsiz dağılımı söz konusu olabilir. Bunlara rağmen servet vergilerinin gelir dağılımı üzerinde iki tür olumlu etkisi vardır. Bu olumlu etkilerden ilki, servet dağılımında adaletsizliği nispi olarak ortadan kaldırmak suretiyle gelir dağılımında adaletsizliğin nedenlerinden birini düzeltmesidir. İkincisi ise diğer vergilerin gelirini dolaylı bir şekilde arttırmasıdır.⁴⁸⁵

Servet üzerinden alınan vergilerden emlak vergisi, bina, arsa ve arazi olarak kendi içinde ayrılmaktadır. Binaların iratları üzerinden alınan bina vergisinin gelir

⁴⁸² Şen ve Sağbaş, s.421.

⁴⁸³ Aktan ve Vural, *Makro-Ekonomik Politikalar, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk*, s.84.

⁴⁸⁴ Turhan, *Vergi Teorisi ve Politikası*, s.310.

⁴⁸⁵ Aktan ve Vural, *Makro-Ekonomik Politikalar, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk*, ss.84-85.

dağılımı üzerindeki etkisini belirleyebilmek için ilk olarak binalara hangi gelir gruplarındaki kişilerin malik olduğunun belirlenmesi gerekir. Az gelişmiş ülkelerde genellikle binaların çoğunluğu yüksek gelirli kişilerdedir. Ayrıca istisna ve muafiyeti daraltılmış olan bir bina vergisinin dağılım üzerindeki etkisi olumlu olacaktır. Arazi vergileri ise arazinin değeri üzerinden alınan ve artan oranlı yapıya sahip vergiler olursa, gelir dağılımındaki eşitsizliği azaltıcı etki gösterebilir. Arsa ve arazi vergileri eğer yüzölçümü üzerinden alınırsa, eşitsizliği artırıcı yönde olacaktır.⁴⁸⁶ Bu anlamda mülk üzerindeki vergi kişisel bir vergi değildir. Genel nitelikte olan bu vergi dolaylı olarak varlıkların değerine uygulanır.⁴⁸⁷

Beyanname sisteminin iyi çalışması ve vergi denetimlerinin yeterli seviyede olması halinde kişisel servet vergisi ve bütün gelir ve servet öğeleri beyan edileceği için gelir, kurumlar ve harcama vergilerinin matrahı otomatik olarak tespit edilebilecektir. Böylece dolaysız vergilerin gelir dağılımını düzenleyici etkileri de güçlendirilmiş olmaktadır.⁴⁸⁸

Servet vergileri minimum vergi hâsılatı sağlamalarına rağmen gelir dağılımında adalet bakımından önem taşımaktadır. Sözü edilen amaca, neredeyse her ülkenin vergi sisteminde bulunan motorlu taşıtlar ve emlak vergileri hizmet eder.⁴⁸⁹ Servet dağılımında oluşan dengesizlikleri gidermede en önemli araçlar arasında veraset ve intikal vergileri bulunmaktadır.⁴⁹⁰ Bu nedenle veraset ve intikal vergileri ayrı bir başlık olarak ele alınıp incelenecektir.

2.7.2.1. Veraset ve İntikal Vergisi

Günümüzde vergi kaynaklarının yanında verasetin vergilendirilmesinin önemi görece olarak azalmaktadır. Ancak özel mülkiyetin esas alındığı ve bir çeşit servet transferi olan bu veraset vergisinin önemli fonksiyonları bulunmaktadır. Veraset

⁴⁸⁶ Ulusoy, ss.275-276.

⁴⁸⁷ Buchanan, s.399.

⁴⁸⁸ Aktan ve Vural, *Makro-Ekonomik Politikalar, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk*, s.85.

⁴⁸⁹ Binhan Elif Yılmaz, s.427.

⁴⁹⁰ Öztürk, *Maliye Politikası*, s.301.

vergisinin bu fonksiyonlardan biri piyasa ekonomisinden kaynaklı gelir dağılımı bozukluğunun düzeltilmesinde temel bir vergi politikası aracı olarak kullanılmasıdır.⁴⁹¹

Veraset ve intikal vergisi, gerçek anlamda bir servet vergisidir ve karşılıksız bir şekilde elde edilen servet unsurlarını konusuna almaktadır. Gelir dağılımı adaletsizliğini vergi aracılığı ile düzeltmek en önemli amaçlarından biridir. Çünkü genellikle miras yasaları adil gelir dağılımını sağlayacak şekilde bu amaca yönelik düzenlenir.⁴⁹² Bu nedenle veraset vergisi, tamamlayıcısı olan intikal vergisi ile vergilendirme yolu ile gelir dağılımının etkilenmesinde önemli bir rol oynamakta⁴⁹³ ve gelir eşitsizliklerinin düzeltilmesinde iktisadi açıdan en çok tavsiye edilebilecek bir vergi türü olmaktadır.⁴⁹⁴

Veraset ve intikal vergisi, doğrudan servet üzerinden alınan bir vergidir. Bu vergi ile servet, nesilden nesile geçerken törpülenir yahut budanır. Verginin devlete gelir sağlama işlevinden daha çok servet dağılımını dengeleme ve çalışmadan servet sahibi olunmasını kısıtlama amacına yöneldiği söylenebilir. Veraset ve intikal vergisi, mirası bırakan kişinin bıraktığı malın değeri ve mirasçıların bu malın bırakan kişi ile arasındaki akrabalık derecesi göz önüne alınarak, şahsi gelir vergisinde olduğu gibi artan oranlı olarak alınır.⁴⁹⁵ Servetlerin miras yolu ile başkalarına geçmesinden dolayı oluşacak kalıcı gelir dağılımı adaletsizliklerini önlemek amacıyla devlet, ölümden sonra miras ile geçen mallardan çoğunlukla yüksek vergi almaktadır. Bir de bireysel tasarruflar servet biriktirmenin en önemli kaynağı olduğundan, zenginlerin artan oranlı gelir vergileri ile vergilendirilmeleri kısmen de olsa eşitsizlikleri azaltmaktadır.⁴⁹⁶ Verginin gelir dağılımını olumlu yönde etkilemesi, vergi tarifesinin yüksek olması ve verginin istisna sınırlarının az olmasına bağlıdır. Ayrıca mirasın değer tespiti yapılırken gayrimenkullerin tapu siciline kayıtlı olan değerler üzerinden değil, piyasadaki rayiç değer üzerinden yapılması gerekir.⁴⁹⁷

⁴⁹¹ Kılıçaslan, s.363.

⁴⁹² Şener, s.336.

⁴⁹³ Heinz Haller, **Maliye Politikası**, Salih Turhan (çev.), 4. Baskı, İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1974, s.293.

⁴⁹⁴ Kenan Bulutoğlu, **Kamu Ekonomisine Giriş: Demokraside Devletin Ekonomik Bir Kuramı**, 8. Baskı, İstanbul: Batı Türkeli Yayıncılık, 2004, s.401.

⁴⁹⁵ Türk, *Maliye Politikası*, s.302.

⁴⁹⁶ Öztürk, *Maliye Politikası*, ss.301-302.

⁴⁹⁷ Türk, *Maliye Politikası*, s.302.

2.7.3. Mal ve Hizmet Üzerinden Alınan Vergiler

Mal ve hizmetler üzerinden alınan vergiler aslında harcama vergileridir. Söz konusu vergiler, mal ve hizmetlerin üretimi, el değıştirmesi, satışı ve tüketimi üzerinden alınan vergilerdir. Yani bu vergiler, üretim-tüketim zincirinin bir, birden fazla aşamasında veya tüm aşamalarında alınan objektif ve dolaylı vergilerdir. Bu vergiler ödeme gücünü dikkate almamaktadır.⁴⁹⁸ Gider vergileri de denilen bu vergilerin yapıları gayri şahsidir. Gelir-servet veya aile durumunu göz önünde tutmaz, artan oranlılık ve ayırma kuramı gibi usuller bahsedilen bu vergilerde uygulanamaz.⁴⁹⁹ Bu özelliklerinden dolayı da gelir dağılımını olumsuz yönde etkileyen vergilerdir.⁵⁰⁰

Mal ve hizmetler üzerinden alınan vergiler, tersine artan oranlı bir vergi yükü (ric'i vergi yükü) ortaya çıkarmaları ve yansıtılmalarının kolay olmaları gibi iki kanaldan gelir dağılımını olumsuz yönde etkilemektedirler.⁵⁰¹ Alt gelir grubunda yer alan tüketicilerin marjinal tüketim eğilimleri, üst gelir grubunda yer alan tüketicilerden daha fazla olduğundan, tüketim vergilerinin tüketime oranı düşük gelirli için daha yüksek olmaktadır. Bundan dolayı söz konusu vergiler tersine artan oranlı vergilerdir. Yani burada, gelir düzeyi yükseldikçe tüketicinin toplam vergi yükü azalmaktadır.⁵⁰² Bu anlamda gelirin yeniden dağılımında vergi politikası, “etkinlik-adalet” terazisine fazla zarar vermeden bu vergilerin gelir dağılımını bozucu olan etkilerini azaltmaya yönelik olmalıdır.⁵⁰³

Mal ve hizmet üzerinden alınan vergiler, mevcut olan gelir dağılımını düzeltmek için kullanılabilecek bir vergi politikası aracı değildir. Çünkü söz konusu vergiler yapılarından dolayı gelir dağılımını düzeltmek yerine aksine bozan vergilerdir. Bu nedenle de gelir dağılımı bakımından mal ve hizmet üzerinden alınan vergilere uygulanacak politika, “*bu vergilerin, gelir dağılımı üzerindeki bozucu etkilerini minimize edici ne gibi tedbirler alınabilir?*” sorusu üzerine odaklı bir politika olmalıdır. Bu noktada çözüm, zorunlu ve lüks mal ayırımına gidip, zorunlu mallar üzerinden alınan

⁴⁹⁸ Şen ve Sağbaş, s.422.

⁴⁹⁹ Erginay, s.106.

⁵⁰⁰ Şen ve Sağbaş, s.422.

⁵⁰¹ Şen ve Sağbaş, s.422.

⁵⁰² Aktan ve Vural, *Makro-Ekonomik Politikalar, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk*, s.81.

⁵⁰³ Şen ve Sağbaş, s.422.

harcama vergilerinin düşük tutulması ya da kısmen vergilendirme kapsamı dışında tutulması olabilir. Ancak günümüz ekonomilerinde, sayıları on binlerle ifade edilen mallardan hangilerinin lüks, hangilerinin zorunlu mal olduğunun ayrımındaki zorluk buradaki temel sıkıntıdır. Çünkü dün lüks olan mal bugünün zorunlu malı olabilir. Örnek verilecek olursa, 1980’lerin Türkiye’inde televizyon bir lüks mal iken, günümüz Türkiye’inde sıradan bir mal konumundadır. Benzer olarak, Somalili sıradan bir kişi için cep telefonu lüks mal iken Türkiye’de cep telefonu lüks mal değildir. Bir malın lüks mal sayılıp sayılmaması, vatandaşların alım gücü ve ülkenin gelişmişlik düzeyi ile yakından ilişkilidir. Ülkenin gelişmişlik düzeyi bazı durumlarda geri olabilir. Ancak bu ülkede yaşayan kişilerin çoğunluğu için lüks sayılabilecek olan mallar, yine aynı ülkede yaşayan sınırlı sayıdaki kişiler için sıradan mal olabilir. Varsayalım ki “Bangladeşlilerle Hollandalıların beraber yaşadığı bir ülke gibi” gelir dağılımının çarpık olduğu bir ülkede buna benzer durumlar ortaya çıkabilir. Bundan dolayı lüks mal-zorunlu mal ayrımı göreceli bir durumdur. Bu şekilde bir ayırım yapmak ve ona göre bir vergilendirmeye gitmek, yeni adaletsizlikleri beraberinde getirebilir.⁵⁰⁴

Mal ve hizmet vergileri, orta ve yukarı gelir gruplarına kıyasla, alt gelir gruplarını daha ağır yükümlü kılarak daha çok tersine artan oranlı veya gerileyici bir etkiye sahiptirler. Bunun iki nedeni vardır. Bunlardan ilki, artan gelir ile beraber tüketim oranı düşmesidir. Diğer ise mali açıdan öneme sahip olan tüketim vergileri, insan topluluklarının kullandığı ihtiyaç maddeleri ve keyif verici maddeler üzerinden alınan vergiler olmasıdır. Gelir dağılımını denkleştirme amacıyla her şeyden önce bu alanda yapılacak olan çaba, tersine artan oranlı etkiyi mümkün olduğunca küçük tutmaya yönelik bir çaba olmalıdır.⁵⁰⁵

Mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerin gelirin yeniden dağılımına etkilerini yok etmek için katma değer vergisinden faydalanılabilir.⁵⁰⁶ Bu anlamda, genel bir tüketim vergisi olan katma değer vergisinde, zorunlu olan bazı ihtiyaç maddelerini vergiden istisna etmek ya da bunları çok düşük oranlı vergilendirmek yoluyla farklılaştırmaya

⁵⁰⁴ Şen ve Sağbaş, s.422.

⁵⁰⁵ Aktan ve Vural, *Makro-Ekonomik Politikalar, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk*, s.81.

⁵⁰⁶ Ulusoy, s.274.

gitmek en rasyonel yol denilebilir.⁵⁰⁷ Ama bu çözüm yolunda, uygulanacak vergi indiriminden yoksullar ile birlikte yüksek gelirli tüketiciler de faydalanacağı için, bu vergilerin tersine artan oranlı yapıya sahip olmalarından kaynaklı gelir dağılımı üzerinde oluşturduğu olumsuz etkilerini yok etmede yeterli olmamaktadır.⁵⁰⁸

Düşük gelire sahip tüketicilerin, asgari düzeyde olan zorunlu tüketim ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için vergi indirimleri yapılmasının yanında bu düşük gelirli kesime gelir vergisi kapsamında ek gelir (negatif gelir vergisi) sağlaması da yapılabilir. Ayrıca, tersine artan oranlılığı yok edecek her türlü önlem de yine bu vergilerin olumsuz etkisini azaltır. Örnek verilecek olursa, zorunlu ihtiyaç maddelerinin daha az şekilde tüketime konu olan maddelere ya da lüks tüketim maddelerine göre daha düşük şekilde vergilendirilmesi bu vergilerin eşitsizliği arttırmasını kısmen de olsa engelleyebilir.⁵⁰⁹

Başka bir alternatif çözüm ise mal ve hizmetlerin “kısa ve uzun dönem fiyat ve gelir esnekliklerine” bakmak ve “yakın ikame mallarının bulunup bulunmadığını” göz önüne alıp buna göre bu mal ve hizmetleri vergilendirmek şeklinde olabilir. Bilhassa da tüketimi zorunlu olan ve yakın ikamesi bulunmayan mal ve hizmetleri fakir ya da zengin kim talepte bulunursa bulunsun arada bir fark olmayacaktır. Bu tür mallara vergi konulduğunda ya talep düşecek ya da talepte bir değişiklik olmayacak ve vergiden dolayı fiyatı yükselecektir. Hangi durumda olursa olsun bundan düşük gelirli zararı görecektir ve gelir dağılımı olumsuz etkilenebilecektir.⁵¹⁰

Tüketim vergilerinin büyük bir bölümünün piyasa mekanizması içerisinde, arz ve talep koşullarına bağlı şekilde yükselen fiyatlar içerisinde tüketiciye aktarılabilmesi, gelir dağılımını yoksulların aleyhine değiştirme potansiyeline en fazla sahip olan vergi grubu olmasına yol açmaktadır.⁵¹¹ Sonuçta, tüketim üzerinden alınan vergiler düşük gelirli grupların aleyhine bir durum yaratabilmektedir. Ama gelir dağılımını düzeltici yönde bazı düzenlemeler yapılırsa bu vergilerin (dolaylı vergiler) etkileri

⁵⁰⁷ Turhan, *Vergi Teorisi ve Politikası*, s.309.

⁵⁰⁸ Aktan ve Vural, *Makro-Ekonomik Politikalar, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk*, s.81.

⁵⁰⁹ Aktan ve Vural, *Makro-Ekonomik Politikalar, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk*, ss.81-82.

⁵¹⁰ Şen ve Sağbaş, s.423.

⁵¹¹ Aktan ve Vural, *Makro-Ekonomik Politikalar, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk*, s.82.

değiştirilebilir.⁵¹² Genel yapısı itibari ile tüketim vergilerinin gelir dağılımında adaleti sağlama özelliği oldukça azdır.⁵¹³ Mal ve hizmet üzerinden alınan vergiler, etkin vergilerdir ama adil değildirler.⁵¹⁴

Bir ülkede tüketim vergilerinin en büyük sorunu eşitliktir. Yoksullar zenginlere göre gelirlerinin daha fazlasını tükettiği için, gelirler arttıkça sabit oranlı satış vergisinin getirdiği yük düşer. Satış ve tüketim vergileri hiçbir zaman tüm mal ve hizmetlerden aynı oranda alınmadığından ekonomik olarak eleştiriliyor. Bu yönü ile tüketicinin seçme özgürlüğüne müdahalede bulunup ulusun kaynaklarını yanlış tahsis ederler.⁵¹⁵

Söz konusu vergilere bakıldığında biri özel tüketim vergisi diğeri ise genel muamele vergisi olmak üzere burada temel olarak iki vergi ön plana çıkmaktadır. Çalışmada bu başlık altında biri genel biri özel harcama vergisi olan KDV ve ÖTV ele alınacaktır.

2.7.3.1. Katma Değer Vergisi

*“Katma değer vergisi, üretimden tüketime kadar olan her aşamada malların ve hizmetlerin satışından, nisbi olarak alınan yayılı bir muamele vergisidir.”*⁵¹⁶ Söz konusu vergi, mal ve hizmetlerin üretim sürecinden başlayıp tüketicinin eline ulaşana kadar geçen her aşamada “katma değer” vergilendirilmesi sonucu alınan vergidir.⁵¹⁷ Bu özelliğinden dolayı, tek aşamada alınan harcama vergilerinin taşıdığı sakıncaları taşımamaktadır.⁵¹⁸

Katma değer vergisi standart bir oran üzerinden alınmaktadır. Ama gelir dağılımını olumsuz etkileme olasılığından dolayı bazı oran farklılıştırmalarına gidilmektedir. Standart oran dışında, lüks grubuna giren mallar ile ham ve işlenmiş olan temel gıda maddeleri üzerindeki oranlar farklılaştırılmıştır. Bu farklılaştırmada “lüks” mallar üzerindeki oranlar yüksek tutulurken, ham gıda, işlenmiş temel gıda üzerindeki

⁵¹² Gürdal, Altundemir ve Şanver, s.199.

⁵¹³ Eker, Altay ve Sakal, s.246.

⁵¹⁴ Öztürk, *Maliye Politikası*, s.302.

⁵¹⁵ Pechman, s.143.

⁵¹⁶ Şerafettin Aksoy, **Vergi Hukuku ve Türk Vergi Sistemi**, Son Değişikliklere Göre Yeniden Düzenlenmiş ve Gözden Geçirilmiş 2.Baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1989, s.404.

⁵¹⁷ Recep Yücedoğru ve Gülcan Ören, “Katma Değer Vergisinde Vergi Uyumu ve Dünyada KDV Uyumunu Arttırmaya Yönelik Uygulamalar: Sistematiik Bir Literatür Analizi”, **Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi**, ICMEB17 Özel Sayısı, s.940.

⁵¹⁸ Aksoy, s.404.

oran ise düşük tutulmaktadır. Burada hane halkı harcama bileşimi dikkate alınarak farklı katma değer oranlarına tabi olan harcama kalemleri oluşturulmuştur. Kamu maliyesinde, yasal mükellef olmadığı halde KDV tipi tüketim vergilerinin nihai tüketiciye yansıdığı varsayılır. Bundan dolayı bu vergi, kayıt dışı alışverişlerde pazarlık konusu olabilmektedir. Katma değer vergisi standart oran olarak düşünüldüğünde, düşük gelirli kişiler gelirlerinin neredeyse tamamını harcadıklarından, gelir dağılımını bu düşük gelirli kesim aleyhine bozabilir. Böyle bir sonuç beklendiği için KDV oranlarında farklılaştırmaya gidilmekte, temel ihtiyaç maddelerinden lüks mallara doğru bir derecelendirilme yapılarak gelir dağılımı üzerindeki bozucu muhtemel etkisi engellenmeye çalışılmaktadır.⁵¹⁹

Üreticilerin, üretim aşamasından önceki ödenen vergiyi, ödeyeceği vergiden mahsup etmesine dayalı olan bu vergi, yapısından dolayı mükellefleri birbirine kontrol etme düzeneğine sahiptir. Vergi denetimlerinin yeterli düzeyde olduğu gelişmiş ülkelerdeki uygulamalarına bakıldığında vergi kaçakçılığının az olduğu görülmektedir. Tüketim malları üzerinde değişik oranlara imkân vermesi, gelir dağılımını sağlama açısından, katma değer vergisini diğer tüketim vergilerinden ayıran özelliğidir. Bu açıdan düşük gelirli olanların kullanmış olduğu tüketim maddelerinde sıfır oran uygulanabiliyorken, lüks olan tüketim maddelerinde yüksek oranlar uygulanabilmektedir. Diğer bir taraftan, üretimin her aşamasında alınan bir vergi olması nedeniyle, gelir vergisini bir kontrol aracı olarak da kullanılmasından dolayı gelir dağılımını sağlama açısından kullanılabilir bir vergi türüdür.⁵²⁰

Bu vergi şüphesiz gelir dağılımını birçok açıdan olumsuz etkileyebilmektedir. Bunlar, yansıtılmasının kolay olması, ric'i vergi yükü ortaya çıkarması ve özellikle faturalı işlem yapmama, eksik beyan, düşük rayiç gibi basit yollarla vergi kaçırmaya uygun olması gibi sebeplerdir. Ama elbette ki gerekli tedbirler alınırsa bu olumsuzluklar minimum hale getirilebilir. Örneğin, bu vergide tek bir oranın uygulanması yerine, %1, %8 ve %18 gibi farklı üç oranın uygulanması gelir dağılımını düzeltmek için atılmış olan çok önemli bir adımdır. İşte bu gibi bazı tedbirler almak katma değer vergisinin gelir

⁵¹⁹ Pınar, *Maliye Politikası*, ss.298-299.

⁵²⁰ Eker, Altay ve Sakal, s.245.

dağılımı üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmada yardımcı olabilir. Ancak önlemler alınırken bu verginin fiili mükelleflerinin tüketiciler olduğu unutulmamalı ve öncelik mutlaka yansımaya verilmelidir.⁵²¹

2.7.3.2. Özel Tüketim Vergisi

Katma değer vergisinden sonra gelen, sınırlı sayıdaki mal ve hizmet üzerinden alınan önemli bir diğer harcama vergisi ise özel tüketim vergisidir. Advalorem veya spesifik esasa göre harcamanın yapıldığı anda alınan ve dolaylı özelliğe sahip bir vergi olan özel tüketim vergisi, genellikle lüks tüketim malı sayılan mallar üzerinden alınmasının yanı sıra, bazı zamanlarda çevreye ve insan sağlığına zarar verdiği düşünülen malların üzerinden de alınabilmektedir.⁵²² Ama genellikle bu vergiler, lüks maddeler üzerinde yoğunlaştırılır ve bu şekilde gelir dağılımı dengesizlikleri azaltılmak istenir.⁵²³

Özel tüketim vergisi aslında, talep esnekliği yüksek olan mallar üzerinden alınması ve kapsamının iyi belirlenmesi durumunda gelir dağılımında adaletin sağlanmasında katkısı olabilecek bir vergidir. Ama verginin içeriği uygulamada her zaman “lüks” mallar olmayabilir. Mesela, Türkiye özelinde bu vergiye bakıldığında, petrol ürünlerinin verginin kapsamına dâhil olduğu görülmektedir. Tabi burada petrol ürünlerinin lüks mal olup olmadığı sorusu tartışılabilir. Ayrıca, diğer lüks malların tersine petrol ürünlerinin esnekliği de düşüktür. Şöyle bir gerçek vardır ki, bunlar lüks mal olsa bile düşük ya da yüksek gelirli kim olursa olsun fark etmeksizin bu ürünleri herkesin talep ettiği. O nedenle petrol ürünleri bağlamında düşük gelirli ya da yüksek gelirli bu verginin mükellefidir ve burada herkesi aynı şekilde vergilendirmektedir. Böyle bir durumda da bu verginin gelir dağılımı üzerinde olumsuz etki yaratacağı açıktır.⁵²⁴

Alışkanlık yaptıran maddelere yüksek vergilerin konulmasının gelir dağılımı üzerindeki etkisi olumsuzdur. İstatistiklere göre talebin fiyat esnekliği bu maddelerde, tüm gelir gruplarında zayıftır. Vergi artışına rağmen hem fakir hem de zengin alıştığı maddeleri almaya devam eder. Bu nedenle içki ve tütün gibi alışkanlık yapan

⁵²¹ Şen ve Sağbaş, s.423.

⁵²² Şen ve Sağbaş, s.423.

⁵²³ Bulutoğlu, s.359.

⁵²⁴ Şen ve Sağbaş, ss.423-424.

maddelerden yüksek vergiler alınması, düşük gelirli kişilerin gelirlerini daha çok azaltarak gelir dağılımını bozar.⁵²⁵

Özel tüketim vergisinin bunlardan ayrı olarak, vergilemede adaletsizliğe sebep olan farklı yönleri de bulunmaktadır. Vergi teorisinde esas olan, bir kaynaktan aynı mahiyette olan birden fazla vergi alınmaması durumu –çifte vergileme- iken, ÖTV’nin alınmış olduğu mallar üzerinden bir de KDV alınmaktadır. Bu durum tipik bir adaletsizlik örneği oluşturmaktadır.⁵²⁶

Bu vergilerin spesifik vergiler olmaları durumunda gelir dağılımı üzerinde yarattıkları olumsuz etkileri artar ve bir şekilde vergi tersine artan duruma gelir ve gelir eşitsizliklerini arttırırlar.⁵²⁷ Harcama vergilerinin bu gibi olumsuzluklarını azaltmak için zorunlu ihtiyaç maddeleri vergi dışı tutulabilir veya bunlardan düşük oranda vergi alınabilir. Diğer yandan zorunlu olmayan mal ve hizmetler ise daha yüksek bir oranla vergilendirilebilir. Genel olarak ifade etmek gerekirse gider vergilerinin olumlu olabilmesi, toplumda bulunan sosyal sınıfların kullandıkları mal ve hizmetler göz önüne alınabildiği ölçüde mümkündür.⁵²⁸

2.7.3.3. Gümrük Vergileri

*“Gümrük vergisi, dış ticarete konu olan mallar üzerinden alınan bir vergidir.”*⁵²⁹ Gümrük vergilerinin devlete gelir sağlamak gibi mali fonksiyonlarının yanı sıra, ekonomide farklı sosyal sınıflar arasında gelir-servet dağılımını değiştirmek ve endüstriyi dış rekabetten korumak gibi farklı ikincil fonksiyonları da bulunmaktadır. Gümrük vergileri bu bakımdan çeşitli amaçlar için kullanılabilir. Bu vergide ithal konusu olan mallar türlü gruplara (lüks mallar, yatırım malları, zarurî mallar gibi) ayrılarak her grup için değişik rejim ve tarife uygulanabilmektedir.⁵³⁰ Genel bir tüketim vergisi olarak gümrük vergileri, tersine artan oranlı vergi türüdür. Mal üzerinden alınan diğer vergilerde olduğu gibi gümrük vergileri spesifik veya advalorem şekilde düzenlenebilir. Spesifik

⁵²⁵ Bulutoğlu, s.360.

⁵²⁶ Şen ve Sağbaş, s.424.

⁵²⁷ Türk, *Maliye Politikası*, s.306.

⁵²⁸ Şen ve Sağbaş, s.424.

⁵²⁹ Osman Pehlivan, **Vergi Hukuku**, Trabzon: Derya Kitabevi, 2004, s.394.

⁵³⁰ Tuncer, *Gelirin Yeniden Dağılımı*, s.54.

nitelikte olan gümrük vergileri malın kalitesini ve değerini dikkate almadığından, gelir dağılımındaki eşitsizlikleri artırır. Advalorem nitelikte gümrük vergileri ise malın değeri üzerinden alındığından, malın değeri arttıkça vergi matrahı ve üzerinden alınan vergi de arttığından gelir dağılımında eşitliği daha fazla sağlayan bir vergidir.⁵³¹

Gümrük vergileri bu mali hedefinin yanı sıra, devletin diğer sosyal ve iktisadî politikasına uygun bir araç özelliği de taşımaktadır. Yatırım malları ve sına  ham maddeler daha hafif, lüks mallar ise ağır bir vergi tarifesine tâbi tutularak yapıya uygun bir şekilde vergi taksitlendirilmesi ile yatırımlar kolaylaştırılabilir. Böyle bir uygulama şüphesiz ki yüksek gelirli gruplar yararına gelir dağılımını değiştirirken,⁵³² ekonomide iyileşme meydana gelmesi ile yeni istihdam alanlarının açılması ve işsizlere iş olanağı sağlayarak gelir dağılımını düzeltmede etkili olur.⁵³³

⁵³¹ Eker, Altay ve Sakal, s.246.

⁵³² Tuncer, *Gelirin Yeniden Dağılımı*, 54.

⁵³³ Eker, Altay ve Sakar, s.246.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE VE OECD ÜLKELERİNDE GELİR DAĞILIMI VE VERGİ POLİTİKALARI

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle OECD ülkelerinin vergi ve transfer öncesi ve sonrası Gini katsayıları ile toplam vergi yüklerinin durumu incelenecektir. Daha sonra Türkiye ve seçilen ülkelerin vergi yapılarını ortaya koymak açısından gelir, servet ile mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerin 1980-2017 yılları arasındaki gelişimleri ile ödeme gücüne göre vergilemeye yönelik kullanılan araçlar bakımından bir inceleme yapılacaktır. Son olarak söz konusu ülkelerin vergi ve transfer öncesi ile sonrası Gini katsayıları karşılaştırması yapılacaktır.

Ülke seçilirken Gini katsayıları esas alınmış, OECD ülkelerinden Gini katsayısı bakımından en yüksek değerlerden birine sahip olan Şili ile Gini katsayısı iyi durumda olan Norveç ve orta seviyelerde olan Almanya ile Yunanistan seçilmiştir.

3.1. Türkiye ve OECD Ülkelerinde Gelir Dağılımı

Dünyada küreselleşme ve neo-liberal politikaların uygulanmaya başlandığı 1980’li yıllar ile serbest piyasa ekonomisi düzenine geçilmiştir. Bu düzene geçilmesi sonucu finans ve reel sektör temeline dayanan ekonomik krizler, iç savaşlar, siyasi çalkantılar ve göç gibi konular ortaya çıkmış ve gündem bunlar üzerine yoğunlaşmıştır. Yaşanan söz konusu olaylar beraberinde küresel gelir eşitsizliğinin oluşmasına sebep olan faktörlerin kaynağını da getirmiştir. Ortaya çıkan gelir eşitsizliğini azaltmaya yönelik Birleşmiş Milletler ve diğer uluslararası örgütler bazı hedefler ortaya koymalarına rağmen gelir eşitsizliğinin artmaya devam ettiği görülmektedir.⁵³⁴

Eşitsizlik konusu dünyanın çoğu yerinde ekonomik politika tartışmalarının en ön sıralarında yer almaktadır.⁵³⁵ Son yıllarda birçok varlıklı ülkede de gelir eşitsizliği artış göstermektedir. 1980’lerde OECD ülkelerinde nüfusun en zengin %10’unun ortalama harcanabilir geliri en yoksul %10’undan yaklaşık olarak 7 kat daha fazla iken bugün ise

⁵³⁴ Özgür Topkaya, “Küresel Gelir Dağılımı”, Çağlar Özdemir ve Emel İslamoğlu (Ed.), **Gelir Dağılımı ve Yoksulluk: Kavram-Teori-Uygulama** içinde (111-125), Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2017, s.111.

⁵³⁵ Clements ve Diğerleri, *Fiscal Policy and Income Inequality: An Overview*, s.3.

bu oran 9,5 kata ulaşmıştır.⁵³⁶ Bu sebeple gelirin dağılımı sorunu tüm dünyada tarih boyunca önemini koruyan bir konu olmaktadır. Gelirin eşitsiz dağılımı bugün özellikle az gelişmiş ülkelerin önemli sorunlarından birini oluşturmaktadır. Bu sorun Türkiye'nin de ekonomi gündeminin ön planında bulunmakta ve toplumsal barışı tehdit etmektedir.⁵³⁷ Ayrıca gelişmekte olan ülkelerde de dünya ekonomisinin en önemli ve kritik ekonomik problemlerinden birini oluşturmaktadır.⁵³⁸

Düşünce yapısına, kültürüne, dinine bakılmaksızın insanlar eşitsizlik konusuna önem vermektedirler. Eşitsizliğin artması aynı zamanda makroekonomik istikrar ve büyüme için de önemli sonuçlar yaratmaktadır.⁵³⁹ Eşitsizlik konusu otuz yıldan fazla bir süredir görülen ve şimdide devam eden küresel ekonomik ve finansal krizin önemli sonuçları ile eşitsizliklerde gözle görülen artışlardan dolayı kişilerin ilgisini bu yöne çekmektedir.⁵⁴⁰

Gelir dağılımı eşitsizliğinin derecesi bir ülkeden diğer bir ülkeye göre önemli değişiklikler gösterebilmektedir.⁵⁴¹ Ülkelerin eşitsizliklerinin artmasına ekonomik, sosyal ve devletin rolü gibi çeşitli faktörler sebep olmaktadır. Bu faktörlerin en önemlilerinden biri de küreselleşme ya da diğer bir deyişle global ekonominin teknoloji, bilgi, ticaret ve yatırımı içeren karmaşık akımlar serisi vasıtasıyla daha entegre olmuş hale gelmesi sürecidir.⁵⁴²

Birçok sosyal sorunun kaynağı olan gelir eşitsizliği ekonomilerde yaşanan siyasi eşitsizliklerin temel nedeni olarak görülmektedir. Bu nedenle tüm dünya bu problemi çözmek için büyük bir çaba harcamaktadır.⁵⁴³ Devlet, topladığı vergiler ve yaptığı

⁵³⁶ Brian Keeley, Income Inequality, The Gap Between Rich and Poor, OECD Insights, OECD Publishing, Paris, 2015, s.10, https://read.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/income-inequality_9789264246010-en#page12.

⁵³⁷ Emel İslamoğlu, "Türkiye'de Gelir Dağılımı", Çağlar Özdemir ve Emel İslamoğlu (Ed.), **Gelir Dağılımı ve Yoksulluk: Kavram-Teori-Uygulama** içinde (127-141), Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2017, s.127.

⁵³⁸ Mustafa İlker Ulu, "The Effect of Government Social Spending on Income Inequality in OECD: A Panel Data Analysis", **International Journal of Economics Politics Humanities and Social Sciences**, Vol.1, No.3, 2018, s.184.

⁵³⁹ Era Dabla-Norris ve Diğerleri, "Causes and Consequences of Income Inequality: A Global Perspective", **IMF Staff Discussion Note**, SDN/15/13, International Monetary Fund, Strategy, Policy and Review Department, June 2015, s.5.

⁵⁴⁰ Clements ve Diğerleri, *Fiscal Policy and Income Inequality: An Overview*, s.3.

⁵⁴¹ Erik Thorbecke and Chutatong Charumilind, "Economic Inequality and Its Socioeconomic Impact", **World Development** Vol.30, No.9, 2002, s.1479.

⁵⁴² Keeley, s.42.

⁵⁴³ Ulu, s.184.

harcamalar sayesinde eşitsizliği azaltmada önemli rol oynamaktadır.⁵⁴⁴ Vergi ve transfer sistemleri gelir dağılımı eşitsizliğinin azaltılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu alanda politika önerileri sunmak için öncelikle vergi ve transfer sistemlerinin bugün piyasa gelir eşitsizliğini ne ölçüde azalttığı, ayrıca artan küreselleşme ve teknolojik değişim dönemi boyunca nasıl değiştiğinin de incelenmesi gerekmektedir.⁵⁴⁵

OECD ülkelerinde 2000’li yılların sonlarında Gini katsayısı ile ölçülen vergi ve transfer sonrası gelir eşitsizliğinin, vergi ve transfer öncesi gelir eşitsizliğine göre %25 daha düşük oranda gerçekleştiği ifade edilmektedir. Aynı dönemde fakirlikte OECD ülkelerinde vergi ve transfer sonrasında %55 oranında daha düşük düzeyde gerçekleşmiştir.⁵⁴⁶ Bu durum kurum ve politikaların eşitsizliğin şekillenmesinde önemli olduğunu açık olarak göstermektedir.⁵⁴⁷

Bir ülkenin gelir dağılımı verilerinin ortaya konularak analiz yapılması, o ülkenin gelişmişlik düzeyi hakkında bilgi vererek zaman içerisindeki değişimini göstermesi, diğer ülkeler ile karşılaştırma yapabilme olanağı vermesi ve ortaya çıkan gelir eşitsizliğini azaltmak için uygulanacak politikaların doğru şekilde yapılmasında oldukça önemlidir.⁵⁴⁸

Tablo 3 ve 4’te OECD ülkelerinin gelir dağılımı eşitsizliklerini gösteren 2007 ve 2016 yılları arası 10 yıllık Gini katsayılarına yer verilmektedir. Devletin piyasa gelir eşitsizliğine yeniden dağıtım araçları olan vergi ve transferler ile müdahalesi sonrası gelir dağılımı eşitsizliğinin ne şekilde değiştiğini yani gelir dağılımına olumlu veya olumsuz nasıl bir etkide bulunduğunu daha iyi görebilmek amacıyla vergi ve transfer öncesi Gini katsayıları ile vergi ve transfer sonrası Gini katsayıları birlikte verilmiştir.

⁵⁴⁴ Keeley, s.42.

⁵⁴⁵ Orsetta Causa ve Mikkel Hermansen, Income Redistribution, 23 March 2018, **VOX**, <https://voxeu.org/article/income-redistribution-through-taxes-and-transfers> (10.04.2019)

⁵⁴⁶ Isabelle Joumard, Mauro Pisu and Debbie Bloch, “Less Income Inequality and Growth-Are They Compatible? Part 3. Income Redistribution Via Taxes and Transfers Across OECD Countries”, **OECD Economics Department Working Paper**, No:926, 2012, s.5.

⁵⁴⁷ World Inequality Lab, **World Inequality Report**, 2018, s.9, <https://wir2018.wid.world/> (12.04.2019)

⁵⁴⁸ İslamoğlu, s.127.

Tablo 3
Türkiye ve OECD Ülkelerinde Vergi ve Transfer Öncesi ve Sonrası Gini
Katsayıları (2007-2011)

	<i>Vergi ve Transfer Öncesi Gini Katsayısı</i>					<i>Vergi ve Transfer Sonrası Gini Katsayısı</i>				
	2007	2008	2009	2010	2011	2007	2008	2009	2010	2011
<i>Avustralya</i>	-	0,486	-	0,469	-	-	0,336	-	0,334	-
<i>Avusturya</i>	-	-	-	-	-	0,284	0,281	0,289	0,280	0,281
<i>Belçika</i>	0,475	0,472	0,479	0,483	0,487	0,277	0,266	0,272	0,267	0,270
<i>Kanada</i>	0,436	0,438	0,444	0,447	0,438	0,317	0,315	0,316	0,316	0,313
<i>Şili</i>	-	-	0,538	-	0,532	-	-	0,480	-	0,471
<i>Çek Cum.</i>	0,456	0,45	0,451	0,454	0,461	0,256	0,259	0,257	0,259	0,257
<i>Danimarka</i>	0,414	0,405	0,408	0,429	0,431	0,246	0,242	0,238	0,252	0,251
<i>Estonya</i>	0,452	0,459	0,479	0,488	0,484	0,312	0,313	0,309	0,317	0,323
<i>Finlandiya</i>	0,475	0,469	0,477	0,485	0,483	0,269	0,264	0,259	0,264	0,264
<i>Fransa</i>	-	0,483	0,493	0,505	0,512	0,292	0,293	0,293	0,303	0,309
<i>Almanya</i>	-	0,494	0,493	0,492	0,506	0,295	0,285	0,288	0,286	0,291
<i>Yunanistan</i>	-	0,505	0,508	0,528	0,555	0,329	0,328	0,330	0,336	0,333
<i>Macaristan</i>	0,466 (i)	-	0,496 (i)	-	-	0,272	-	0,272	-	-
<i>İzlanda</i>	0,381	0,387	0,384	0,399	0,406	0,286	0,305	0,266	0,249	0,252
<i>İrlanda</i>	0,513	0,538	0,58	0,579	0,568	0,304	0,295	0,312	0,298	0,307
<i>İsrail</i>	-	0,498	0,499	0,501	0,481	-	0,371	0,373	0,376	0,371
<i>İtalya</i>	-	0,491	0,496	0,507	0,509	0,313	0,317	0,315	0,327	0,327
<i>Japonya</i>	-	-	0,488	-	-	-	-	0,336	-	-
<i>Kore</i>	0,34	0,344	0,345	0,341	0,342	0,312	0,314	0,314	0,31	0,311
<i>Letonya</i>	0,481	0,494	0,52	0,534	0,53	0,374	0,373	0,354	0,347	0,352
<i>Litvanya</i>	0,483	0,514	0,547	0,542	0,52	0,338	0,358	0,366	0,329	0,322
<i>Lüksemburg</i>	0,458	0,514	0,547	0,542	0,482	0,275	0,289	0,277	0,27	0,276
<i>Meksika</i>	-	-	-	-	-	-	0,475	-	0,466	-
<i>Hollanda</i>	0,43	0,417	0,417	0,421	-	0,295	0,286	0,283	0,283	0,289
<i>Yeni Zelanda</i>	-	0,455	0,454	-	0,453	-	0,33	0,324	-	0,323
<i>Norveç</i>	-	0,41	0,417	0,408	0,409	-	0,250	0,245	0,249	0,250
<i>Polonya</i>	0,492	0,477	0,471	0,473	0,468	0,316	0,308	0,303	0,305	0,301
<i>Portekiz</i>	0,526	0,527	0,52	0,525	0,54	0,361	0,355	0,337	0,341	0,337
<i>Slovak Cum.</i>	0,421	0,418	0,437	0,434	0,42	0,245	0,256	0,264	0,263	0,261
<i>Slovenya</i>	0,434	0,426	0,452	0,456	0,461	0,239	0,234	0,245	0,244	0,244
<i>İspanya</i>	-	-	-	-	-	0,324	0,327	0,333	0,339	0,341
<i>İsveç</i>	-	426	0,444	0,441	0,435	-	0,259	0,269	0,269	0,273
<i>İsviçre</i>	-	-	0,372	-	0,368	-	-	0,298	-	0,289
<i>Türkiye</i>	-	-	-	0,477 (i)	0,474 (i)	0,409	-	0,411	0,417	0,403
<i>İngiltere</i>	0,504	0,508	0,519	0,523	-	0,373	0,369	0,374	0,351	0,354
ABD	-	0,486	0,499	0,499	0,508	0,376	0,378	0,379	0,38	0,389

Kaynak: OECD, “Income Inequality”, <https://data.oecd.org/inequality/income-inequality.htm> (20.03.2019); OECD, “Income Distribution and Poverty”, <https://stats.oecd.org/viewhtml.aspx?datasetcode=IDD&lang=en> (20.03.2019).

*i: Vergi sonrası ve transfer öncesi değerler.

Tablo 3 incelendiğinde, 2007 yılından 2011 yılına kadar piyasada oluşan gelir dağılımının, vergi ve transfer sonrası oluşan gelir dağılımına göre tüm ülkelerde yüksek olduğu görülmektedir. 2007 yılında piyasa gelir dağılımına göre eşitsizliğin en yüksek olduğu ülke 0,526 ile Portekiz'dir. Portekiz'de Gini katsayısı 2007 yılından 2011 yılına kadar artmaya devam ederek 2011 yılında 0,54'e yükselmiştir. 2007 yılı Gini katsayılarına göre Portekiz'in ardından 0,513 ile İrlanda ve 0,504 ile İngiltere gelmektedir. 2007 yılında piyasa gelir dağılımında eşitsizliğin en düşük olduğu ülke 0,340 ile Kore'dir. Eşitsizliğin düşük olduğu diğer ülkeler ise 0,381 ile İzlanda, 0,372⁵⁴⁹ ile İsviçre'dir. Diğer ülkelerin verileri incelendiğinde, eşitsizlik oranlarının oldukça yüksek ve ortalama 0,40 ve daha üstü oranlarda olduğu görülmektedir. Bazı ülkeler dışında 2007 yılı ile 2011 yılı arasında oranların giderek arttığı görülmektedir. 2011 yılına gelindiğinde eşitsizliğin en yüksek olduğu ülke 0,568 ile İrlanda'dır. Onu takiben ikinci sırada 0,555 ile Yunanistan, üçüncü sırada ise 0,540 ile Portekiz gelmektedir. 2007 yılında en eşitsiz ülke olan Portekiz 2011 yılına gelindiğinde üçüncü sıraya gerilemiştir. 2011 yılında en düşük eşitsizlik oranına sahip ülke 2007 yılında olduğu gibi yine 0,342 ile Kore'dir. İkinci sırada yine 0,368 ile İsviçre gelmektedir.

Devletin vergi ve transfer ile müdahalesi sonrası oluşan gelir dağılımı oranları incelendiğinde ise en yüksek eşitsizlik oranına sahip ülkelerin Şili ve Meksika olduğu görülmektedir. Meksika'nın 2008 yılı Gini katsayısı 0,475, Şili'nin 2009 yılı Gini katsayısı 0,480'dir. Bu iki ülkenin maalesef inceleme dönemindeki tüm yıllara ilişkin verileri bulunmamaktadır. Şili ve Meksika için bulunan oranlar, diğer ülkelerin oranları ile kıyaslandığında bu iki ülkenin en yüksek oranlara sahip oldukları görülmektedir. Eşitsizliğin en yüksek olduğu üçüncü ülke ise 2007 yılı verisine göre 0,409 ile Türkiye'dir. Takibinde ise 2007 yılına göre 0,376 ile ABD gelmektedir. 2011 yılına gelindiğinde eşitsizliğin yüksek olduğu ülkeler açısından bir değişiklik olmamakta, aynı şekilde 0,471 ile Şili birinci sırada, 0,466⁵⁵⁰ ile Meksika ikinci sırada ve 0,403 ile Türkiye üçüncü sırada yer almaktadır. 0,389 ile ABD yine Türkiye'ye yakın bir eşitsizlik oranına sahip olarak dördüncü sırada yer almaktadır.

⁵⁴⁹ 2007 ve 2008 yılı verileri olmadığından 2009 yılı Gini katsayısı kullanılmıştır.

⁵⁵⁰ 2010 yılı Gini katsayısı kullanılmıştır.

2007 yılında vergi ve transfer sonrası eşitsizliğin en düşük olduğu ülke 0,239 ile Slovenya'dır. Onu takiben 0,245 ile Slovak Cumhuriyeti, 0,246 ile Danimarka ve 0,250⁵⁵¹ ile Norveç gelmektedir. 2011 yılında vergi ve transfer sonrası eşitsizliğin en düşük olduğu ülkeler arasında ilk sırada 0,244 ile Slovenya gelmektedir. İkinci sırada 0,250 ile Norveç, üçüncü sırada 0,251 ile Danimarka, dördüncü sırada ise 0,252 ile İzlanda yer almaktadır.

Küresel krizin hem gelişmiş hem de gelişmekte olan OECD ülkelerinde gelir dağılımını olumsuz şekilde etkilediği Tablo 3'te yer alan Gini katsayıları incelendiğinde görülebilmektedir. Krizden diğer ülkelere göre en fazla etkilenen Yunanistan, Estonya, İspanya ve İrlanda'da 2008 yılı Gini katsayılarına göre 2009 yılı Gini katsayılarında artış gerçekleşerek gelir dağılımını daha adaletsiz duruma getirdiği görülmektedir. Türkiye'de 2008 krizinden olumsuz etkilenmiş ve takip eden yıllarda bu etkinin sonucu olarak Gini katsayısında artış gerçekleşmiştir.⁵⁵²

Buradan Meksika, Şili ve Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin gelir dağılımı eşitsizliklerinin oldukça yüksek olduğu; Norveç, İsveç, Danimarka, Almanya, Hollanda, Finlandiya, Fransa, Slovakya, İzlanda gibi gelişmiş ülkelerin ise gelir dağılımı eşitsizliklerinin daha düşük olduğu görülmektedir. Gelişmiş bir ülke olmasına karşın ABD'nin gelir dağılımı eşitsizliği ise oldukça yüksektir ve en eşitsiz ülkeler arasında 4. sırada yer almaktadır. 2018 Dünya Eşitsizlik Raporuna göre, gelir eşitsizliğinde ABD'nin böyle bir seyir izlemesinin eğitimde yaşanan devasa eşitsizlikler ve 1980'lerden beri en üstte çalışan sınıfın ücretlerindeki ve 2000'lerde en üst sermaye gelirlerinde yaşanan aşırı yükselişe rağmen vergi oranlarının az artmasına bağlı olduğu söylenmektedir.⁵⁵³

⁵⁵¹ 2008 yılı Gini katsayısı kullanılmıştır.

⁵⁵² Güngör Özcan, "Sosyal Bütçe Anlayışı ve Gelir Dağılımını Sağlamadaki Rolü: Türkiye Analizi", (Yayınlanmış **Doktora Tezi**, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, 2016), s.193.

⁵⁵³ World Inequality Report, s.10.

Tablo 4
Türkiye ve OECD Ülkelerinde Vergi ve Transfer Öncesi ve Sonrası Gini
Katsayıları (2012-2016)

	<i>Vergi ve Transfer Öncesi Gini Katsayıları</i>					<i>Vergi ve Transfer Sonrası Gini Katsayıları</i>				
	2012	2013	2014	2015	2016	2012	2013	2014	2015	2016
<i>Avustralya</i>	0,463	-	0,483	-	0,469	0,326	-	0,337	-	0,330
<i>Avusturya</i>	0,494	0,496	0,493	0,495	0,501	0,275	0,279	0,274	0,276	0,284
<i>Belçika</i>	0,485	0,492	0,495	0,5	0,499	0,265	0,265	0,266	0,268	0,266
<i>Kanada</i>	0,431	0,436	0,427	0,435	0,431	0,317	0,320	0,313	0,318	0,307
<i>Şili</i>	-	0,498	-	0,486	-	-	0,465	-	0,454	-
<i>Çek Cum.</i>	0,453	0,461	0,461	0,46	0,448	0,253	0,259	0,257	0,258	0,253
<i>Danimarka</i>	0,436	0,442	0,444	0,451	-	0,249	0,254	0,256	0,263	-
<i>Estonya</i>	-	0,51	0,49	0,471	0,456	0,326	0,357	0,346	0,330	0,314
<i>Finlandiya</i>	0,488	0,495	0,495	0,507	0,506	0,260	0,262	0,257	0,260	0,259
<i>Fransa</i>	0,515	0,501	0,51	0,516	0,516	0,305	0,291	0,293	0,295	0,291
<i>Almanya</i>	0,501	0,508	0,5	0,504	0,505	0,289	0,292	0,289	0,293	-
<i>Yunanistan</i>	0,564	0,565	0,56	0,566	0,536	0,338	0,342	0,339	0,340	0,333
<i>Macaristan</i>	0,485 (i)	-	0,455 (i)	-	-	0,289	-	0,288	-	-
<i>İzlanda</i>	0,398	0,385	0,393	0,386	-	0,253	0,241	0,246	0,255	-
<i>İrlanda</i>	0,58	0,573	0,549	0,545	-	0,310	0,308	0,298	0,297	-
<i>İsrail</i>	0,481	0,454	0,455	0,45	0,44	0,371	0,360	0,365	0,360	0,346
<i>İtalya</i>	0,514	0,515	0,512	0,524	0,517	0,330	0,325	0,326	0,333	0,328
<i>Japonya</i>	0,488	-	-	0,504	-	0,330	-	-	0,339	-
<i>Kore</i>	-	-	-	0,396	0,402	0,307	0,302	0,302	0,295	-
<i>Letonya</i>	0,505	0,499	0,487	0,478	0,475	0,347	0,351	0,350	0,346	0,346
<i>Litvanya</i>	0,531	0,511	0,533	0,515	0,515	0,350	0,352	0,381	0,372	0,378
<i>Lüksemburg</i>	-	-	-	0,467	0,482	-	0,279	-	0,306	0,304
<i>Meksika</i>	0,473 (i)	-	0,478 (i)	-	0,473 (i)	0,457	-	0,459	-	-
<i>Hollanda</i>	0,433	0,439	0,458	0,446	0,445 (i)	0,288	0,287	0,303	0,288	0,285
<i>Yeni Zelanda</i>	0,461	-	0,462	-	-	0,333	-	0,349	-	-
<i>Norveç</i>	0,41	0,412	0,416	0,432	0,428	0,253	0,252	0,257	0,272	0,262
<i>Polonya</i>	0,463	0,464	0,466	0,455	0,459	0,297	0,299	0,298	0,292	0,284
<i>Portekiz</i>	0,533	0,552	0,545	0,536	0,53	0,337	0,341	0,338	0,336	0,331
<i>Slovak Cum.</i>	0,411	0,428	0,397	0,402	0,4	0,250	0,269	0,247	0,251	0,241
<i>Slovenya</i>	0,465	0,465	0,461	0,457	0,452	0,249	0,254	0,251	0,250	0,244
<i>İspanya</i>	0,509	0,523	0,525	0,525	0,516	0,334	0,345	0,344	0,345	0,341
<i>İsveç</i>	-	0,427	0,429	0,432	0,435	-	0,268	0,274	0,278	0,282
<i>İsviçre</i>	0,368	0,387	0,382	0,386	-	-	0,295	0,297	0,296	-
<i>Türkiye</i>	0,422 (i)	0,416 (i)	0,423 (i)	0,429 (i)	-	0,399	0,390	0,398	0,404	-
<i>İngiltere</i>	0,524	0,527	0,518	0,52	0,506	0,351	0,358	0,356	0,360	0,351
<i>ABD</i>	-	0,513	0,508	0,506	0,507	0,389	0,396	0,394	0,390	0,391

Kaynak: OECD, “Income Inequality”, <https://data.oecd.org/inequality/income-inequality.htm> (20.03.2019); OECD, “Income Distribution and Poverty”, <https://stats.oecd.org/viewhtml.aspx?datasetcode=IDD&lang=en> (20.03.2019).

*i: Vergi sonrası ve transfer öncesi değerler.

Tablo 4’te 2012-2016 dönemi vergi ve transfer öncesi ve sonrası Gini katsayıları yer almaktadır. Tablo 4’e göre 2012 yılından 2016 yılına kadar piyasa gelir dağılımının, devletin vergi ve transfer ile müdahalesi sonrası oluşan gelir dağılımına göre tüm ülkelerde yüksek olduğu görülmektedir. Söz konusu tabloda vergi ve transfer öncesi Gini katsayıları incelendiğinde, 2012 yılında eşitsizliğin en yüksek olduğu ülkenin 0,580 ile İrlanda olduğu görülmektedir. Onu 0,564 ile Yunanistan, 0,533 ile Portekiz, 0,531 ile Litvanya takip etmektedir. Diğer ülkelerdeki eşitsizliklerinde genellikle yüksek olduğu görülmektedir. 2016 yılı ele alındığında gelir dağılımı eşitsizliğinin en yüksek olduğu ülke yine 0,545⁵⁵⁴ ile İrlanda’dır. İkinci sırada 0,536 ile Yunanistan, üçüncü sırada 0,530 ile Portekiz, dördüncü sırada 0,517 ile İtalya gelmektedir.

2012 yılında vergi ve transfer öncesi eşitsizliğin en düşük olduğu ülke 0,368 ile İsviçre’dir. Ardından 0,398 ile İzlanda, 0,410 ile Norveç, 0,411 ile Slovak Cumhuriyeti ve 0,431 ile Kanada gelmektedir. Ülkelerin Gini katsayıları takip eden yıllarda değişiklik göstermiştir. 2016 yılında vergi ve transfer öncesi eşitsizliğin en düşük olduğu ülke 0,386⁵⁵⁵ ile İsviçre’dir. Ardından 0,386⁵⁵⁶ ile İzlanda, 0,402 ile Kore, 0,428 ile Norveç, 0,431 ile Kanada gelmektedir.

2012-2016 arası vergi ve transfer sonrası Gini katsayısı incelendiğinde, 2012 yılında eşitsizliğin en yüksek olduğu ülke 0,465⁵⁵⁷ ile Şili iken onu 0,457 ile Meksika, 0,399 ile Türkiye ve 0,389 ile ABD takip etmektedir. 2016 yılına gelindiğinde de en yüksek eşitsizliğe sahip ülkeler arasında yine Şili, Meksika, Türkiye ve ABD yer almaktadır. 2012 yılında vergi ve transfer sonrası gelir dağılımı eşitsizliğinin en düşük olduğu ülkelerin başında 0,249 ile Danimarka ve Slovenya gelirken onların ardından 0,250 ile Slovak Cumhuriyeti, 0,253 ile Norveç ve İzlanda gelmektedir. 2016 yılında ise en düşük eşitsizlik 0,241 ile Slovak Cumhuriyeti’ndedir. Ardından 0,244 ile Slovenya, 0,253 ile Çek Cumhuriyeti, 0,255⁵⁵⁸ ile İzlanda, 0,262 ile Norveç ve 0,263 ile Danimarka gelmektedir.

⁵⁵⁴ 2015 yılı Gini katsayısı kullanılmıştır.

⁵⁵⁵ 2015 yılı Gini katsayısı kullanılmıştır.

⁵⁵⁶ 2015 yılı Gini katsayısı kullanılmıştır.

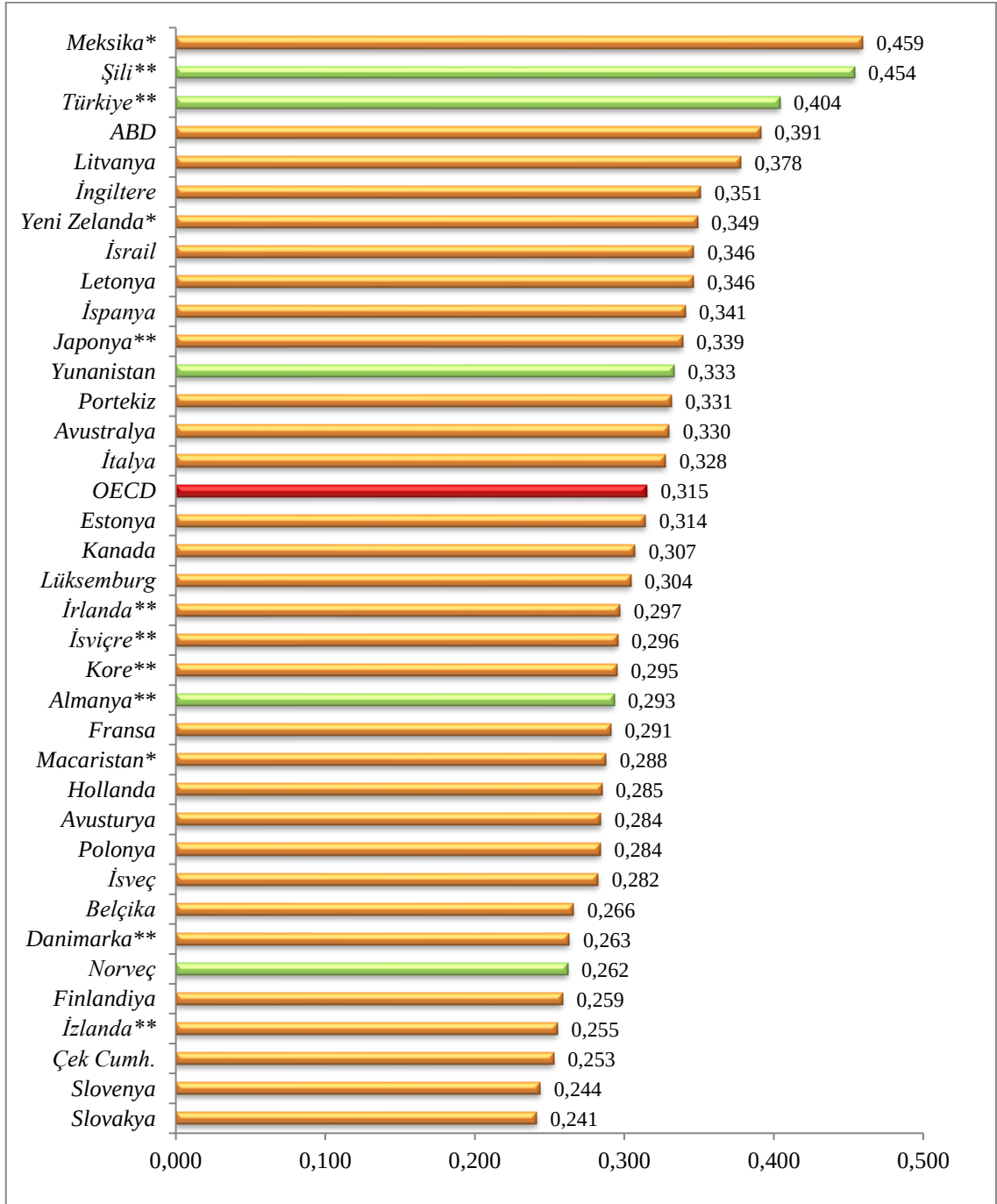
⁵⁵⁷ 2013 yılı Gini katsayısı kullanılmıştır.

⁵⁵⁸ 2015 yılı Gini katsayısı kullanılmıştır.

Sonuç olarak, devletin müdahalesi olmadan piyasanın kendiliğinden oluşturduğu gelir dağılımının, devletin vergi ve transfer ile müdahalede bulunduğu gelir dağılımına göre daha bozuk olduğu söylenebilir. Ülkelerin hepsinde vergi ve transfer sonrası Gini katsayılarının, vergi ve transfer ncesi Gini katsayılarına göre daha düşük olduğu görülmektedir.

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler olarak ayrı bir inceleme yapıldığında, gelir dağılımı eşitmezliğinin son yıllarda gelişmiş ülkelerde azalma eğiliminde olduğu, gelişmekte olan ülkelerde ise eşitmezliklerin yine de daha fazla olduğu görülmektedir. Gelişmiş ülkelerde en yüksek gelirli grubun gelirden aldığı pay zaman içinde düşme eğilimindeyken düşük gelirli grupların payları ise artma eğilimindedir. Gelir dağılımının gelişmekte olan ülkelerde daha adaletsiz dağılımının önemli sebepleri arasında ekonomide tarım kesiminin ağırlığının olması ve nüfusun çoğunluğunun tarım sektöründe çalışıyor olması yer almaktadır. Gelişmiş ülkelerde daha adil bir gelir dağılımı olmasının sebepleri arasında ise; uygulanılan sosyal politikalar, başarılı özelleştirmeler yapılması sonucu servetin alt ve orta gelir gruplarına doğru yayılması ve ücretlilerin payının artması sayılabilir.⁵⁵⁹

⁵⁵⁹ Rıdvan Karluk, **Türkiye Ekonomisi**, Yedinci Baskı, İstanbul: Beta, 2002, ss.63-64.

Grafik 1: OECD Ülkelerinde Vergi ve Transfer Sonrası Gelir Eşitsizliği (2016 yılı ya da mevcut son rakamlar)

Kaynak: OECD, "Income Inequality", <https://data.oecd.org/inequality/income-inequality.htm> (06.04.2019).

*2014 yılı verileri kullanılan ülkeler: Macaristan, Yeni Zelanda, Meksika.

**2015 yılı verileri kullanılan ülkeler: İzlanda, Danimarka, Almanya, Kore, İsviçre, İrlanda, Japonya, Türkiye, Şili.

Grafik 1’de OECD ülkelerinin konumlarını daha iyi görebilmek için vergi ve transfer sonrası ülkelerin mevcut olan son Gini katsayıları grafik üzerinde gösterilmektedir. Bu grafiğe göre Türkiye, en yüksek gelir eşitsizliğine sahip olan 0,459 Gini katsayısı ile Meksika ve 0,454 Gini katsayısı ile Şili’den sonra 0,404 Gini katsayısı ile üçüncü sırada yer almaktadır. Dördüncü sırada ise 0,391 Gini katsayısı ile Türkiye’ye yakın olan ABD yer almaktadır. Türkiye’nin 0,404 olan Gini katsayısı OECD ortalaması olan 0,315’in üstünde yer almaktadır. Eşitsizliğin en adil olduğu ülkeler ise sırasıyla 0,241 ile Slovakya, 0,244 ile Slovenya, 0,253 ile Çek Cumhuriyeti, 0,255 ile İzlanda, 0,259 ile Finlandiya, 0,262 ile Norveç gibi ülkelerdir. Bu ülkelerin Gini katsayıları OECD ortalamasının altında yer almaktadır. Ayrıca konu gereği seçilen ülkelerin gelir dağılımı eşitsizlikleri incelendiğinde, bu ülkeler arasında en yüksek gelir eşitsizliğine sahip ülke 0,459 ile Şili olurken, onu takiben ikinci sırada 0,404 ile Türkiye gelmektedir. Üçüncü sırada 0,333 ile Yunanistan, dördüncü sırada 0,293 ile Almanya ve son sırada 0,262 ile Norveç gelmektedir.

3.2. Türkiye ve OECD Ülkelerinde Toplam Vergi Yüğü

OECD raporlarında yer alan ve ülkeler arasında karşılaştırma yapmada önemli bir yeri olan Gini katsayısı kadar vergi yükü de buna paralel olarak önemli bir göstergedir.⁵⁶⁰ Ülkelerin toplam vergi yükü⁵⁶¹ ile ekonomik ve sosyal gelişmişlikleri arasında yakın ilişki olduğu bilinen bir anlayıştır. Vergi yükü yüksek olan ülkeler yüksek refah düzeyine sahip olan ülkelerdir ve vergi gelirlerinin yüksekliğinden dolayı bu ülkeler sosyal ve ekonomik niteliğe sahip alt yapılarını oluşturmada problem yaşamamaktadırlar. Düşük vergi yüküne sahip ülkeler ise gelir dağılımı ile sosyal ve ekonomik altyapı yönünden kötü durumdadırlar. Toplumda bazı kişiler aşırı vergilendirilirken bazı kesimlere istisna ve muafiyetlerin uygulanması haksız rekabete yol açarak gelir dağılımında bozulmalara sebep olduğundan vergi yükünün dağılımı önem taşımaktadır.⁵⁶²

⁵⁶⁰ Hakan Ay ve Mehmet Latif Haydanlı, “Kuruluşundan Günümüze Türkiye’de Vergi Yüğü ve Gelir Dağılımının Analizi”, *Sosyoekonomi Dergisi*, Cilt.26, Sayı.38, 2018, s.68.

⁵⁶¹ Toplam vergi yükü, bir ülkede belli bir dönemde ödenen tüm vergilerin o dönemde elde edilen gayri safi yurtiçi hâsılaya oranı olarak hesaplanmaktadır.

⁵⁶² Ay ve Haydanlı, s.54

Türkiye’de vergi yükü sanılanın aksine yüksek değildir ve OECD ülkeleri ile Avrupa Birliği ortalamasının altında yer almaktadır. Vergi yükünün düşük olmasının sebebinin vergi oranları değil de vergilendirilemeyen gelirlerin yüksek olmasından kaynaklı olduğu ifade edilmektedir. Türkiye ekonomisinin çok yüksek bir oranının kayıt dışı olduğu ve bu kayıt dışı ile mücadele edilmesi gerektiği söylenmektedir. Bu anlamda kayıt dışı ekonomi ile mücadele sonucunda başarılı olunursa mükelleflerin üzerindeki vergi yükünü arttırmadan vergi gelirlerini artırmak mümkün olacaktır.⁵⁶³

OECD’nin vergi geliri tanımına göre 1980 yılından 2017 yılına kadar olan dönemde Türkiye ve OECD ülkelerindeki toplam vergi gelirlerinin GSYH’ye göre oranı sosyal güvenlik primleri de dâhil olarak aşağıda Tablo 5’te yer almaktadır.

Tablo 5
Türkiye ve OECD Ülkelerinde Toplam Vergi Yükü (1980-2017) (%)

	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2016	2017
<i>Avustralya</i>	26,22	27,77	28,10	28,29	30,47	30,00	25,31	27,92	27,76	-
<i>Avusturya</i>	38,57	40,44	39,29	41,27	42,28	41,01	40,96	43,10	42,23	41,77
<i>Belçika</i>	40,51	43,48	41,14	42,61	43,54	43,15	42,62	44,81	44,08	44,60
<i>Kanada</i>	30,43	31,74	35,20	34,74	34,79	32,77	31,08	32,68	32,71	32,24
<i>Şili</i>	-	-	16,89	18,30	18,81	20,73	19,59	20,38	20,16	20,16
<i>Çek Cum.</i>	-	-	-	34,71	32,43	34,45	32,48	33,35	34,24	34,89
<i>Danimarka</i>	41,16	43,59	44,40	46,50	46,88	48,01	44,76	46,13	46,19	45,98
<i>Estonya</i>	-	-	-	36,03	31,09	29,97	33,25	33,31	33,73	32,67
<i>Finlandiya</i>	35,31	39,14	42,91	44,50	45,82	42,11	40,79	43,93	44,02	43,34
<i>Fransa</i>	39,53	42,04	41,17	42,33	43,43	42,90	42,15	45,28	45,46	46,23
<i>Almanya</i>	36,43	36,08	34,80	36,23	36,24	33,87	35,01	36,99	37,43	37,54
<i>Yunanistan</i>	20,75	24,56	25,19	27,89	33,36	31,21	32,02	36,58	38,84	39,39
<i>Macaristan</i>	-	-	-	40,78	38,51	36,53	37,27	38,71	39,21	37,71
<i>İzlanda</i>	29,60	28,17	30,94	31,19	36,27	39,70	33,20	36,33	51,59	37,69
<i>İrlanda</i>	30,07	33,58	32,25	31,73	30,76	29,40	27,01	23,11	23,33	22,84
<i>İsrail</i>	-	-	-	35,42	34,89	33,71	30,75	31,31	31,29	32,73
<i>İtalya</i>	28,72	32,52	36,39	35,58	40,60	39,15	41,86	43,11	42,61	42,38
<i>Japonya</i>	24,48	26,40	28,20	25,84	25,78	26,24	26,54	30,63	30,58	-
<i>Kore</i>	16,94	15,78	18,85	19,12	21,46	22,54	23,39	25,16	26,24	26,90
<i>Letonya</i>	-	-	-	29,72	29,13	27,94	28,22	29,22	30,37	30,40
<i>Litvanya</i>	-	-	-	27,64	30,78	29,20	28,29	28,88	29,82	29,84
<i>Lüksemburg</i>	34,16	37,79	33,49	34,85	36,98	37,79	37,40	37,09	38,15	38,65

⁵⁶³ İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası (İSMMMO), **Türkiye’nin Mali Görünümü**, Yayın No:52, İstanbul: Mart Matbaacılık, s.147

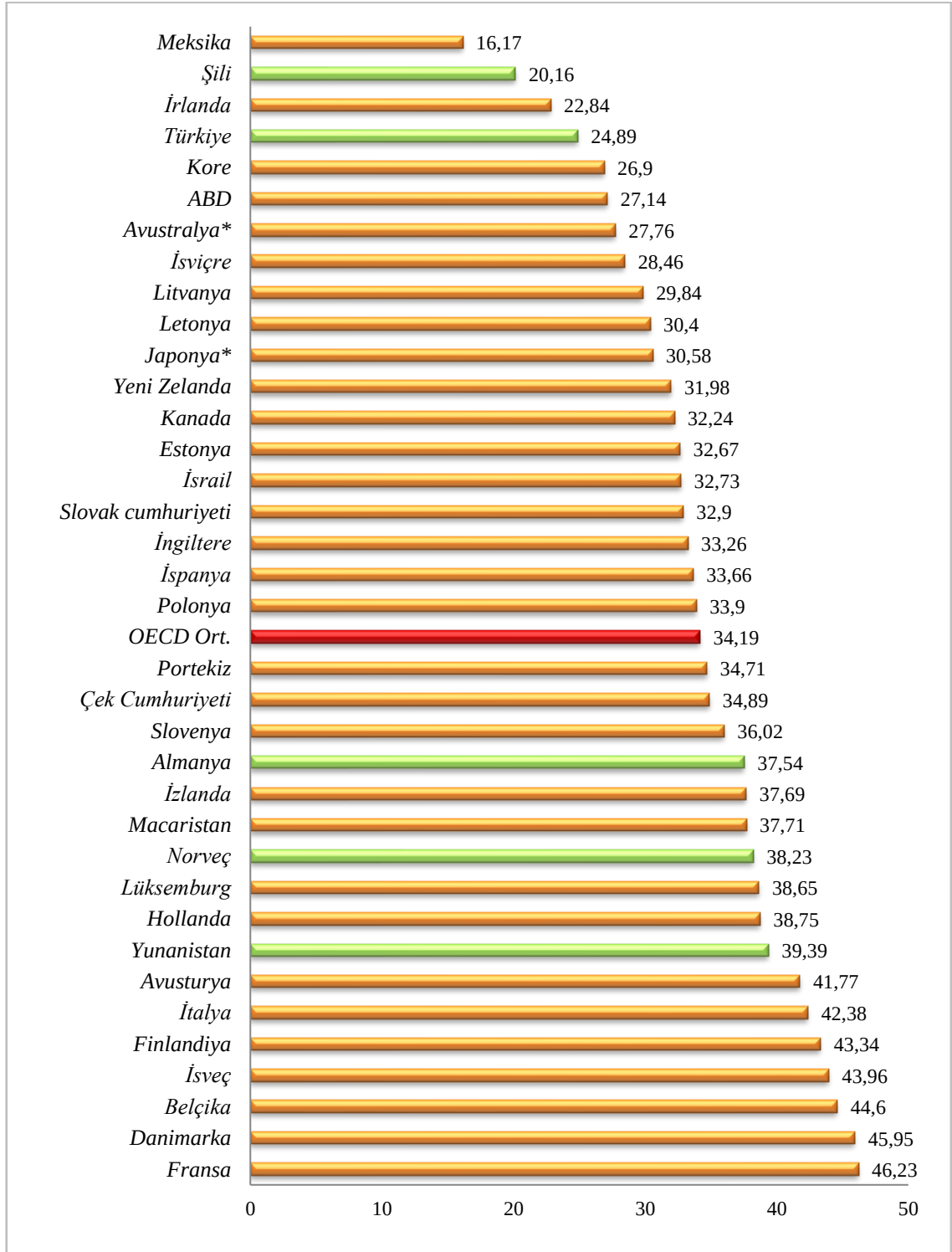
	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2016	2017
<i>Meksika</i>	14,17	14,85	12,09	10,11	11,46	11,36	12,84	15,93	16,63	16,17
<i>Hollanda</i>	39,75	39,28	39,70	37,25	36,91	35,01	35,66	37,01	38,40	38,75
<i>Yeni Z.</i>	31,66	31,21	36,17	35,57	32,54	36,06	30,27	31,57	31,57	31,98
<i>Norveç</i>	41,94	41,87	40,25	40,04	41,88	42,60	41,90	38,43	38,70	38,23
<i>Polonya</i>	-	-	-	36,62	32,94	32,94	31,41	32,37	33,39	33,90
<i>Portekiz</i>	21,88	24,12	26,48	29,28	31,05	30,81	30,41	34,45	34,32	34,71
<i>Slovak Cum.</i>	-	-	-	39,56	33,63	31,26	28,07	32,18	32,38	32,90
<i>Slovenya</i>	-	-	-	38,36	36,63	37,95	36,90	36,35	36,45	36,02
<i>İspanya</i>	22,00	26,84	31,62	31,28	33,23	35,14	31,21	33,59	33,19	33,66
<i>İsveç</i>	43,75	44,78	49,48	45,62	48,98	46,62	43,22	43,08	44,04	43,96
<i>İsviçre</i>	23,26	23,82	23,75	25,52	27,61	26,65	26,59	27,59	27,76	28,46
<i>Türkiye</i>	13,03	11,22	14,55	16,39	23,59	23,37	24,82	25,09	25,30	24,89
<i>İngiltere</i>	33,38	35,07	32,88	29,48	32,92	32,68	32,31	32,16	32,73	33,26
<i>ABD</i>	25,53	24,61	25,96	26,46	28,20	25,93	23,49	26,23	25,89	27,14
<i>OECD Ort.</i>	30,12	31,57	31,94	33,05	33,77	33,35	32,31	33,72	34,03	34,19

Kaynak: OECD, “Tax Revenue”, <https://data.oecd.org/tax/tax-revenue.htm> (09.04.2019).

Tablo 5 incelendiğinde, 1980 yılında OECD ülkeleri arasında toplam vergi yükünün en yüksek olduğu ülkenin %43,75 ile İsveç olduğu görülmektedir. Onun ardından %41,94 ile Norveç, %41,16 ile Danimarka ve %40,51 ile Belçika gelmektedir. 1980 yılında en düşük vergi yüküne sahip ülke ise %13,03 ile Türkiye’dir. Ardından %14,17 ile Meksika, %16,94 ile Kore, %20,75 ile Yunanistan ve %21,88 ile Portekiz gelmektedir.

Ülkelerin toplam vergi yükü oranlarının yıllar itibariyle durumu ele alındığında, 1980 yılında en düşük vergi yükü oranına sahip ülke Türkiye olurken 2017 yılında en düşük vergi yüküne sahip ülke Meksika olmaktadır. 1980 yılında en yüksek vergi yükü oranına sahip ülke İsveç iken 2017 yılında ise en yüksek vergi yükü oranına sahip ülkenin Fransa olduğu görülmektedir.

Tablo 5’e göre, seçili OECD ülkelerinin 1980 ve 2017 yılı toplam vergi yükü oranları kıyaslandığında Türkiye, Almanya, Yunanistan ve Şili’nin oranlarının arttığı; Norveç’in toplam vergi yükü oranının ise azaldığı görülmektedir. OECD ortalaması incelendiğinde ise 1980 yılında %30,12 olan oran yıllar itibariyle artarak 2017 yılında %34,19’a yükselmiştir.

Grafik 2: OECD Ülkelerinin Toplam Vergi Yüğü (2017) (%)

Kaynak: OECD, "Tax Revenue", <https://data.oecd.org/tax/tax-revenue.htm> (09.04.2019).

*Avustralya ve Japonya ülkelerinde 2016 yılı verileri kullanılmıştır.

Grafik 2’de seçili ülkeler ve OECD ülkelerinin konumlarını daha iyi görebilmek için 2017 yılı toplam vergi yükü oranları grafik üzerinde gösterilmektedir. Grafik 2 incelendiğinde, en düşük vergi yükü oranına sahip ülkenin %16,17 ile Meksika olduğu görülmektedir. Onu takiben ise %20,16 ile Şili, %22,84 ile İrlanda, %24,89 ile Türkiye, %26,9 ile Kore, %27,14 ile ABD gelmektedir. Grafikte görüldüğü üzere Türkiye vergi yükü bakımından %24,89 ile en düşük vergi yükü oranına sahip dördüncü ülkedir. OECD ortalaması ise %34,19’dur. Bu durumda Türkiye dâhil ilk 19 sırada yer alan ülkelerdeki vergi yükünün %34,19 olan OECD ortalamasının altında yer aldığı görülmektedir.

2017 yılında toplam vergi yükünün en yüksek olduğu ülke %46,23 ile Fransa’dır. Toplam vergi yükünün yüksek olduğu diğer ülkeler %45,95 ile Danimarka, %44,6 ile Belçika, %43,96 ile İsveç, %43,34 ile Finlandiya ve %42,38 ile İtalya gibi gelişmiş ülkelerdir. Çalışma gereği seçilen ülkelerin 2017 yılı toplam vergi yükü oranları incelendiğinde ise en yüksek vergi yüküne sahip ülke %38,75 ile Yunanistan’dır. Onu takiben sırasıyla %38,23 ile Norveç, %37,54 ile Almanya, %24,89 ile Türkiye, %20,16 ile Şili gelmektedir.

Yüksek vergi geliri olan ülkelerde bazı istisnalar olmakla birlikte gelir eşitsizliğinin daha düşük olduğu söylenmektedir.⁵⁶⁴ Grafik 2’de toplam vergi yükü yüksek olan ülkelere bakıldığında Fransa, Danimarka, Belçika, İsveç, Finlandiya gibi ülkeler yer almaktadır. Ülkelerin gelir eşitsizliklerinin yer aldığı Grafik 1’e bakıldığında toplam vergi yükü yüksek olan bu ülkelerin gelir eşitsizliklerinin diğer ülkelere kıyasla düşük olduğu görülmektedir. Vergi yükü oranlarının söz konusu OECD ülkelerinde yüksek olmasının sebepleri arasında İskandinav ülkelerinde bulunan sosyal refah devleti uygulamaları, devletin ekonomideki payının yüksek olması ve ülke vatandaşlarının kişi başına düşen milli gelir seviyelerinin yüksek olması sayılabilir.⁵⁶⁵ Yüksek vergi gelirine sahip ülkelerde devlet gelir dağılımının düzenlenmesine yönelik daha fazla kaynak kullanmaktadır.⁵⁶⁶

⁵⁶⁴ Mehmet Cural, “OECD Ülkelerinde Gelir Dağılımının 1980 Sonrası Gelişimi ve Eşitsizliği Azaltıcı Müdahaleler”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, Ekim 2009, Cilt.4, Sayı.2, s.89.

⁵⁶⁵ Nihat Işık ve Efe Can Kılınç, “OECD Ülkelerinde Vergi Yükü ve Vergi Türleri: Karşılaştırmalı Bir Analiz”, **KMÜ İİBF Dergisi**, Yıl.11, Sayı.17, Aralık 2009, s.153.

⁵⁶⁶ Cural, s.89.

3.3. Türkiye ve Seçilmiş Bazı OECD Ülkelerinde Vergi Yapısının Genel Durumu

Bir ülkedeki vergi türleri vergi yapısını belirleyen temel değişkenlerden biridir. Bu nedenle ülkelerin vergi türlerinin toplam vergiler içindeki payı vergi yapısını ve vergi politikalarını anlamak açısından önemlidir.⁵⁶⁷ Gelir dağılımı için de vergi yapısı oldukça önemlidir ve bu nedenle yeniden dağıtım politikalarının kilit bir oyun alanıdır.⁵⁶⁸ Bu başlık altında Türkiye, Norveç, Şili, Almanya ve Yunanistan'da 1980 yılı sonrası çeşitli vergilerin hem vergi gelirleri içindeki payı hem de GSYH içindeki payları ele alınıp değerlendirilecektir.

3.3.1. Türkiye

Bu kısımda Türkiye'de 1980-2017 döneminde gelir üzerinden alınan vergiler, servet üzerinden alınan vergiler ile mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı ve GSYH'ye oranla gelişimleri incelenmektedir.

Tablo 6
Türkiye'de Gelir, Servet ve Mal ve Hizmet Üzerinden Alınan Vergilerin Vergi Gelirleri ve GSYH İçindeki Payı (%)

	Gelir Üzerinden Alınan Vergiler				Servet Üzerinden Alınan Vergiler*		Mal ve Hizmet Üzerinden Alınan Vergiler	
	Gelir Vergisi		Kurumlar Vergisi					
Yıllar	Vergi Gelirleri	GSYH	Vergi Gelirleri	GSYH	Vergi Gelirleri	GSYH	Vergi Gelirleri	GSYH
1980	43,5	5,67	4,1	0,54	5,42	0,706	25,61	3,34
1985	27,5	3,09	9,5	1,06	4,58	0,514	36,02	4,04
1990	26,8	3,90	6,7	0,97	2,27	0,331	27,92	4,06
1995	21,6	3,54	6,7	1,11	3,05	0,500	37,57	6,16
2000	22,2	5,25	7,3	1,72	3,16	0,745	41,98	9,90
2005	14,7	3,44	7,1	1,66	3,34	0,780	49,30	11,52
2010	14,0	3,48	7,3	1,80	4,06	1,007	47,68	11,83
2015	14,6	3,67	5,7	1,43	4,87	1,222	44,31	11,12
2016	14,6	3,70	6,5	1,65	4,83	1,222	43,63	11,04
2017	14,5	3,62	6,8	1,70	4,51	1,222	43,44	10,81

Kaynak: OECD, <https://data.oecd.org/> (29.03.2019).

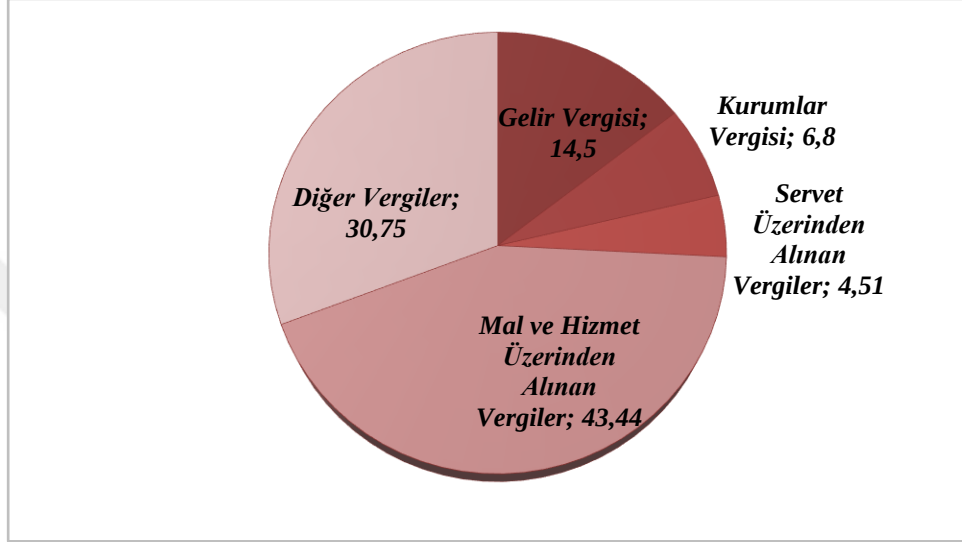
⁵⁶⁷ Kalkınma Bakanlığı, **Vergi Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara, 2014, s.9.

⁵⁶⁸ Lars-Erik Borge and Jorn Rattso, Income Distribution and Tax Structure: Microeconomic Test of the Meltzer-Richard Hypothesis, **CESifo Working Paper**, No.543, August 2001, s.18.

Tablo 6’da yer alan verilere göre, Türkiye’nin 1980 yılında toplam vergi hasılatının %43,5’i gelir vergisinden, %4,1’i kurumlar vergisinden, %5,42’si servet üzerinden alınan vergilerden ve %25,61’i mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerden elde edilirken 2017 yılı toplam vergi hasılatının ise %14,5’i gelir vergisinden, %6,8’i kurumlar vergisinden, %4,51’i servet üzerinden alınan vergilerden, %43,44’ü ise mal ve hizmet üzerindeki vergilerden elde edilmiştir. Verilere göre, 2017 yılında toplam vergi hasılatı içinde en yüksek paya sahip olan verginin mal ve hizmet üzerindeki vergiler olduğu, onu sırasıyla gelir vergisi, kurumlar vergisi ve servet üzerinden alınan vergilerin takip ettiği görülmektedir. 1980 yılı ile 2017 yılları kıyaslandığında gelir vergisinin payı önemli ölçüde azalmış, kurumlar vergisinin payı artmış, servet üzerinden alınan vergilerin payı azalmış, mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerin payı ise önemli ölçüde artmıştır. 1980 yılında en yüksek paya gelir vergisi sahipken, 2017 yılında en yüksek paya mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerin sahip olduğu görülmektedir.

Türkiye’nin 2017 yılında vergi gelirlerinin GSYH içindeki oranları incelendiğinde, gelir vergisinin payının %3,6, kurumlar vergisinin payının %1,70, servet üzerinden alınan vergilerin payının %1,222, mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerin payının ise %10,81 olduğu görülmektedir. Buradan toplam vergi gelirlerinin GSYH’ye oranları bakımından en yüksek paya sahip olan verginin mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerin olduğu, onu sırasıyla gelir vergisi, kurumlar vergisi ve servet üzerinden alınan vergilerin takip ettiği söylenebilir. 1980 yılı ile 2017 yılı payları incelendiğinde ise gelir vergisinin GSYH içindeki payı azalmış; kurumlar vergisi, servet üzerinden alınan vergiler ve mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerinin payları ise artmıştır. Türkiye’de toplam vergi gelirleri içinde gelir vergisinin payı azalırken kurumlar vergisinin payının artmasının nedenlerinden biri gelir vergisi oranlarının önemli ölçüde aşağı çekilmesidir. 1980’li yılların başında en yüksek vergi oranı olan %75 zamanla düşürülerek 2005 yılında %40’a, 2006 yılında ise %35’e gerilemiştir. Aynı şekilde en düşük vergi oranı da 1981 yılında %40 iken 2006 yılında %15’e düşürülmüştür. Ayrıca 1999-2005 yılları arasında ücret geliri elde eden kişilere 5 puanlık bir vergi avantajı da sağlanmıştır. Gelir vergisi dilim sayısında da değişiklik olmuştur. 1981 yılında 7 olan vergi dilimi sayısı 1986’da 6’ya, 2005’te 5’e ve 2006 yılında 4’e düşürülmüştür. Kişilerin gelirlerinin kayıt içine

alınmaması, istisna ve muafiyet uygulamalarının kapsamının genişletilmesi ve ayırma kuramı çerçevesinde sermaye gelirlerinin düşük oranda vergilendirilmesi gibi sebeplerde gelir vergisinin payının düşmesinin nedenleri arasında sayılabilir. Gelir vergisinin tersine kurumlar vergisinin payında artış olmasının nedeni ise bu dönemde ülkemizde kurumsallaşmanın artmış olmasıdır.⁵⁶⁹

Grafik 3: Türkiye'nin Toplam Vergi Hasılatının Vergi Türleri İtibariyle Dağılımı (2017) (%)

Kaynak: OECD, <https://data.oecd.org/> (29.03.2019).

Grafik 3'te Türkiye'nin 2017 yılı toplam vergi hasılatının vergi türleri itibariyle dağılımı yer almaktadır. Grafik 3'e göre, 2017 yılında Türkiye'nin vergi hasılatında %43,44 ile mal ve hizmetler üzerinden alınan vergilerin ağırlıkta olduğu, onu sırasıyla %14,5 ile gelir vergisinin, %6,8 ile kurumlar vergisinin, %4,51 ile servet üzerinden alınan vergilerin takip ettiği görülmektedir.

3.3.2. Norveç

Bu kısımda Norveç'te 1980-2017 döneminde gelir üzerinden alınan vergiler, servet üzerinden alınan vergiler ile mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı ve GSYH'ye oranla gelişimleri incelenmektedir.

⁵⁶⁹ Kalkınma Bakanlığı, s.3.

Tablo 7
Norveç'te Gelir, Servet ve Mal ve Hizmet Üzerinden Alınan Vergilerin Vergi Gelirleri ve GSYH İçindeki Payı (%)

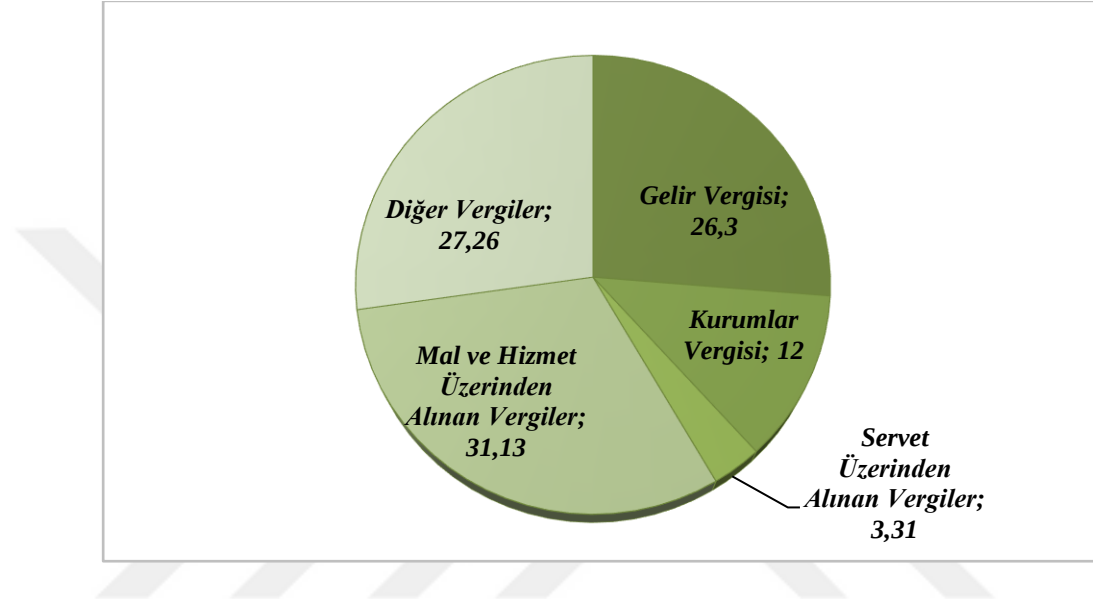
	Gelir Üzerinden Alınan Vergiler				Servet Üzerinden Alınan Vergiler		Mal ve Hizmet Üzerinden Alınan Vergiler	
	Gelir Vergisi		Kurumlar Vergisi		Vergi Gelirleri	GSYH	Vergi Gelirleri	GSYH
Yıllar	Vergi Gelirleri	GSYH	Vergi Gelirleri	GSYH				
1980	28,5	11,95	13,3	5,60	1,72	0,721	35,32	14,81
1985	22,5	9,43	17,2	7,21	1,94	0,810	37,51	15,71
1990	26,2	10,54	9,0	3,63	2,94	1,185	35,54	14,30
1995	25,9	10,37	9,2	3,69	2,81	1,126	38,59	15,45
2000	24,1	10,08	20,9	8,77	2,30	0,965	31,77	13,31
2005	22,2	9,45	27,1	11,53	2,56	1,090	27,74	11,82
2010	23,6	9,89	23,5	9,85	2,84	1,190	27,67	11,59
2015	28,0	10,75	11,7	4,50	2,97	1,141	30,19	11,60
2016	27,6	10,67	10,4	4,02	3,25	1,258	31,38	12,14
2017	26,3	10,04	12,0	4,61	3,31	1,266	31,13	11,90

Kaynak: OECD, <https://data.oecd.org/> (29.03.2019).

Tablo 7’de yer alan verilere göre, Norveç’in 1980 yılı toplam vergi hasılatının %28,5’i gelir vergisinden, %13,3’ü kurumlar vergisinden, %1,72’si servet üzerinden alınan vergilerden ve %35,32’si mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerden elde edilmektedir; 2017 yılında toplam vergi hasılatının %26,3’ü gelir vergisinden, %12’si kurumlar vergisinden, %3,31’i servet üzerinden alınan vergilerden, %31,13’ü mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerden elde edilmiştir. 2017 yılı toplam vergi hasılatı içindeki oranları bakımından mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerin ağırlıkta olduğu, onu gelir vergisi, kurumlar vergisi ve servet üzerinden alınan vergilerin takip ettiği görülmektedir. 1980 ve 2017 yılı verileri kıyaslandığında, gelir vergisi, kurumlar vergisi ve mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerin payı azalmış, servet üzerinden alınan vergilerin payı ise artmıştır.

Norveç’te 2017 yılında toplam vergi hasılatının GSYH içindeki oranları incelendiğinde, gelir vergisinin payının %10,04, kurumlar vergisinin payının %4,61, servet üzerinden alınan vergilerin payının %1,266, mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerin payının ise %11,90 olduğu görülmektedir. Buna göre Norveç’in 2017 yılı vergi türleri itibariyle GSYH içindeki payları ele alınarak, en yüksek payın mal ve hizmet

üzerinden alınan vergilerin olduğu, onu sırasıyla gelir vergisi, kurumlar vergisi ve servet üzerinden alınan vergilerin takip ettiği görülmektedir. 1980 yılı ile 2017 yılı kıyaslandığında gelir vergisinin, kurumlar vergisinin ve mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerin GSYH içindeki oranı azalmış, servet üzerinden alınan vergilerin ise GSYH içindeki oranı artmıştır.

Grafik 4: Norveç'in Toplam Vergi Hasılatının Vergi Türleri İtibariyle Dağılımı (2017) (%)

Kaynak: OECD, <https://data.oecd.org/> (29.03.2019).

Grafik 4'te Norveç'in 2017 yılı toplam vergi hasılatının vergi türleri itibariyle dağılımı yer almaktadır. Grafik 4'e göre, 2017 yılında Norveç'in vergi hasılatında %31,13 ile mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerin en yüksek paya sahip olduğu, onu sırasıyla %26,3 ile gelir vergisi, %12 ile kurumlar vergisi ve %3,31 ile servet üzerinden alınan vergilerin takip ettiği görülmektedir.

3.3.3. Şili

Bu kısımda Şili'de 1980-2017 döneminde gelir üzerinden alınan vergiler, servet üzerinden alınan vergiler ile mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı ve GSYH'ye oranla gelişimleri incelenmektedir.

Tablo 8
Şili’de Gelir, Servet ve Mal ve Hizmet Üzerinden Alınan Vergilerin Vergi Gelirleri ve GSYH İçindeki Payı (%)

	Gelir Üzerinden Alınan Vergiler				Servet Üzerinden Alınan Vergiler		Mal ve Hizmet Üzerinden Alınan Vergiler	
	Gelir Vergisi		Kurumlar Vergisi					
Yıllar	Vergi Gelirleri	GSYH	Vergi Gelirleri	GSYH	Vergi Gelirleri	GSYH	Vergi Gelirleri	GSYH
1980	-	-	-	-	-	-	-	-
1985	-	-	-	-	-	-	-	-
1990	5,6	0,94	12,4	2,09	6,15	1,039	62,95	10,63
1995	5,2	0,95	15,5	2,84	6,28	1,150	62,56	11,45
2000	7,6	1,44	11,2	2,10	7,01	1,319	63,80	12,00
2005	5,2	1,07	22,1	4,58	6,32	1,310	51,50	10,67
2010	6,8	1,34	20,4	3,99	4,11	0,806	51,20	10,03
2015	9,8	2,00	21,0	4,29	4,37	0,890	54,09	11,03
2016	8,8	1,77	20,9	4,22	5,07	1,023	54,59	11,01
2017	9,7	1,95	21,1	4,26	5,38	1,085	54,80	11,05

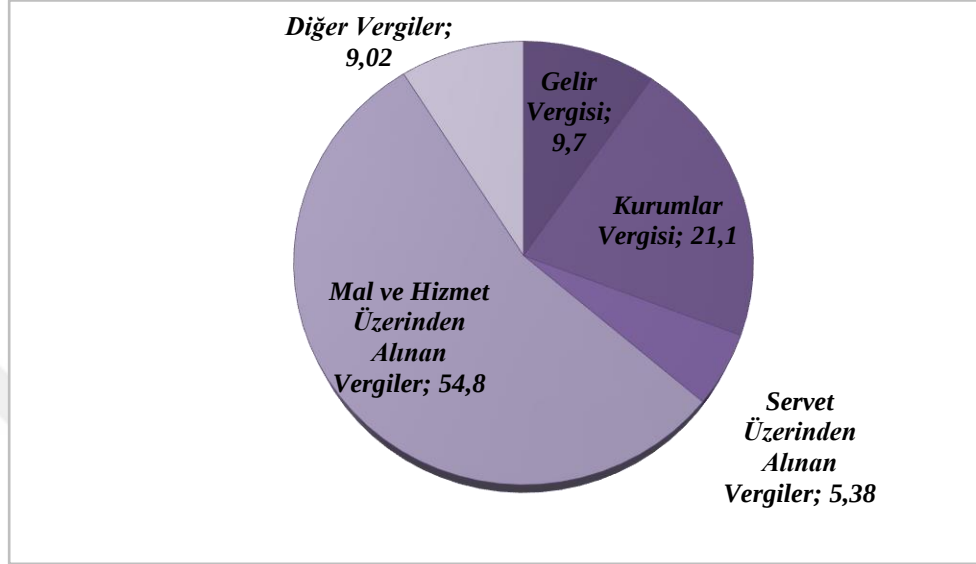
Kaynak: OECD, <https://data.oecd.org/> (29.03.2019).

Tablo 8’de yer alan verilere göre, Şili’nin 1990 yılında toplam vergi hasılatının %5,6’sı gelir vergisinden, %12,4’ü kurumlar vergisinden, %6,15’i servet üzerinden alınan vergilerden ve %62,95’i mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerden elde edilmekteyken; 2017 yılı vergi hasılatının %9,7’si gelir vergisinden, %21,1’i kurumlar vergisinden, %5,38’i servet üzerinden alınan vergilerden ve %54,80’i mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerden elde edilmiştir. 1980 yılı ile 2017 yılı oranlarının gelişimi incelendiğinde gelir vergisi ve kurumlar vergisinin vergi hasılatı içindeki payı artmış, servet üzerinden alınan vergilerin ve mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerin payı ise azalmıştır.

Şili’nin 2017 yılı toplam vergi hasılatının GSYH içindeki oranları incelendiğinde gelir vergisinin payının %1,95, kurumlar vergisinin payının %4,26, servet üzerinden alınan vergilerin payının %1,085 ve mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerin payının ise %11,05 olduğu görülmektedir.

Toplam vergi hasılatının GSYH içindeki payından hareketle, en yüksek paya sahip olan verginin mal ve hizmet üzerinden alınan vergiler olduğu, onu sırasıyla

kurumlar vergisi, gelir vergisi ve servet üzerinden alınan vergilerin takip ettiği görülmektedir. 1980 ve 2017 yılı oranları kıyaslandığında, ele alınan tüm vergilerin oranlarının arttığı görülmektedir.

Grafik 5: Şili'nin Toplam Vergi Hasılatının Vergi Türleri İtibariyle Dağılımı (2017) (%)

Kaynak: OECD, <https://data.oecd.org/> (29.03.2019).

Grafik 5'te Şili'nin 2017 yılı toplam vergi hasılatının vergi türleri itibariyle dağılımı yer almaktadır. Grafik 5'te yer alan verilere göre, Şili'nin 2017 yılı vergi hasılatında %54,8 ile mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerinin ağırlıkta olduğu, onu sırasıyla %21,1 ile kurumlar vergisinin, %9,7 ile gelir vergisinin ve %5,38 ile servet üzerinden alınan vergilerin takip ettiği görülmektedir.

3.3.4. Almanya

Bu kısımda Almanya'da 1980-2017 döneminde gelir üzerinden alınan vergiler, servet üzerinden alınan vergiler ile mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı ve GSYH'ye oranla gelişimleri incelenmektedir.

Tablo 9'da yer alan verilere göre, Almanya'nın 1980 yılında toplam vergi hasılatının %29,6'sı gelir vergisinden, %5,5'i kurumlar vergisinden, %3,28'i servet üzerinden alınan vergilerden ve %27,11'i mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerden elde

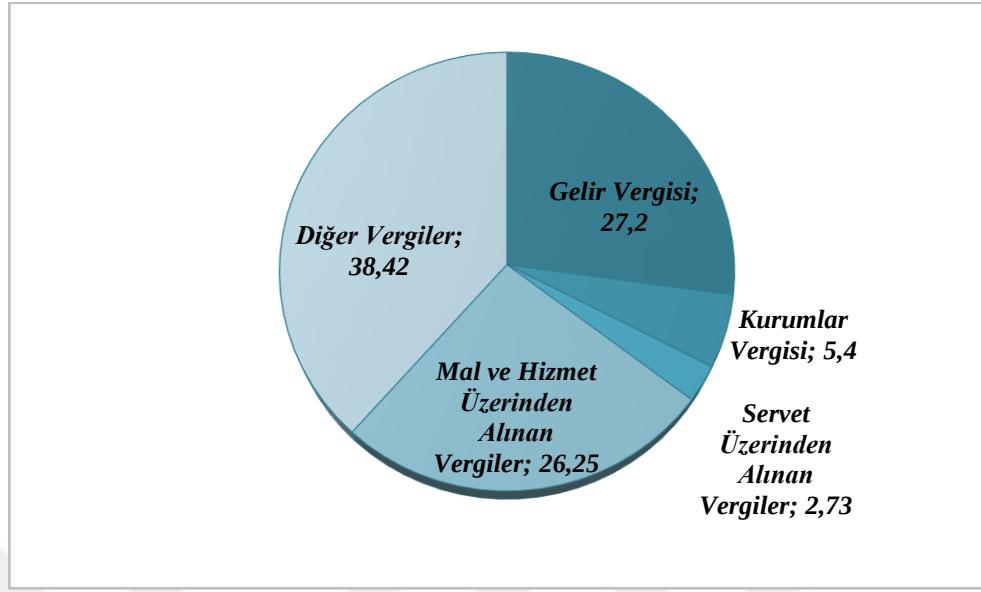
edilirken; 2017 yılı toplam vergi hasılatının %27,2'si gelir vergisinden, %5,4'ü kurumlar vergisinden, %2,01'i servet üzerinden alınan vergilerden, %26,25'i ise mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerden elde edilmiştir. 2017 yılı itibariyle Almanya'nın toplam vergi hasılatında gelir vergisinin en yüksek paya sahip olduğu, mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerinde ona yakın bir paya sahip olduğu görülmektedir. 1980 yılı ile 2017 yılı kıyaslandığında tüm vergilerin vergi gelirleri içindeki payı azalmıştır.

Tablo 9
Almanya'da Gelir, Servet ve Mal ve Hizmet Üzerinden Alınan Vergilerin Veri Gelirleri ve GSYH İçindeki Payı (%)

	Gelir Üzerinden Alınan Vergiler				Servet Üzerinden Alınan Vergiler		Mal ve Hizmet Üzerinden Alınan Vergiler	
	Gelir Vergisi		Kurumlar Vergisi		Vergi Gelirleri	GSYH	Vergi Gelirleri	GSYH
Yıllar	Vergi Gelirleri	GSYH	Vergi Gelirleri	GSYH				
1980	29,6	10,80	5,5	1,99	3,28	1,194	27,11	9,88
1985	28,7	10,34	6,1	2,21	3,02	1,090	25,65	9,26
1990	27,6	9,59	4,8	1,68	3,37	1,173	26,73	9,30
1995	27,5	9,96	2,8	1,01	2,77	1,003	27,98	10,14
2000	25,3	9,17	4,8	1,75	2,28	0,827	28,07	10,17
2005	23,1	7,81	5,1	1,74	2,47	0,836	29,08	9,85
2010	24,3	8,50	4,3	1,49	2,33	0,814	29,46	10,31
2015	26,6	9,83	4,6	1,71	2,75	1,019	27,78	10,28
2016	26,6	9,96	5,2	1,96	2,83	1,058	27,11	10,15
2017	27,2	10,21	5,4	2,01	2,73	1,025	26,25	9,86

Kaynak: OECD, <https://data.oecd.org/> (29.03.2019).

Almanya'nın 2017 yılında toplam vergi hasılatının GSYH içindeki payları incelendiğinde, gelir vergisinin payının %10,21, kurumlar vergisinin payının %2,01, servet üzerinden alınan vergilerin payının %1,025, mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerin payının ise %9,86 olduğu görülmektedir. 2017 yılı toplam vergi hasılatının GSYH'ye oranları açısından en yüksek paya sahip olan verginin gelir vergisi olduğu ve onu sırasıyla mal ve hizmet üzerinden alınan vergiler, kurumlar vergisi ve servet üzerinden alınan vergilerin takip ettiği görülmektedir. 1980 yılı ile 2017 yılı kıyaslandığında, gelir vergisinin, servet üzerinden alınan vergilerin, mal ve hizmetler üzerinden alınan vergilerin payı azalmış, kurumlar vergisinin payı ise artmıştır.

Grafik 6: Almanya'nın Toplam Vergi Hasılatının Vergi Türleri İtibariyle Dağılımı (2017) (%)

Kaynak: OECD, <https://data.oecd.org/> (29.03.2019).

Grafik 6'da Almanya'nın 2017 yılı toplam vergi hasılatının vergi türleri itibariyle dağılımı yer almaktadır. Buna göre Almanya'da %27,2 ile gelir vergisinin ağırlıkta olduğu, onu sırasıyla %26,25 ile mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerin, %5,4 ile kurumlar vergisinin, %2,73 ile servet üzerinden alınan vergilerin takip ettiği görülmektedir.

3.3.5. Yunanistan

Bu kısımda Yunanistan'ın 1980-2017 döneminde gelir üzerinden alınan vergiler, servet üzerinden alınan vergiler ile mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı ve GSYH'ye oranla gelişimi incelenmektedir.

Tablo 10'da yer alan verilere göre, Yunanistan'ın 1980 yılında toplam vergi hasılatının %14,9'u gelir vergisinden, %3,8'i kurumlar vergisinden, %4,59'u servet üzerinden alınan vergilerden, %41,24'ü mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerden elde edilirken; 2017 yılında %15,2'si⁵⁷⁰ gelir vergisinden, %6,5'i⁵⁷¹ kurumlar vergisinden,

⁵⁷⁰ Yunanistan'ın 2017 yılı gelir vergisi verisi bulunmadığından 2016 yılı verileri kullanılmıştır.

⁵⁷¹ Yunanistan'ın 2017 yılı kurumlar vergisi verisi bulunmadığından 2016 yılı verileri kullanılmıştır.

%8,12'si servet üzerinden alınan vergilerden, %39,09'u ise mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerden elde edilmiştir.

Tablo 10
Yunanistan'da Gelir, Servet ve Mal ve Hizmet Üzerinden Alınan Vergilerin Vergi Gelirleri ve GSYH İçindeki Payı (%)

	Gelir Üzerinden Alınan Vergiler				Servet Üzerinden Alınan Vergiler		Mal ve Hizmetler Üzerinden Alınan Vergiler	
	Gelir Vergisi		Kurumlar Vergisi					
Yıllar	Vergi Gelirleri	GSYH	Vergi Gelirleri	GSYH	Vergi Gelirleri	GSYH	Vergi Gelirleri	GSYH
1980	14,9	3,90	3,8	0,78	4,59	0,953	41,24	8,56
1985	13,9	3,41	2,7	0,67	2,70	0,664	42,72	10,49
1990	14,1	3,56	5,5	1,39	4,64	1,169	44,54	11,22
1995	12,0	3,34	6,3	1,76	4,05	1,131	41,50	11,57
2000	14,5	4,83	12,0	3,99	6,10	2,035	36,35	12,13
2005	14,6	4,56	10,3	3,21	4,17	1,301	34,90	10,89
2010	12,4	3,98	7,9	2,53	5,17	1,655	38,26	12,25
2015	15,7	5,76	5,9	2,15	8,40	3,073	39,06	14,29
2016	15,2	5,92	6,5	2,51	8,11	3,151	39,59	15,38
2017	-	-	-	-	8,12	3,199	39,09	15,40

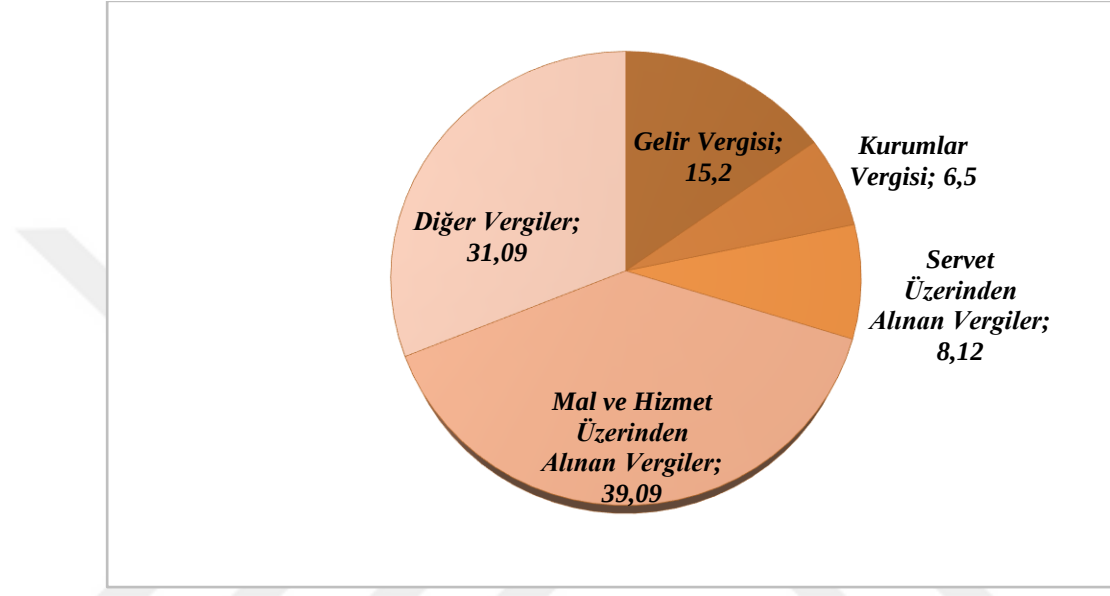
Kaynak: OECD, <https://data.oecd.org/> (29.03.2019).

Mevcut olan son yıl verilerine bakıldığında, toplam vergi hasılatı içinde en yüksek paya sahip olan verginin mal ve hizmetler üzerinden alınan vergiler olduğu, onu sırasıyla gelir vergisi, servet üzerinden alınan vergiler ve kurumlar vergisinin takip ettiği görülmektedir. 1980 yılı ile 2017 yılı verileri kıyaslandığında ise gelir vergisi, kurumlar vergisi ve servet üzerinden alınan vergilerin payı artmış, mal ve hizmetler üzerinden alınan vergilerin payı ise azalmıştır. Yunanistan'ın 2017 yılı toplam vergi hasılatının GSYH'ye oranı incelendiğinde, gelir vergisinin payının %5,92,⁵⁷² kurumlar vergisinin payının %2,51,⁵⁷³ servet üzerinden alınan vergilerin payının %3,199, mal ve hizmetler üzerinden alınan vergilerin payının ise %15,40 olarak gerçekleştiği görülmektedir.

⁵⁷² Yunanistan'ın 2017 yılı gelir vergisi verisi bulunmadığından 2016 yılı verileri kullanılmıştır.

⁵⁷³ Yunanistan'ın 2017 yılı kurumlar vergisi verisi bulunmadığından 2016 yılı verileri kullanılmıştır.

Mevcut son yıl verilerine göre vergi hasılatının GSYH içindeki oranları bakımından en yüksek paya sahip olan verginin mal ve hizmetler üzerinden alınan vergilerin olduğu ve onu sırasıyla gelir vergisinin, servet üzerinden alınan vergilerin ve kurumlar vergisinin takip ettiği söylenebilir. 1980 yılı ile 2017 yılı verileri kıyaslandığında tüm vergilerin GSYH'ye oranı artmıştır.

Grafik 7: Yunanistan'ın Toplam Vergi Hasılatının Vergi Türleri İtibariyle Dağılımı (2017) (%)

Kaynak: OECD, <https://data.oecd.org/> (29.03.2019).

Not: Gelir ve kurumlar vergisi oranları 2016 yılı verileridir.

Grafik 7'de Yunanistan'ın toplam vergi hasılatının vergi türleri itibariyle dağılımı yer almaktadır. Grafik 7'den hareketle, Yunanistan'da %39,09 ile mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerin ağırlıkta olduğu, onu sırasıyla %15,2 ile gelir vergisinin, %8,12 ile servet üzerinden alınan vergilerin ve %6,5 ile kurumlar vergisinin takip ettiği görülmektedir.

3.4. Seçilmiş Ülkelerin Vergi Yapısının Türkiye ile Karşılaştırılması

Bu başlık altında 1980-2017 dönemine ilişkin OECD ülkelerinden Norveç, Şili, Almanya ve Yunanistan'ın vergi yapısının Türkiye vergi yapısı ve ödeme gücüne göre vergilemeye yönelik kullanılan araçlar itibariyle karşılaştırılması yer almaktadır.

1980 sonrası dönem liberal ekonominin kurallarının hayata geçirildiği, ülkenin dışa açıldığı ve ayrıca ihraç yönlü kalkınma politikasının da kısmen başarılı olduğu bir dönem olmuştur.⁵⁷⁴ Küreselleşme süreci devletin rolünde ve kamu maliyesi alanında birtakım değişimlere yol açmıştır.⁵⁷⁵ Dünya ekonomisinde 1980’li yıllardan itibaren oluşan küreselleşme süreci etkili bir politika aracı olan vergi politikası üzerinde de etkilere yol açmıştır.⁵⁷⁶

Ulusal ekonomilerin küreselleşme ile birlikte birbirleriyle artan bütünleşmesi sonucunda bir ülkenin vergi sistemi uygulamalarının diğer ülkelerin vergi politikalarına etkisini artırmıştır. Küresel ekonomide oluşan gelişmeler ve diğer ülkelerde uygulanan vergi rejimleri dünyanın geri kalanındaki vergi sistemlerini ve ekonomik gelişmeleri etkilemekte ve artık ülkelerin diğer ekonomilerden bağımsız bir vergi politikası uygulamalarını zorlaştırmaktadır.⁵⁷⁷

1980 sonrası oluşan küreselleşmenin ortaya çıkardığı vergi rekabeti, modern devletlerin belki de en önemli iki gelir kaynağı konumunda olan kişisel gelir vergisi ve kurumlar vergisinin vergi gelirleri içindeki payında azalmaya sebep olmaktadır.⁵⁷⁸ Son 20 yılda neredeyse tüm OECD ülkelerinin vergi sistemlerinde önemli yapısal değişiklikler meydana gelmiştir. Gelir ve kurumlar vergisi reformları genel olarak vergi oranlarının düşürülmesi ve vergi tabanının genişletilmesi şeklinde gerçekleşmiştir. 1980’li yılların ortalarında çoğu OECD ülkesinin gelir vergisi oranları %65’in üzerindeyken bugün bu oran %50’nin altına inmiştir.⁵⁷⁹

1980 sonrası küreselleşen dünya vergi ve vergi politikasına ilişkin, vergi tarifelerinde artan oranlı tarifieden düz oranlı bir tarifeye, gelir ve servet üzerinden alınan

⁵⁷⁴ Erdoğan Öner, **Mali Olaylar ve Düzenlemeler Işığında Osmanlı İmparatorluğu ve Cumhuriyet Döneminde Mali İdare**, Maliye Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Yayın No: 2001/359, Ankara: Maliye Bakanlığı, 2001, s.524.

⁵⁷⁵ Tülin Canbay, **Dünyada Vergileme Anlayışındaki Değişim: Antikçağdan Günümüze**, Bursa: Dora, 2009, s.89.

⁵⁷⁶ Aytaç Eker, “Küreselleşme Sürecinde Kamu Maliyesinde Yaşanan Dönüşüm”, Aytaç Eker ve Hayal Ayça Şimşek (Ed.), **Küreselleşme ve Kamu Maliyesinde Yaşanan Dönüşüm** içinde (1-24), Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayınları No:2009/392, Ankara, 2009, ss.12-13.

⁵⁷⁷ Savaş Çevik, “Küreselleşen Dünyada Vergi Politikası: Vergi Politikasında Dönüşüm ve Küresel Sorunlar”, **Vergi Dünyası Dergisi**, Sayı.270, Şubat 2004, s.154.

⁵⁷⁸ Coşkun Can Aktan ve İstiklal Y. Vural, “Globalleşme ve Maliye Politikasında Değişim”, Coşkun Can Aktan, Ahmet Kesik ve Dilek Dileyici (Ed.), **“Yeni” Maliye: Değişim Çağında Kamu Maliyesi: Yeni Trendler, Yeni Paradigmalar, Yeni Öğretiler, Yeni Perspektifler** içinde (249-271), Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayın No: 2012/420, Ankara: Hermes Matbaacılık, 2012, s.255.

⁵⁷⁹ Kalkınma Bakanlığı, s.19.

vergilerden harcamalar üzerinden alınan vergilere doğru bir yönelişe zemin hazırlamakta ayrıca emek ve sermaye arasında oluşan vergi yükü dağılımı da sermayenin lehine dönüştürmektedir.⁵⁸⁰

3.4.1. Gelir Üzerinden Alınan Vergiler

Gelir üzerinden alınan vergiler, gelir vergisi ve kurumlar vergisi olmak üzere iki ayrı başlık altında incelenecektir.

3.4.1.1. Gelir Vergisi

Gelir vergisi sosyal adaleti sağlamada kullanılabilecek en uygun vergi olarak görülmektedir. Gelir vergisi, mükelleflerin ödeme gücüne göre artan oranlı bir vergi tarifesi ile alınabilme imkânı veren, vergi adaletini gerçekleştirmede en iyi araçtır.⁵⁸¹ Gelir dağılımını düzenlemede önemli unsurlara sahip olan gelir vergisinin 1980-2017 dönemi Türkiye, Norveç, Almanya, Şili ve Yunanistan'ın vergi gelirleri içindeki payı ve GSYH'ye oranla gelişimleri aşağıda yer almaktadır.

Tablo 11
Türkiye’de Gelir Vergisinin Vergi Gelirleri İçindeki Payının Seçilmiş Ülkeler ile Karşılaştırılması (%)

	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2016	2017
<i>Türkiye</i>	43,5	27,5	26,8	21,6	22,2	14,7	14,0	14,6	14,6	14,5
<i>Norveç</i>	28,5	22,5	26,2	25,9	24,1	22,2	23,6	28,0	27,6	26,3
<i>Almanya</i>	29,6	28,7	27,6	27,5	25,3	23,1	24,3	26,6	26,6	27,2
<i>Şili</i>	-	-	5,6	5,2	7,6	5,2	6,8	9,8	8,8	9,7
<i>Yunanistan</i>	14,9	13,9	14,1	12,0	14,5	14,6	12,4	15,7	15,2	-
<i>OECD Ort.</i>	31,3	29,8	28,6	25,0	24,6	23,2	22,9	24,1	23,8	-

Kaynak: OECD, “Tax on Personal Income”, <https://data.oecd.org/tax/tax-on-personal-income.htm> (29.03.2019).

⁵⁸⁰ Şen ve Sağbaş, s.481.

⁵⁸¹ Zeliha Bektaş ve Burhan Gündoğdu, “Türkiye’de 1980 Sonrası Uygulanan Vergi Politikaları ve Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi I”, 29 Eylül 2017, <http://denetimakademisi.com/turkiyede-1980-sonrasi-uygulanan-vergi-politikalari-ve-gelir-dagilimi-uzerindeki-etkisi-i.html> , (26.05.2019).

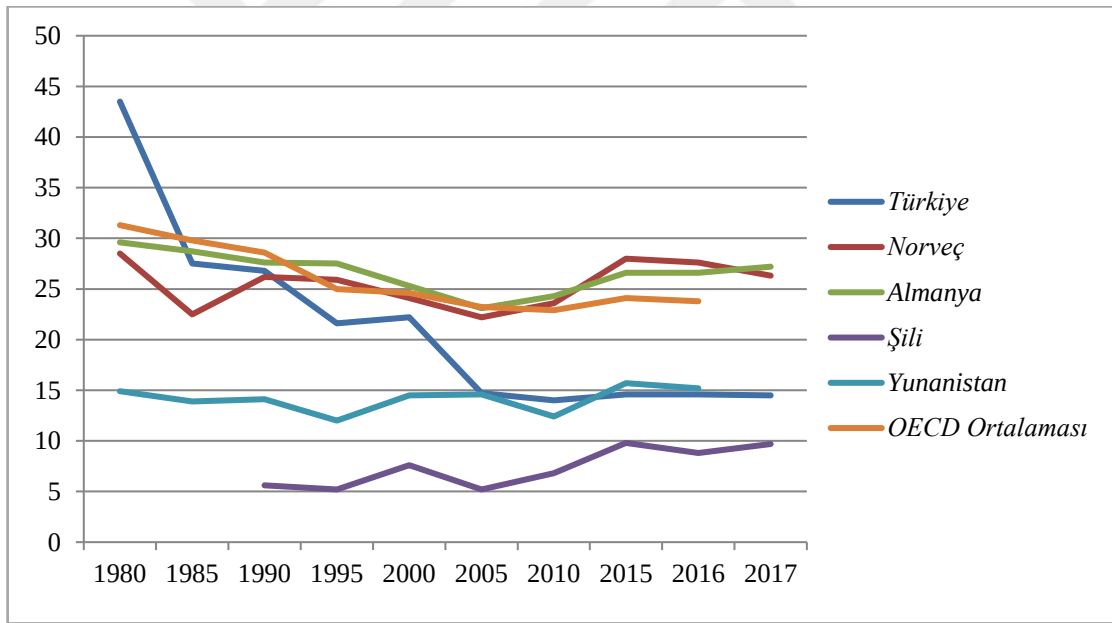
Tablo 11’de 1980-2017 yılları arası dönemler itibari ile seçilen OECD ülkelerinin gelir vergisinin vergi gelirleri içindeki payları yer almaktadır. Tabloda görüldüğü üzere, 1980 yılında OECD ortalaması %31,3’tür. 1980 yılında seçilen ülkeler arasında en yüksek paya sahip ülkenin %43,5 ile Türkiye, en düşük paya sahip ülkenin ise 1990 yılı verisine bakılarak %5,6 ile Şili olduğu görülmektedir. İki ülke arasındaki fark oldukça yüksektir. 1980 yılında Türkiye’den sonra sırasıyla %29,6 ile Almanya, %28,5 ile Norveç, %14,9 ile Yunanistan gelmektedir. 1980 yılında Almanya ve Norveç’in gelir vergisinin vergi gelirleri içindeki payları birbirine yakındır. 1980 yılında Türkiye hariç diğer ülkelerin gelir vergisinin vergi gelirleri içindeki payı OECD ortalamasının altında kalmıştır.

1980-2017 döneminde Türkiye’de gelir vergisinin vergi gelirleri içindeki oranı incelendiğinde, 1980’de oldukça yüksek bir oran varken 1985 yılında önemli bir düşüş gerçekleşmiş ve söz konusu oran %27,5’e gerilemiştir. 1990 ve 1995 arası yine önemli bir düşüş görülmektedir. 2000 yılında bir miktar artış olmuş ancak 2000’de %22,2 iken 2005 yılına gelindiğinde %14,7’ye gerilemiştir. Günümüze gelinceye kadar da bu oran %14 bandında seyrederken 2017 yılında %14,5 olarak görülmüştür. Türkiye açısından en önemli düşüşlerin 1980-1985, 1990-1995 ve 2000-2005 yılları arasında olduğu görülmektedir.

Norveç ve Almanya incelendiğinde, 1980-1985 döneminde Türkiye’deki kadar önemli bir düşüşün olmadığı görülmektedir. Norveç’te 1980 yılında %28,5 olan oran 1985 yılında %22,5’e gerilemiş, takip eden yıllarda artış ve azalışlar göstermiştir. 2010 ve 2015 yılları arasında bir artış olmuş, 2017 yılına gelindiğinde ise bu oran %26,3 olmuştur. Almanya’da bu oranın 1980 yılından 2005 yılına kadar azalış trendinde olduğu, 2005 yılından sonra ise artış trendine girerek 2017 yılında %27,2’ye ulaştığı görülmektedir. Şili’nin durumu ele alındığında ise gelir vergisinin vergi gelirleri içindeki oranının diğer ülkelere kıyasla oldukça düşük olduğu görülmektedir. 1990 yılında %5,6 iken 1995 yılına gelindiğinde bu oran azalış göstermiş, 2000 yılında ise yükselerek %7,6’ya çıkmıştır. Takip eden yıllara bakıldığında Şili’nin oranları bir artış bir azalış eğilimi göstermiş ve 2017 yılına gelindiğinde bu oranın 1980 yılına göre arttığı ve %9,7’ye çıktığı görülmektedir. Yunanistan’ın 1980’de %14,9 olan oranı 1985’te %13,9,

1990’da %14,1, 1995 yılında ise %12 olarak önemli bir düşüş yaşamıştır. Takip eden yıllarda da belirli trendlerde devam etmiş ve 2016 yılına gelindiğinde ise 1980 yılına göre artış göstererek %15,2 oranına yükselmiştir.

OECD ortalaması ele alındığında, 1980 yılında %31,3 iken 2016 yılında %23,8’e gerilemiştir. Ele alınan dönemler itibariyle 1980 yılında sadece Türkiye OECD ortalamasının üzerinde, diğer ülkeler OECD ortalamasının altında yer alırken; 2017 yılında Norveç ve Almanya OECD ortalamasının üzerinde, Türkiye, Şili ve Yunanistan ise OECD ortalamasının altında yer almaktadır. 1980 ve 2017 dönemi kıyaslandığında, Türkiye’de gelir vergisinin vergi gelirleri içindeki payının önemli ölçüde azaldığı, Norveç ve Almanya’nın da payının azaldığı ancak Türkiye’deki gibi önemli bir düşüşün olmadığı, Şili ve Yunanistan’ın ise 1980 yılı verisine göre 2017 yılı verilerinde artış olduğu görülmektedir.

Grafik 8: Türkiye’de Gelir Vergisinin Vergi Gelirleri İçindeki Payının Seçilmiş Ülkeler ile Karşılaştırılması (%)

Kaynak: OECD, “Tax on Personal Income”, <https://data.oecd.org/tax/tax-on-personal-income.htm> (29.3.2019).

Grafik 8, karşılaştırma yapılan ülkeler ile OECD ortalamasının gelir vergisinin vergi gelirleri içindeki payının 1980-2017 dönemindeki gelişimini göstermektedir. Görüldüğü üzere gelir vergisinin vergi gelirleri içindeki payının en düşük olduğu ülke

Şili’dir. Yunanistan’ın oranında yıllar itibariyle çok değişiklik olmamıştır. En büyük değişikliğin ise Türkiye’de olduğu görülmektedir.

Grafik 8’de görüldüğü üzere, Türkiye’de 1980’lerden günümüze doğru bir düşüş olmuştur. Norveç ve Almanya’nın ise özellikle son yıllarda birbirlerine çok yakın bir görünüm içinde olduğu söylenebilir. Şili ve Yunanistan’ın 1980 yılından itibaren hep OECD ortalamasının altında olduğu, Türkiye’nin 1985 yılından sonra OECD ortalamasının altına düştüğü, Norveç ve Almanya’nın ise bazı dönemlerde ortalamanın altında, bazı dönemlerde ortalamanın üstünde seyir ettiği ama 2005 yılından 2017 yılına kadar OECD ortalamasının üzerinde bir seyirde olduğu söylenebilir.

Tablo 12
Türkiye’de Gelir Vergisinin GSYH’ye Oranının Seçilmiş Ülkeler ile
Karşılaştırılması (%)

	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2016	2017
<i>Türkiye</i>	5,67	3,09	3,90	3,54	5,25	3,44	3,48	3,67	3,70	3,62
<i>Norveç</i>	11,95	9,43	10,54	10,37	10,08	9,45	9,89	10,75	10,67	10,04
<i>Almanya</i>	10,80	10,34	9,59	9,96	9,17	7,81	8,50	9,83	9,96	10,21
<i>Şili</i>	-	-	0,94	0,95	1,44	1,07	1,34	2,00	1,77	1,95
<i>Yunanistan</i>	3,90	3,41	3,56	3,34	4,83	4,56	3,98	5,76	5,92	-
<i>OECD Ort.</i>	9,89	9,85	9,71	8,62	8,70	8,01	7,60	8,28	8,24	-

Kaynak: OECD, “Tax on Personal Income”, <https://data.oecd.org/tax/tax-on-personal-income.htm>

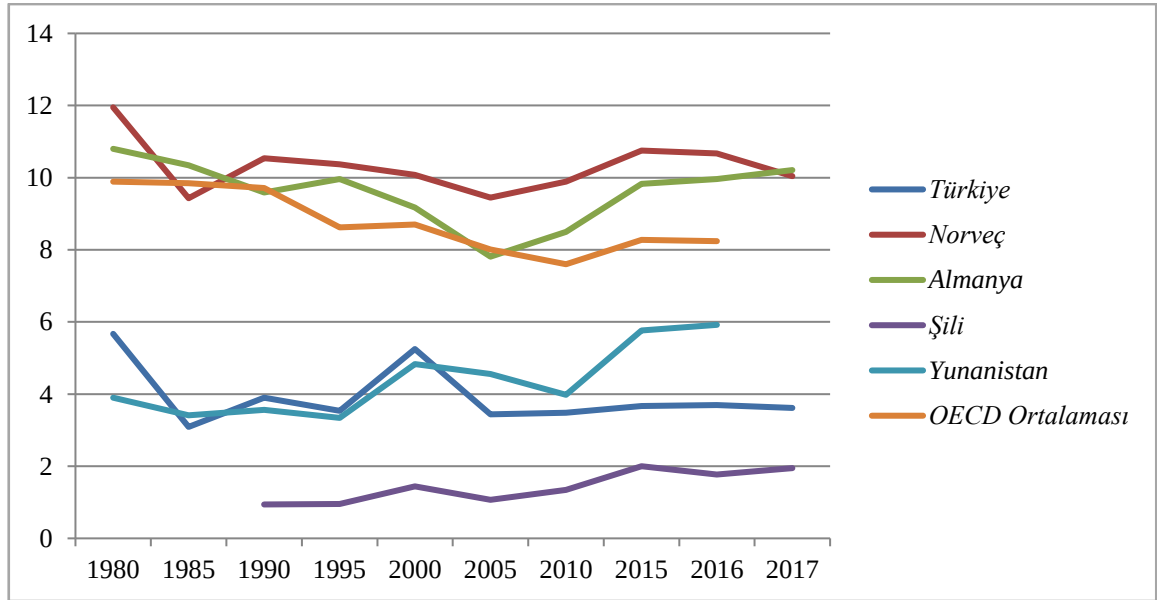
(29.03.2019).

Tablo 12’de Türkiye ile seçilmiş ülkeler ve OECD ortalaması bakımından gelir vergisinin GSYH’ye oranının ilgili dönemler itibariyle karşılaştırmasına yer verilmiştir. Tabloda görüldüğü üzere, 1980 yılında OECD ülkelerinde gelir vergisinin GSYH’ye oranı ortalama olarak %9,89’dur. 1980 yılında en yüksek paya sahip ülke %11,95 ile Norveç’tir. Onu %10,80 ile Almanya, %5,67 ile Türkiye ve %3,90 ile Yunanistan takip etmektedir. Şili’nin oranı ise oldukça düşük düzeydedir. Şili’de 1990 yılı oranı %1’in bile altındadır. Yıllar itibari ile Şili’nin genel durumuna bakıldığında diğer ülkelere göre yine

her yıl en düşük orana sahip ülke olmuştur. Ancak 1990'lı yıllara göre 2000 yılındaki oranın %1'in üzerine çıktığı, 2015 yılında %2'ye ulaştığı ancak takip eden yıl yine %1,77'ye gerilediği ve 2017 yılı itibari ile de %1,95 olduğu görülüyor.

Türkiye ele alındığında, 1980 ve 2000 yılları dışında oranı hep %3 bandında değişiklik göstermiştir. 1980 yılında %5,67 iken ilerleyen yıllarda %3'lere düşmüş, sonra tekrar artış yaşayarak 2000 yılında %5,25'e yükselmiştir. Ancak bu oran yine düşerek 2017 yılında %3,62 olmuştur. Norveç ve Almanya'nın ilgili yıllar bakımından oranlarında çok değişiklikler olmamıştır.

Sonuç olarak, 1980 yılında gelir vergisinin GSYH'ye oranı bakımından en yüksek orana sahip ülkeler sırasıyla Norveç, Almanya, Türkiye, Yunanistan ve Şili iken; 2017 yılında en yüksek orana sahip ülkeler Almanya, Norveç, Yunanistan, Türkiye ve Şili olmuştur. Türkiye 1980 yılı verilerine göre üçüncü sırada iken 2017 yılı verilerine göre dördüncü sıraya gerilemiştir. Ülkelerin 1980 ve 2017 yılı gelir vergilerinin GSYH'ye oranları kıyaslandığında Türkiye, Norveç ve Almanya'nın oranları azalmış, Şili ve Yunanistan'ın oranları ise artmıştır.

Grafik 9: Türkiye’de Gelir Vergisinin GSYH’ye Oranının Seçilmiş Ülkeler ile Karşılaştırılması (%)

Kaynak: OECD, “Tax on Personal Income”, <https://data.oecd.org/tax/tax-on-personal-income.htm> (29.03.2019).

Grafik 9’da ülkelerin gelir vergisinin GSYH’ye oranlarının ilgili dönem itibariyle gelişimi yer almaktadır. Grafik 9’da görüldüğü üzere, en düşük paya sahip ülke Şili’dir. En yüksek paya sahip ülke ise 2017 yılı ve 1985-1990 arası dönem hariç Norveç’tir. Türkiye ve Yunanistan’ın özellikle de 1985-2000 yılları arasında birbirlerine yakın bir görünüm içinde oldukları ancak sonraki yıllarda Yunanistan’ın oranının arttığı söylenebilir. Türkiye, Yunanistan ve Şili’nin gelir vergisinin GSYH’ye oranı söz konusu dönemlerde OECD ortalamasının altında bir seyirdeyken, Almanya ve Norveç’in ise bazı dönemler hariç OECD ortalamasının üzerinde olduğu söylenebilir.

3.4.1.2. Kurumlar Vergisi

Son yıllarda OECD ülkelerinde kurumlar vergisi alanında önemli gelişmeler olmaktadır. Ülkeler arasında gerçekleşen ticari ilişkiler ülkelerin kurumlar vergisi oranlarını etkileyerek kurumlar vergisinin vergi sistemi içindeki konumunda belirli dönemler itibariyle değişikliklerin oluşmasına sebep olmaktadır. Bu değişiklikler sonucu kurumlar vergisinin hem toplam vergi gelirleri hem de GSYH içindeki payı yıllar itibariyle değişiklik gösterebilmektedir.⁵⁸²

Tablo 13
Türkiye’de Kurumlar Vergisinin Vergi Gelirleri İçindeki Payının Seçilmiş Ülkeler ile Karşılaştırılması (%)

	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2016	2017
<i>Türkiye</i>	4,1	9,5	6,7	6,7	7,3	7,1	7,3	5,7	6,5	6,8
<i>Norveç</i>	13,3	17,2	9,0	9,2	20,9	27,1	23,5	11,7	10,4	12,0
<i>Almanya</i>	5,5	6,1	4,8	2,8	4,8	5,1	4,3	4,6	5,2	5,4
<i>Şili</i>	-	-	12,4	15,5	11,2	22,1	20,4	21,0	20,9	21,1
<i>Yunanistan</i>	3,8	2,7	5,5	6,3	12,0	10,3	7,9	5,9	6,5	-
<i>OECD Ort.</i>	7,6	8,0	8,1	8,1	9,3	10,2	8,6	8,8	9,0	-

Kaynak: OECD, “Tax on Corporate Profits”, <https://data.oecd.org/tax/tax-on-corporate-profits.htm#indicator-chart> (29.03.2019).

⁵⁸² Temel Gürdal ve Hakan Yavuz, “Türkiye’de Kurumlar Vergisindeki Gelişmeler ve OECD Ülkeleriyle Karşılaştırmalı Analizi (1980-2007 Dönemi)”, **Maliye Dergisi**, Sayı.156, Ocak-Haziran 2009, s.221.

Tablo 13'te 1980-2017 döneminde kurumlar vergisinin toplam vergi gelirleri içindeki payı yer almaktadır. Tabloya göre, 1980 yılında en düşük orana sahip ülke %3,8 ile Yunanistan iken, en yüksek orana sahip ülke ise %13,3 ile Norveç'tir. Daha sonra 1990 yılı oranı ile %12,4 ile Şili gelirirken, onu %5,5 ile Almanya ve %4,1 ile Türkiye takip etmektedir. 1980 yılında OECD ülkelerinin kurumlar vergisinin toplam vergi hasılatı içindeki ortalama oranı %7,6'dır. Buna göre 1980 yılında Norveç ve Şili'nin oranları OECD ortalamasının üzerinde yer alırken Türkiye, Almanya ve Yunanistan'ın oranları ise OECD ortalamasının altında yer almaktadır.

Kurumlar vergisinin yıllar itibariyle gelişimi ele alındığında Türkiye, Norveç ve Almanya'nın 1980 yılından 1985 yılına gelindiğinde oranlarında bir artış yaşanırken, Yunanistan'ın ise tersi bir şekilde oranının azaldığı görülmektedir.

Türkiye'de 1980 yılında %4,1 olan oran 1985 yılında %9,5'e yükselmiştir. Türkiye'de yaşanan bu artışın sebebi kurumlar vergisi oranının yükseltilmesi ve peşin vergi uygulamasıdır. Türkiye'de 1980 yılına kadar kurumlar vergisi oranı %25 iken, 1980 yılında %50'ye çıkarılmış, 1981'de %40'a indirilmiş, 1986 yılında ise oranlarda yine bir düzenleme yapılarak %46'ya çıkarılmıştır.⁵⁸³ Türkiye'nin payının değişkenlik gösterdiği, 2010 yılına kadar artış eğiliminde olduğu ancak 2010 yılından sonra düşüş gösterdiği, 2015 yılından sonra tekrar artarak 2017 yılında %6,8 olduğu görülmektedir.

Norveç ele alındığında ise diğer ülkelere göre kurumlar vergisinde en önemli değişikliklerinin burada yaşandığı söylenebilir. 1980 yılında %13,3 olan oranı 1985 yılında yaklaşık %4'lük bir artış yaşayarak %17,2'ye yükselmiştir. Ancak 1990 yılına gelindiğinde ise bir önceki 5 yıllık döneme göre yaklaşık olarak %8'lik bir düşüş yaşayarak %9'a kadar gerilemiştir. 1995 yılında da %9,2 ile takip etmiştir. 2000 yılına gelindiğinde ise daha da ciddi bir artış olmuş ve %20,9'a ulaşmıştır. 2005 yılında yine bu oran artarak %27,1'e ulaşmıştır. Norveç'in kurumlar vergisi açısından yıllar itibariyle oldukça büyük değişiklikler gösterdiği görülmektedir. 2010 yılına gelindiğinde bu oran %23,5'e düşmüş ve 2016 yılına kadar da düşme eğilimine devam ederek 2016 yılında

⁵⁸³ Vergi.tc, "Türkiye'de 1980 Sonrası Uygulanan Vergi Politikaları ve Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi II", 01.03.2006, <http://www.vergi.tc/makaleDetay/SizdenGelenler/TURKIYE%E2%80%99DE-1980-SONRASI-UYGULANAN-VERGI-POLITIKALARI-ve-GELIR-DAGILIMI-UZERINDEKI-ETKISI-II/5f4d9994-f9e5-4d43-8a91-802dc6f9bde4>, (29.05.2019)

%10,4 olmuştur. 2017 yılında ise Norveç'in söz konusu oranı yine artarak %12'ye ulaşmıştır.

Almanya'nın da oranları yıllar itibariyle değişkenlik göstermiş, 1980 yılında %5,5 olan oran 1995 yılına gelindiğinde %2,8'e düşmüştür. İlerleyen yıllarda artış ve azalışlar olmuş ancak Norveç'te olduğu gibi aşırı artış ve azalışlar Almanya'da yaşanmamıştır. 2010 yılından 2017 yılına gelene dek hep artış eğiliminde olmuş ve 2017 yılında %5,4'e ulaşmıştır. Almanya'nın 1980 yılı ile 2017 yılı oranları kıyaslandığında neredeyse aynı olduğu görülmektedir.

Şili'nin durumu ele alındığında, 1980-1990 yılı arası verileri olmadığından 1990 yılında kurumlar vergisinin toplam vergi gelirleri içindeki payı %12,4 olarak görülmekte ve diğer ülkelerle kıyaslandığında 1990 yılı olarak en yüksek orana sahip olan ülke olmaktadır. Söz konusu oran 1995 yılına gelindiğinde daha da artarak %15,5'e ulaşmış ancak 2000 yılına gelindiğinde ise bir düşüş yaşayarak %11,2'ye gerilemiştir. Burada göze çarpan ve önemli bir artış 2005 yılında olmuştur. 2000 yılında %11,2 olan oran 2005 yılında yaklaşık %10,9'luk bir değişim yaşayarak %22,1'e yükselmiştir. 2005 yılı itibari ile bu oran günümüze gelene dek %20 bandında devam etmiştir. 2017 yılında da %21,1 olmuştur. Yunanistan'da 1985 yılında %2,7 olan oran 2000 yılına kadar artış göstererek 2000 yılında %12'ye ulaşmıştır. Ancak 2005 yılında %10,3'e gerilemiş ve 2015 yılına kadar da bu azalma trendi devam etmiştir. 2016 yılına gelindiğinde yine bir artış olmuş ve %6,5 oranına ulaşmıştır.

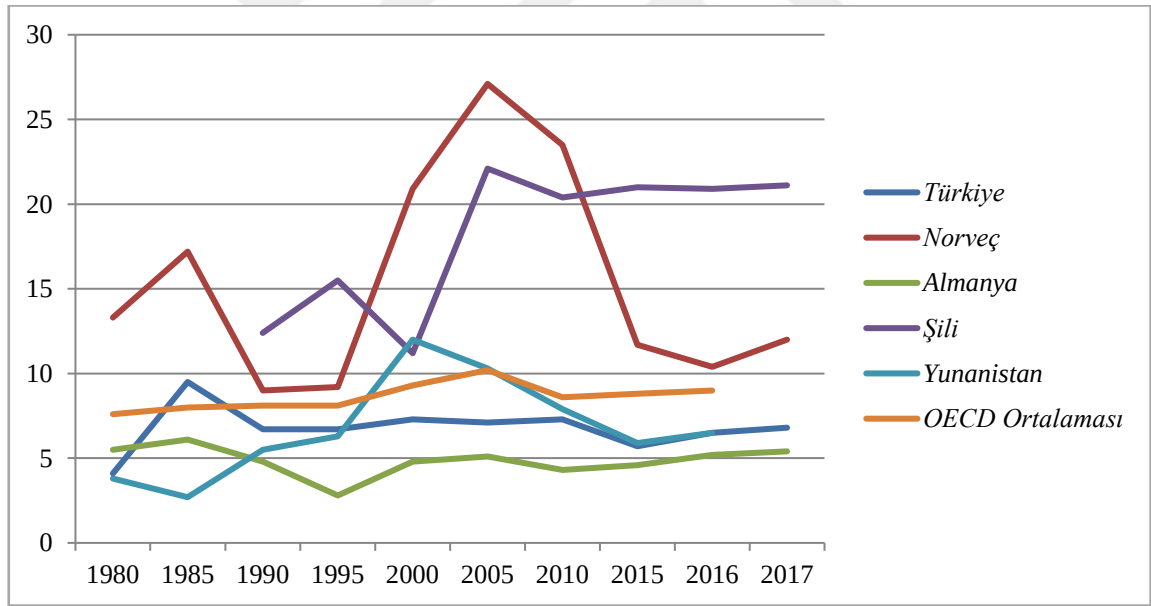
Tablo 13'teki veriler Norveç ve Şili'de 2005 yılında bir önceki döneme göre önemli artışların yaşandığını ortaya koymaktadır. Yunanistan'da ise onlardan farklı olarak 2005 yılında bir önceki döneme göre azalma yaşanmıştır. Ülkelere dönemler itibariyle bakıldığında özellikle Norveç ve Şili'de olmak üzere oranların oldukça değişkenlik gösterdiği söylenebilir. Bu durumun sebepleri olarak; kurumlar vergisi oranlarının değişmesi, kurumlar vergisinin kapsamının değişmesi ve yeni bir verginin uygulamaya koyulması gibi faktörler sayılabilir.⁵⁸⁴ Ülkelerin kurumlar vergisinin toplam vergi gelirleri içindeki oranlarının OECD ortalamasındaki konumlarına bakıldığında ise

⁵⁸⁴ Gürdal ve Yavuz, s.222.

1980 yılında Norveç ve Şili OECD ortalamasının üzerinde yer alırken 2017 yılına gelindiğinde yine Norveç ve Şili'nin OECD ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir. Türkiye, Almanya ve Yunanistan ise hem 1980 yılı hem de son verilere göre ortalamanın altında yer almaktadır. Sadece 2000 ve 2005 yıllarında Yunanistan ortalamasının üzerinde bir orana sahip olmuştur.

Tablo 13'te görüldüğü üzere, 1980 ve 2017 yılları arasında kurumlar vergisinin toplam vergi gelirleri içindeki payı hem Türkiye hem de OECD ülkelerinde dalgalı bir seyir göstermiştir. Bu durumun sebebi, kurumlar vergisinin oranının ve kapsamının değişmesi ile yeni bir verginin uygulamaya konması gibi faktörler olabilir.⁵⁸⁵

Sonuç olarak, 1980 yılı ile 2017 yılı verileri kıyaslandığında, Norveç ve Almanya'nın kurumlar vergisinin toplam vergi gelirleri içindeki payı azalmış; Türkiye, Yunanistan ve özellikle de Şili'nin payı önemli derecede artmıştır.

Grafik 10: Türkiye’de Kurumlar Vergisinin Vergi Gelirleri İçindeki Payının Seçilmiş Ülkeler ile Karşılaştırılması (%)

Kaynak: OECD, “Tax on Corporate Profits”, <https://data.oecd.org/tax/tax-on-corporate-profits.htm#indicator-chart> (29.03.2019).

⁵⁸⁵ Gürdal ve Yavuz, s.222.

Grafik 10’da ülkelerin kurumlar vergisinin toplam vergi gelirleri içindeki durumlarının yıllar itibari ile değişimi yer almaktadır. Grafikte görüldüğü üzere, ilk göze çarpan Norveç’in değişken grafiği olmaktadır. 1995 ve 2005 yılları arasında ciddi bir artış göstermiş, 2005 yılından sonra ise düşme eğilimine girmiştir. Şili’nin de 2000-2005 yılı arasında önemli artış yaşadığı daha sonra ise belli bir seyirde olduğu görülmektedir. Yunanistan’ın grafiğinde de bazı yıllarda değişkenlikler görülmüştür. Almanya ve Türkiye’nin de belirli yıllar dışında bir seyir halinde olduğu söylenebilir. Grafiğe göre Norveç ve Şili’nin OECD ortalamasının hep üzerinde seyir izlediği; Almanya’nın ise hep OECD ortalamasının altında bir seyir izlediği görülmektedir. Türkiye’nin 1985 yılı hariç, Yunanistan’ın da 2000-2005 yılları hariç ortalamanın altında olduğu görülmektedir.

Tablo 14
Türkiye’de Kurumlar Vergisinin GSYH’ye Oranının Seçilmiş Ülkeler ile Karşılaştırılması (%)

	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2016	2017
<i>Türkiye</i>	0,54	1,06	0,97	1,11	1,72	1,66	1,80	1,43	1,65	1,70
<i>Norveç</i>	5,60	7,21	3,63	3,69	8,77	11,53	9,85	4,50	4,02	4,61
<i>Almanya</i>	1,99	2,21	1,68	1,01	1,75	1,74	1,49	1,71	1,96	2,01
<i>Şili</i>	-	-	2,09	2,84	2,10	4,58	3,99	4,29	4,22	4,26
<i>Yunanistan</i>	0,78	0,67	1,39	1,76	3,99	3,21	2,53	2,15	2,51	-
<i>OECD Ort.</i>	2,29	2,52	2,48	2,62	3,17	3,30	2,67	2,76	2,87	-

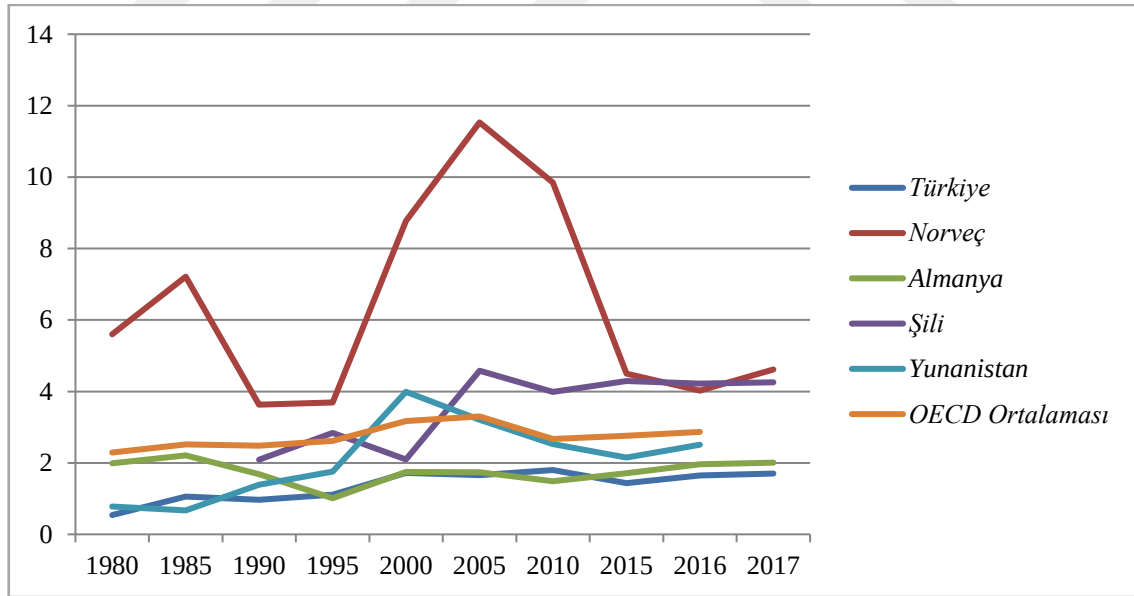
Kaynak: OECD, “Tax on Corporate Profits”, <https://data.oecd.org/tax/tax-on-corporate-profits.htm#indicator-chart> (29.03.2019).

Tablo 14’te Türkiye ile seçilmiş ülkeler ve OECD ortalaması bakımından kurumlar vergisinin GSYH’ye oranının ilgili dönemler itibariyle karşılaştırmasına yer verilmiştir. Tabloda görüldüğü gibi 1980 yılında OECD ülkelerinde kurumlar vergisinin GSYH’ye oranı ortalama olarak %2,29’dur. 1980 yılında en düşük orana sahip ülke %0,54 ile Türkiye’dir. En yüksek orana sahip ülke %5,60 ile Norveç’tir. Onu sırasıyla %2,09 ile Şili, %1,99 ile Almanya ve %0,78 ile Yunanistan takip etmektedir. OECD

ortalamasının yıllar itibariyle genelde %2 dolaylarında olduğu ve sadece 2000 ile 2005 yıllarında %3 oranlarına yükseldiği görülmektedir.

Ele alınan dönemler itibariyle Türkiye ve Almanya'nın oranlarında çok önemli değişikliklerin olmadığı, Norveç ve Şili'nin 2005 yılı verisinin önceki dönemlere göre oldukça yüksek olduğu, Yunanistan'ın ise 2000 yılı verisinde artış olduğu görülmektedir.

Yukarıda yer alan ülkelerin hepsinin son yıl verileri bir önceki yıla göre artış göstermiştir. Son verilere göre kurumlar vergisinin GSYH içindeki payı Türkiye'de %1,70, Norveç'te %4,61, Almanya'da %2,01, Şili'de %4,26, Yunanistan'da ise %2,51 olarak gerçekleştiği tabloya göre söylenebilir. Kurumlar vergisinin GSYH'ye oranları açısından 1980 ve 2017 dönemi kıyaslandığında; Türkiye, Almanya, Şili ve Yunanistan'ın oranları artmış, Norveç'in oranı ise azalmıştır. OECD ortalaması açısından bakıldığında son mevcut olan verilere göre Norveç ve Şili'nin ortalamanın üzerinde yer aldığı, Türkiye, Almanya ve Yunanistan'ın ise OECD ortalamasının altında yer aldığı görülmektedir.

Grafik 11: Türkiye’de Kurumlar Vergisinin GSYH’ye Oranının Seçilmiş Ülkeler ile Karşılaştırılması (%)

Kaynak: OECD, “Tax on Corporate Profits”, <https://data.oecd.org/tax/tax-on-corporate-profits.htm#indicator-chart> (29.03.2019).

Karşılaştırma yapılan ülkeler ile OECD ortalamasının kurumlar vergisinin GSYH içindeki payının 1980-2017 dönemi oranlarının gelişimi Grafik 11’de gösterilmektedir. Grafik 11’de görülebileceği üzere, Norveç’in kurumlar vergisinin GSYH içindeki payı oldukça değişkenlik göstermiştir. Özellikle de 1995 ve 2005 yılları arası önemli bir artış yaşanmışsa da daha sonra ise yine önemli derecede bir düşüş yaşadığı görülmektedir. Diğer ülkelerin oranlarında da değişiklikler olmuş ancak Norveç’teki kadar önemli değişiklikler yaşanmamıştır. Türkiye ve Almanya’nın 1985 yılı sonrası oranlarının birbirine yakın olduğu, Şili’nin oranlarında ise artışın olduğu söylenebilir.

Ülkelerin kurumlar vergisinin GSYH’ye oranları OECD ortalaması açısından kıyaslandığında, Türkiye ve Almanya’nın ele alınan dönem itibariyle OECD ortalamasının altında olduğu, Yunanistan’ın ise sadece belirli bir dönemde OECD ortalamasının üzerine çıktığı, daha sonra hep ortalamanın altında olduğu, Norveç’in tüm yıllarda OECD ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir.

3.4.2. Servet Üzerinden Alınan Vergiler

Tablo 15’te 1980-2017 yılları arası dönemler itibari ile servet üzerinden alınan vergilerin toplam vergi hasılatı içindeki oranlarının Türkiye ile seçilmiş ülkeler ve OECD ortalaması bakımından karşılaştırmalarına yer verilmektedir.

Tablo 15’e göre 1980 yılında OECD ortalamasının %5,34 olduğu görülmektedir. 1980 yılında seçilen ülkeler arasında en yüksek orana sahip ülkenin %6,15⁵⁸⁶ ile Şili, en düşük orana sahip ülkenin %1,72 ile Norveç olduğu görülmektedir. Diğer ülkelere bakıldığında ise Türkiye’nin %5,42, Almanya’nın %3,28 ve Yunanistan’ın %4,59 olduğu görülmektedir. 1980 yılı verilerine göre Norveç, Almanya ve Yunanistan ortalamasının altında yer alırken Türkiye ve Şili ise OECD ortalamasının üzerinde yer almaktadır.

⁵⁸⁶ 1990 yılı verisi kullanılmıştır.

Tablo 15
Türkiye’de Servet Üzerinden Alınan Vergilerin Vergi Gelirleri İçindeki Payının
Seçilmiş Ülkeler ile Karşılaştırılması (%)

	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2016	2017
<i>Türkiye</i>	5,42	4,58	2,27	3,05	3,16	3,34	4,06	4,87	4,83	4,51
<i>Norveç</i>	1,72	1,94	2,94	2,81	2,30	2,56	2,84	2,97	3,25	3,31
<i>Almanya</i>	3,28	3,02	3,37	2,77	2,28	2,47	2,33	2,75	2,83	2,73
<i>Şili</i>	-	-	6,15	6,28	7,1	6,32	4,11	4,37	5,07	5,38
<i>Yunanistan</i>	4,59	2,70	4,64	4,05	6,10	4,17	5,17	8,40	8,11	8,12
<i>OECD Ort.</i>	5,34	5,36	5,76	5,17	5,38	5,46	5,43	5,66	5,66	-

Kaynak: OECD, “Tax on Property”, <https://data.oecd.org/tax/tax-on-property.htm#indicator-chart> (29.03.2019).

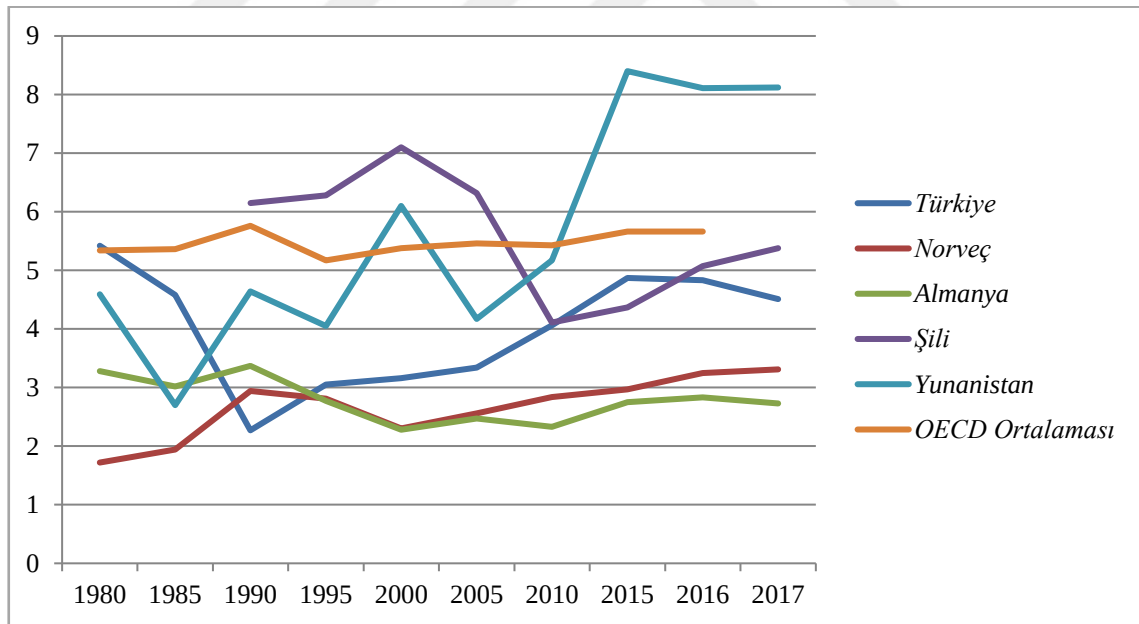
Ülkelerin yıllar itibari ile durumu incelendiğinde ise Türkiye’de 1985 ve 1990 yılında bu oranın düştüğü ancak 1995 ve takip eden yıllarda 2016 yılına gelene kadar toplam vergi gelirleri içinde servet üzerinden alınan vergilerin payının artış gösterdiği görülmektedir. Norveç’in 1980 yılı oranına bakıldığında diğer ülkelere kıyasla en düşük paya sahip olan ülke olduğu söylenebilir. Norveç’in bu oranı 1990 yılına kadar bir artış göstermiş ancak 1995 ve 2000 yıllarında düşüş olmuş, daha sonra 2005 yılı itibari ile günümüze kadar bu oran artmaya devam etmiştir. Almanya’da ise servet üzerinden alınan vergilerin payının %2-3 bandında değiştiği görülmektedir. 1980 yılında %3,28 olan bu oran artış ve azalış eğilimleri göstermiş, en yüksek oranına 1990 yılında ulaşmış ancak takip eden yıllarda 2016 yılında %2,83 iken 2017 yılında 2016 yılına göre düşüş göstererek %2,73’e gerilemiştir.

Şili ise tablodaki verilerden yola çıkarak 1990 yılı verisine göre seçilen ülkeler arasında toplam vergi gelirleri içerisinde servet üzerinden alınan vergilerin payının en yüksek olduğu ülkedir. Söz konusu oran 2000 yılına kadar artış göstermiştir. Daha sonra 2000-2010 arası düşüş yaşamış ancak 2010 yılından sonra 2017 yılına kadar yine artmıştır. Yunanistan’da 1980 %4,59 olan oran 1985’e gelince düşerek %2,70 olmuştur. 1990 yılında tekrar artmış ve 1995 yılında ise azalmıştır. Bir artış, bir azalış eğilimi gösteren Yunanistan’ın 2010 yılında %5,17 olan oranının, son üç yıl oranlarına

bakıldığında %8 bandına çıktığı görülmektedir. Yunanistan'ın 2017 yılı servet üzerinden alınan vergilerinin toplam vergi gelirleri içindeki payı %8,12'dir.

Tabloda görüldüğü üzere, 2017 yılı verilerine göre en yüksek oran %8,12 ile Yunanistan'ın olurken onu %5,38 ile Şili takip etmektedir. Üçüncü sırada %4,51 ile Türkiye, dördüncü sırada %3,31 ile Norveç ve son sırada ise %2,73 ile Almanya gelmektedir. 2016 yılı verilerine göre sadece Yunanistan OECD ortalamasının üzerindeyken Türkiye, Norveç, Almanya ve Şili OECD ortalamasının altındadır. OECD ortalamasında yıllar itibari ile çok fazla değişiklik olmadığı ve %5 bandında oranların değiştiği görülmektedir.

1980 ve 2017 dönemi kıyaslandığında servet üzerinden alınan vergilerin toplam vergi hasılatı içindeki payı Türkiye, Almanya ve Şili'de azalmış, Norveç ve Yunanistan'da ise artmıştır. OECD ortalamasının da 1980-2016 yılı oranları kıyaslandığında arttığı görülmektedir.

Grafik 12: Türkiye’de Servet Üzerinden Alınan Vergilerin Vergi Gelirleri İçindeki Payının Seçilmiş Ülkeler ile Karşılaştırılması (%)

Kaynak: OECD, “Tax on Property”, <https://data.oecd.org/tax/tax-on-property.htm#indicator-chart> (29.03.2019).

Grafik 12’de görüldüğü üzere, 2017 yılında servet vergilerinin toplam vergi gelirleri içindeki payı açısından en yüksek orana sahip ülke Yunanistan’dır ve OECD ortalamasının da oldukça üzerinde yer almaktadır. Yunanistan’ın ayrıca diğer yılları incelendiğinde de oranların yıllar itibariyle çok değişkenlik gösterdiği söylenebilir. Servet üzerinden alınan vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı açısından 1980 yılında en düşük orana sahip ülke Norveç iken 2017 yılında en düşük orana sahip ülke Almanya’dır. Almanya’da çok değişkenlik görülmemekte ve ortalamanın altında bir seyir izlemektedir. Norveç’inde 1995-2000-2005 bandında Almanya ile neredeyse birbirinin aynısı olmuş ve diğer yıllarda da aşırı kırılmalar görülmemiştir. Şili’nin 2000 yılına gelince artan oranı, 2000 yılından sonra 2010 yılına kadar bir düşüş göstermiştir. Türkiye’de de başlangıçta yüksek olan oran düşmüş daha sonra ise 2015 yılına kadar bir artış yaşamasına rağmen 2017 ye doğru yine bir düşüş göstermiştir.

Tablo 16
Türkiye’de Servet Üzerinden Alınan Vergilerin GSYH’ye Oranının Seçilmiş
Ülkeler ile Karşılaştırılması (%)

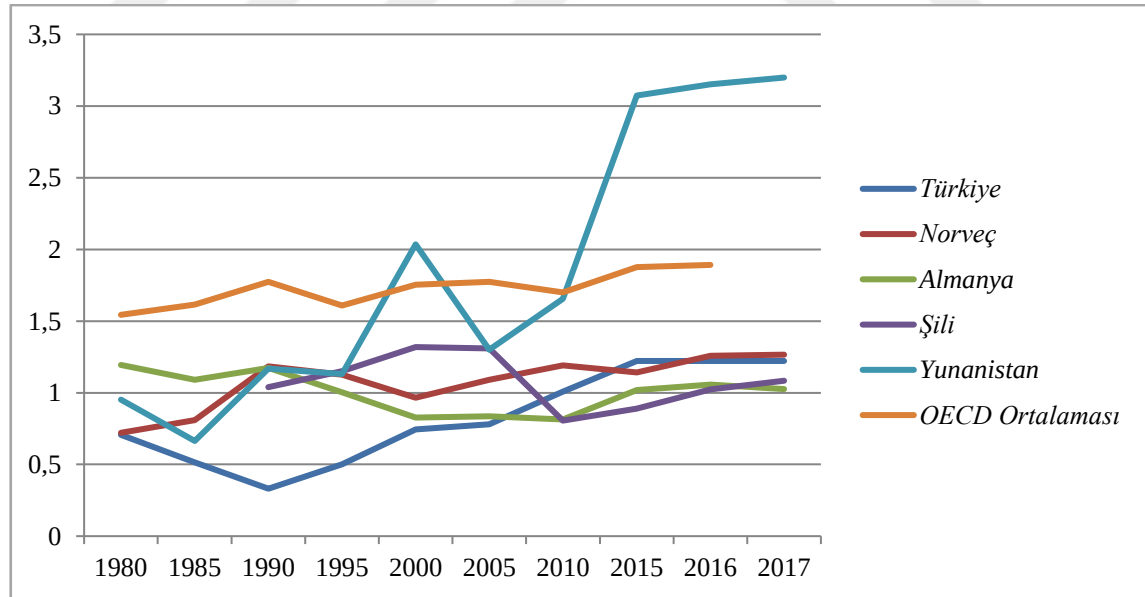
	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2016	2017
<i>Türkiye</i>	0,706	0,514	0,331	0,500	0,745	0,780	1,007	1,222	1,222	1,222
<i>Norveç</i>	0,721	0,810	1,185	1,126	0,965	1,090	1,190	1,141	1,258	1,266
<i>Almanya</i>	1,194	1,090	1,173	1,003	0,827	0,836	0,814	1,019	1,058	1,025
<i>Şili</i>	-	-	1,039	1,150	1,319	1,310	0,806	0,890	1,023	1,085
<i>Yunanistan</i>	0,953	0,664	1,169	1,131	2,035	1,301	1,655	3,073	3,151	3,199
<i>OECD Ort.</i>	1,544	1,616	1,775	1,608	1,753	1,774	1,700	1,876	1,892	-

Kaynak: OECD, “Tax on Property”, <https://data.oecd.org/tax/tax-on-property.htm#indicator-chart> (29.03.2019).

Tablo 16’da servet üzerinden alınan vergilerin GSYH’ye oranının Türkiye ile seçilmiş ülkeler ve OECD ortalaması bakımından karşılaştırılmasına yer verilmiştir. Tabloda görüldüğü üzere, 1980 yılında OECD ülkelerinde servet üzerinden alınan vergilerin GSYH’ye oranı ortalama olarak %1,544’tür. 1980 yılında en yüksek orana sahip ülke %1,194 ile Almanya’dır. En düşük orana sahip ülke ise %0,706 ile Türkiye’dir.

Türkiye'nin 1980 yılında %0,706 olan oranı, servet üzerinden alınan vergilerin GSYH içinde oldukça az bir paya sahip olduğunu gösteriyor. Bu oran 1990 yılında daha da düşerek %0,331'e gerilemiştir. Takip eden yıllarda ise artma eğilimine girerek son 3 yılda aynı oran olan %1,222'e yükselmiştir. Ülkelerin genel durumuna bakıldığında birbirlerine benzer şekilde oldukları görülüyor. Ülkeler arasında Yunanistan'ın 1980 yılı oranına göre 2000 yılına gelindiğinde bu oranda önemli bir artış olduğu ve %2,035'e yükseldiği görülüyor. Ancak takip eden dönemde 2005 yılında bu oranda önemli bir düşüşün olduğu ve %1,301'e gerilediği görülüyor. Diğer bir önemli değişiklik ise 2010 yılından 2015 yılına geçerken gerçekleşmiş ve bu oran %3,073'e yükselmiştir. 2016 ve 2017 yıllarında da bu artış devam ederek 2017 yılında %3,199 olarak gerçekleşmiştir.

1980 ve 2017 yılı oranları ele alınarak ülkelerin servet üzerinden alınan vergilerinin GSYH'ye oranları kıyaslandığında Türkiye, Norveç, Şili ve Yunanistan'ın servet üzerinden alınan vergilerinin GSYH'ye oranının arttığı, Almanya'nın oranının ise azaldığı görülmektedir. En yüksek artış Yunanistan'da gerçekleşmiştir. OECD ortalamasının da 1980 yılına göre 2016 yılında arttığı görülmektedir.

Grafik 13: Türkiye’de Servet Üzerinden Alınan Vergilerin GSYH’ye Oranının Seçilmiş Ülkeler ile Karşılaştırılması (%)

Kaynak: OECD, “Tax on Property”, <https://data.oecd.org/tax/tax-on-property.htm#indicator-chart> (29.03.2019).

Grafik 13'te karşılaştırma yapılan ülkelerin servet üzerinden alınan vergilerinin GSYH'ye oranları ile OECD ortalamasının seyri gösterilmektedir. Grafik 13'e göre ilgili dönemlerde en fazla değişikliğin Yunanistan'da olduğu görülmektedir. Diğer ülkelerde önemli değişikliklerin olmadığı, Türkiye'nin 1990 yılında düşen oranının 1990 sonrası dönemde artmaya devam ettiği ve son 3 yılda aynı oranla seyir halinde olduğu görülmektedir. Yunanistan'ın belirli dönemler haricinde OECD ortalamasının üzerinde olduğu, Türkiye, Norveç, Almanya ve Şili'nin ise ele alınan dönemler itibarıyla OECD ortalamasının altında bir seyirde olduğu söylenebilir.

3.4.3. Mal ve Hizmet Üzerinden Alınan Vergiler

1980 yılı sonrası küreselleşme sürecinde vergi politikalarında oluşan dönüşüm diğer vergiler gibi mal ve hizmet üzerinden alınan vergileri de etkilemiştir.⁵⁸⁷ Bu kısımda ilgili dönemler itibarıyla mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı ve GSYH'ye oranla gelişimi incelenecektir.

Tablo 17
Türkiye'de Mal ve Hizmet Üzerinden Alınan Vergilerin Vergi Gelirleri İçindeki Payının Seçilmiş Ülkeler ile Karşılaştırılması (%)

	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2016	2017
<i>Türkiye</i>	32,54	36,2	27,2	37,57	41,98	49,30	47,68	44,31	43,63	43,44
<i>Norveç</i>	35,32	37,51	35,54	38,59	31,77	27,74	27,67	30,19	31,38	31,13
<i>Almanya</i>	27,36	25,65	26,73	27,98	28,07	29,08	29,46	22,78	27,11	26,25
<i>Şili</i>	-	-	62,95	62,56	63,80	51,50	51,20	54,09	54,59	54,80
<i>Yunanistan</i>	41,24	42,72	44,54	41,50	36,35	34,90	38,26	39,06	39,59	39,09
<i>OECD Ort.</i>	32,58	33,70	32,49	33,85	33,10	33,01	33,19	32,63	32,69	-

Kaynak: OECD, "Tax on Goods and Services", <https://data.oecd.org/tax/tax-on-goods-and-services.htm#indicator-chart> (29.03.2019).

⁵⁸⁷ Nesrin Candan, "Türkiye'de 1990 Yılından Sonra Uygulanan Vergi Politikaları ve Kriz Etkisi", **Tarım Ekonomisi Dergisi**, Cilt.18, Sayı.2, 2012, s.81.

Tablo 17 ülkelerin mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerinin toplam vergi gelirleri içindeki payını göstermektedir. Tablo 17 incelendiğinde, 1990 yılında mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerin toplam vergi gelirleri içinde en yüksek paya sahip ülkenin %62,95 ile Şili olduğu, Şili'yi 1980 yılı verilerine göre sırasıyla %41,24 ile Yunanistan, %35,32 ile Norveç, %32,54 ile Türkiye, %27,36 ile Almanya'nın takip ettiği görülmektedir. Söz konusu verginin 1980 yılında OECD ülkelerinin ortalaması ise %32,58'dir.

1980 yılında mal ve hizmetler üzerinden alınan vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı açısından Türkiye ve Almanya OECD ortalaması altında yer alırken Norveç, Şili ve Yunanistan ise OECD ortalaması üzerindedir.

Ülkelerin her birindeki değişim ele alınacak olursa Türkiye'nin 1980 yılında %32,54 olan oranı 1985'te %36,2'ye yükselmiştir. Ancak bu oran 1990 yılında önemli bir düşüş yaşayarak %27,2'ye gerilemiştir. 1995 yılına gelindiğinde 1990 yılına göre önemli bir artış yaşayarak %37,57'ye yükselmiş ve bu yükselişini 2000 ve 2005 yılında da sürdürerek 2005 yılında %49,30 gibi ciddi bir orana ulaşmıştır. Ancak 2005 yılından sonra Türkiye'nin mal ve hizmetler üzerinden alınan vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı azalma göstermiş ve 2017 yılında %43,44'e gerilemiştir.

Norveç ele alındığında, 1980 yılında %35,32 olan söz konusu oran 1985 yılında artış göstererek %37,51'e ulaşmıştır. 1990 yılına gelindiğinde düşüş gerçekleşmiş, 1995'te artış olmuş ancak takip eden 2000-2005-2010 yıllarında yine bir düşüş eğilimi olmuştur. Son yıllara bakıldığında ise 2016 yılına kadar yine bir artış olmuş ve 2017 yılında bu oranda ufak bir azalma olarak %31,13 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 17, Almanya'da söz konusu oranın inceleme dönemi boyunca OECD ortalamasının altında bir seyir izlediğini göstermektedir. Tablo incelendiğinde aslında Almanya'nın yıllar itibari ile oranlarında çok fazla bir değişiklik olmadığı, %1-2 bandında değişiklikler olduğu, en büyük değişikliğin 2010 ve 2015 yılları arasında yaşandığı görülmektedir. 2010 yılında %29,46 iken 2015 yılında bu oran düşüş yaşayarak %22,78'e düşmüştür. 2016 yılında yine artmış ve 2017 yılında yine bir düşüşle %26,25'e

gerilemiştir. Aslında 1980 yılı ve 2017 yılı oranları karşılaştırıldığında Almanya'nın mal ve hizmetler üzerinden alınan vergilerinin payının çok değişmediği söylenebilir.

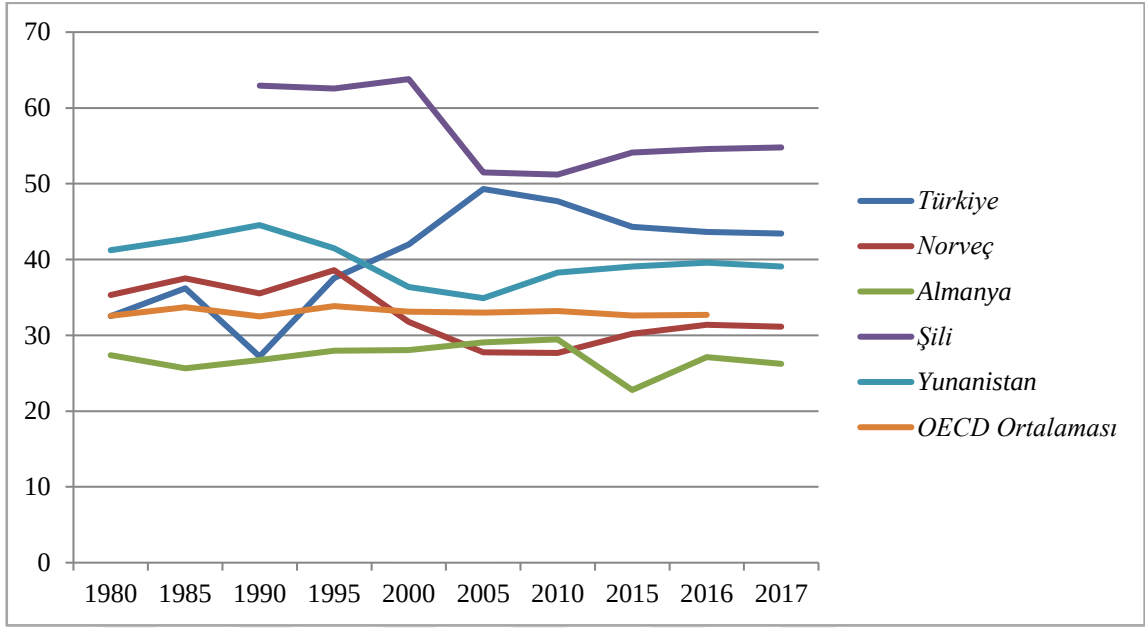
Mal ve hizmetler üzerinden alınan vergiler bakımından seçilen ülkelerde en dikkat çeken Şili'dir. Çünkü diğer ülkelere göre payı oldukça yüksektir. 1990 yılına bakıldığında OECD ortalamasının neredeyse 2 katı kadar yüksek bir orana sahiptir. 1990 yılında %62,95 olan oran bir sonraki 5 yıllık dönemde küçük bir gerileme göstererek %62,56'ya düşmüştür. 2000 yılında ise %63,80'e yükselmiştir. Şili'de de oranlar açısından önemli değişikliğin yaşandığı yıl 2000-2005 arası olmuştur. 2000'de %63,80 iken 2005'te %51,50'ye düşerek önemli bir gerileme göstermiştir. Takip eden yıllarda ise yine artış eğilimine girmiş ve 2017 yılında %54,80 olarak gerçekleşmiştir. 1980 yılı oranı ile karşılaştırıldığında Şili'de bu oranın düştüğü ancak diğer ülkelerle karşılaştırıldığında ise aralarında yine en yüksek orana sahip ülkenin Şili olduğu söylenebilir.

Yunanistan'da ise 1980'de %41,24 olan oran 1990 yılına gelindiğinde artarak %44,54 olmuştur. 1995-2000-2005'te ise azalma eğilimine girerek 2005'te %34,90 olduğu görülmektedir. 2010, 2015, 2016 yıllarında bu oran artmış ve 2017 yılında %39,09 olmuştur.

2016 yılında Türkiye, Şili ve Yunanistan'ın mal ve hizmetler üzerinden alınan vergilerinin toplam vergi gelirleri içindeki oranı OECD ülkelerinin ortalaması üzerinde, Norveç ve Almanya'nın oranı ise ortalamanın altında yer almaktadır.

1980-2017 yılları itibariyle mal ve hizmetler üzerinden alınan vergilerin vergi gelirleri içindeki gelişimleri kıyaslandığında Türkiye'nin oranı artmış, Norveç, Almanya, Şili ve Yunanistan'ın oranı ise azalmıştır. Türkiye'de bu vergilerin payının artmasının temel nedeni tahsilat kolaylığından dolayı kamuya finansman sağlamada bu vergilerin tercih edilmesi ve gelir etkisinin kısa sürede ortaya çıkmasıdır.⁵⁸⁸

⁵⁸⁸ Kalkınma Bakanlığı, s.4.

Grafik 14: Türkiye’de Mal ve Hizmet Üzerinden Alınan Vergilerin Vergi Gelirleri İçindeki Payının Seçilmiş Ülkeler ile Karşılaştırılması (%)

Kaynak: OECD, “Tax on Goods and Services”, <https://data.oecd.org/tax/tax-on-goods-and-services.htm#indicator-chart> (29.03.2019).

Grafik 14’te görüldüğü üzere söz konusu oranın en yüksek olduğu ülke Şili’dir. En düşük orana sahip ülke ise 2005 ve 2010 dönemi hariç Almanya’dır. OECD ülkelerinin ortalaması ele alındığında ise hep aynı seyrinde olduğu görülmektedir. Seçilen ülkelerin OECD ortalaması açısından yerleri ele alındığında Şili ve Yunanistan ilgili dönemler itibariyle ortalamanın üstünde, Almanya ortalamasının altında, Norveç 2000 yılı öncesi ortalamasının üstünde iken 2000 yılı sonrası ortalamasının altında, Türkiye’nin ise 1995 yılı sonrası ortalamasının üstünde olduğu söylenebilir.

Tablo 18’de görüldüğü üzere, 1980 yılında OECD ülkelerinde mal ve hizmetler üzerinden alınan vergilerin GSYH’ye oranı ortalama olarak %9,52’dir. 1980 yılında en yüksek paya sahip ülke %14,81 ile Norveç’tir. Onu sırasıyla %10,63⁵⁸⁹ ile Şili, %9,88 ile Almanya, %8,56 ile Yunanistan, %3,34 ile Türkiye takip etmektedir. Görüldüğü üzere söz konusu oran itibariyle Türkiye 1980 yılında en düşük orana sahiptir.

⁵⁸⁹ 1990 yılı verisi kullanılmıştır.

Tablo 18
Türkiye’de Mal ve Hizmet Üzerinden Alınan Vergilerin GSYH’ye Oranının
Seçilmiş Ülkeler ile Karşılaştırılması (%)

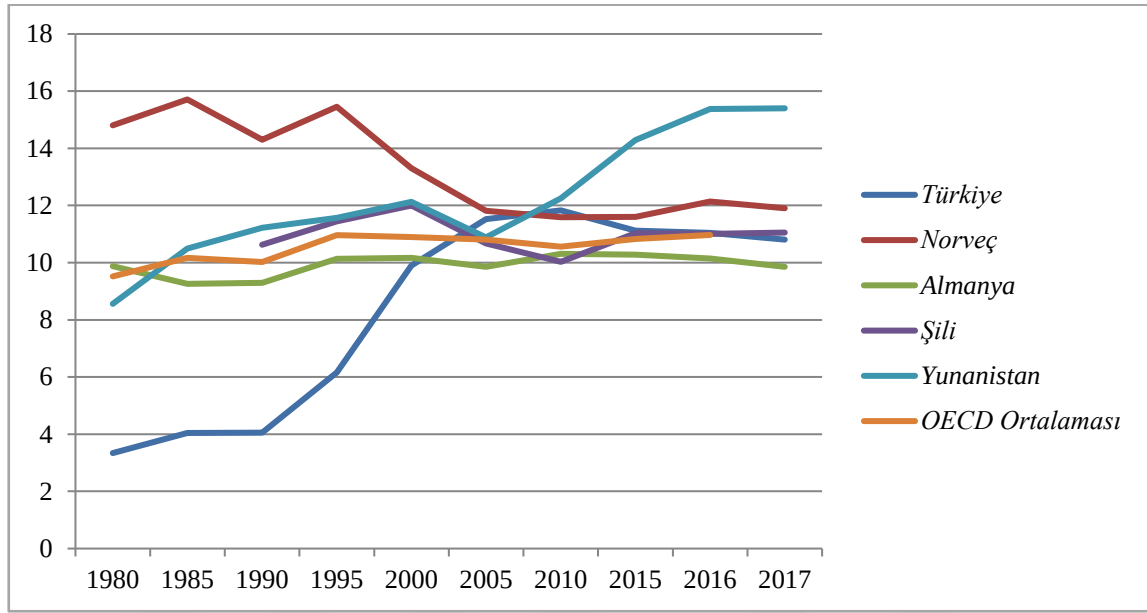
	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2016	2017
<i>Türkiye</i>	3,34	4,04	4,06	6,16	9,90	11,52	11,83	11,12	11,04	10,81
<i>Norveç</i>	14,81	15,71	14,30	15,45	13,31	11,82	11,59	11,60	12,14	11,90
<i>Almanya</i>	9,88	9,26	9,30	10,14	10,17	9,85	10,31	10,28	10,15	9,86
<i>Şili</i>	-	-	10,63	11,45	12,00	10,67	10,03	11,03	11,01	11,05
<i>Yunanistan</i>	8,56	10,49	11,22	11,57	12,13	10,89	12,25	14,29	15,38	15,40
OECD Ort.	9,52	10,17	10,02	10,96	10,90	10,81	10,56	10,83	10,97	-

Kaynak: OECD, “Tax on Goods and Services”, <https://data.oecd.org/tax/tax-on-goods-and-services.htm#indicator-chart> (29.03.2019).

Ele alınan dönemler itibariyle Türkiye’nin 1980 yılı oranı hem diğer ülkeler açısından hem de OECD ortalaması açısından oldukça düşüktür. 2010 yılına gelinceye kadar bu oran artış eğiliminde olup 2010 yılında %11,83’e yükselmiştir. Takip eden son üç yılda ise azalarak 2017 yılında %10,81’e gerilemiştir. Buradan Türkiye’nin mal ve hizmetler üzerinden alınan vergilerinin GSYH içindeki payının son 3 yıla bakarak azaldığı söylenebilir. Yunanistan’ın 1980 yılında %8,56 olan oranı, takip eden yıllarda 2005 yılı hariç hep artış göstermiş ve 2017 yılında %15,40’a ulaşarak en yüksek orana sahip olan ülke olmuştur. Şili’de fazla değişiklik olmamıştır. Ele alınan dönemlerde en yüksek oranı olan %12’ye 2000 yılında ulaşmıştır. 2000 yılından 2016 yılına doğru bir azalış eğiliminde olmuş ve 2017 yılında %11,05 olarak gerçekleşmiştir. Almanya’da önemli değişikliklerin olmadığı, bu oranın daha çok %9-10 bandında olduğu da görülmektedir. Almanya’nın 2010 yılında 2017 yılına doğru mal ve hizmet vergilerinin GSYH içindeki payında azalış olduğu görülmektedir. Norveç’in de 1980 ve 1995 yılları arasındaki oranlarına bakılarak son yıllarda bu oranının düştüğü ve 2017 yılında %11,90 olduğu görülmektedir.

1980 ve 2017 yılları kıyaslandığında, söz konusu oran Türkiye, Şili ve Yunanistan’da artmış, Almanya ve Norveç’te ise azalmıştır. OECD ülkelerinin ortalaması ise 1980 yılında %9,52 iken 2017 yılında %10,97’ye yükselmiştir.

1980 yılında Türkiye ve Yunanistan OECD ortalaması altında, Norveç, Şili ve Almanya ortalamasının üstündeyken 2016 yılında ise Almanya dışında ilgili tüm ülkeler OECD ortalamasının üstündedir. Türkiye ve Yunanistan 1980 yılında ortalamanın altında iken 2016 yılında OECD ortalamasının üstünde yer almıştır.

Grafik 15: Türkiye’de Mal ve Hizmet Üzerinden Alınan Vergilerin GSYH’ye Oranının Seçilmiş Ülkeler ile Karşılaştırılması (%)

Kaynak: OECD, “Tax on Goods and Services”, <https://data.oecd.org/tax/tax-on-goods-and-services.htm#indicator-chart> (29.03.2019).

Grafik 15 karşılaştırma yapılan ülkeler ile OECD ortalamasının mal ve hizmetler üzerinden alınan vergilerin GSYH içindeki payının 1980-2017 dönemindeki gelişimini göstermektedir. Grafikte görüldüğü üzere Almanya’nın belirli bir seyir halinde olduğu, Yunanistan’ın 2005 yılından sonra önemli bir artış içinde olduğu söylenebilir. Grafikte Norveç ve Türkiye’nin durumu dikkat çekmektedir. Norveç 2010 yılına kadar azalma eğiliminde iken Türkiye ise bir ivme ile 2010 yılına kadar artma eğilimindedir. 2010 yılından sonra ise ikisi de belirli bir seyirle devam etmiştir. 1980 yılında en yüksek orana sahip ülke Norveç’tir. 2017 yılında ise en yüksek orana sahip ülkenin Yunanistan olduğu görülmektedir. Aynı şekilde 1980 yılında en düşük orana sahip ülke Türkiye iken, 2017 yılında en düşük orana sahip ülke Almanya’dır. Almanya’nın 1980 yılı dışında OECD ortalamasının altında yer almaktadır.

3.4.4. Dolaylı ve Dolaysız Vergiler

Bir ülkede adaletli ve dengeli vergi yükü dağılımı açısından toplam vergiler içinde dolaylı ve dolaysız vergilerin payının ele alınıp karşılaştırılması gerekmektedir.⁵⁹⁰ Dolaylı ve dolaysız vergi ayrımı, vergi sistemlerinde geleneksel bir sınıflama olup bu vergilerin birbirine oranı özellikle vergi sistemlerinin gelir dağılımı etkileri bakımından önem arz etmektedir. Ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ile bağlı olarak başlangıçta dolaylı vergiler genellikle hâkim durumdayken sanayileşme, kurumsallaşma ve kişi başına gelirin artması ile birlikte vergi kapasitesinin genişlemesi sonucu sistemde dolaysız vergilerin payı artış göstermektedir.⁵⁹¹ Buradan hareketle, gelişmiş ülkelerin vergi sistemleri içinde dolaysız vergilerin payının ağırlıkta olduğu; gelişmekte olan ülkelerin vergi sistemlerinde ise dolaylı vergilerin payının ön planda olduğu söylenmektedir.⁵⁹²

Toplam vergi gelirleri içinde dolaysız vergilerin göreceli payının yüksek olduğu bir vergi sisteminin zengin kesimden düşük ve orta gelirli olan kesime doğru bir çeşit transfer oluşturma potansiyeli yaratarak gelir dağılımındaki adaletsizliği azaltıcı özellik taşıdığı söylenebilir.⁵⁹³ Dolaylı vergilerin göreceli payının yüksek olması ise gelir dağılımı adaletsizliğini artırmaktadır. Dolaylı vergilerin adil olmayan vergiler olarak nitelendirilmesinin sebebi, objektif olmaları başka bir deyişle mükelleflerin şahsi ve ailevi durumlarını dikkate almayıp doğrudan verginin konusunu dikkate almalarıdır. Dolaylı vergiler ayrıca harcamaları vergilendirdiği için marjinal tüketim eğilimi yüksek olan düşük gelirli kesim, gelirlerinin yüksek bir oranını vergi olarak verdiklerinden dolayı vergi yükleri artmakta ve gelir dağılımı bu kesim aleyhine bozulmaktadır.⁵⁹⁴

⁵⁹⁰ Ramazan Armağan, “Türkiye’de Gelir ve Kurumlar Vergisi Oranlarında İndirimin Vergi Gelirleri Üzerine Etkileri”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt.12, Sayı.3, Yıl.2007, s.239.

⁵⁹¹ TÜSİAD, s.13.

⁵⁹² Susam ve Oktayer, s.112.

⁵⁹³ Bünyamin Demirgil, “Vergilerin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi: Ampirik Bir Çalışma”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt.19, Sayı.2, 2018, s. 121.

⁵⁹⁴ Demirgil, s.121.

Tablo 19
Türkiye ve Seçili OECD Ülkelerinde Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Payı*
(1990-2017) (%)

		1990	1995	2000	2005	2010	2015	2016	2017
<i>Türkiye</i>	<i>Dolaylı V.</i>	34,7	42,7	51,6	63,5	63,4	62,4	61,2	61,4
	<i>Dolaysız V.</i>	65,3	57,3	48,4	36,5	36,6	37,6	38,8	38,6
<i>Norveç</i>	<i>Dolaylı V.</i>	48,2	50,4	40,1	34,8	35,6	41,4	43,2	42,7
	<i>Dolaysız V.</i>	51,8	49,6	59,9	65,2	64,4	58,6	56,8	57,3
<i>Almanya</i>	<i>Dolaylı V.</i>	42,7	45,8	46,0	48,3	48,4	44,5	43,4	42,2
	<i>Dolaysız V.</i>	57,3	54,2	54,0	51,7	51,6	55,5	56,6	57,8
<i>Şili</i>	<i>Dolaylı V.</i>	69,1	66,8	68,8	55,0	54,9	58,1	58,7	59,0
	<i>Dolaysız V.</i>	30,9	33,2	31,2	45,0	45,1	41,9	41,3	41,0
<i>Yunanistan</i>	<i>Dolaylı V.</i>	63,8	61,2	52,0	53,8	58,1	55,1	55,4	55,5
	<i>Dolaysız V.</i>	36,2	38,8	48,0	46,2	41,9	44,9	44,6	44,5
<i>OECD Ort.</i>	<i>Dolaylı V.</i>	32,2	34,2	31,9	34,2	35,7	33,5	33,5	-
	<i>Dolaysız V.</i>	67,8	65,8	68,1	65,8	64,3	66,5	66,5	-

Kaynak: OECD, <https://stats.oecd.org/> (18.05.2019).

Not: OECD'den elde edilen verilere dayalı olarak tarafımızca hesaplanarak oluşturulmuştur.

*Sosyal Güvenlik Primleri Hariç

Tablo 19'da Türkiye ve seçilen OECD ülkelerinin dolaylı ve dolaysız vergi payları yer almaktadır. 1990 yılında Türkiye'de dolaysız vergilerin payı %65,3 iken dolaylı vergilerin payı %34,7'dir. 2000 yılı ve sonrasında Türkiye'de dolaylı vergilerin payı artarken dolaysız vergilerin payında azalma olduğu ve 2017 yılında Türkiye'de dolaylı vergilerin payının %61,4, dolaysız vergilerin payının ise %38,6 olduğu görülmektedir. Türkiye'de 1990 yılında dolaysız vergilerin payı yüksek iken 2017 yılına gelindiğinde dolaylı vergilerin payının yüksek olduğu görülmektedir. Türkiye'de dolaylı vergi oranlarının yüksek olmasının temel nedeni dolaylı vergi oranlarının yüksek olması değil, dolaysız vergi gelirlerinin yeterli düzeyde olmamasıdır.⁵⁹⁵ Türkiye'de dolaylı vergi oranının yüksek olmasının diğer sebepleri arasında gelir vergisi sisteminin yeniden düzenlenmesi, kayıt dışılık, devletin vergi toplama ihtiyacını dolaylı vergilerle

⁵⁹⁵ Kalkınma Bakanlığı, s.8.

karşılayabilmesi ve ülkenin ekonomik gelişmişlik seviyesi gibi faktörlerle ilişkisinin bulunması sayılabilir.⁵⁹⁶

Norveç'te 1990 yılında dolaylı vergilerin payı %48,2, dolaysız vergilerin payı %51,8 iken yıllar itibariyle değişimi ele alındığında 1995 ve 2005 yılları arasında dolaylı vergi paylarında bir azalma olduğu, 2005 yılından sonra ise dolaylı vergilerin paylarının yine arttığı görülmektedir. 2017 yılı incelendiğinde Norveç'in %57,3 olan dolaysız vergi oranı, %42,7 olan dolaylı vergi oranından daha yüksek olduğu görülmektedir.

Almanya'nın 1990 yılından 2010 yılına kadar dolaylı vergi payının arttığı, dolaysız vergi payının azaldığı görülürken, 2010 yılı itibariyle dolaylı vergi paylarının azaldığı ve dolaysız vergi paylarının ise arttığı görülmektedir. 2017 yılında Almanya'da %57,8 ile dolaysız vergilerin payı ağırlıkta iken dolaylı vergilerin payı %42,2'dir.

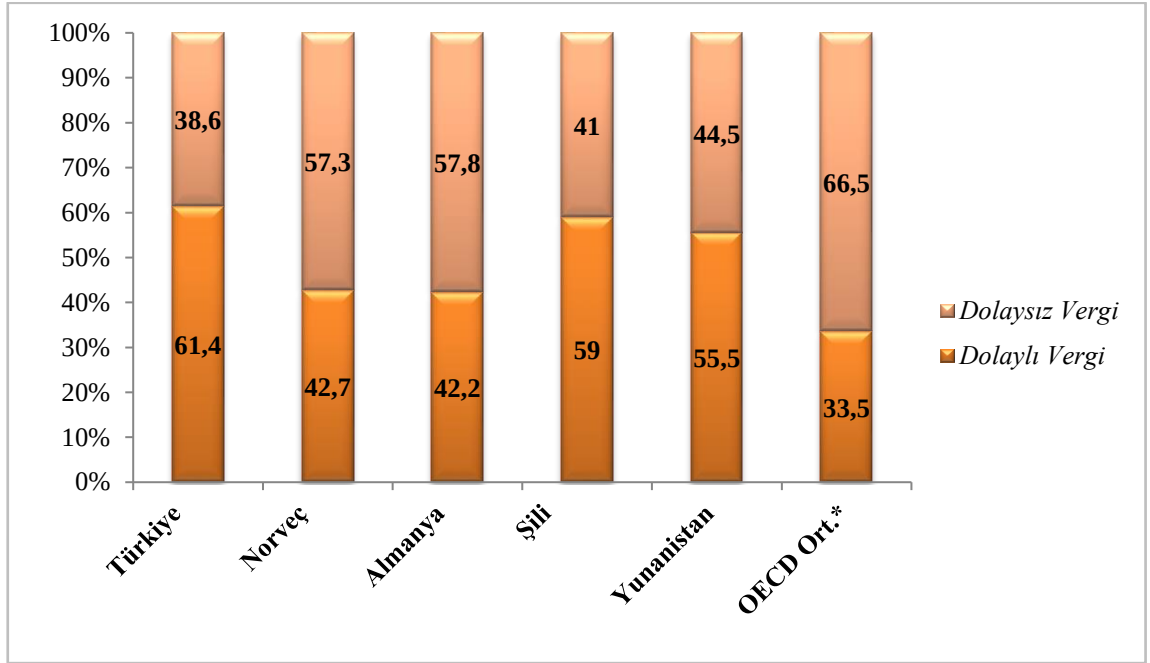
Şili'nin de 2010 yılına kadar dolaysız vergi payının arttığı, dolaylı vergi payının azaldığı görülürken 2010 yılından sonra dolaysız vergi payları azalırken, dolaylı vergi paylarının arttığı yukarıda Tablo 6'da görülmektedir. Ayrıca Şili'de 2017 yılında dolaylı vergi payları dolaysız vergi paylarına göre daha yüksektir.

Yunanistan ele alındığında, 1980 yılında dolaylı vergi payları dolaysız vergi paylarından yüksek iken 2017 yılına gelene kadar dolaylı vergilerin paylarında azalma olurken dolaysız vergilerin payında ise artış olmuştur. 2017 yılı itibariyle bakıldığında dolaylı vergilerin ağırlıkta olduğu görülmektedir.

Gelir ve kurumlar vergisi gibi dolaysız vergi oranlarının düşürülmesi ve katma değer vergisinin uygulamaya konulması sonucu sistem içinde dolaylı vergilerin payı artış göstermiştir.⁵⁹⁷

⁵⁹⁶ Uluslararası Şeffaflık Derneği, "Türkiye'de Dolaylı ve Dolaysız Vergiler", <http://www.seffaflik.org/wp-content/uploads/2017/02/Turkiyede-dolayli-ve-dolaysiz-vergi.pdf>, (30.05.2019).

⁵⁹⁷ Gonca Güngör ve Aykut Aydın, "Küreselleşmenin Türk Vergi Politikaları Üzerine Etkisinin 1980 Sonrası Analizi", **Ekonomi Bilimleri Dergisi**, Cilt.3, No.2, 2011, s.76.

Grafik 16: Türkiye ve Seçili Ülkelerin Dolaylı ve Dolaysız Vergi Payı (2017) (%)

Kaynak: OECD, <https://stats.oecd.org/> (18.05.2019).

*OECD ortalamasında 2016 yılı verisi kullanılmıştır.

2017 yılı dolaylı ve dolaysız vergi paylarının yer aldığı Grafik 16 incelendiğinde Türkiye, Şili ve Yunanistan'ın dolaylı vergi paylarının dolaysız vergi paylarına göre daha yüksek olduğu, Norveç ve Almanya'nın ise dolaysız vergi paylarının dolaylı vergi paylarına göre daha yüksek olduğu görülmektedir. OECD ortalaması ele alındığında ise %66,5 ile dolaylı vergi payının ağırlıkta olduğu, dolaysız vergi payının ise %33,5 olduğu görülmektedir.

Türkiye'de *dolaylı vergilerin* payının, OECD ülkelerinde ise *dolaysız vergilerin* payının yüksek olduğu görülmektedir. Dolaylı vergilerin adaletsiz vergiler olduğu bilgisinden yola çıkılarak Türkiye'de vergi sisteminin adil olduğunu söylemek oldukça güçtür. Gelir dağılımında adalet hedefine ulaşmak açısından dolaylı vergiler yerine dolaysız vergiler savunulmaktadır. İkinci bölümde ele alındığı üzere dolaylı vergiler hem yüksek hem de düşük gelirli kişilerden aynı oranda alındığı için gelir dağılımını olumlu etkilemesi açısından dolaylı vergilerin paylarının düşürülmesi gerekmektedir.

Dolaylı vergilerin adaletsiz olduğu bilinmektedir ancak dolaysız vergilerde de doğru bir “*vergi tasarımı*” yapılmazsa bu vergilerde adaletsiz vergiler haline gelmektedir. Örneğin, dolaysız vergilerden gelir vergisi kendi içerisindeki dizayn veya vergi tasarımından dolayı adaletsiz bir hal almaktadır.⁵⁹⁸

3.4.5. Ödeme Gücüne Göre Vergilemeye Yönelik Kullanılan Araçlar

Vergi yükünün bireyler arasında adaletli bir şekilde dağılması isteniyorsa ödeme gücü ilkesi dikkate alınarak vergileme yapılmalıdır. Bu anlamda gelir vergisinde artan oranlılık, ayırma kuramı ve en az geçim indirimi gibi araçlara yer verilmesi gerekmektedir.⁵⁹⁹ Artan oranlı gelir vergisi gelişmiş ülkelerin tümünde ve birçok gelişmekte olan ülkede bulunmaktadır.⁶⁰⁰

Artan oranlı tarife yapısının etkin olup olmadığının belirlenmesinde dilim sayısı ve dilimlerin artma oranı önem taşımaktadır. Bu nedenle tarifede dilim sayısının fazla olması artan oranlılığın etkisini artırmakta, dilim sayısının az olması ise artan oranlılığın etkisini azaltmaktadır.⁶⁰¹ Dilim sayısını azaltıp dilimlere uygulanan oranların arasının açılması, bir dilimden diğer dilime geçen mükellefin tabi olacağı vergi oranının birden yükselmesine sebep olmaktadır. Bu da kişilerde çalışmama ve üretmeme hissi uyandırarak ikame etkisine veya vergi kaçakçılığına sebep olmaktadır. Vergi kaçakçılığı, vergi yükü adaletini bozan bir durumdur ve böyle bir gelir vergisi tarifesi ayırma ilkesinin uygulanmasını da ortadan kaldırmaktadır.⁶⁰²

Uzunluk farkı⁶⁰³ ve yükseklik farkı⁶⁰⁴ artan oranlı vergi tarifeleri açısından oldukça önemli hususlardır. Artan oranlılığın derecesini belirlemede bu iki kavram önem

⁵⁹⁸ Ozan Bingöl, “Adalet Mülkün Temeli? Ya da Dolaylı Vergilerin Cazibesi Üzerine”, Vergiye Dair, 11.02.2019. <https://vergiyedair.com/2019/02/11/adalet-hangi-mulkun-temeli-ya-da-dolayli-vergilerin-cazibesi-uzerine/> (7.04.2019).

⁵⁹⁹ Gülay Akgül Yılmaz, *Türkiye’de Gelir Vergisi Tarifesinde Meydana Gelen Değişikliklerin Vergilendirmede Adalet İlkesi Bakımından Değerlendirilmesi*, s. 251.

⁶⁰⁰ Alex Cukierman and Allan H. Meltzer, “A Political Theory of Progressive Income Taxation”, **Research Showcase**, 1988, s.1.

⁶⁰¹ Filiz Giray ve Özgür Mustafa Ömür, “Türk Gelir Vergisinde Artan Oranlı Tarife Yapısını OECD Ülkeleri ile Karşılaştırma”, s.1015. <http://www.izceas.org/2018/books/izceas-2018-fullpaper-proceedings-book-isbn-978-605-254-071-8-page1011-to-1504.pdf> (28.05.2019).

⁶⁰² Gülay Akgül Yılmaz, *Türkiye’de Gelir Vergisi Tarifesinde Meydana Gelen Değişikliklerin Vergilendirmede Adalet İlkesi Bakımından Değerlendirilmesi*, s.263.

⁶⁰³ Uzunluk farkı, en yüksek matrah ile en düşük matrah arasındaki farktır.

⁶⁰⁴ Yükseklik farkı, en yüksek vergi oranı ile en düşük vergi oranı arasındaki farktır.

taşımaktadır. Uzunluk ve yükseklik farkının büyüklüğüne göre artan oranlı bir tarife güçlü ya da zayıf bir hal almaktadır. Yükseklik farkı sabit kalıp uzunluk farkının artması gelir vergisi tarifesinin zayıfladığını ve düşük gelirlilerin lehine seyir izlediğini ifade ederken, uzunluk farkının aynı kalıp yükseklik farkının artması ise vergi tarifesinin güçlü bir hal aldığını ve düşük gelirlilerin aleyhine olduğunu göstermektedir.⁶⁰⁵

Gelir vergisi tarifesinde uzunluk farkının yüksek ve dilim sayının fazla olması tarifenin daha geniş gelir gruplarına uygulandığı anlamını taşımaktadır. Vergi tarifesinde olan artışın daha çok üst gelir gruplarına uygulanması hem gelir dağılımında adaletin sağlanması hem de vergilemede adaletin sağlanması açısından oldukça öneme sahiptir. OECD ülkelerinin çoğunda gelir vergisi sistemlerinde artan oranlı bir tarife yapısı kullanılmaktadır.⁶⁰⁶

Tablo 20
Türkiye ve Seçilmiş OECD Ülkelerinin 2018 Yılı Merkezi Yönetim Kişisel Gelir Vergisi Tarife Yapıları

	Dilim Sayısı	En Düşük /Yüksek Dilim	Yükseklik Farkı	En düşük Dilim Euro*	En yüksek Dilim Euro*	Uzunluk Farkı
<i>Türkiye</i>	4	15-35	20	2.188	17.745	15.557
<i>Norveç</i>	5	8,55-23,95	15,4	17.208	97.962	80.754
<i>Almanya</i>	5	0-45	45	9.000	260.532	251.532
<i>Şili</i>	7	0-35,50	35,50	10.060	89.427	78.827
<i>Yunanistan</i>	4	22-45	23	20.000	40.000	20.000

Kaynak: OECD, "Tax Database", <https://stats.oecd.org/> (18.05.2019).

*Rakamlar 18.05.2019 kuruna göre ortak para birimi olan Euro'ya çevrilmiştir.

Tablo 20’de Türkiye, Norveç, Almanya, Şili ve Yunanistan’ın 2018 yılı kişisel gelir vergisi tarife yapılarının dilim sayısı, uzunluk farkı, yükseklik farkı ve en düşük ve en yüksek dilimleri açısından verileri yer almaktadır. Görüldüğü üzere ülkelerin hepsi gelir vergisi tarifesinde artan oranlı tarife yapısı kullanmaktadır. Ele alınan ülkeler

⁶⁰⁵ Şen ve Sağbaş, ss.142-143.

⁶⁰⁶ Giray ve Ömür, ss.1016-1017.

açısından en düşük dilim sayısına sahip ülkeler 4 dilim ile Türkiye ve Yunanistan'dır. En yüksek dilim sayısına sahip ülke ise 7 dilim ile Şili'dir. Almanya ve Norveç'in dilim sayısı ise 5'tir. Yükseklik farkı incelendiğinde, en yüksek yükseklik farkı Almanya'da, en düşük yükseklik farkı ise Norveç'tedir. Uzunluk farkı bakımından ise en yüksek değere sahip ülke Almanya'dır. Onu sırasıyla Norveç, Şili, Yunanistan ve Türkiye izlemektedir. Görüldüğü üzere en düşük değer Türkiye'nindir.

Etkin bir artan oranlı tarife yapısı için uzunluk farkının yüksek ve dilim sayısının fazla olmasından yola çıkılarak yukarıda yer alan ülkeler ele alındığında en etkili artan oranlı tarife yapısının en yüksek uzunluk farkına sahip olan Almanya olduğu söylenebilir. Bu rakam artan oranlılığın oldukça geniş bir gelir grubuna uygulandığını göstermektedir.⁶⁰⁷ Almanya'nın dilim sayısı da 5'tir. En düşük dilime uygulanan oran %0, en yüksek dilime uygulanan oran %45'tir. Almanya'dan sonra etkili olan diğer bir ülke Norveç'tir. Norveç'te dilim sayısı 5'tir. Uzunluk farkının en düşük olduğu ülkeler ise Türkiye ve Yunanistan'dır. Dilim sayısı bakımından da Türkiye ve Yunanistan diğer OECD ülkelerinin gerisinde kalmaktadır.

Vergi sistemlerinde artan oranlı bir tarife etkili bir araç olmasına rağmen tüm sorunları aşmakta genellikle yetersiz kalmaktadır. Bundan dolayı da devreye kişisel bazı unsurlar girmektedir. OECD ülkelerinin çoğunda bu anlamda vergi indirimi ile muafiyet uygulamaları gibi araçlar yaygın şekilde kullanılmaktadır. Bunlara ek olarak miktar ve bileşimleri bakımından farklar olmasına karşın OECD ülkelerinde tüm gelir gruplarını içeren en az geçim indirimi uygulaması da bulunmaktadır.⁶⁰⁸

Tüm OECD ülkeleri çocuk sayısı, medeni hal gibi ailevi koşullara bakılmaksızın kişisel gelir vergisi kazancının ilk seviyesinden muaf olan temel hükümlere sahiptir. Bu anlamda ilk gelir seviyesinden muaf olmak vergi indirimi (tax credit),⁶⁰⁹ temel indirim

⁶⁰⁷ Giray ve Ömür, s.1019.

⁶⁰⁸ Musa Gök, Özgür Biyan ve Sevdâ Akar, "Vergilemede Adalet İlkesinin Anayasal Temelleri ve Uygulamaya Yansımaları: Seçilmiş OECD Ülkeleri Açısından Karşılaştırmalı Bir Analiz", **Marmara Üniversitesi İ.İ.B. Dergisi**, Yıl:2013, Cilt:34, Sayı:1, s.281.

⁶⁰⁹ Vergi indirimi, gelirin bir kısmı ile ilişkilendirilen vergi borcunu mahsup eder. (OECD Taxing Wages 2011, Special Feature: Trends in Personal Income Tax and Employee Social Security Contribution Schedules, s.44.)

(basic allowance)⁶¹⁰ ve sıfır oranlı dilim (zero-rate bracket)⁶¹¹ gibi uygulamalar ile elde edilebilir.⁶¹²

Tablo 21
Türkiye ve Seçilmiş OECD Ülkelerinin 2018 Yılı Merkezi Düzeyde En Az Geçim İndirimi Uygulamaları (Temel İndirim, Vergi İndirimi ve Sıfır Oranlı Dilim)

Ülkeler	Uygulamalar
<i>Şili</i>	Sıfır Oranlı Dilim
<i>Almanya</i>	Sıfır Oranlı Dilim
<i>Yunanistan</i>	-
<i>Norveç</i>	Temel İndirim
<i>Türkiye</i>	-

Kaynak: OECD, “Tax Database”, <https://stats.oecd.org/> (28.05.2019).

Tablo 21’de Türkiye, Norveç, Almanya, Şili ve Yunanistan’ın 2018 yılı vergi sistemlerinde uygulanan en az geçim indirimi uygulamaları yer almaktadır. Tabloda yer alan ülke uygulamalarına bakıldığında, Norveç’te temel indirim, Şili ve Almanya’da sıfır oranlı dilim uygulamasının olduğu görülmektedir. Yunanistan ve Türkiye’de ise en az geçim indirimi uygulamalarının bulunmadığı söylenebilir. Türkiye’de sadece ücret gelirli için en az geçim indirimi uygulaması varken diğer gelir gruplarına ise bir indirim söz konusu olmamaktadır.

Ayırma ilkesi bakımından OECD ülke uygulamaları ele alındığında, ayırma ilkesinin tam olarak uygulandığı ülkenin olmadığı ifade edilmektedir. Hatta bu ülkelerin çoğunda sermaye geliri üzerindeki vergi yüküne göre emek geliri üzerindeki vergi yükü daha fazladır.⁶¹³ Bugünün küreselleşen dünyasında rekabetin oldukça kızışması sonucu sermayenin emeğe göre daha riskli bir duruma gelmesi ve sermaye geliri elde etmenin artık emek geliri elde etmek kadar zor olmasından yola çıkılarak ayırma kuramının

⁶¹⁰ Temel indirim, vergilendirilebilir geliri azaltarak vergi matrahından brüt gelirin bir kısmını çıkarır. (OECD Taxing Wages 2011, s.44.)

⁶¹¹ Sıfır oranlı dilim, vergi dilimi eşiği altında kalan vergiye tabi gelirin bir kısmına sıfır vergi oranı uygular. (OECD Taxing Wages 2011, s.44.)

⁶¹² OECD Taxing Wages 2011, s.44.

⁶¹³ Gök, Biyan ve Akar, ss.282-283.

tersinin uygulanmasının daha adil bir uygulama olacağı yönünde görüşlerin oluşması ayırma kuramının önemini yitirmesine yol açmıştır.⁶¹⁴

Bu nedenle çoğu gelişmiş ülkenin ayırma ilkesinin tam tersi yani emek gelirlerinin yerine sermaye gelirleri lehine vergi oranlarını düzenlediği görülmektedir. Bu anlamda özellikle İskandinav ülkelerinde emek gelirine kıyasla sermayeden kazanılan gelire daha düşük oranda vergi uygulanmaktadır. Romanya, Macaristan, Bulgaristan, İzlanda ve Çek Cumhuriyeti gibi ülkelerde ise sermaye ve emek gelirleri eşit oranda vergilendirilmektedir.⁶¹⁵ Bu nedenlerden dolayı bu uygulamayı bazı ülkeler tamamen kaldırırken Norveç, Danimarka, İsveç ve Finlandiya gibi İskandinav ülkeleri ile Almanya, ABD, Japonya, Yunanistan ve İtalya gibi ülkeler “*ikili gelir vergisi sistemi*”⁶¹⁶ adı altında ayırma kuramının tersi niteliğinde olan uygulamaları hayata geçirmişlerdir.⁶¹⁷

Çoğu OECD ülkesi de vergi sistemlerinde düşük emek geliri elde eden ailelerin korunması ve bu kişilerin istihdamını sağlamak için teşvik politikaları izlemekte olup bu uygulamalardan en yaygın olanlarının ise “*Kazanılmış (Emek) Gelir Vergisi İndirimi*”⁶¹⁸ ve diğer istihdam teşvik uygulamalarının olduğu ifade edilmektedir. ABD, Fransa, İngiltere, Kanada, İsveç ve Finlandiya gibi başlıca ülkeler bu indirimi uygulamaktadır. Almanya, Kore, Meksika, Avustralya, Macaristan, Japonya ve Yeni Zelanda gibi ülkelerde ise istihdama yönelik olarak vergi teşvikleri uygulanmaktadır.⁶¹⁹

Türk gelir vergisi sisteminde uygulanan “asgari geçim indirimi” uygulamasında indirimin yalnızca ücret geliri elde eden kişiler için geçerli olması, en az geçim indirimi konusunun teorik açıdan temel bir eksikliğini ifade etmektedir. Yabancı ülke örnekleri

⁶¹⁴ Şen ve Sağbaş, s.249.

⁶¹⁵ Gök, Biyan ve Akar, s.283.

⁶¹⁶ İkili gelir vergisi, emek ve sermaye gelirin farklı oranda vergilendirilmesini öngören bir vergilendirme sistemidir. Sermaye üzerine düşük oranlı bir vergi konulmasından dolayı azalan vergi gelirini telafi etmek için emek gelirine de artan oranlı bir vergi uygulanmaktadır. Böylece üniter bir sistemden vazgeçilerek gelir vergisi sisteminde ikili bir yapı oluşmaktadır. (Birol Karakurt ve Tekin Akdemir, “İkili Gelir Vergisi Sisteminin Adalet ve Etkinlik İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Yıl.2010, Cilt.15, Sayı.1, s.138.) Bu modele göre sermaye gelirleri; faiz, kar payı, sermaye kazançları ve işletme gelirlerinden, emek gelirleri; maaş, ücretler, emekli aylıkları, sosyal güvenlik ödemeleri ve bir kısım yan ödemelerden oluşmaktadır. İkili Gelir Vergilemesi (DIT) modelini kapsayan ilk gelir vergisi reformu 1987 yılında Danimarka’da yapılmıştır. Ardından 1990’ların başlarında diğer İskandinav ülkeleri olan İsveç, Norveç ve Finlandiya onu takip etmiştir. (Ali Çelikkaya, “İkili Gelir Vergilemesi Modeli ve İskandinav Ülkelerindeki Uygulaması”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, Ekim 2010, Sayı.2, ss.102-103.)

⁶¹⁷ Şen ve Sağbaş, s.250

⁶¹⁸ Bu uygulama negatif gelir vergisi olarak kabul edilmektedir.

⁶¹⁹ Gök, Biyan ve Akar, s.283.

incelendiğinde en az geçim indirimi uygulamasından yalnızca ücret geliri kazananlar değil, herhangi bir gelir unsurundan gelir elde eden tüm mükellefler faydalanmaktadır. Bu anlamda ülkemizde uygulanan uygulama en az geçim indiriminden çok ayırma ilkesinin hayata geçirilmesine yönelik bir uygulama şeklindedir.⁶²⁰ Ücret geliri elde eden kişinin asgari geçim ihtiyacı karşılanıyorken serbest meslek kazancı, kira ya da zirai kazanç gibi diğer kazanç sahiplerinin bu asgari geçim indirimi hakkından faydalanamıyor olması diğer kazanç sahipleri için bir adaletsizlik durumu oluşturmaktadır.⁶²¹

3.4.6. Gini Katsayısı

Bu bölümde ilgili ülkeler olan Türkiye, Norveç, Almanya, Şili ve Yunanistan'ın 2007-2016 yılları arasındaki vergi ve transfer öncesi Gini katsayıları ile vergi ve transfer sonrası Gini katsayılarının karşılaştırılması yer almaktadır.

Tablo 22 ele alındığında, ilgili dönemler itibariyle piyasa dağılımı sonucu oluşan gelir dağılımı eşitsizliğinin, gelirin yeniden dağılımından sonra oluşan sonuca göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Ülkelerin piyasa dağılımı sonucu oluşan Gini katsayıları ile devletin vergi ve transfer mekanizmaları ile gelirin yeniden dağılımına müdahalesi sonrası oluşan Gini katsayılarının değişimlerini yorumlayabilmek için tüm ülkelerin verilerinin bulunduğu 2011, 2013, 2015 yılları ele alınıp ayrıntılı şekilde incelenecektir. 2016 yılı açısından da bir inceleme yapılacaktır. Ancak 2016 yılında tüm ülkelerin verileri olmadığından, 2016 yılı verisi olmayanların 2015 yılı verisi kullanılarak bir değerlendirme yapılacaktır.

⁶²⁰ Recep Kaplan, “En Az Geçim İndirimine İlişkin Bazı Yabancı Ülke Uygulamaları ve Türkiye Açısından Değerlendirmeler”, **Maliye Dergisi**, Sayı.163, Temmuz-Aralık 2012, ss.382-383.

⁶²¹ Selma Demirtaş Aydoğan, “Türkiye’de ve Seçilmiş OECD Ülkelerinde Vergilemede Adaleti Sağlamaya Yönelik Uygulamaların Değerlendirilmesi”, **Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt.03, 2017, s.44.

Tablo 22
Türkiye, Norveç, Almanya, Şili ve Yunanistan'ın Vergi ve Transfer Öncesi ve Sonrası Gini Katsayıları (2007-2016)

	Vergi ve Transfer Öncesi Gini Katsayıları									
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
<i>Türkiye</i>	-	-	-	0,477 (i)	0,474 (i)	0,422 (i)	0,416 (i)	0,423 (i)	0,429 (i)	-
<i>Norveç</i>	-	0,41	0,417	0,408	0,409	0,41	0,412	0,416	0,432	0,428
<i>Almanya</i>	-	0,494	0,493	0,492	0,506	0,501	0,508	0,5	0,504	0,505
<i>Şili</i>	-	-	0,538	-	0,532	-	0,498	-	0,486	-
<i>Yunanistan</i>	-	0,505	0,508	0,528	0,555	0,564	0,565	0,56	0,566	0,536
	Vergi ve Transfer Sonrası Gini Katsayıları									
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
<i>Türkiye</i>	0,409	-	0,411	0,417	0,403	0,399	0,390	0,398	0,404	-
<i>Norveç</i>	-	0,250	0,245	0,249	0,250	0,253	0,252	0,257	0,272	0,262
<i>Almanya</i>	0,295	0,285	0,288	0,286	0,291	0,289	0,292	0,289	0,293	-
<i>Şili</i>	-	-	0,480	-	0,471	-	0,465	-	0,454	-
<i>Yunanistan</i>	0,329	0,328	0,330	0,336	0,333	0,338	0,342	0,339	0,340	0,333

Kaynak: OECD, "Income Inequality", <https://data.oecd.org/inequality/income-inequality.htm> (20.03.2019); OECD, "Income Distribution and Poverty", <https://stats.oecd.org/viewhtml.aspx?datasetcode=IDD&lang=en> (20.03.2019).

*i: Vergi sonrası ve transfer öncesi değerler.

2011 yılı vergi ve transfer öncesi Gini katsayıları ele alındığında, Türkiye'nin Gini katsayısı 0,474, Norveç'in 0,409, Almanya'nın 0,506, Şili'nin 0,532, Yunanistan'ın ise 0,555'tir. Söz konusu yılın vergi ve transfer sonrası Gini katsayıları incelendiğinde, Türkiye'nin 0,403, Norveç'in 0,250, Almanya'nın 0,291, Şili'nin 0,471, Yunanistan'ın 0,333'tür. 2011 yılında vergi ve transfer öncesi en eşitsiz Gini katsayısına sahip ülkeler sırasıyla Yunanistan, Şili, Almanya, Türkiye ve Norveç iken vergi ve transfer sonrası Gini katsayılarına göre en eşitsiz ülkeler sırasıyla Şili, Türkiye, Yunanistan, Almanya ve Norveç'tir. Ülkelerin 2011 yılı vergi ve transfer öncesi ve sonrası Gini katsayıları arasındaki fark incelendiğinde, söz konusu fark Türkiye'de 0,071, Norveç'te 0,159, Almanya'da 0,215, Şili'de 0,061, Yunanistan'da 0,222'dir. Bu farklara göre vergi ve

transfer sonrası Gini katsayılarında en iyi iyileşme sırasıyla Yunanistan, Almanya, Norveç, Türkiye ve Şili’de gerçekleşmiştir.

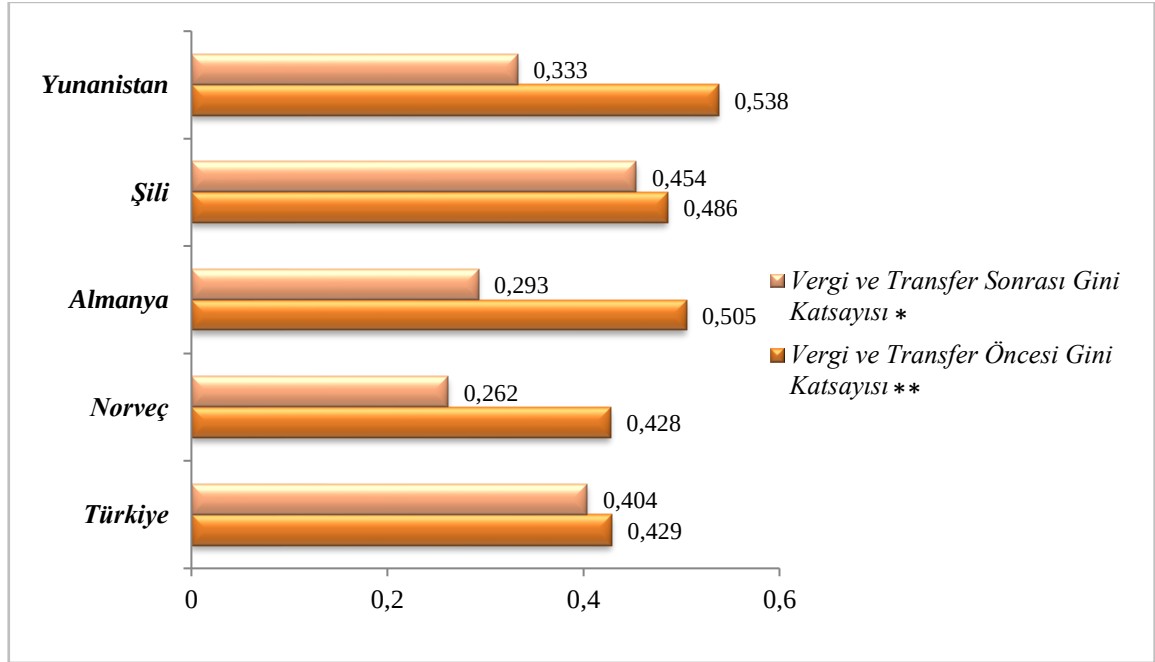
2013 yılı vergi ve transfer öncesi Gini katsayıları ele alındığında, Türkiye’nin Gini katsayısı 0,416, Norveç’in 0,412, Almanya’nın 0,508, Şili’nin 0,498, Yunanistan’ın 0,565’tir. Aynı yıl ülkelerin vergi ve transfer sonrası Gini katsayıları incelendiğinde Türkiye’nin 0,390, Norveç’in 0,252, Almanya’nın 0,292, Şili’nin 0,465, Yunanistan’ın ise 0,342 olduğu görülmektedir. 2013 yılında vergi ve transfer öncesi en eşitsiz Gini katsayısına sahip ülkeler sırasıyla Yunanistan, Şili, Almanya, Türkiye, Norveç iken vergi ve transfer sonrası Gini katsayılarına göre en eşitsiz ülkeler sırasıyla Şili, Türkiye, Yunanistan, Almanya, Norveç’tir. Ülkelerin vergi ve transfer öncesi ve sonrası değerleri arasındaki fark incelendiğinde Türkiye’nin 0,026, Norveç’in 0,16, Almanya’nın 0,216, Şili’nin 0,033, Yunanistan’ın 0,223’tür. Bu verilere göre vergi ve transfer sonrası Gini katsayılarında en iyi iyileşmenin gerçekleştiği ülkeler sırasıyla Yunanistan, Almanya, Norveç, Şili ve Türkiye’dir. Devletin yeniden dağılım araçlarıyla gelir eşitsizliğine müdahalesi sonucu en iyi iyileşme Yunanistan’da olurken en az iyileşme ise Türkiye’de gerçekleşmiştir. Gelir dağılımı üzerinde Türk gelir vergisi uygulamasının olumlu bir etki oluşturmamasının temel nedenleri olarak gelirin gerçek usule göre vergilendirilmesinden uzaklaşılması, verginin stopaj yöntemi ile alınması ve üniter yapının bozulması sayılabilir.⁶²²

2015 yılı vergi ve transfer öncesi Gini katsayıları incelendiğinde Türkiye’nin Gini katsayısı 0,429, Norveç’in 0,432, Almanya’nın 0,504, Şili’nin 0,486 Yunanistan’ın ise 0,566’dır. İlgili yılın vergi ve transfer sonrası Gini katsayıları incelendiğinde Türkiye’nin 0,404, Norveç’in 0,272, Almanya’nın 0,293, Şili’nin 0,454, Yunanistan’ın 0,340’tır. 2015 yılında vergi ve transfer öncesi en eşitsiz Gini katsayısına sahip ülke Yunanistan iken onu sırasıyla Almanya, Şili, Norveç ve Türkiye gelmektedir. Vergi ve transfer sonrası en eşitsiz Gini katsayısına sahip ülke ise Şili’dir. Onu sırasıyla Türkiye, Yunanistan, Almanya ve Norveç takip etmektedir. Ülkelerin vergi ve transfer öncesi ve sonrası Gini katsayıları arasındaki farkın Türkiye’de 0,025, Norveç’te 0,160, Almanya’da

⁶²²Mehmet Cahit Güran, “Vergilemede Adalet ve Gelir Vergisi Uygulaması”, **H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt.22, Sayı.2, 2004, s.259.

0,211, Şili’de 0,032, Yunanistan’da 0,226 olduğu görülmektedir. Buna göre vergi ve transfer sonrası Gini katsayılarında en iyi iyileşme sırasıyla Yunanistan, Almanya, Norveç, Şili ve Türkiye’de gerçekleşmiştir.

Söz konusu ülkelerin 2016 yılı verileri ayrı olarak aşağıda Grafik 17’de ele alınmaktadır.

Grafik 17: Vergi ve Transfer Öncesi Gini Katsayıları ile Vergi ve Transfer Sonrası Gini Katsayıları

Kaynak: OECD, <https://stats.oecd.org/viewhtml.aspx?datasetcode=IDD&lang=en> (29.03.2019).

*Vergi ve Transfer Öncesi Gini Katsayılarında: Türkiye ve Şili’nin 2015 yılı verileri, diğer ülkelerin 2016 yılı verileri kullanılmaktadır.

**Vergi ve Transfer Sonrası Gini katsayılarında Türkiye, Almanya ve Şili’nin 2015 yılı verileri, Norveç ve Yunanistan’ın 2016 yılı verileri kullanılmıştır.

Grafik 17’de Türkiye ve seçilen OECD ülkelerinin mevcut son verilerine göre vergi ve transfer öncesi ve sonrası Gini katsayıları ve bu iki Gini katsayısı arasındaki farklar yer almaktadır. Grafiğe göre vergi ve transfer öncesi en adaletsiz gelir dağılımına sahip ülke 0,538 ile Yunanistan’dır. Onu sırasıyla 0,505 ile Almanya, 0,486 ile Şili, 0,429 ile Türkiye ve 0,428 ile Norveç takip etmektedir. Vergi ve transfer sonrası en adaletsiz gelir dağılımına sahip ülke ise 0,454 ile Şili’dir. Onu sırasıyla 0,404 ile Türkiye, 0,333 ile

Yunanistan, 0,293 ile Almanya, 0,262 ile Norveç takip etmektedir. Söz konusu tüm ülkelerde vergi ve transfer sonrası gelir dağılımında, vergi ve transfer öncesi gelir dağılımına göre bir iyileşme olduğu görülmektedir. Norveç hem vergi ve transfer öncesi hem de vergi ve transfer sonrası Gini katsayısında son sırada yer alarak seçili ülkeler arasında daha düşük eşitsizliğe sahiptir. Şili vergi ve transfer öncesi Gini katsayısında üçüncü sırada iken vergi ve transfer sonrası Gini katsayısında birinci sıraya gelmiştir. Buradan Şili'nin gelirin yeniden dağılımına yönelik politikalarının çok etkili olmadığı söylenebilir. Grafikte yer alan veriler ele alındığında söz konusu iki Gini katsayısı arasındaki farkın Türkiye'de 0,025, Norveç'te 0,166, Almanya'da 0,212, Şili'de 0,032 ve Yunanistan'da 0,205 olduğu görülmektedir. Buna göre en iyi düzelme sırasıyla Almanya, Yunanistan, Norveç, Şili ve Türkiye'de olmuştur.

SONUÇ

Bir toplumda belirli bir dönemde yaratılan gelirin kişiler, toplumsal gruplar ve üretim faktörleri arasındaki dağılımı olarak adlandırılan gelir dağılımı, tarih boyunca önemini koruyan ve ülkelerin gündeminde yer alan konulardan biridir. Ülkelerin gelişmişlik ve refah seviyelerinin önemli bir göstergesi olan gelir dağılımının ekonomik, sosyal ve siyasi yönden birçok etkisi bulunmaktadır. Gelir dağılımının adaletsiz olduğu toplumlarda düşük eğitim seviyesi, istikrarsızlık, kötü sağlık şartları gibi olumsuzluklar oluşabilmektedir. Ayrıca gelir dağılımında eşitsizliklerin olması toplumdaki huzuru bozmanın yanında ülkelerin kalkınma, ekonomik büyüme ve yatırımları üzerinde de etkili olmaktadır.

Bir ülkede sosyal barışın sağlanması o ülkenin gelir dağılımının adil bir yapıda olmasına bağlıdır. Piyasa koşullarında oluşan birincil gelir dağılımı her zaman adil bir yapıda olmamaktadır. Piyasanın etkin şekilde çalıştığı durumlarda bile gelir dağılımına ilişkin problemler oluşabilmektedir. Bu nedenle gelir dağılımında adaletin sağlanması açısından devletin yeniden dağılım araçları ile müdahalede bulunması beklenmektedir. Bu anlamda devletin gelir dağılımına müdahale etmeye yönelik kamu harcamaları ve vergiler olmak üzere başlıca iki aracı bulunmaktadır. Vergiler, devletin kamu harcamalarının finansmanında kullandığı en temel gelir kaynaklarından biridir. Vergilerin devlete gelir sağlamasının yanı sıra çeşitli iktisadi ve sosyal fonksiyonları da bulunmaktadır. Verginin gelir dağılımında adaleti sağlamada bir araç olarak kullanılması verginin sosyal amacını oluşturmaktadır. Vergiler, dağılımın yapısı ve boyutları üzerinde etkilerde bulunduğundan önemli bir yeniden dağıtım görevi görmektedir. Bu kapsamda artan oranlılık, en az geçim indirimi, ayırma kuramı gibi ödeme gücü ölçütlerine ağırlık vermek, vergilerin kompozisyonunu değiştirmek, zorunlu tüketim harcamalarını düşük oranda vergilendirmek ya da tamamını veya bir kısmını vergilendirme kapsamı dışında tutmak gibi çeşitli vergi politikası önlemleri ile gelir dağılımındaki eşitsizliklerin azaltılması mümkün olabilmektedir.

Çalışmada vergi politikalarının gelir dağılımı üzerindeki etkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda vergi ve transfer sonrası Gini katsayısı esas alınarak seçilen ülkelerin vergi yapılarını ortaya koymak açısından gelir, servet ile mal ve

hizmet üzerinden alınan vergilerin 1980-2017 yılları arasındaki gelişimleri incelenmiştir. Ayrıca literatürde gelir dağılımını iyileştirici özellik gösterdiği kabul edilen artan oranlılık, en az geçim indirimi ve ayırma kurama gibi uygulamalar açısından da incelemeler yapılarak Türkiye ile söz konusu ülkeler kıyaslanmıştır. Sonrasında çalışmada ele alınan ülkelerin vergi ve transfer öncesi ve sonrası Gini katsayıları karşılaştırılarak vergi politika uygulamalarının gelir eşitsizliğini giderme gücü belirlenmeye çalışılmıştır. Değerlendirme yapılırken sadece vergilerin Gini katsayısını ne kadar etkilediğine ilişkin veri olmadığından dolayı mevcut olan vergi ve transfer öncesi ile sonrası verilerden hareketle bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda çalışma kapsamında elde edilen sonuçlar aşağıdaki şekildedir.

Son yıllarda dünyanın birçok yerinde gelir eşitsizliği artış göstermektedir. Bu nedenle ülkelerin önemli sorunlarından biri olan eşitsizlik konusu dünyada gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomi gündeminin ön planında yer almaktadır. OECD ülkelerinin 2007-2016 yılı vergi ve transfer öncesi ve sonrası Gini katsayıları incelenmiştir. Piyasa koşullarında oluşan gelir dağılımının, devletin vergi ve transfer ile müdahalesi sonrası oluşan gelir dağılımına göre daha eşitsiz olduğu görülmüştür. Bu sonuç eşitsizliğin şekillenmesinde devletin uyguladığı politikaların etkili olduğunu göstermektedir. OECD ülkelerinin 2016 yılı vergi ve transfer sonrası Gini katsayıları ele alındığında en yüksek Gini katsayısına sahip ülke 2014 yılı verisine göre 0,459 ile Meksika'dır. Ardından 2015 yılı verisine göre 0,454 ile Şili ve yine 2015 yılı verisine göre 0,404 ile Türkiye gelmiştir. 2016 yılı vergi ve transfer sonrası Gini katsayıları bakımından en iyi durumda olan ülke ise 0,241 ile Slovakya'dır. Onun ardından sırasıyla 0,244 ile Slovenya, 0,253 ile Çek Cumhuriyeti gelmiştir. OECD ortalaması ise 0,315'tir.

OECD ülkelerinin 2017 yılı toplam vergi yükü oranları incelendiğinde en düşük vergi yükü oranına sahip ülkenin %16,17 ile Meksika olduğu görülmüştür. Onu sırasıyla Şili, İrlanda, Türkiye, Kore ve ABD takip etmiştir. Türkiye, OECD ülkeleri arasında en düşük vergi yükü oranına sahip dördüncü ülkedir. Türkiye'de vergi yükü oranının düşük olmasının vergilendirilemeyen gelirlerin yüksek olmasından kaynaklı olduğu ifade edilmektedir. 2017 yılı toplam vergi yükü oranının en yüksek olduğu ülke ise %46,23 ile Fransa'dır. Yüksek vergi yükü oranına sahip diğer ülkeler ise sırasıyla Danimarka,

Belçika İsveç ve Finlandiya gibi gelişmiş ülkelerdir. Vergi yükü oranının söz konusu ülkelerde yüksek olmasında devletin ekonomideki payının yüksek olması, İskandinav ülkelerinde bulunan sosyal refah devleti uygulamaları, bu ülkelerdeki vatandaşların kişi başına düşen milli gelir seviyelerinin yüksek olması gibi nedenler etkilidir. Seçili ülkeler arasında en yüksek vergi yüküne sahip ülkenin ise Yunanistan olduğu görülmüştür. Onun ardından sırasıyla Norveç, Almanya, Türkiye ve Şili gelmiştir. 1980 ile 2017 döneminde Türkiye, Almanya, Yunanistan ve Şili'nin toplam vergi yükü oranının arttığı; Norveç'in toplam vergi yükü oranının ise azaldığı görülmüştür. OECD ortalamasının ise 1980'de %30,12 olan oranının 2017'de %34,19'a yükseldiği gözlenmiştir.

Türkiye ve seçilen ülkelerin 2017 yılı vergi yapısı incelenmiştir. Türkiye'de mal ve hizmet üzerinden alınan vergiler ağırlıkta olup onu sırasıyla gelir vergisi, kurumlar vergisi ve servet üzerinden alınan vergiler takip etmiştir. Norveç, Şili ve Yunanistan'da mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerin, Almanya'da ise gelir üzerinden alınan vergilerin ağırlıkta olduğu görülmüştür.

Gelir vergileri artan oranlı tarife, en az geçim indirimi, ayırma kuramı ile istisna ve muafiyet uygulamalarına imkân veren, yükümlünün kişisel ve ailevi durumunu da dikkate alan dolaysız bir vergi olduğundan önemli bir yeniden dağıtım aracıdır. Seçili ülkelerin 1980-2017 dönemi gelir vergisinin toplam vergi gelirleri içindeki paylarının gelişimi incelendiğinde en büyük değişikliğin Türkiye'de olduğu görülmüştür. Türkiye'nin 1980'de %43,5 olan oranı 1985 yılına gelindiğinde %16'lık önemli bir düşüş geçirerek %27,5'e gerilemiştir. Takip eden yıllarda da azalma devam etmiş ve 2017 yılına gelindiğinde söz konusu oran %14,5'e düşmüştür. Seçilmiş ülkelerde ise 1980-2017 döneminde Norveç ve Almanya'nın gelir üzerinden alınan vergilerinin vergi gelirleri içindeki oranı azalmış ancak Türkiye'deki gibi bir azalma olmadığı görülmüştür. Burada dikkat çeken bir noktada Şili'nin gelir vergisinin vergi gelirleri içindeki oranının diğer ülkelere kıyasla düşük olduğudur. Ancak genel olarak bakıldığında hem Şili'nin hem de Yunanistan'ın söz konusu oranında artış gerçekleşmiştir. OECD ortalamasının da oranı 1980'de %31,3 iken 2017'de %23,8'e düşmüştür. 2017 yılı gelir vergisinin vergi gelirleri içindeki oranı açısından seçili ülkeler sıralandığında en yüksek değere sahip ülkenin

Almanya olduğu ve onu sırasıyla Norveç, Yunanistan, Türkiye ve Şili'nin takip ettiği görölmüştür.

Gelir vergisinin GSYH'ye oranları incelendiğinde ise ölkelerin oranlarında çok önemli değişikliklerin olmadığı görölmüştür. 1980-2017 döneminde Türkiye, Norveç ve Almanya'da gelir vergisinin GSYH içindeki oranı azalmış, Şili ve Yunanistan'da ise artmıştır. OECD ölkelerinde de gelir vergisinin GSYH'ye oranı ortalama olarak azalma göstermiştir. Söz konusu oran açısından ölkeler 2017 yılında kıyaslandığında en yüksek orana sahip ölkenin Almanya olduğu ve onu sırasıyla Norveç, Yunanistan, Türkiye ve Şili'nin takip ettiği görölmüştür.

Kurum kazançları üzerinden alınan kurumlar vergisi, objektif ve dolaysız bir vergidir. Kurumlar vergisinde ödeme gücü ilkesi uygulanmamaktadır. Kurumlar vergisi gelir dağılımı üzerindeki etkisini vergi harcamaları, yansıma, teşvik uygulamaları ve kâr dağıtım mekanizması gibi yollarla göstermektedir. Ölkelerin 1980-2017 döneminde kurumlar vergisinin vergi gelirleri içindeki payı incelendiğinde Norveç ve Şili'nin belirli dönemlerdeki oranlarında önemli artışların olduğu görölmüştür. Bu artışların nedenleri arasında kurumlar vergisi oranlarının değişmesi, yeni bir vergi konulması veya kurumlar vergisinin kapsamında değişikliklerin yapılması sayılabilir. Ölkelerin 1980-2017 dönemi genel durumuna bakıldığında kurumlar vergisinin vergi gelirleri içindeki payı Türkiye, Şili ve Yunanistan'da artmış; Norveç ve Almanya'da ise azalmıştır. Türkiye'de 1980-1985 döneminde %5,4'lük bir artış yaşanmıştır. Yaşanan bu artışın sebebi ise kurumlar vergisi oranlarının yükseltilmesidir. OECD ortalaması da artış göstermiştir. Söz konusu oran açısından ölkelerin 2017 yılı oranları kıyaslandığında en yüksek orana sahip ölk Şili iken onu sırasıyla Norveç, Türkiye, Yunanistan ve Almanya takip etmiştir.

1980-2017 döneminde kurumlar vergisinin GSYH'ye oranı incelendiğinde ise Türkiye, Almanya, Şili ve Yunanistan'da söz konusu oranın arttığı; Norveç'te ise azaldığı görölmüştür. OECD ölkeleri ortalama oranında da artış gerçekleşmiştir. 2017 yılında söz konusu oran en yüksek Norveç'te, en düşük ise Türkiye'dedir.

Servet üzerinden alınan vergiler, gelir dağılımının düzeltilmesinde doğrudan etkili olabilecek vergilerdir. Ödeme gücü açısından öneme sahip olan ve gelir vergisinin

vergilendiremediği bazı iktisadi değerleri de vergilendirdiği için gelir dağılımının düzeltilmesinde tamamlayıcı bir role sahiptir. Ama gerek OECD gerek Türkiye’de servet üzerinden alınan vergilerin vergi gelirleri içindeki payı düşüktür. Ülkelerin 1980-2017 döneminde servet üzerinden alınan vergilerin vergi gelirleri içindeki payları incelendiğinde Türkiye, Almanya ve Şili’de azaldığı; Norveç ve Yunanistan’da ise arttığı görülmüştür. OECD ortalaması da artış göstermiştir. 2017 yılında en yüksek orana sahip ülke Yunanistan olurken onu sırasıyla Şili, Türkiye, Norveç ve Almanya takip etmiştir.

1980-2017 döneminde ülkelerin servet üzerinden alınan vergilerin GSYH’ye oranı incelendiğinde OECD ortalaması da dahil olmak üzere söz konusu oranın Türkiye, Norveç, Şili ve Yunanistan’da arttığı; Almanya’da ise azaldığı görülmüştür. 2017 yılında en yüksek orana sahip ülke Yunanistan olurken onu sırasıyla Norveç, Türkiye, Şili ve Almanya izlemiştir.

Mal ve hizmetler üzerinden alınan vergiler tersine artan oranlı bir vergi yükü ortaya çıkarmaları, artan oranlılık, ayırma kuramı gibi araçların uygulanamaması ve yansıtılmalarının kolay olmalarından dolayı gelir dağılımını düzeltmede kullanılabilecek uygun bir vergi politikası aracı değildir. Bu açıdan seçili ülkelerin ilgili dönemde mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerinin vergi gelirleri içindeki payı incelendiğinde en yüksek paya sahip olan ülkenin Şili, en düşük paya sahip ülkenin ise Almanya olduğu görülmüştür. 1980-2017 döneminde Norveç, Almanya, Şili ve Yunanistan’ın mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerinin vergi gelirleri içindeki payının azaldığı; Türkiye’nin payının ise 1980 yılına göre %10,9 oranında arttığı tespit edilmiştir. Şili’nin oranı diğer ülkelere kıyasla tüm yıllarda oldukça yüksektir. Şili’nin 1990 yılı oranı OECD ortalamasının neredeyse 2 katı kadar bir orana sahiptir. 2017 yılında mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerin vergi gelirleri içindeki payı en yüksek olan ülke Şili olurken onu sırasıyla Türkiye, Yunanistan, Norveç ve Almanya’nın izlediği görülmüştür.

1980-2017 döneminde mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerin GSYH’ye oranı söz konusu ülkeler açısından incelendiğinde Norveç ve Almanya’da azaldığı; Türkiye, Şili ve Yunanistan’da ise arttığı görülmüştür. Türkiye ve Yunanistan’da olan artış önemli bir artıştır. Türkiye’nin 1980 yılı oranına göre artış olmakla birlikte son 3 yıldaki oranında bir azalma olduğu görülmüştür. OECD ortalaması da artmıştır ve yıllar

itibariyle istikrarlı bir yapı sergilemiştir. 2017 yılı açısından en yüksek orana sahip ülkeler sırasıyla Yunanistan, Norveç, Şili, Türkiye ve Almanya'dır.

Dolaylı vergilerin tersine artan oranlı etkisinden dolayı gelir dağılımı üzerinde olumsuz etkisinin olduğu bilinmektedir. Dolaysız vergiler ise en az geçim indirimi, artan oranlılık, istisna, muafiyet ve indirim gibi vergi ödeme gücüne ulaşmada kullanılan araçların uygulanabilmesine imkân vermesinden dolayı gelir eşitsizliğini gidermede olumlu etkisi bulunmaktadır. Bu açıdan ülkelerin dolaylı ve dolaysız vergi oranlarında da inceleme yapılmıştır. Türkiye'de 1990'da dolaysız vergilerin oranı %65,3 iken söz konusu oran önemli bir düşüş yaşayarak 2017'de %38,6'ya gerilemiştir. Türkiye'de dolaylı vergilerin oranı ise 1990'da %34,7 iken artış göstererek 2017'de %61,4'e yükselmiştir. Türkiye'nin vergi sistemi içinde yıllar itibariyle dolaysız vergilerin payının azalarak dolaylı vergilerin payının arttığı görülmüştür. Diğer ülkeler ele alındığında 1980-2017 döneminde Almanya'da dolaylı ve dolaysız vergi oranlarında çok ufak bir değişiklik olmakla birlikte dolaylı vergilerin oranının azaldığı, dolaysız vergilerin oranının ise arttığı görülmüştür. Norveç, Şili ve Yunanistan'ın da dolaylı vergi oranlarının azalarak dolaysız vergi oranlarının arttığı tespit edilmiştir. OECD ortalamasının da dolaylı vergi oranının arttığı, dolaysız vergi oranının azaldığı görülmüştür. 2017 yılında Türkiye, Şili ve Yunanistan'da dolaylı vergilerin payının, Norveç ve Almanya'da ise dolaysız vergilerin payının ağırlıkta olduğu görülmüştür.

Gelir vergisinin hem vergi yükünü adil dağıtması hem de gelir dağılımını daha adil hale getirmesi bakımından literatürde iyileştirici etkisi olduğu kabul edilen araçlar bakımından da bir inceleme yapılmıştır. Bu bağlamda ülkelerin gelir vergisi tarife yapısı incelendiğinde Türkiye dâhil seçilen ülkelerin tümünün gelir vergisi tarifesinde artan oranlı tarife yapısı kullandığı tespit edilmiştir. Dilim sayısı açısından bakıldığında Türkiye ve Yunanistan'ın 4, Almanya ve Norveç'in 5, Şili'nin ise 7 dilim sayısı bulunmaktadır. Söz konusu ülkeler arasında Türkiye ve Yunanistan'ın en düşük dilim sayısına, Şili'nin ise en yüksek dilim sayısına sahip olduğu görülmüştür. Ülkelerin uzunluk farkı incelendiğinde en yüksek uzunluk farkına sahip ülke Almanya'dır. Onun ardından sırayla Norveç, Şili, Yunanistan ve Türkiye gelmiştir. Uzunluk farkının yüksek ve dilim sayısının fazla olduğu bir tarifenin etkin bir artan oranlı tarife yapısı olduğu

bilgisinden yola çıkılarak, söz konusu ülkeler arasında en etkili artan oranlı tarife yapısına sahip ülkenin en yüksek uzunluk farkına sahip olan Almanya olduğu söylenebilir. Türkiye ve Yunanistan'ın ise diğer ülkelere kıyasla hem dilim sayısının az olması hem de uzunluk farkının düşük olmasından dolayı seçili ülkeler arasında en etkin olmayan tarife yapıları olduğu yorumu yapılabilir.

Ülkelerin en az geçim indirimi uygulamaları incelendiğinde Norveç'te temel indirim, Almanya ve Şili'de ise sıfır oranlı dilim uygulamasının olduğu; Türkiye ve Yunanistan'da ise en az geçim indirimi uygulamalarının bulunmadığı görülmüştür. Türkiye'de sadece ücret geliri elde eden kişiler için en az geçim indirimi uygulaması varken diğer gelir gruplarına ise bir indirim söz konusu değildir.

Ayırma ilkesi açısından bakıldığında ise OECD ülke uygulamaları ele alındığında ayırma ilkesinin tam olarak uygulandığı ülkenin olmadığı ifade edilmektedir. Küreselleşme ile birlikte rekabetin oluşmasından dolayı sermayenin emeğe göre daha riskli bir duruma gelmesi ve sermaye geliri elde etmeninde emek geliri elde etmek kadar zor olmasından dolayı, ayırma kuramının tersi niteliğinde bir uygulamanın daha adil olacağı yönünde görüşler bulunmaktadır. Söz konusu durum ayırma kuramının önemini yitirmesine yol açmıştır. Bu durum bazı ülkelerin bu uygulamayı kaldırmalarına, bazılarının ise tersi niteliğinde olan başka uygulamaları hayata geçirmesine neden olmuştur. Norveç ve Yunanistan'da bu kapsamda ayırma ilkesinin tersi niteliğinde olan ikili gelir vergisi sistemini kullanmaktadır.

Son olarak seçili ülkelerin 2007 ve 2016 yılları arası vergi ve transfer öncesi ve sonrası Gini katsayıları incelenmiştir. Piyasada oluşan gelir dağılımı eşitsizliğinin, devletin yeniden dağılım politikaları ile müdahalesi sonrası oluşan gelir dağılımı eşitsizliğine göre tüm yıllar itibariyle daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ülkelerin 2015 yılı vergi ve transfer öncesi ve sonrası Gini katsayıları arasındaki farka göre gelir eşitsizliğinde en iyi düzelme Yunanistan'da olmuştur. Onu sırasıyla Almanya, Norveç, Şili ve Türkiye takip etmiştir. Diğer ülkelerle kıyaslandığında 2015 yılında en az düzelmenin Türkiye'de olduğu görülmüştür. Ülkelerin 2016 yılı vergi ve transfer öncesi ve sonrası Gini katsayıları arasındaki farka göre gelir eşitsizliğinde en iyi düzelme Almanya'da olmuştur. Onu sırasıyla Yunanistan, Norveç, Şili ve Türkiye izlemiştir. Buna

göre vergi ve transfer sonrası gelir eşitsizliğinde en iyi düzelme Almanya’da, en az düzelmenin ise yine Türkiye’de gerçekleştiği görülmüştür.

Ülkelerin vergi ve transfer öncesi ve sonrası oranlarının incelenmesinin sonucunda, dolaylı vergilerin ağırlıkta olduğu Türkiye, Şili ve Yunanistan’da Gini katsayısının diğer ülkelere kıyasla yüksek olduğu, dolaysız vergilerin ağırlıkta olduğu Norveç ve Almanya’da ise Gini katsayısının daha düşük olduğu görülmüştür.

Artan oranlı tarifenin diğer ülkelere kıyasla nispeten iyi olduğu ve en az geçim indirimi uygulamalarının bulunduğu Almanya ve Norveç’te Gini katsayısının azaldığı tespit edilmiştir. En az geçim indirimi uygulamalarının olmadığı ve artan oranlı tarife yapısı açısından diğer ülkelere kıyasla daha başarısız olan ülkelerde ise Gini katsayısının daha eşitsiz olduğu görülmüştür. Bu ülkelerden biri de Türkiye’dir. Şili’de hem en az geçim indirimi uygulamasının olması hem de artan oranlı tarife açısından diğer ülkelere kıyasla yüksek dilim sayısının olmasına rağmen eşitsizlik oranının yüksek olduğu görülmüştür.

Toplam vergi yükünün düşük olduğu Türkiye ve Şili’de gelir dağılımı eşitsizliğinin daha yüksek olduğu, toplam vergi yükünün nispeten daha yüksek olduğu Almanya, Norveç ve Yunanistan’da ise eşitsizliğin ve düzelmenin daha iyi olduğu görülmüştür.

Türkiye’de vergi yükü seçilmiş ülkeler ortalamasına göre nispeten düşük bir vergi yükü olup vergi yükünün ağırlıklı olarak dolaylı vergilere dayandığı görülmüştür. Bu durum, vergi sisteminin adaletten uzak bir yapıda olduğunu göstermektedir. Ayrıca Türkiye’de uygulanan gelir vergisi tarifesi seçili ülkelerle kıyaslandığında en düşük uzunluk farkı ve dilim sayısına sahiptir. En az geçim indirimi uygulaması da bulunmamaktadır. Sadece ücret geliri elde edenler için bir uygulama söz konusudur. Vergi ve transfer mekanizmasının gelir dağılımını iyileştirici etkisinin en düşük olduğu ülke Türkiye’dir. Bu durum, Türkiye’de gelir dağılımı eşitsizliğini azaltmaya yönelik olarak daha etkili kamu mali politikalarının uygulanması gerektiğini göstermektedir. Bu doğrultuda Türkiye’de ödeme gücü bakımından öneme sahip olan artan oranlılık, en az geçim indirimi ve ayırma kuramı gibi mekanizmaların daha iyi hale getirilmesinin ve

dolaysız vergilerin daha başarılı şekilde uygulanmasının gelir dağılımında adaleti sağlayıcı sonuç doğurması bakımından etkili olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Acar, Fatih ve Fazıl Aydın. **Vergi ve İstihdam Politikası Açısından Kayıt Dışı Ekonomi**. Ankara: Yargı Yayınevi, 2012.
- Akdoğan, Abdurrahman, Şükrü Kızılot ve Saygın Eyüpgiller. **Türk Vergi Sistemi**. Gazi Üniversitesi Yayın No:104. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayın No:45. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1987.
- Akdoğan, Abdurrahman. **Kamu Maliyesi**. Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 13. Baskı. Ankara: Gazi Kitabevi, 2009.
- Akdoğan, Abdurrahman. **Vergilerin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi**. Gazi Üniversitesi Yayın No: 165. İ.İ. Bilimler Fakültesi Yayın No: 54. Ankara: Gazi Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi Matbaası, 1991.
- Aksoy, Şerafettin. **Vergi Hukuku ve Türk Vergi Sistemi**. Son Değişikliklere Göre Yeniden Düzenlenmiş ve Gözden Geçirilmiş 2. Baskı. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1989.
- Aktan, Coşkun Can ve İstiklal Y. Vural. “Globalleşme ve Maliye Politikasında Değişim”, Coşkun Can Aktan, Ahmet Kesik ve Dilek Dileyici (Ed.). **“Yeni” Maliye: Değişim Çağında Kamu Maliyesi: Yeni Trendler, Yeni Paradigmalar, Yeni Öğretiler, Yeni Perspektifler** içinde. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayın No: 2012/420. Ankara: Hermes Matbaacılık, 2012, ss.249-271.
- Aktan, Coşkun Can ve İstiklal Yaşar Vural. “Başlıca Fonksiyonel Gelir Dağılımı Teorileri ve Bölüşüm Adaleti”, Coşkun Can Aktan (Ed.). **Yoksullukla Mücadele Stratejileri** içinde. Ankara: Hak-İş Yayınları, 2002, ss.123-145.
- Aktan, Coşkun Can ve İstiklal Yaşar Vural. “Gelir Dağılımında Adalet(sız)lık ve Gelir Eşit(sız)lığı: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri”, Coşkun Can Aktan (Ed.). **Yoksullukla Mücadele Stratejileri** içinde. Ankara: Hak-İş Yayınları, 2002, ss.19-38.
- Aktan, Coşkun Can ve İstiklal Yaşar Vural. “Makro-Ekonomik Politikalar, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk”, Coşkun Can Aktan (Ed.). **Yoksullukla Mücadele Stratejileri** içinde. Ankara: Hak-İş Yayınları, 2002, ss.71-100.
- Aktan, Coşkun Can ve İstiklal Yaşar Vural. “Yoksullukla Mücadele ve Negatif Gelir Vergisi Önerisi”, Coşkun Can Aktan (Ed.). **Yoksullukla Mücadele Stratejileri** içinde. Ankara: Hak-İş Yayınları, 2002, ss.621-631.

- Aktan, Coşkun Can, Dilek Dileyici ve Özgür Saraç. **Vergi, Zulüm ve İsyan**. Ankara: Phoenix Yayınevi, 2002.
- Alkin, Erdoğan. **Gelir ve Büyüme Teorisi**. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1992.
- Altınok, Serdar. “Türkiye’de Gelir Dağılımı Sorunu”, Ahmet Ay (Ed.). **Türkiye Ekonomisi** içinde. Konya: Çizgi Kitabevi, 2007, ss.143-168.
- Aronson, J. Richard. **Public Finance**. New York: McGraw-Hill, 1985.
- Ataç, Beyhan. **Maliye Politikası**. Genişletilmiş Üçüncü Baskı. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi, 1994.
- Aykaç, Mustafa. “Gelir Dağılımının Teorik Analizi”, Verda Canbey Özgüler (Ed.). **Gelir Dağılımı ve Yoksulluk** içinde. 2.Baskı. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2935. Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1891, 2014, ss.16-33.
- Bach, George Leland. **Economics: An Introduction to Analysis and Policy**. Fifth Edition. New Jersey: Prentice Hall, 1966.
- Bailey, Stephen J. **Public Sector Economics: Theory, Policy and Practice**. London: Macmillan, 1995.
- Başoğlu, Ufuk, Nalan Ölmezleroğlu ve İlker Parasız. **Gelir Bölüşümü Teori ve Politika**. 1. Baskı. Bursa: Ekin Kitabevi, 1999.
- Batırel, Ömer Faruk. **Kamu Maliyesi Teorisine Giriş**. Gözden Geçirilmiş Üçüncü Baskı. Marmara Üniversitesi Yayın No: 492. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayın No:388, İstanbul, 1990.
- Boadway, Robin W. and David E. Wildasin. **Public Sector Economies**. Second Edition. Boston: Little Brown and Company, 1984.
- Bocutoğlu, Ersan. **İktisadi Düşünceler Tarihi**. Trabzon: Murathan Yayınevi, 2012.
- Bocutoğlu, Ersan. **Karşılaştırmalı Makro İktisat**. 6. Baskı. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2013.
- Boratav, Korkut. **100 Soruda Gelir Dağılımı**. Birinci Baskı. İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1969.
- Boratav, Korkut. **Kamu Maliyesi ve Gelir Dağılımı**. Ankara: Sevinç Matbaası, 1965.
- Buchanan, James M. **The Public Finances: An Introductory Textbook**. Third Edition. Illinois: Richard D. Irwin, 1970.
- Bulutoğlu, Kenan. **Kamu Ekonomisine Giriş: Demokraside Devletin Ekonomik Bir Kuramı**. 8.Baskı. İstanbul: Batı Türkeli Yayıncılık, 2004.

- Bülbül, Duran. **Devlet Maliyesi**. Ankara: Gazi Kitabevi, 2018.
- Canbay, Tülin. **Dünyada Vergileme Anlayışındaki Değişim: Antikçağdan Günümüze**. Bursa: Dora, 2009.
- Clements, Benedict, Ruud De Mooij, Maura Francese, Sanjeev Gupta and Michael Keen. “Fiscal Policy and Income Inequality: An Overview”, Benedict Clements, Ruud Mooij, Sanjeev Gupta and Michael Keen (Ed.). **Inequality and Fiscal Policy** içinde. Washington: International Monetary Fund, 2015, ss.3-19.
- Clements, Benedict, Vitor Gaspar, Sanjeev Gupta and Tidiane Kinda, “The IMF and Income Distribution”, Benedict Clements, Ruud de Mooij, Sanjeev Gupta and Michael Keen (Ed.). **Inequality and Fiscal Policy** içinde. Washington: International Monetary Fund, 2015, ss.21-36.
- Connolly, Sara and Alistair Munro. **Economics of the Public Sector**. Great Britain: Prentice Hall, 1999.
- Çaklı, Sabri. **İktisat Politikası Düşüncesinin Evrimi**. İkinci Baskı. Ankara: Gazi Kitabevi, 2009.
- Çevik, Savaş. **Kamu Maliyesi: Kamu Kesimi Ekonomisine Giriş**. Konya: Palet Yayınları, 2016.
- Çevik, Savaş. **Küresel Ekonomide Uluslararası Vergileme: Yapısı, Ekonomi Politikası ve Ülkeler Arası İşbirliği**. Konya: Palet Yayınları, 2013.
- Çevik, Savaş. **Vergi Hukuku ve Türk Vergi Sistemi**. Konya: Palet Yayınları, 2014.
- Çolak, Mustafa. **“Kayıtdışı Ekonomi ve Çözümüne Yönelik Politika Önerileri”** T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayın No: 2012/423 Ankara.
- Dağdemir, Özcan. “Gelir Eşitsizliklerinin Ölçülmesi”, Naci Gündoğan (Ed.). **Gelir Dağılımı ve Yoksulluk** içinde. 2. Baskı. Eskişehir: TC. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2935. Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1891, 2014, ss.35-63.
- Devrim, Fevzi. **Maliye Politikası**. Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları No:4, İzmir: Mas Ambalaj, 1983.
- Dikmen, M. Orhan. **Maliye Dersleri**. Birinci Kitap. İstanbul: Sermet Matbaası, 1964.
- Dilik, Sait. **Servetin Geniş Kitlelere Yayılması**. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 391. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1970.
- Dinler, Zeynel. **İktisada Giriş**. Gözden Geçirilmiş 16. Basım. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2010.
- DPT. **Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara, 2001.

- Edizdoğan, Nihat ve Ali Çelikaya. **Vergilerin Ekonomik Analizi**. Bursa: Dora, 2012.
- Edizdoğan, Nihat. **Kamu Maliyesi II: Kamu Gelirleri ve Vergi Teorisi**. Uludağ Üniversitesi Basımevi, 1989.
- Eker, Aytaç ve Duran Bülbül. **Kamu Maliyesi**. 2. Baskı. Ankara: Gazi Kitabevi, 2016.
- Eker, Aytaç ve Kamil Tüğen. **Kamu Maliyesine Giriş**. 6. Baskı. İzmir: Takav Matbaası, 1995.
- Eker, Aytaç, Asuman Altay ve Mustafa Sakal. **Maliye Politikası: Teori, İlkeler ve Yöntemler**. Ankara, 1994.
- Eker, Aytaç. “Küreselleşme Sürecinde Kamu Maliyesinde Yaşanan Dönüşüm”, Aytaç Eker ve Hayal Ayça Şimşek (Ed.). **Küreselleşme ve Kamu Maliyesinde Yaşanan Dönüşüm** içinde. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayınları No:2009/392, Ankara, 2009, ss.1-24.
- Erdem, Metin, Doğan Şenyüz ve İsmail Tathioğlu. **Kamu Maliyesi**. 8. Baskı. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2011.
- Erginay, Akif. **Kamu Maliyesi: Kamu Gelirleri, Kamu Giderleri, Devlet Bütçesi, Kamu Borçları, Maliye Politikası**. Gözden Geçirilmiş ve İşlenmiş 15. Baskı. Ankara: Savaş Yayınları, 1994.
- Ersoy, Arif. **İktisadi Teoriler ve Düşünceler Tarihi**. 4. Basım. Ankara: Nobel, 2015.
- Fromm, Gary and Paul Taubman. **Public Economic Theory and Policy**. New York: The Macmillan Company, 1973.
- Goode, Richard. **The Individual Income Tax**. Washington: The Brookings Institution, 1964.
- Göze, Ayferi. **Liberal, Marksist, Faşist ve Sosyal Devlet Sistemleri**. 2. Baskı. İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1980.
- Gruber, Jonathan. **Public Finance and Public Policy**. Fourth Edition. New York: Worth Publishers, 2013.
- Gürdal, Temel, Mehmet Emin Altundemir ve Cahit Şanver. **Maliye Politikası**. 4. Baskı. İstanbul: Kitap Matbaası, 2015.
- Gürler, Zafer. **Temel Ekonomi**. 1. Basım. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2008.
- Haller, Heinz. **Maliye Politikası**. Salih Turhan (çev.). 4. Baskı. İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1974.
- Hançerlioğlu, Orhan. **Ekonomi Sözlüğü**. 6. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1995.

- Hiç, Süreyya. **Türkiye Ekonomisi**. Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş 2. Baskı. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1994.
- Hunt, E.K. ve Mark Lautzenheiser. **History of Economic Thought**. Third Edition. London and New York: Routledge, 2011.
- Hyman, David N. **Public Finance: A Contemporary Application of Theory to Policy**. Chicago: The Dryden Press, 1983.
- Işık, Abdülkadir, Habib Yıldız, Temel Gürdal, Nurullah Altun, Nevran Karaca, Filiz Aygen ve Tarkan Peran. **Kamu Maliyesi: Ders Notları**. Birinci Baskı. Sakarya: Sakarya Kitabevi, 2004.
- İslamoğlu, Emel. “Türkiye’de Gelir Dağılımı”. Çağlar Özdemir ve Emel İslamoğlu (Ed.). **Gelir Dağılımı ve Yoksulluk: Kavram-Teori-Uygulama** içinde. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2017, ss.127-141.
- İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası (İSMMM). **“Türkiye’nin Mali Görünümü”**, Yayın No:52, İstanbul: Mart Matbaacılık.
- Karluk, Rıdvan. **Cumhuriyet’in İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisi’nde Yapısal Dönüşüm**. Tıpkı 12. Baskı. İstanbul: Beta, 2009.
- Karluk, Rıdvan. **Türkiye Ekonomisi**. Yedinci Baskı. İstanbul: Beta, 2002.
- Kazgan, Gülten. **İktisadî Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi**. İkinci Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1980.
- Kepenek, Yakup ve Nurhan Yentürk. **Türkiye Ekonomisi**. Geliştirilmiş 6. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1994.
- Keynes, John Maynard. **İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi**. Uğur Selçuk Akalın (çev.). Gözden Geçirilmiş İkinci Baskı. İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2010.
- Kılıçaslan, Harun. “Verasetin Vergilendirilmesi Üzerine Bir Değerlendirme”, Nihat Edizdoğan ve Özhan Çetinkaya (Ed.). **Vergi ve Vergi Politikası Üzerine İncelemeler** içinde. Bursa: Ekin Yayınevi, 2011, ss.363-385.
- Kızılot, Şükrü ve Metin Taş. **Vergi Hukuku ve Türk Vergi Sistemi**. Güncellenmiş 5. Baskı. Ankara: Gazi Kitabevi, 2013.
- Kirmanoglu, Hülya. **Kamu Ekonomisi Analizi**. Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 4. Baskı. İstanbul, 2013.
- Kumbaracıbaşı, Onur. **Ekonomik Doktrinler ve Ekonomik Düşüncenin Evrimi**. Ankara: San Matbaası, 1973.
- Küçükkalay, Abdullah Mesud. **İktisadi Düşünce Tarihi**. 2. Baskı, İstanbul: Beta, 2010.

- Musgrave, Richard A. ve Peggy B. Musgrave. **Public Finance in Theory and Practice**. Fifth Edition. McGraw-Hill International Editions. İstanbul: Literatür Yayıncılık, 1994.
- Mutlu, Abdullah. **Tanzimattan Günümüze Türkiye’de Vergileme Zihniyetinin Gelişimi**. Ankara: Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayın No:2009/390, 2009.
- Mutluer, M. Kâmil, Erdoğan Öner ve Ahmet Kesik. **Teoride ve Uygulamada Kamu Maliyesi**. Güncellenmiş 4. Baskı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Ekim 2016.
- Myles, Gareth D. **Public Economics**. First Published. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
- Nadaroğlu, Halil. **Kamu Maliyesi Teorisi**. Gözden Geçirilmiş ve Düzeltilmiş 11. Baskı. İstanbul: Beta, 2000.
- Neumark, Fritz. **Vergi Politikası**. İclal Feyzioğlu Cankorel (çev.). İstanbul: Filiz Kitabevi, 1975.
- Orhaner, Emine. **Kamu Maliyesi**. İkinci Baskı. Ankara: Gazi Kitabevi, 1997.
- Ölmezoğulları, Nalân. **Ekonomik Sistemler ve Küreselleşen Kapitalizm**. 4. Baskı, Bursa: Ezgi Kitabevi, 2003.
- Öncel, Muallâ, Ahmet Kumrulu ve Nami Çağan. **Vergi Hukuku**. Gözden Geçirilmiş ve Yenilenmiş 7. Bası. Ankara: Turhan Kitabevi, 1999.
- Öner, Erdoğan. **Kamu Maliyesi 1: Kamu Harcamaları ve Kamu Gelirleri**. Maliye ve Gümrük Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Yayın No: 1986/282. Ankara: Maliye ve Gümrük Bakanlığı, 1986.
- Öner, Erdoğan. **Mali Olaylar ve Düzenlemeler Işığında Osmanlı İmparatorluğu ve Cumhuriyet Döneminde Mali İdare**. Maliye Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Yayın No: 2001/359. Ankara: Maliye Bakanlığı, 2001.
- Özbilen, Şevki. **Maliye Politikası: Teorik Esaslar-İlkeler ve Yöntemler**. Ankara: Atilla Kitabevi, 1999.
- Özcan, Güngör. **Sosyal Bütçe Anlayışı: Gelir Dağılımını Sağlamadaki Rolü Türkiye Anlayışı**. İzmir: KitapAna, 2016.
- Özdemir, M. Çağlar. “Gelir Eşitsizliği Ölçüm Yöntemleri”, Mustafa Çağlar Özdemir ve Emel İslamoğlu (Ed.). **Gelir Dağılımı ve Yoksulluk: Kavram – Teori – Uygulama** içinde. Güncellenmiş 2. Baskı. Ankara: Seçkin, 2017, ss.77-110.

- Özer, İlhan. **Gelir Vergisi Politikası**. Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Neşriyatı No: 164. Damga Matbaası, 1975.
- Özgüler, Verda Canbey. **Gelir, Servet ve Yoksulluk**. Birinci Baskı. Cinius Yayınları, 2014.
- Öztürk, Nazım. **İktisatta Bölüşüm: Kuram-Politika**. Ankara: Palme Yayıncılık, 2009.
- Öztürk, Nazım. **Maliye Politikası**. Güncellenmiş 3. Baskı. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2015.
- Parasız, İlker. **İktisada Giriş**. Gözden Geçirilmiş 8. Baskı. Bursa: Ezgi Kitabevi, 2006.
- Parasız, İlker. **İktisada Giriş: Prensipler ve Politikalar**. Gözden Geçirilmiş 10. Baskı. Ezgi Kitabevi, 2010.
- Pechman, Joseph A. **Federal Tax Policy**. Washington: The Brookings Institution, 1966.
- Pehlivan, Osman. **Kamu Maliyesi**. Trabzon: Murathan Yayınevi, 2012.
- Pehlivan, Osman. **Vergi Hukuku**. Trabzon: Derya Kitabevi, 2004.
- Peterson, Wallace C. **Gelir, İstihdam ve Ekonomik Büyüme**. Talat Güllap (çev.). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 763, 1994.
- Pınar, Abuzer. **Kamu Maliyesi ve Maliye Politikası**. 6. Basım. Ankara: Turhan Kitabevi, 2010.
- Pınar, Abuzer. **Maliye Politikası**. 2. Baskı. Ankara: Naturel Yayınları, 2006.
- Piketty, Thomas. **Yirmi Birinci Yüzyılda Kapital**. Hande Koçak (çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.
- Ricardo, David. **Siyasal İktisadın ve Vergilendirmenin İlkeleri**. Barış Zeren (çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015.
- Rosen, Harvey S. **Public Finance**. Illinois: Irwin, 1985.
- Samuelson, Paul A. **İktisat**. Demir Demirgil (çev.). İstanbul: Menteş Kitabevi, 1973.
- Savaş, Vural Fuat. **İktisadın Tarihi**. Gözden Geçirilmiş 2. Baskı. İstanbul: Avcıol Basım-Yayın, 1998.
- Savaşan, Fatih. **Kamu Ekonomisi**. Gözden Geçirilmiş 4. Baskı. Bursa: Dora Yayıncılık, 2014.
- Schmölders, Günter. **Genel Vergi Teorisi**. Salih Turhan (çev.). İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1976.
- Seyidoğlu, Halil. **Ekonomik Terimler**. Ankara: Güzem Yayınları, No:4, 1992.

- Seyidoğlu, Halil. **İktisat Biliminin Temelleri**. İstanbul: Güzem Can Yayınları, No:21, 2006.
- Smith, Adam. **Milletlerin Zenginliği**. Haldun Derin (çev.). 8. Basım. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları No: 1086, 2014.
- Smith, Adam. **Ulusların Zenginliği**. Ayşe Yunus ve Mehmet Bakırcı (çev.). İstanbul: Alan Yayıncılık, 1997.
- Sönmez, Mustafa. **Gelir Uçurumu**. 1. Baskı. İstanbul: Om Yayınevi, 2001.
- Stiglitz, Joseph E. **Economics of the Public Sector**. Second Edition. New York: W.W. Norton and Company, 1988.
- Stiglitz, Joseph E. **Eşitsizliğin Bedeli: Bugünün Bölünmüş Toplumu Geleceğimizi Nasıl Tehlikeye Atıyor?**. Ozan İşler (çev.). 3. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.
- Stiglitz, Joseph E. **Kamu Kesimi Ekonomisi**. Ömer Faruk Batırel (çev.). İkinci Baskı. İstanbul, 1994.
- Susam, Nazan. **Kamu Maliyesi: Temel Kavram ve Esaslar**. 2.Baskı. İstanbul: Beta, 2016.
- Şahin, Hüseyin. **Türkiye Ekonomisi**. Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 7. Baskı. Bursa: Ezgi Kitabevi, 2002.
- Şen, Hüseyin ve İsa Sağbaş. **Vergi Teorisi ve Politikası**. Gözden Geçirilmiş 3. Baskı. Ankara: Arıkan Yayınları, 2017.
- Şener, Orhan. **Kamu Ekonomisi**. Yenilenmiş 12. Baskı. İstanbul: Beta, 2014.
- Şenkal, Abdülkadir. **Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika**. İstanbul: Alfa, 2005.
- Talas, Cahit. **Toplumsal Politika**. 5. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi, 1997.
- Taylor, Philip E. **The Economics of Public Finance**. Third Edition. New York: The Macmillan Company, 1961.
- Tonus, Özgür. “Türkiye’de Milli Gelir, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk”, Metin Toprak ve Nazım Çatalbaş (Ed.). **Türkiye Ekonomisi** içinde. 3. Baskı. Eskişehir: Eylül 2015, ss.34-65.
- Topkaya, Özgür. “Küresel Gelir Dağılımı”, Çağlar Özdemir ve Emel İslamoğlu (Ed.). **Gelir Dağılımı ve Yoksulluk: Kavram-Teori-Uygulama** içinde. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2017, ss.115-125.
- Tuncer, Selâhattin. **Gelirin Yeniden Dağılımı**. İktisadi Araştırmalar Vakfı 23. İstanbul, 1970.

- Tuncer, Selâhattin. **Kamu Maliyesi**. Gözden Geçirilmiş Dördüncü Baskı. Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları No:41. İstanbul: Yalkın Ofset Matbaası, 1975.
- Turhan, Salih. “Maliye Politikası ve Gelir Dağılımı”, Engin Ataç (Ed.). **Maliye Politikası** içinde. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayın No:1580, 2011, ss.283-302.
- Turhan, Salih. **Vergi Teorisi ve Politikası**. İstanbul: Der Yayınları, 1967.
- Turhan, Salih. **Vergi Teorisi**. İstanbul: Elektronik Ofset Matbaası, 1982.
- Türk, İsmail. **Kamu Maliyesi**. Mevzuattaki Değişikliklere ve Son İstatistik Verilerine Göre Güncelleştirilmiş 8. Bası. Ankara: Turhan Kitabevi, 2010.
- Türk, İsmail. **Maliye Politikası: (Amaçlar-Araçlar) ve Çağdaş Bütçe Teorileri**. Gözden Geçirilmiş Üçüncü Baskı. Ankara: Doğan Yayınevi, 1975.
- Ulbrich, Holley H. **Public Finance in the Theory and Practice**. Second Edition. London and New York: Routledge, 2011.
- Uluatam, Özhan. **Kamu Maliyesi**. 9. Baskı. Ankara: İmaj Yayınevi, 2005.
- Ulusoy, Ahmet. **Maliye Politikası**. 2. Baskı. Trabzon: Celepler Matbaacılık, 2003.
- Ülgener, Sabri F. **Milli Gelir, İstihdam ve İktisadî Büyüme**. Yeniden Gözden Geçirilmiş Yedinci Basım. İstanbul: Der Yayınları, 1991.
- Vergi Reformları Kongresi. **Vergi Reformları**. İstanbul İktisadi ve Ticarî İlimler Akademisi. İstanbul, 1981.
- Williams, Alan. **Public Finance and Budgetary Policy**. London: George Allen and Unwin. The Minerva Series No:8, 1963.
- Winfrey, John C. **Public Finance: Public Choices and the Public Economy**. New York: Harper and Row Publishers, 1973.
- Yavaşlar, Funda Başaran. **Gelir Vergilendirmesinin Temelleri**. Ankara: Seçkin Yayıncılık. 2011.
- Yılmaz, Binhan Elif. **Maliye: Maliye Teorisi, Kamu Harcamaları, Kamu Gelirleri, Kamu Borçları, Maliye Politikası**. Güncellenmiş ve Genişletilmiş 3. Basım. İstanbul: Der Yayınları, 2018.
- Yılmaz, Gülay Akgül. **Kamu Maliyesi**. Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş 4. Baskı. İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2013.

Sürekli Yayınlar

- Acar, İlhan. “Türkiye’de Gelir Dağılımı”. **HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi**. Cilt.4, Yıl.4, Sayı.8, 2015/1, ss.42-59.
- Akın, Fetullah. “Gelir Dağılımı ve Gelir Dağılımına Müdahale Gereği”. **İş ve Hayat**. Cilt.1, Sayı.1, 2015, ss.9-24.
- Armağan, Ramazan. “Türkiye’de Gelir ve Kurumlar Vergisi Oranlarında İndirimin Vergi Gelirleri Üzerine Etkileri”. **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**. Cilt.12, Sayı.3, Yıl.2007, ss.227-252.
- Ay, Hakan ve Mehmet Latif Haydanlı. “Kuruluşundan Günümüze Türkiye’de Vergi Yüğü ve Gelir Dağılımının Analizi”, **Sosyoekonomi Dergisi**. Cilt.26, Sayı.38, 2018, ss.53-70.
- Aydoğan, Selma Demirtaş. “Türkiye’de ve Seçilmiş OECD Ülkelerinde Vergilemede Adaleti Sağlamaya Yönelik Uygulamaların Değerlendirilmesi”. **Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi**. Cilt.3, 2017, ss.37-50.
- Bayramoğlu, Selçuk. “Küreselleşme Olgusunun Maliye Politikaları Üzerine Etkisi: “Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme”. **International Journal of Academic Value Studies**. Cilt.3, Sayı.15, 2017, ss.390-404.
- Bocutoğlu, Ersan. “İktisat Teorisinde Emegın Öyküsü: Değerin Kaynağı Olan Emekten Marjinal Faydanın Türevi Olan Emeye Yolculuk”. **HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi**. Cilt.1, Yıl.1, Sayı.1, 2012, ss.28-51.
- Candan, Nesrin. “Türkiye’de 1990 Yılından Sonra Uygulanan Vergi Politikaları ve Kriz Etkisi”. **Tarım Ekonomisi Dergisi**. Cilt.18, Sayı.2, 2012, ss.79-86.
- Cural, Mehmet. “OECD Ülkelerinde Gelir Dağılımının 1980 Sonrası Gelişimi ve Eşitsizliği Azaltıcı Müdahaleler”. **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**. Ekim 2009, Cilt.4, Sayı.2, ss.73-97.
- Çalışkan, Şadan. “Türkiye’de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk”. **Sosyal Siyaset Konferansları**. Sayı.59, 2010/2, ss.89-132.
- Çelik, Aziz. “AB Ülkeleri ve Türkiye’de Gelir Eşitsizliği: Piyasa Dağılımı-Yeniden Dağılım”. **Çalışma ve Toplum**. 2004/3, ss.53-91.
- Çelikkaya, Ali. “İkili Gelir Vergilemesi Modeli ve İskandinav Ülkelerindeki Uygulaması”. **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**. Ekim 2010, Sayı.2, ss.101-128.
- Çevik, Savaş. “Küreselleşen Dünyada Vergi Politikası: Vergi Politikasında Dönüşüm ve Küresel Sorunlar”. **Vergi Dünyası Dergisi**. Sayı.270, Şubat 2004, ss.154-165.

- Çiftçi, Hakkı. “Gelir Dağılımında Genel Teorik Tartışmalar”. **Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**. Cilt.10, Sayı.1, 2018, ss.18-33.
- Danışoğlu, Ayşe Çelikel. “Küreselleşmenin Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk Üzerindeki Etkileri”. **İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi**. Sayı.5, 2004, ss.215-239.
- Demirgil, Bünyamin. “Vergilerin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi: Ampirik Bir Çalışma”. **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**. Cilt.19, Sayı.2, 2018, ss.118-131.
- Doğan, Cem ve Murat Tek. “Türkiye’de Gelir Dağılımının Toplanma Oranı Yöntemiyle Analizi”, **Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**. Cilt.3, Yıl.3, Sayı.2, Güz 2007, ss.93-119.
- Dumlu, Ufuk ve Özlem Aydın. “Ekonometrik Modellerle Türkiye İçin 2006 Yılı Gini Katsayısı Tahmini”, **Ege Akademik Bakış**. Cilt.8, Sayı.1, 2008, ss.373-393.
- Erçakar, Mehmet Emir ve Hüseyin Güvenoğlu. “Türkiye’de Gelir Dağılımı ve Sosyal Koruma Harcamalarına Bir Bakış”, **Sosyal Bilimler Metinleri**. Sayı.1, Yıl.2018, ss.38-53.
- Ersezer, Devrim. “Gelir Dağılımı Politikası ve Araçları”. **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**. Cilt.16, Sayı.1, Elazığ, 2006, ss.255-268.
- Gök, Musa, Özgür Biyan ve Sevda Akar. “Vergilemede Adalet İlkesinin Anayasal Temelleri ve Uygulamaya Yansımaları: Seçilmiş OECD Ülkeleri Açısından Karşılaştırmalı Bir Analiz”, **Marmara Üniversitesi İ.İ.B. Dergisi**. Yıl.2013, Cilt.34, Sayı.1, ss.269-292.
- Güçlü, Sami ve Mahmut Bilen. “1980 Sonrası Dönemde Gelir Dağılımında Meydana Gelen Değişmeler”, **Yeni Türkiye Dergisi**. Sayı.6, Eylül-Ekim 1995, ss.160-171.
- Güngör, Gonca ve Aykut Aydın. “Küreselleşmenin Türk Vergi Politikaları Üzerine Etkisinin 1980 Sonrası Analizi”, **Ekonomi Bilimleri Dergisi**. Cilt.3, Sayı.2, 2011, ss.69-78.
- Güran, Mehmet Cahit. “Vergilemede Adalet ve Gelir Vergisi Uygulaması”. **H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**. Cilt.22, Sayı.2, 2004, ss.243-265.
- Gürdal, Temel ve Hakan Yavuz. “Türkiye’de Kurumlar Vergisindeki Gelişmeler ve OECD Ülkeleriyle Karşılaştırmalı Analizi (1980-2007 Dönemi)”, **Maliye Dergisi**. Sayı.156, Ocak-Haziran 2009, ss.219-231.
- Hacıtahiroğlu, Kürşad ve Elvin Aydoğan, “Gelir Dağılımının Asgari Ücretler ve Çalışma Saatleri Açısından Değerlendirilmesi”. **Akademik Yaklaşımlar Dergisi**. Cilt.7, Sayı.1, İlkbahar 2016, ss.148-167.

- Işık, Nihat ve Efe Can Kılınç. “OECD Ülkelerinde Vergi Yüğü ve Vergi Türleri: Karşılaştırmalı Bir Analiz”, **KMÜ İİBF Dergisi**. Yıl.11, Sayı.17, Aralık 2009, ss.147-173.
- Işık, Nihat. “Sektörel Gelir Dağılımının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi”. **Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F. Dergisi**. Sayı.11, Yıl.9, Aralık 2006, ss.119-127.
- Kaplan, Recep. “En Az Geçim İndirimine İlişkin Bazı Yabancı Ülke Uygulamaları ve Türkiye Açısından Değerlendirmeler”. **Maliye Dergisi**. Sayı.163, Temmuz-Aralık 2012, ss.382-383.
- Karakurt, Birol ve Tekin Akdemir, “İkili Gelir Vergisi Sisteminin Adalet ve Etkinlik İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi”, Süleyman **Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt.15, Sayı.1, Yıl.2010, ss.129-154.
- Kılıçaslan, Harun ve Sercan Yavan. “Türkiye’de Vergi Yükünün Değerlendirilmesi: OECD Ülkeleri ile Karşılaştırma”, **Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**. Cilt.13, Yıl.13, Sayı.2, 2017, ss.33-51.
- Kubar, Yeşim. “Bir İktisat Politikası Amacı Olarak Gelir Dağılımı: Türkiye Örneği (1994-2007) Analizi”. **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**. Cilt.1, Sayı.2, 2011, ss.227-246.
- Öztürk, Nazım. “Klasik ve Neoklasik İktisatta Gelir Bölüşümü”. **Çalışma ve Toplum Dergisi**. 2010/1, ss.59-90.
- Susam, Nazan ve Nagihan Oktayer. “Türkiye Ekonomisinde Genel Bütçe Vergi Gelirleri İçinde Dolaysız ve Dolaylı Vergiler (1995-2005)”, **İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**. Cilt.21, Sayı.2, Haziran 2007, ss.105-123.
- Tekeli, Esat. “Vergi Politikaları ve Türkiye’de Vergi Politikası”. **DergiPark**. Maliye Araştırma Konferansları. Sayı.4, 1958, ss.1-11.
- Thorbecke, Erik and Chutatong Charumilind. “Economic Inequality and Its Socioeconomic Impact”, **World Development**. Cilt.30, Sayı.9, 2002, ss.1477-1495.
- Ulu, Mustafa İlker. “The Effect of Government Social Spending on Income Inequality in OECD: A Panel Data Analysis”, **International Journal of Economics Politics Humanities and Social Sciences**. Vol.1, No.3, 2018, ss.184-202.
- Ulutürk, Süleyman ve Devrim Ersezer. “Gelir, Gelir Dağılımı Yaklaşımları ve Devletin Rolü”, İstanbul Üniversitesi **İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları**. 47. Seri, Yıl.2005, ss.87-105.
- Uysal, Yaşar. “Gelir Dağılımı Türleri Arasındaki İlişkiler Perspektifinde Türkiye’de Gelir Dağılımının Düzenlenmesine Yönelik Öneriler”. **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**. Cilt.9, Sayı.2, Yıl.01, 2007, ss.248-292.

- Yılmaz, Gülay Akgül. “Türkiye’de Gelir Vergisi Tarifesinde Meydana Gelen Değişikliklerin Vergilendirmede Adalet İlkesi Bakımından Değerlendirilmesi”. **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**. Cilt.21, Sayı.1, Yıl.2006, ss.239-268.
- Yumuşak, İbrahim Güran ve Mahmut Bilen. “Gelir Dağılımı-Beşeri Sermaye İlişkisi ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme”, **K.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**. Yıl.1, Sayı.1, 2000, ss.77-96.
- Yüce, Mehmet. “Türkiye’de Gelir Dağılımı Bozukluğunun İzlenen Kamu Gelir ve Harcama Politikaları ile Bağlantısı”. **bilig**. Sayı.23, Güz 2002, ss.1-36.
- Yücedoğru, Recep ve Gülcan Ören. “Katma Değer Vergisinde Vergi Uyum ve Dünyada KDV Uyumunu Arttırmaya Yönelik Uygulamalar: Sistemik Bir Literatür Analizi”, **Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi**. ICMEB17 Özel Sayısı, ss.939-961.

Diğer Yayınlar

- Bektaş, Zeliha ve Burhan Gündoğdu. “Türkiye’de 1980 Sonrası Uygulanan Vergi Politikaları ve Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi I”. Denetim Akademisi. 29 Eylül 2017. <http://denetimakademisi.com/turkiyede-1980-sonrasi-uygulanan-vergi-politikalari-ve-gelir-dagilimi-uzerindeki-etkisi-i.html>, (26.05.2019)
- Bingöl, Ozan. “Adalet Mülkün Temeli? Ya da Dolaylı Vergilerin Cazibesi Üzerine”. 11.02.2019. <https://vergiyedair.com/2019/02/11/adalet-hangi-mulkun-temeli-ya-da-dolayli-vergilerin-cazibesi-uzerine/> (7.04.2019)
- Borge, Lars-Erik and Jorn Rattso, Income Distribution and Tax Structure: Microeconomic Test of the Meltzer-Richard Hypothesis, **CESifo Working Paper** No.543, August 2001.
- Bozdağ, Nihat ve Emre Güneşer Bozdağ. “Ülkeler Arası Kişi Başına Gelir Karşılaştırmasında Bozdağ Nüfus Etkinliği Katsayısı ve Endeksi -Yeni Bir Yaklaşım-”, <http://www.nihatbozdag.net/pdf/ulkeler.pdf> (09.10.2018)
- Causa, Orsetta ve Mikkel Hermansen. “Income Redistribution Through Taxes and Transfers Across OECD Countries”, **VOX**. 23 March 2018. <https://voxeu.org/article/income-redistribution-through-taxes-and-transfers> (10.04.2019)
- Cukierman, Alex and Allan H. Meltzer. “A Political Theory of Progressive Income Taxation”, **Carnegie Mellon University Research Showcase**. 1988.
- Dabla-Norris, Era, Kalpana Kochhar, Nujin Suphaphiphat, Frantisek Richa, Evridiki Tsounta. “Causes and Consequences of Income Inequality: A Global Perspective”, **IMF Staff Discussion Note**, SDN/15/13, International Monetary Fund, Strategy, Policy and Review Department, June 2015.
- Giray, Filiz ve Özgür Mustafa Ömür. “Türk Gelir Vergisinde Artan Oranlı Tarife Yapısını OECD Ülkeleri ile Karşılaştırma”, http://www.izceas.org/2018/books/izceas-2018-fullpaper-proceedings-book-isbn-978-605-254-071-8-page1011_to_1504.pdf (28.05.2019)
- Journard, Isabella, Mauro Pisu ve Debbie Bloch, “Tackling Income Inequality: The Role of Taxes and Transfers”, OECD Journal: Economic Studies, https://read.oecd-ilibrary.org/economics/tackling-income-inequality_eco_studies-2012-5k95xd6l65lt#page19(13.04.2019)
- Journard, Isabelle, Mauro Pisu and Debbie Bloch, “Less Income Inequality and Growth-Are They Compatible? Part 3. Income Redistribution Via Taxes and Transfers Across OECD Countries”, **OECD Economics Department Working Paper**, No.926, 2012.

Kalkınma Bakanlığı. **Vergi Özel İhtisas Komisyonu Raporu**. Ankara, 2014.

Keeley, Brian. Income Inequality, The Gap Between Rich and Poor, OECD Insights, OECD Publishing, Paris, 2015, https://read.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/income-inequality_9789264246010-en#page12

Kubar, Yeşim. “Bir İktisat Politikası Amacı Olarak Gelir Dağılımı Örneği (1994-2007) Analizi”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Selçuk Üniversitesi SBE, 2009.

Kurtipek, Rıdvan. “Türkiye İçin Gelir Grupları Arası Gelir Oluşum İlişkisinin Miyazawa Yöntemiyle İncelenmesi”. **Uzmanlık Tezi**. Ankara: Kalkınma Bakanlığı Yayınları No; 2830, Aralık 2011.

OECD. “Income Distribution and Poverty”. <https://stats.oecd.org/viewhtml.aspx?datasetcode=IDD&lang=en> (20.03.2019)

OECD. “Income Inequality”. <https://data.oecd.org/inequality/income-inequality.htm> (20.03.2019)

OECD. “Tax Database”. <https://stats.oecd.org/> (18.05.2019).

OECD. “Tax on Corporate Profits”. <https://data.oecd.org/tax/tax-on-corporate-profits.htm#indicator-chart> (29.03.2019)

OECD. “Tax on Goods and Services”. <https://data.oecd.org/tax/tax-on-goods-and-services.htm#indicator-chart> (29.03.2019)

OECD. “Tax on Personal Income”. <https://data.oecd.org/tax/tax-on-personal-income.htm> (29.03.2019)

OECD. “Tax on Property”. <https://data.oecd.org/tax/tax-on-property.htm#indicator-chart> (29.03.2019)

OECD. “Tax Revenue”. <https://data.oecd.org/tax/tax-revenue.htm> (09.04.2019)

OECD. <https://stats.oecd.org/> (28.05.2019)

OECD. Revenue Statistics 2018. <https://www.oecd.org/tax/tax-policy/oecd-classification-taxes-interpretative-guide.pdf> (25.03.019)

OECD. Taxing Wages 2011. Special Feature: Trends in Personal Income Tax and Employee Social Security Contribution Schedules. https://read.oecd-ilibrary.org/taxation/taxing-wages-2011_tax_wages-2011-en#page1 (28.05.2019)

Özcan, Güngör. “Sosyal Bütçe Anlayışı ve Gelir Dağılımını Sağlamadaki Rolü: Türkiye Analizi”, **Yayınlanmış Doktora Tezi**. Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, 2016.

- TÜİK. **Tüketim Harcamaları, Yoksulluk ve Gelir Dağılımı**. Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi-6, Yayın No: 3186, Ankara: TÜİK Matbaası, 2008.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası**, Kanun No: 2709, Kabul Tarihi: 7.11.1982. Md.73, https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2018.pdf (27.01.2019)
- TÜSİAD. **Türkiye’de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk, Avrupa Birliği ile Karşılaştırma**, Yayın No. TÜSİAD-T/2000-12/295, Aralık 2000.
- Uluslararası Şeffaflık Derneği. “Türkiye’de Dolaylı ve Dolaysız Vergiler”, <http://www.seffaflik.org/wp-content/uploads/2017/02/Turkiyede-dolayli-ve-dolaysiz-vergi.pdf>, (30.05.2019)
- Uysal, Yaşar. “Bölüşüm İlişkileri ve Bu İlişkilerin Düzenlenmesinde Etkili Olabilecek İktisat Politikalarının Değerlendirilmesi-Türkiye Örneği”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, 1997.
- Vergi.tc. “Türkiye’de 1980 Sonrası Uygulanan Vergi Politikaları ve Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi II”, 01.03.2006, <http://www.vergi.tc/makaleDetay/SizdenGelenler/TURKIYE%E2%80%99DE-1980-SONRASI-UYGULANAN-VERGI-POLITIKALARI-ve-GELIR-DAGILIMI-UZERINDEKI-ETKISI-II/5f4d9994-f9e5-4d43-8a91-802dc6f9bde4>, (29.05.2019)
- World Inequality Lab. **World Inequality Report**, 2018. <https://wir2018.wid.world/> (28.05.2018)
- Yılmaz, Gülay Akgül. **Kayıt Dışı Ekonomi ve Çözüm Yolları**. İstanbul: İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası, Toplumsal Yayınlar Sayı:7, 2006.